

Серія «Усі уроки»
Заснована 2010 року

О. Г. Куцінко

УСІ УРОКИ

ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ + РІВЕНЬ СТАНДАРТУ

II семестр

«Усі художні твори. 11 клас»
<http://book.osnova.com.ua/book/6649>

11
КЛАС

Харків
«Видавнича група “Основа”»
2019

УДК 821(100)(07)
К88

Серія «Усі уроки»
Започаткована 2010 року

Куцінко О. Г.
К88 Усі уроки зарубіжної літератури. 11 клас. Профільний рівень + рівень стандарту. II семестр [Текст] / О. Г. Куцінко. — Х. : Вид. група «Основа», 2019. — 255, [1] с. : схеми, табл., іл. — (Серія «Усі уроки»).
ISBN 978-617-00-3661-2.

Посібник складено за новою програмою Міністерства (чинна, починаючи з 2019/20 навчального року). Календарно-тематичне планування та плани-конспекти уроків (II семестр) розроблено з урахуванням предметних і ключових компетентностей, вікових особливостей підлітків та новітніх педагогічних методик. Наведені матеріали допоможуть учителям на найвищому рівні провести урок зарубіжної літератури як за профільним рівнем, так і за рівнем стандарту. За посиланням, зазначеним на обкладинці, розміщено тексти всіх художніх творів для II семестру 11-го класу.

Для вчителів зарубіжної літератури ЗЗСО та студентів відповідного фаху педагогічних вишів.

УДК 821(100)(07)

Навчальне видання

Серія «Усі уроки»

КУЦІНКО Ольга Германівна

УСІ УРОКИ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
11 клас. Профільний рівень + рівень стандарту
II семестр

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *Є. С. Островський*

Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 16.06.2019. Формат 60×90/16. Папір газет.
Гарнітура Шкільна. Друк офсет. Ум. друк. арк. 16,0. Зам. № 19—06/18—05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»».

Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6058 від 01.03.2018.

Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-34. E-mail: russ@osnova.com.ua

osnova.com.ua, book.osnova.com.ua

Телефон для замовлення: 0-800-505-212

(безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК».

Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. (057) 703-12-21.

www.triada-pack.com, e-mail: sale@triada.kharkov.ua

ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)

© Куцінко О. Г., 2018

© Корягін В. О., макет обкладинки, 2019

© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2019

ISBN 978-617-00-3661-2

ЗМІСТ

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ

ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 11-й клас.

Профільний рівень + рівень стандарту. II семестр 8

Профільний рівень 8

Рівень стандарту 15

ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ 18

ПРОБЛЕМА ВІЙНИ ТА МИРУ В ЛІТЕРАТУРІ ХХ ст. 18

Німеччина 18

Урок 49. Бертольд Брехт. Життєвий і творчий шлях письменника.
Брехт як драматург-новатор. «Епічний театр» Брехта, його
теоретичні засади та творча практика 18

Урок 50. «Матінка Кураж та її діти» Б. Брехта — драма-пересторога
напередодні Другої світової війни. Історико-літературні
джерела й сучасний політичний підтекст твору, його
антивоєнний пафос та алегоричний сенс. «Ефект
відчуження» й інші ознаки «епічного театру» в п'єсі 23

Урок 51. Утілення в образах дітей Кураж трагічної долі людських
чеснот в умовах війни: сміливості (Ейліф), чесності
(Швейцеркас) і доброти (Катрін). Образ Кураж — пророча
метафора майбутнього Німеччини 27

Урок 52. Символіка п'єси «Матінка Кураж та її діти». П'єса в театрі
й кіно. Значення творчості Б. Брехта. Переклади творів
Б. Брехта українською 31

Урок 53. Генріх Белль. Життєвий і творчий шлях письменника.
Засудження антигуманної сутності війни в оповіданні
«Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...». Образ школи як
художня модель фашистської Німеччини 35

Урок 54. «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»: символічний
зміст назви оповідання, її зв'язок з історією Спарти.
Символіка та форма твору. Образ головного героя. Художні
деталі. Підтекст. Авторська позиція 40

Німецькомовна поезія 46

Урок 55. Пауль Целан. Віхи життя та творчості Целана, зв'язки
поета з Україною. «Фуга смерті» — один із найвідоміших
творів про голокост. Художнє новаторство митця 46

Урок 56. «Фуга смерті» Пауля Целана. Ключові метафори
як відтворення жахливої реальності Освенціма. Прийом
протиставлення. Провідні мотиви та їхня роль у творі.
Трансформація біблійних образів і мотивів у творі 50

Урок 57. **РМ (письмово)**. Написання асоціативного етюду,
викликаного художніми образами прочитаних творів 54

Франція 56

Урок 58. **ПЧ**. Альбер Камю «Чума». 56

Урок 59. **Контрольна робота** за темою «Проблема війни та миру в літературі XX ст.» (*твір*) 61

Польща 62

Урок 60. **ЛК.** Бруно Шульц «Птахи», «Цинамонові крамниці» . . . 62

ЛЮДИНА ТА ПОШУКИ СЕНСУ ІСНУВАННЯ В ПРОЗІ

ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX ст. 68

Урок 61. Загальна характеристика провідних тенденцій прози другої половини XX ст. Розвиток прози в Європі, США, Латинській Америці, Японії та Росії 68

Урок 62. Нові явища й тенденції в літературі другої половини XX ст. Переростання модернізму в постмодернізм 72

США 76

Урок 63. Ернест Міллер Гемінгвей. Віхи життя та творчості митця. «Кодекс честі» героїв Е. М. Гемінгвея. Новаторство прози письменника 76

Урок 64. Е. М. Гемінгвей «Старий і море». Реалістичний, міфологічний і філософський плани повісті. Змалювання драматичних суперечностей людського буття; його осмисленості та абсурдності, перемог та поразок, величчя та слабкості, протистояння природі та єдності з нею 80

Урок 65. Е. М. Гемінгвей «Старий і море». Символіка образів. Образ Сантьяго. Сенса фіналу й назви повісті. Ознаки притчі у творі 84

Колумбія 87

Урок 66. Габріель Гарсія Маркес. Стислі відомості про митця, лауреата Нобелівської премії. Специфіка «магічного реалізму» Маркеса 87

Урок 67. Синтез реального та фантастичного в оповіданні Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами». Відображення моральної деградації людства. Філософсько-етичний сенс зустрічі ангела з людьми 91

Урок 68. «Стариган із крилами» Г. Гарсії Маркеса. Символічний образ ангела. Ідея прагнення внутрішнього вдосконалення, морального відродження, повернення до одвічних цінностей. Сенса фіналу та назви оповідання 95

Урок 69. **РМ (усно).** Складання вітального слова на честь художнього образу або автора: Г. Гарсія Маркес та його «Стариган із крилами» 99

Японія 102

Урок 70. Ясунарі Кавабата — лауреат Нобелівської премії. Відображення самотності японської культури у повісті «Тисяча журавлів». Історія написання. Провідні ідеї, образна система повісті 102

Урок 71.	«Тисяча журавлів» Я. Кавабати. Еволюція головного героя твору (Кікудзі). Символіка повісті. Японські уявлення про красу та відображення їх у творі. Глибокий ліризм твору. Вишукана простота стилю письменника	107
Урок 72.	Контрольна робота за темою «Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини ХХ ст.» (різніорівневі завдання)	111
ЛІТЕРАТУРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ ст. . . .		116
<i>Модерністські та неоавангардистські тенденції в драматургії другої половини ХХ ст.</i>		116
Урок 73.	Модерністські та неоавангардистські тенденції в драматургії другої половини ХХ ст. (загальний огляд) . . .	116
<i>Швейцарія</i>		120
Урок 74.	Фрідріх Дюрренматт. Стислі відомості про митця. Художнє дослідження феномена влади — філософсько-етичне підґрунтя драматургії. «Гостина старої дами» (загальний огляд)	120
Урок 75.	Система образів та сюжетна лінія, алегорично-моральний зміст сюжету драми Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами». Проблема сенсу життя окремої людини, спокутування боргів минулого, права сили в контексті духовного досвіду повоєнної Європи. Художня своєрідність твору	125
<i>Румунія-Франція</i>		129
Урок 76.	Ежен Йонеско. Стислі відомості про письменника. Зображення духовної та інтелектуальної спустошеності сучасного суспільства — провідна тема творчості драматурга	129
Урок 77.	Символічний сенс сюжету п'єси «Носороги» Е. Йонеско. Сатирично-гротескне змалювання процесу омасовлення людей. Тема втрати індивідуальності під тиском масової свідомості. Сутність опору Беранже. Сенс центральної метафори твору	134
<i>Література постмодернізму</i>		139
Урок 78.	Постмодернізм — одне з найяскравіших літературних явищ останніх десятиліть ХХ — початку ХХІ ст. Соціоісторичні, культурно-філософські й естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі. Наріжні принципи постмодерністської поетики. Постмодерністське мистецтво: елітарна й масова культура	139
Урок 79.	РМ (усно). Найяскравіші представники постмодерністської прози. Ознаки постмодернізму у творчості письменників-прозаїків кінця ХХ — початку ХХІ ст.	143

Сербія	151
Урок 80. Милорад Павич. Стислі відомості про митця. Утілення в оповіданні «Скляний равлик» ознак постмодернізму . . .	151
Урок 81. «Скляний равлик» М. Павича. Можливість обрання шляхів читання твору як вияв характерної для постмодерністської літератури гри письменника з текстом і читачем, «відмови від монопольного права автора на істину». Варіанти фіналу твору як ознака стилю М. Павича. Значення центральної метафори	156
Аргентина	161
Урок 82. ПЧ. Хорхе Луїс Борхес «Вавилонська бібліотека»	161
Урок 83. Хуліо Кортасар. Стислі відомості про письменника. Фантазмагорична картина безумства натовпу в оповіданні «Менади»	168
Урок 84. «Менади» Х. Ф. Кортасара. Відображення сучасних соціальних, психологічних, етичних проблем у творі. Специфіка індивідуального стилю митця	173
Німецькомовні твори	177
Урок 85. ПЧ. Крістоф Рансмайр «Останній світ»	177
Урок 86. Контрольна робота за темою «Література другої половини ХХ — початку ХХІ ст.» (різнорівневі завдання)	183
СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА В ЮНАЦЬКОМУ ЧИТАННІ	185
Україна	185
Урок 87. Загальна характеристика розвитку кримськотатарської літератури й культури. Таїр Халілов — сучасний український кримськотатарський письменник. Наближеність прози Т. Халілова до філософії екзистенціалізму	185
Урок 88. Т. Халілов «До останнього подиху» — історія життя, боротьби та любові героя твору, віддзеркалення в ній трагічної долі кримськотатарського народу. Тема депортації та свавілля влади. Образ Бекира — людини, яка ніколи не здається. Почуття гідності героя, глибинний зв'язок зі своїм народом	190
Франція	193
Урок 89. Даніель Пеннак. Стислі відомості про митця. Пеннак як автор декларації прав читача. Серія детективних романів «Сага про Малоссена»	193
Урок 90. Образ сучасного Парижа та його мешканців у романі Данієля Пеннака «Усе для люджерів». Викриття абсурдності суспільства споживання. Детективна лінія твору. Образ Бенжамена Малоссена. Відкритий фінал. Метафоричний сенс назви роману. Іронічний стиль оповіді	197

<i>США</i>	201
Урок 91. Стівен Едвін Кінг. Стислі відомості про письменника-фантаста. Метафора одержимості як наскрізна тема творів письменника. «Мораль»: проблематика, поетика, жанрова своєрідність	201
Урок 92. С. Е. Кінг «Мораль». Біблійні мотиви у творі. Психологізм у зображенні персонажів. Підтекст. Сенс назви й фіналу. Художня своєрідність твору	206
Урок 93. Джон Майкл Грін — американський письменник, автор книжок для підлітків та молоді, відеоблогер. «Провина зірок» — розповідь про історію кохання невиліковно хворих юнака й дівчини	211
Урок 94. «Провина зірок» Дж. М. Гріна. Образи головних героїв. Ідея цінності життя	215
Урок 95. «Провина зірок» Дж. М. Гріна. Символіка назви твору. Ліризм, іронічність оповіді	220
<i>Австралія</i>	223
Урок 96. Маркус Френк Зузак. Стислі відомості про митця. «Крадійка книжок» — роман про Другу світову війну	223
Урок 97. «Крадійка книжок» М. Ф. Зузака. Історія життя дівчинки Лізел Мемінгер. Викриття згубного впливу нацизму у творі. Образи «маленьких людей», які опинилися в умовах фашистської системи	227
Урок 98. Ідеї людяності, добра, порятунку життя й культури. Книга як символ збереження духовності в жорстокому світі. Форми оповіді у творі М. Ф. Зузака «Крадійка книжок»	231
Уроки 99–100. Сучасний літературний процес (<i>загальний огляд</i>). Зарубіжна література ХХІ ст.	235
Урок 101. <i>Контрольна робота</i> за темою «Сучасна література в юнацькому читанні» (<i>розгорнуті відповіді на запитання</i>)	240
<i>ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ</i>	242
Урок 102. <i>Узагальнення й систематизація знань</i> . Найвидатніші здобутки зарубіжної літератури доби античності, Середньовіччя та Відродження	242
Урок 103. <i>Узагальнення й систематизація знань</i> . Найвидатніші здобутки зарубіжної літератури ХVІІ ст., ХVІІІ ст., а також ХІХ ст. (доба романтизму)	246
Урок 104. <i>Узагальнення й систематизація знань</i> . Найвидатніші здобутки зарубіжної літератури ХІХ ст. (доби реалізму й раннього модернізму)	249
Урок 105. <i>Узагальнення й систематизація знань</i> . Найвидатніші здобутки зарубіжної літератури ХХ — початку ХХІ ст. (зокрема, сучасного літературного процесу)	252
<i>ЛІТЕРАТУРА Й ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ</i>	256

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**11-й клас. Профільний рівень + рівень стандарту
II семестр**

ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ

На навчальний рік — 102 години (105 годин), на II семестр — 57,
на тиждень — 3 (із них: текстуальне вивчення творів — 42,
розвиток мовлення (*РМ*) — 3, позакласне читання (*ПЧ*) — 3,
літературне краєзнавство (*ЛК*) — 1, контрольні роботи — 4,
узагальнення (зокрема, за рахунок резервного часу) — 4)

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
Проблема війни та миру в літературі XX ст.				
Німеччина				
49	Бертольд Брехт. Життєвий і творчий шлях письменника. Брехт як драматург-новатор. «Епічний театр» Брехта, його теоретичні засади та творча практика			
50	«Матінка Кураж та її діти» Б. Брехта — драма-пересторога напередодні Другої світової війни. Історико-літературні джерела й сучасний політичний підтекст твору, його антивоєнний пафос та алегоричний сенс. «Ефект відчуження» й інші ознаки «епічного театру» в п'єсі			
51	Утілення в образах дітей Кураж трагічної долі людських чеснот в умовах війни: сміливості (Ейліф), чесності (Швейцеркас) і доброти (Катрін). Образ Кураж — пророча метафора майбутнього Німеччини			
52	Символіка п'єси «Матінка Кураж та її діти». П'єса в театрі й кіно. Значення творчості Б. Брехта. Переклади творів Б. Брехта українською			

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
53	Генріх Белль. Життєвий і творчий шлях письменника. Засудження антигуманної сутності війни в оповіданні «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...». Образ школи як художня модель фашистської Німеччини			
54	«Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»: символічний зміст назви оповідання, її зв'язок з історією Спарти. Символіка та форма твору. Образ головного героя. Художні деталі. Підтекст. Авторська позиція			
Німецькомовна поезія				
55	Пауль Целан. Віхи життя та творчості Целана, зв'язки поета з Україною. «Фуга смерті» — один із найвідоміших творів про голокост. Художнє новаторство митця			
56	«Фуга смерті» Пауля Целана. Ключові метафори як відтворення жакливної реальності Освенціма. Прийом протиставлення. Провідні мотиви та їхня роль у творі. Трансформація біблійних образів і мотивів у творі			
57	РМ (письмово) . Написання асоціативного етюду, викликаного художніми образами прочитаних творів			
Франція				
58	ПЧ . Альбер Камю «Чума»			
59	Контрольна робота за темою «Проблема війни та миру в літературі ХХ ст.» (<i>твір</i>)			
Польща				
60	ЛК . Бруно Шульц «Птахи», «Цинамонові крамниці»			
Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини ХХ ст.				
61	Загальна характеристика провідних тенденцій прози другої половини ХХ ст. Розвиток прози в Європі, США, Латинській Америці, Японії та Росії			
62	Нові явища й тенденції в літературі другої половини ХХ ст. Переростання модернізму в постмодернізм			

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
США				
63	Ернест Міллер Гемінгвей. Віхи життя та творчості митця. «Кодекс честі» героїв Е. М. Гемінгвея. Новаторство прози письменника			
64	Е. М. Гемінгвей «Старий і море». Реалістичний, міфологічний і філософський плани повісті. Змалювання драматичних суперечностей людського буття; його осмисленості та абсурдності, перемог та поразок, величі та слабкості, протистояння природі та єдності з нею			
65	Е. М. Гемінгвей «Старий і море». Символіка образів. Образ Сантьяго. Сенса фіналу й назви повісті. Ознаки притчі у творі			
Колумбія				
66	Габріель Гарсія Маркес. Стислі відомості про митця, лауреата Нобелівської премії. Специфіка «магічного реалізму» Маркеса			
67	Синтез реального та фантастичного в оповіданні Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами». Відображення моральної деградації людства. Філософсько-етичний сенс зустрічі ангела з людьми			
68	«Стариган із крилами» Г. Гарсії Маркеса. Символічний образ ангела. Ідея прагнення внутрішнього вдосконалення, морального відродження, повернення до одвічних цінностей. Сенса фіналу та назви оповідання			
69	РМ (усно). Складання вітального слова на честь художнього образу або автора: Г. Гарсія Маркес та його «Стариган із крилами»			
Японія				
70	Ясунарі Кавабата — лауреат Нобелівської премії. Відображення самотності японської культури у повісті «Тисяча журавлів». Історія написання. Провідні ідеї, об'єктна система повісті			

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
71	«Тисяча журавлів» Я. Кавабати. Еволюція головного героя твору (Кікудзі). Символіка повісті. Японські уявлення про красу та відображення їх у творі. Глибокий ліризм твору. Вишукана простота стилю письменника			
72	Контрольна робота за темою «Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини XX ст.» (<i>різнорівневі завдання</i>)			
Література другої половини XX — початку XXI ст.				
Модерністські та неоавангардистські тенденції в драматургії другої половини XX ст.				
73	Модерністські та неоавангардистські тенденції в драматургії другої половини XX ст. (<i>загальний огляд</i>)			
Швейцарія				
74	Фрідріх Дюрренматт. Стилі відомості про митця. Художнє дослідження феномена влади — філософсько-етичне підґрунтя драматургії. «Гостина старої дами» (<i>загальний огляд</i>)			
75	Система образів та сюжетна лінія, алегорично-моральний зміст сюжету драми Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами». Проблема сенсу життя окремої людини, спокутування боргів минулого, права сили в контексті духовного досвіду повоєнної Європи. Художня своєрідність твору			
Румунія-Франція				
76	Ежен Йонеско. Стилі відомості про письменника. Зображення духовної та інтелектуальної спустошеності сучасного суспільства — провідна тема творчості драматурга			
77	Символічний сенс сюжету п'єси «Носороги» Е. Йонеско. Сатирично-гротескне змалювання процесу омасовлення людей. Тема втрати індивідуальності під тиском масової свідомості. Сутність опору Беранже. Сенс центральної метафори твору			

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
Література постмодернізму				
78	Постмодернізм — одне з найяскравіших літературних явищ останніх десятиліть ХХ — початку ХХІ ст. Соціоісторичні, культурно-філософські й естетичні чинники розвитку постмодернізму в художній літературі. Наріжні принципи постмодерністської поетики. Постмодерністське мистецтво: елітарна й масова культура			
79	РМ (усно). Найяскравіші представники постмодерністської прози. Ознаки постмодернізму у творчості письменників-прозаїків кінця ХХ — початку ХХІ ст.			
Сербія				
80	Милорад Павич. Стислі відомості про митця. Утілення в оповіданні «Скляний равлик» ознак постмодернізму			
81	«Скляний равлик» М. Павича. Можливість обрання шляхів читання твору як вияв характерної для постмодерністської літератури гри письменника з текстом і читачем, «відмови від монопольного права автора на істину». Варіанти фіналу твору як ознака стилю М. Павича. Значення центральної метафори			
Аргентина				
82	ПЧ. Хорхе Луїс Борхес «Вавилонська бібліотека»			
83	Хуліо Кортасар. Стислі відомості про письменника. Фантазмагорична картина безумства натовпу в оповіданні «Менади»			
84	«Менади» Х. Ф. Кортасара. Відображення сучасних соціальних, психологічних, етичних проблем у творі. Специфіка індивідуального стилю митця			
Німецькомовні твори				
85	ПЧ. Крістоф Рансмайр «Останній світ»			
86	Контрольна робота за темою «Література другої половини ХХ — початку ХХІ ст.» (різнорівневі завдання)			

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
Сучасна література в юнацькому читанні				
Україна				
87	Загальна характеристика розвитку кримськотатарської літератури й культури. Таїр Халілов — сучасний український кримськотатарський письменник. Наближеність прози Т. Халілова до філософії екзистенціалізму			
88	Т. Халілов «До останнього подиху» — історія життя, боротьби та любові героя твору, віддзеркалення в ній трагічної долі кримськотатарського народу. Тема депортації та свавілля влади. Образ Бекира — людини, яка ніколи не здається. Почуття гідності героя, глибинний зв'язок зі своїм народом			
Франція				
89	Даніель Пеннак. Стислі відомості про митця. Пеннак як автор декларації прав читача. Серія детективних романів «Сага про Малоссена»			
90	Образ сучасного Парижа та його мешканців у романі Даніеля Пеннака «Усе для людожерів». Викриття абсурдності суспільства споживання. Детективна лінія твору. Образ Бенжамена Малоссена. Відкритий фінал. Метафоричний сенс назви роману. Іронічний стиль оповіді			
США				
91	Стівен Едвін Кінг. Стислі відомості про письменника-фантаста. Метафора одержимості як наскрізна тема творів письменника. «Мораль»: проблематика, поетика, жанрова своєрідність			
92	С. Е. Кінг «Мораль». Біблійні мотиви у творі. Психологізм у зображенні персонажів. Підтекст. Сенс назви й фіналу. Художня своєрідність твору			
93	Джон Майкл Грін — американський письменник, автор книжок для підлітків та молоді, відеоблогер. «Провина зірок» — розповідь про історію кохання невиліковно хворих юнака й дівчини			

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
94	«Провина зірок» Дж. М. Гріна. Образи головних героїв. Ідея цінності життя			
95	«Провина зірок» Дж. М. Гріна. Символіка назви твору. Ліризм, іронічність оповіді			
Австралія				
96	Маркус Френк Зузак. Стислі відомості про митця. «Крадійка книжок» — роман про Другу світову війну			
97	«Крадійка книжок» М. Ф. Зузака. Історія життя дівчинки Лізелі Мемінгер. Викриття згубного впливу нацизму у творі. Образи «маленьких людей», які опинилися в умовах фашистської системи			
98	Ідеї людяності, добра, порятунку життя й культури. Книга як символ збереження духовності в жорстокому світі. Форми оповіді у творі М. Ф. Зузака «Крадійка книжок»			
99–100	Сучасний літературний процес (<i>загальний огляд</i>). Зарубіжна література ХХІ ст.			
101	Контрольна робота за темою «Сучасна література в юнацькому читанні» (<i>розгорнуті відповіді на запитання</i>)			
Підбиття підсумків				
102	Узагальнення й систематизація знань. Найвидатніші здобутки зарубіжної літератури доби античності, Середньовіччя та Відродження			
103	Узагальнення й систематизація знань. Найвидатніші здобутки зарубіжної літератури ХVІІ ст., ХVІІІ ст., а також ХІХ ст. (доба романтизму)			
104	Узагальнення й систематизація знань. Найвидатніші здобутки зарубіжної літератури ХІХ ст. (доби реалізму й раннього модернізму)			
105	Узагальнення й систематизація знань. Найвидатніші здобутки зарубіжної літератури ХХ — початку ХХІ ст. (зокрема, сучасного літературного процесу)			

РІВЕНЬ СТАНДАРТУ

На навчальний рік — 34 години (35 годин), на II семестр — 18, на тиждень — 1 (із них: текстуальне вивчення творів — 11, розвиток мовлення (*РМ*) — 2, позакласне читання (*ПЧ*) — 1, резервний час (контрольні роботи й узагальнення) — 4)

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
Антиутопія у світовій літературі				
Велика Британія				
18	Розвиток жанру антиутопії у XX ст.: ознаки та представники (загальний огляд). Зв'язок творчості Джорджа Орвелла (Еріка Артура Блера) із соціально-історичною ситуацією доби. Поетика жанру антиутопії у творчості Джорджа Орвелла (фантастика, мова, символи, алегорії та ін.)			
19	Джордж Орвелл «1984». Викриття сутності тоталітарної системи та її ієрархії в антиутопіях митця. Боротьба проти страху й рабської покірності в суспільній свідомості. Художній конфлікт. Персонажі			
20	Контрольна робота за темою «Антиутопія у світовій літературі» (різнорівневі завдання)			
Проблема війни та миру в літературі XX ст.				
Німеччина				
21	Бертольд Брехт — драматург-новатор. «Епічний театр» Б. Брехта: теоретичні засади. Зображення війни як засобу збагачення в драмі «Матінка Кураж та її діти». Ідеї попередження та ознаки «епічного театру» в п'єсі			
22	Генріх Белль. Засудження антигуманної сутності Другої світової війни, її руйнівних наслідків для людства в оповіданні «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»			

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
Німецькомовна поезія				
23	«Фуга смерті» Пауля Целана (Анчеля) — один із найвідоміших творів про голокост. Художнє новаторство митця. РМ (письмово). Написання асоціативного етюду, викликано-го художніми образами прочитаних творів			
24	Контрольна робота за темою «Проблема війни та миру в літературі ХХ ст.» (темір)			
Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини ХХ ст.				
США				
25	Ернест Міллер Гемінгвей. Віхи життя та творчості митця. «Кодекс честі» героїв Е. Гемінгвея			
26	Реалістичний, міфологічний і філософський плани повісті «Старий і море». Символіка образів (риба, море, рибалка, хлопчик та ін.). Образ Сантьяго. Ознаки притчі у повісті			
Японія або Колумбія				
27	Ясунарі Кавабата — лауреат Нобелівської премії. Стислі відомості про життя. Відображення специфіки японської культури, традицій, звичаїв у повісті «Тисяча журавлів» або Габріель Гарсія Маркес — лауреат Нобелівської премії. Стислі відомості про життя. Специфіка «магічного реалізму» Г. Гарсії Маркеса. Синтез реального й фантастичного в оповіданні Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами». Відображення моральної деградації людства. Символічний зміст образу ангела. Ідея прагнення внутрішнього вдосконалення, морального відродження, повернення до одвічних цінностей			
Література другої половини ХХ — початку ХХІ ст.				
Провідні тенденції в драматургії другої половини ХХ ст.				
28	«Драма-притча» як відгук на сучасні історичні події й актуальні питання духовного буття людини. «Театр абсурду» як явище неоавангардизму			

№ з/п	Тема уроку	Дата проведення уроку		Примітки
		запланована	скоригована	
Література постмодернізму				
29	Постмодернізм — одне з найяскравіших літературних явищ останніх десятиліть ХХ — початку ХХІ ст. Постмодерністське мистецтво: елітарна й масова культура. РМ (усно) . Найяскравіші представники постмодерністської прози. Ознаки постмодернізму у творчості письменників-прозаїків кінця ХХ — початку ХХІ ст.			
30	ПЧ. Макс Фріш «Санта-Крус» або Фрідріх Дюрренматт «Гостина старої дами»			
Сербія				
31	Милорад Павич. Стислі відомості про сербського митця. Утілення в оповіданні «Скляний равлик» ознак постмодернізму. Варіанти фіналу твору як своєрідна ознака творчості М. Павича. Сенс центральної метафори у творі			
32	Контрольна робота за темами «Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини ХХ ст.» та «Література другої половини ХХ — початку ХХІ ст.» (<i>різниць неві завдання</i>)			
Сучасна література в юнацькому читанні				
Австралія або США				
33–34	Стислі відомості про Маркуса Френка Зузака. «Крадійка книжок» — роман про Другу світову війну та бестселер сучасної літератури. Викриття згубного впливу нацизму у творі. Ідеї людяності, добра, порятунку життя й культури. Книга як символ збереження духовності в жорстокому світі або Джон Майкл Грін — американський письменник, автор книжок для підлітків та молоді, відеоблогер. «Провина зірок» — розповідь про історію кохання невиліковно хворих юнака й дівчини. Образи головних героїв. Ідея цінності життя. Символіка назви твору. Ліризм, іронічність оповіді			
Підбиття підсумків				
35	Узагальнення й систематизація вивченого впродовж навчального року			

ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ

ПРОБЛЕМА ВІЙНИ ТА МИРУ В ЛІТЕРАТУРІ ХХ ст.

Німеччина

УРОК 49

БЕРТОЛЬД БРЕХТ. ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ПИСЬМЕННИКА. БРЕХТ ЯК ДРАМАТУРГ-НОВАТОР. «ЕПІЧНИЙ ТЕАТР» БРЕХТА, ЙОГО ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ТВОРЧА ПРАКТИКА

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про антивоєнну сутність літератури середини ХХ ст.; знання про життя та творчість Б. Брехта й особливості його «епічного театру»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; аналітичне й образне мислення; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її, сприймати інформацію на слух; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; гуманістичний світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: екзистенціалізм, «епічний театр», «ефект відчуження».

Міжпредметні зв'язки: історія.

Обладнання: портрет Б. Брехта, видання його творів, словники літературознавчих термінів, роздавальний матеріал за темою уроку, мультимедійна презентація за темою уроку, медіазасоби¹.

*Культуру буде врятовано тоді,
коли будуть врятовані люди.*

Б. Брехт

¹ Тут і далі: підручники та словники (літературознавчих термінів, тлумачні, етимологічні і т. ін.) є невід'ємною складовою уроку літератури; доречним також є демонстрування мультимедійної презентації (за наявності медіазасобів); проте не зазначатимемо їх щоразу в обладнанні уроку.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя

— «*Культуру буде врятовано тоді, коли будуть врятовані люди!*» — проголосив німецький драматург Бертольд (Бертольт) Брехт, розмірковуючи над тим, куди можуть завести людську цивілізацію наукові відкриття, використані жорстоким розумом. Про особистість письменника, його новаторство у театральній царині поговорімо сьогодні.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають із повідомленнями про Другу світову війну та її наслідки, рух Опору в Європі.)

2. Евристична бесіда

- ▼ Із чим пов'язані активні пошуки засобів виразності у світовій літературі другої половини XX ст.?
- ▼ Назвіть жанри інтелектуальної прози та драматургії, що виникли у цей період, наведіть приклади.

3. Робота з епіграфом до уроку (запис до зошитів)

- ▼ Як ви розумієте слова, що є епіграфом до нашого уроку?
(Учні занотовують до зошитів тему уроку й епіграф до нього.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— 1915 року Європа захилялася у кривавій, безглуздій війні, яка щодня вимагала нових жертв. Вірнопіддані баварські вчителі готували зі своїх учнів гарматне м'ясо. Коли в Аугсбурзькій гімназії для написання твору запропонували вислів Горація «Солодко й почесно вмерти за Батьківщину», гімназист Бертольд Брехт написав:

«Вислів, що вмерти за Батьківщину солодко й почесно, можна розцінювати так само, як тенденційну пропаганду.

Прощатися із життям завжди складно, у ліжку так само, як і на полі бою, особливо молодим людям у розквіті сил.

Тільки пустиголові дурні можуть зайти у своєму марнослів'ї так далеко, щоб говорити про легкий стрибок крізь темні ворота».

За це юнака ледь не виключили з гімназії.

Усе життя Брехт активно виступав проти воєнного психозу й насильства, облудної моралі тих, хто *«потайки пив вино, а прилюдно уславлював воду»*...

2. Теорія літератури (запис до зошитів)

(Учні записують до зошитів визначення поняття **екзистенціалізм** за літературознавчими словниками.)

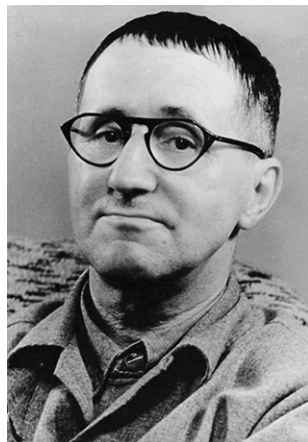
3. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають з оглядом життя та творчості Б. Брехта.)

4. Розповідь учителя

— **Б. Брехт як драматург-новатор.** Теорію «епічного театру», предмет якої, за визначенням самого автора, становили *«взаємини між сценою і залом для глядачів»*, Брехт допрацьовував та уточнював до кінця свого життя, проте основні принципи, сформульовані у другій половині 1930-х рр., не зазнали змін. Драма в поданні Брехта побудована так, що вся її дія рухається до розв'язки (*«назустріч катастрофі»*), відповідно, саме розв'язка, і нерідко тільки вона одна (не перебіг подій і тим більше не перебіг думки автора) викликає інтерес у глядача. Вистава, заснована на такий драмі, у натуралістичному театрі створює ілюзію автентичності того, що відбувається на сцені, прагне втягнути глядача в дію та змусити його співпереживати. Для цього використано «метод вживання»: актор вживається в образ, глядач — у почуття персонажа, що, за Брехтом, виключає можливість критичного оцінювання, для якого *«тим менше залишається місця, чим повнішим є вживання»*. Уплив заснований не на переконанні, а на звичайному навіюванні.

«Якщо між сценою і публікою встановлювався контакт на основі вживання,— говорив Брехт 1939 року,— глядач був здатний побачити рівно стільки, скільки бачив герой, у якого він живився. І щодо певних ситуацій на сцені він міг відчувати такі почуття, які дозволяв “настрій” на сцені. Враження, почуття й думки глядача визначалися враженнями, почуттями, думками осіб, що діяли на сцені».

Бертольд Брехт

«Ефект відчуження» у Б. Брехта мав на меті *«просто позбавити подію або характер усього, що зрозуміло й так, знайоме, очевидне, і викликати реакцію на цю подію — подив і цікавість»*. Сам Брехт 1940 року писав: *«Ефект відчуження» — старовинний театральний прийом, що зустрічається в комедіях, у деяких галузях народного мистецтва, а також на сцені азійського театру*. Брехт цей ефект не винайшов, проте тільки у Брехта він перетворився на теоретично розроблений метод побудови п'єс і вистав.

«Техніка відчуження» виявилася особливо складною для акторів. У п'єсах Брехта конфлікти виникали не стільки між персонажами, скільки між автором і його героями; актор його театру мав представити авторське — або власне, якщо воно принципово не суперечило авторському, — ставлення до персонажа.

5. Самостійна робота за підручником та роздавальним матеріалом (у групах)

- ▼ За підручником та роздавальним матеріалом опрацюйте у 4 групах інформацію про «епічний театр» Б. Брехта, його теоретичні засади та творчу практику. Опрацьовану в групах інформацію озвучте решті однокласників.

Зміст карток для опрацювання у групах

Картка № 1

Драматична форма театру	«Епічна форма» театру
▪ Сцена втілює дію, залучає глядача до подій; ▪ виснажує його активність, збуджує емоції; ▪ переносить глядача в інше оточення, ставить його в центрі подій та змушує співпереживати; ▪ збуджує інтерес до розв'язки, звертається до почуттів	▪ Сцена розповідає про дію, ставить глядача в позицію спостерігача; ▪ стимулює його активність, змушує ухвалювати рішення; ▪ показує глядачеві інше оточення, протиставляє його обставинам та змушує вивчати; ▪ викликає зацікавленість розвитком подій, звертається до розуму глядача

Картка № 2

Б. Брехт уважав, що драматургія та театр мають упливати передусім не на почуття, а на інтелект людини (*«глядач повинен не співпереживати, а сперечатися»*), що найважливішим у п'єсі є не змальовані події, а висновки й узагальнення.

«Епічний театр» — це театр неаристотелівський, повчальний, раціональний, інтелектуальний, за визначеннями самого Б. Брехта.

Мета театру: допомогти глядачеві побачити соціальне коріння відтвореного на сцені конфлікту; спонукати його шукати засоби вдосконалення законів суспільного життя; збуджувати прагнення втручатись у дійсність. Більшість сюжетів брехтівського театру подібні до притч.

Картка № 3

Письменник закликав читача до інтелектуально-полемічного сприйняття дії й застосував «ефект відчуження» (коментування тексту п'єс), мета якого — *«викликати у глядача аналітичне, критичне ставлення до зображених подій»*.

Сутність «ефекту відчуження» полягала в тому, що буденне явище поставало в новому світлі як дивне, вирване зі звичного плину життя. Це також підштовхувало глядача до аналізування того, що відбувалося на сцені.

«Ефект відчуження» був стрижнем, що пронизував усі рівні епічної драми: сюжет, систему образів, художні деталі, мову тощо, аж до декорацій, особливостей акторської техніки та сценічного освітлення.

Картка № 4

Брехт заперечував перевтілювання в образ, він був проти створення ілюзії дійсності в театрі: навіть під час гри актор мав бути собою.

Події історизуються й соціально визначаються оточенням.

Лінія дії переривається відомими брехтівськими зонгами (піснями), що доволі часто не пов'язані з розвитком сюжету і навіть із персонажами, які виконують їх, а відображають думки самого автора щодо почутого та побаченого.

Застосовано спеціальні віршові заставки, у яких стисло викладено зміст наступної сцени; уведено цитати з відомих класичних творів, що пов'язують події історичного минулого із сучасністю.

Багато уваги приділено композиції п'єси: не використано класичного поділу на акти, є лише епізоди, які найчастіше мають заголовки, що визначає їхній зміст.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя (запис до зошитів)

— «Епічний театр» («епічна драма») — це не просто модерністське явище, а саме теоретична концепція Б. Брехта.

Особливості й теоретичні засади «епічного театру»

- В основі драми — розповідь, а не дія.

- Драма апелює до інтелектуальних та аналітичних здібностей.
- Відкритий фінал (конфлікт не розв'язано).
- П'єса не наслідує життя, це лише сценічна замальовка.
- Переважає жанр драми.
- Широке використання запозичених сюжетів.
- Герої — не драматичні характери, а алегорії певних властивостей.
- «Ефект відчуження» (буденне явище, змальоване по-новому, видається дивним).

Отже, два основні принципи «епічної драми» — розповідність та інтелектуальність.

2. Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан до постаті Б. Брехта.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Грунування»

- ▼ Складіть груно за темою «“Епічний театр” Б. Брехта».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати твір Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти».

УРОК 50

«МАТІНКА КУРАЖ ТА ЇЇ ДІТИ» Б. БРЕХТА — ДРАМА-ПЕРЕСТОРОГА НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА Й СУЧАСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПІДТЕКСТ ТВОРУ, ЙОГО АНТИВОЄННИЙ ПАФОС ТА АЛЕГОРИЧНИЙ СЕНС. «ЕФЕКТ ВІДЧУЖЕННЯ» Й ІНШІ ОЗНАКИ «ЕПІЧНОГО ТЕАТРУ» В П'ЄСІ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (навички дослідницько-аналітичної роботи з текстом та виокремлення головного у тексті; культуру зв'язного усного мовлення; мислення);
- **ключові** (уміння *вчитися*: критичне мислення та вміння розуміти систему образів для розкриття ідейного задуму твору; *комунікативні*: уміння сприймати чужу точку зору; *інформаційні*: розуміння філософсько-етичної проблематики твору; уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; *громадянські*: чітку громадянську позицію щодо розв'язання війни та захисту Батьківщини; *загальнокультурні*: свідоме ставлення до моральності; прагнення гуманістичних ідеалів; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: «ефект відчуження», «епічний театр», драма-пересторога, мотив, композиція.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Б. Брехта, тексти п'єси «Матінка Кураж та її діти», ілюстративний матеріал із зображеннями сцен війни.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАЙ

Експрес-опитування

- ▼ Як відбувалося становлення особистості Бертольда Брехта?
- ▼ У чому полягають особливості «епічного театру»?
- ▼ Що таке «ефект відчуження»?

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— На запитання про те, що має показати глядачеві «Матінка Кураж та її діти», Бертольд Брехт відповідав: *«На війні велику комерцію ведуть не маленькі люди. Війна, яка є тією самою комерцією, але іншими засобами, знищує людські чесноти навіть у добропорядних людей...»*. Сьогодні ми спробуємо зрозуміти позицію драматурга й самостійно переконатися у справедливості цього твердження або спростувати його.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— П'єсу «Матінка Кураж та її діти» написано у Швеції восени 1939 року — у дні, що безпосередньо передували розв'язанню війни в Європі. Згодом Брехт визнавав: *«Коли я писав, то уявляв, що зі сцен декількох великих міст пролунає попередження драматурга, попередження про те, що хто хоче снідати з чортом, мусить запастися довгою ложкою. Можливо, я виявив наївність, але я не вважаю, що бути наївним — соромно. Вистави, про які я мріяв, не відбулися. Письменники не можуть писати з такою швидкістю, з якою уряди розв'язують війни: адже щоб писати, потрібно думати. Театри занадто швидко підпали під владу великих розбійників. «Матінка Кураж та її діти» — спізнилася...»*.

Літературним джерелом для цієї п'єси Брехта стала повість німецького письменника часів Тридцятирічної війни Ганса Якоба Крістофера Гріммельсгаузена «Докладний та дивний життєпис страшеної ошуканки й бурлаки Кураж». Ця повість разом із двома іншими повістями і знаменитим романом Гріммельсгаузена про Сімпліціссі-муса є складовою циклу так званих «Сімпліціанських творів». Однак, запозичивши у Гріммельсгаузена деякі мотиви (Тридцятирічну війну як історичне тло дії, образ маркітантки на ім'я Кураж тощо), Брехт написав цілком самостійну за сюжетом і проблематикою п'єсу.

Тридцятирічну війну (1618–1648) до середини ХХ ст. уважали найтрагічнішим періодом в історії Німеччини. Тому у переддень Другої світової війни вигнанець Брехт (але чи можна вигнати із серця Батьківщину?) звернувся саме до неї, ніби передчуваючи, що нова війна буде значно страшнішою за ту, далеку...

2. Словникова робота (запис до зошитів)

Маркіанти (від італ. *mercante* — торговець) — дрібні торговці продовольчими товарами і предметами солдатського вжитку, що супроводжували війська в походах, на ученнях, маневрах тощо; досить часто, особливо у Франції, ними були жінки — маркітантки. З'явилися ще в Давній Греції та Римі, найбільшого поширення набули в європейських феодальних арміях за відсутності централізованого постачання військ. Від ХVІІІ ст. (у російській армії — з 1716 р.) права маркітантів регламентували спеціальними інструкціями та статутами; існували до початку ХХ ст.

3. Інтерактивна вправа «Оновлюємо в пам'яті»

- ▼ Стисло по черзі перекажіть зміст п'єси Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти».

(Учні за ланцюжком стисло переказують зміст літературного твору.)

4. Аналізування тексту літературного твору

(колективна робота за завданнями, сформульованими вчителем)

- ▼ Чому п'єса «Матінка Кураж та її діти» містить 12 епізодів? (Число 12 асоціюється з дванадцятьма біблійними апостолами; це стосується не стільки раціонального, скільки чуттєвого боку, адже віра звернена якнайменше до раціонального.)
- ▼ Чому кожному епізоду передує ремарка, у якій ідеться про головну подію наступної сцени?
- ▼ Яку роль у п'єсі виконують зонґи (пісні)?
- ▼ Чи можемо сказати про наявність у п'єсі кульмінації? Пояснить свою відповідь.

- ▼ Порівняйте перший і останній епізоди п'єси. Про що свідчать результати такого порівняння?
- ▼ Яке значення має «Пісня про велику капітуляцію», яку виконує матінка Кураж? *(Ця пісня — один із художніх прийомів «ефекту відчуження». За задумом автора, вона мала перервати дію на певний час, щоб дати змогу глядачеві проаналізувати вчинки нещасної та злочинної торговки, роз'яснити причини її «великої капітуляції», показати, чому вона не знайшла в собі сили й волі сказати «ні» принципу «з вовками жити — по-вовчому вити». Її «велика капітуляція» полягала в наївній вірі, що за рахунок війни можна непогано нажитися.)*
- ▼ Чи справді Б. Брехт мав слушність, стверджуючи, що сила рацію перевершує силу почуття?
- ▼ Які ознаки «епічного театру» наявні в п'єсі «Матінка Кураж та її діти»? *(Ознаки «епічного театру»: викладення змісту на початку кожної картини; запровадження зонгів, що коментують дію; широке використання розповіді (наприклад, третя картина — торг за життя Швейцера); монтаж, тобто поєднання частин, епізодів без їхнього злиття, що спричиняє потік асоціацій у глядача; параболічність; «ефект відчуження».)*
- ▼ У чому полягає алегоричний сенс твору?
- ▼ На вашу думку, чому, працюючи над драмою-пересторогою, Б. Брехт звернувся до подій історичного минулого?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Теорія літератури (запис до зошитів)

- ▼ Як ви розумієте термін *драма-пересторога*? Прочитайте визначення у словнику літературознавчих термінів.

2. Постановка й розв'язання проблемного питання

- ▼ Чому п'єсу «Матінка Кураж та її діти» вважають твором-пересторогою? Чи актуальним є її зміст сьогодні?

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

1. Інтерактивний прийом «Грунування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть ґроно «ефект відчуження».

2. Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть речення: «Найбільше мене сьогодні вразило...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати цитатні характеристики персонажів п'єси Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти».

УРОК 51

УТИЛЕННЯ В ОБРАЗАХ ДІТЕЙ КУРАЖ ТРАГІЧНОЇ ДОЛІ ЛЮДСЬКИХ ЧЕСНОТ В УМОВАХ ВІЙНИ: СМІЛИВОСТІ (ЕЙЛІФ), ЧЕСНОСТІ (ШВЕЙЦЕРКАС) І ДОБРОТИ (КАТРІН). ОБРАЗ КУРАЖ — ПРОРОЧА МЕТАФОРА МАЙБУТНЬОГО НІМЕЧЧИНИ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (навички дослідницько-аналітичної роботи з текстом та виокремлення головного у тексті; культуру зв'язного усного мовлення; мислення);
- **ключові** (уміння *вчитися*: критичне мислення та вміння розуміти систему образів для розкриття ідейного задуму твору; *комунікативні*: уміння сприймати чужу точку зору; *інформаційні*: розуміння філософсько-етичної проблематики твору; уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; *громадянські*: чітку громадянську позицію щодо розв'язання війни та захисту Батьківщини; *загальнокультурні*: уміння й навички, необхідні у повсякденному житті; активну життєву позицію; усвідомлення переваг духовних цінностей над матеріальними; високі моральні якості).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: художній образ, підтекст.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Б. Брехта, тексти п'єси, ілюстративний матеріал із зображенням сцен війни, аркуші паперу ф. А1 та маркери (для 4 груп).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Літературний диктант

- ▼ Брехт створив теорію нового — неаристотелівського — театру, що дістав назву... (*«епічного театру»*).
- ▼ Одним із найяскравіших відкриттів новаторського театру був «ефект... (*відчуження*)».
- ▼ Брехтівські п'єси спрямовані не на почуття публіки, а на її... (*інтелект*).
- ▼ «Матінку Кураж та її діти» створено... (*1939 року*).
- ▼ П'єсу Б. Брехта засновано на подіях... (*Тридцятирічної війни*).
- ▼ За задумом автора, твір «Матінка Кураж та її діти» мав пролунаати як... (*пересторога напередодні Другої світової війни*).
- ▼ Матінка Кураж за професією була... (*маркітанткою*).

- ▼ Разом із маркітанткою Кураж подорожували її діти, яких було... (*троє*).
- ▼ Наприкінці п'єси Кураж попрямувала далі за військом, нато-мість її діти... (*загинули*).

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Кожен із дітей Кураж, за задумом драматурга, є алегорією певної чесноти, але на прикладі долі цих дітей автор показує зворот-ний бік людських чеснот, що виявляється за умов війни. Діти матін-ки Кураж загинули. Хто винен у цьому? Безлика сутність, яку ми називаємо війною, чи власна матір? Сьогодні ми спробуємо розкри-ти образи героїв п'єси і дати відповіді на ці та інші запитання.

(*Учні занотують до зошитів тему уроку.*)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Характеристика образів драматичного твору (робота в групах)

- ▼ Спираючись на текст п'єси «Матінка Кураж та її діти», про-аналізуйте в 4 групах один із художніх образів твору (*1-ша гру-па — матінку Кураж, 2-га група — Ейліфа, 3-тя група — Швей-церкаса, 4-та група — Катрін*), складіть за ним ґрунування, презентуйте результати роботи однокласникам.

Очікувані результати

1-ша група — матінка Кураж

Кураж навчилася отримувати зиск від війни. Разом зі своїми дітьми вона їздила у фургончику слідом за військами. І хоча це було дуже ризикованим, але для неї важливішою була можливість збагатити. Засліплена жагою збагачення, матінка Кураж не змогла зупинитися навіть тоді, коли почала втрачати власних дітей: «ма-тінка» трохи погорювала і знову вирушила налагоджувати тор-гівлю. Героїня заради багатства зраджує своїх дітей. Торгівля йде добре, і тому вона підтримує війну, яка стала для неї годувальни-цею. Анна впевнена, що про мораль краще говорити ситому, а не голодному. Матінка Кураж по своїй суті була не злою людиною, навіть веселою та доброю господинею. Принагідно вона може на-віть допомогти іншим, але якщо це не зашкодить її гаманцю.

2-га група — Ейліф

Головна риса вдачі Ейліфа — хоробрість. Вона потрібна люди-ні, щоб долати перешкоди, захищати власне життя і життя інших;

боронити Вітчизну, відстоювати власну думку, знаходити вихід зі скрутного становища тощо. Однак ми бачимо, що за умов війни хоробрість набуває форми свавілля, перетворюється на жорстокість. Хоробрість героя на полі бою винагороджено, а псевдогероїзм на селянських подвір'ях ухвалює смертний вирок.

3-тя група — Швейцеркас

За те, що Швейцеркас був чесним простаком, йому довірили на війні полкову касу. Поразка під час бойових дій змусила його полк відступити. Юнак діє необачно, не дослухається до застережень матері та сестри, хоче вислужитися перед фельдфебелем, тривалий час обмірковує, що робити, тому потрапляє в полон. На жаль, йому не вдалося обернути ситуацію на власну користь, він уперто захищає касу, яку після його загибелі не знайдуть ані католики, ані протестанти, тому й жертва хлопця видається непотрібною й безглуздою. За умов війни чесність може бути згубною для людини. Стає зрозумілим, що, окрім неї, необхідно мати ще якісь чесноти.

4-та група — Катрін

Катрін — найпривабливіший образ із-поміж персонажів п'єси Б. Брехта. Вона є втіленням доброти, але, напевно, не випадково дівчину змальовано німою. Біль і розпач відчутні у сценах, коли Катрін хоче застерегти Швейцеркаса від загибелі, не може змусити матір заплатити за життя хлопця потрібну суму, чує про загрозу для життя дітей, пригортає чуже немовля, реагує на звістки, що війна швидко не скінчиться... Німоту Катрін сприймаємо як алегорію безпорадної доброти. Дівчина не сидить, склавши руки, вона діє, але їй складно щось змінити довкола себе.

2. Постановка й розв'язання проблемного питання

- ▼ Упродовж п'єси героїня називає себе і своїх дітей, що допомагають їй тягти фургон, «діловими людьми», «мирними людьми», «маленькими людьми», «простими людьми», «порядними людьми»¹. Яке значення вкладає вона в ці слова? Чи згодні ви з нею?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя

— Ви вже переконалися в тому, що Б. Брехт у п'єсі «Матінка Кураж та її діти» використовує низку прийомів, необхідних для створення «ефекту відчуження». Це — монтаж, з'єднання частин,

¹ Тут і далі: цитати з п'єси Бертольда Брехта «Матінка Кураж та її діти» наведено у перекладі Марка Зісмана.

епізодів без їхнього злиття; зонґи (пісні), що їх виконують герої, в узагальненій формі відтворюють світогляд та життєву позицію кожного з цих образів, а також покликані виявити ставлення автора й акторів до цих персонажів. Брехт попереджав акторів про необхідність дистанціюватися, «відчужено» виконувати ці пісні, оскільки в них мають бути відчутними звинувачення й критика персонажів автором та виконавцями.

Філософську ідею Брехта про несумісність материнства (а отже, і життя, радості, щастя) із військовою комерцією виражено у формі параболи (оповідь віддаляється від сучасного світу, а потім, немов рухаючись по кривій, знову повертається до залишеного предмета, осмислюючи його з філософсько-етичної сторони й оцінюючи його). Параболічним є сюжет, окремі ситуації, епізоди, пов'язані з почерговою втратою матінкою Кураж її дітей: у кожному з них утілено колізію торгівки й матері, людини й війни.

Сам образ жінки Брехт зобразив у зовсім несподіваному ракурсі. Драма матері, яка сказала війні «так», для якої людська бойня — благо, гроші, нажива, підсилює згубний та антигуманний уплив війни. Між початком п'єси та її кінцем минає дванадцять років, які змінили обличчя й добробут матінки Кураж (вона постаріла, утратила всіх своїх дітей, майже розорилася), але не змінилися її суть і її ставлення до війни. Вона продовжує тягнути свій фургон, сподіваючись на кращі дні, щоб тільки не скінчилася війна, її годувальниця.

Образ матінки Кураж спричинив бурхливу дискусію в німецькому літературознавстві. Головне, чим докоряли Брехтові, — його героїня нічого не навчилася і не змінилася, а це може пробудити в читача глядача песимістичний настрій. Брехт відповів дуже коротко: прозріє матінка Кураж чи ні — це не так уже й важливо, автор має досягти прозріння в глядача. На думку Брехта, негативний приклад переконливіший для людини, здатної побачити в матінці Кураж свого двійника і зробити відповідні висновки.

2. Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Напишіть стисле есе (7–9 речень) «Лист до матінки Кураж».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть одне з речень на вибір:
 - «Я вважаю, що провідною ідеєю п'єси «Матінка кураж та її діти» Б. Брехта є...»;
 - «Образи героїв твору, на мою думку, покликані...»;
 - «Письменник спрямовує читача до...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: підготувати відгук, колаж тощо за своїм сприйняттям п'єси Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти».

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення¹ про відображення твору Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти» в театрі, кіно, творах інших видів мистецтв, про переклади творів митця українською, про значення творчості Б. Брехта для розвитку світової драматургії.

УРОК 52

СИМВОЛІКА П'ЕСИ «МАТІНКА КУРАЖ ТА ЇЇ ДІТИ». П'ЕСА В ТЕАТРІ Й КІНО. ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Б. БРЕХТА. ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ Б. БРЕХТА УКРАЇНСЬКОЮ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (навички дослідницько-аналітичної роботи з текстом та виокремлення головного у тексті; культуру зв'язного усного мовлення; мислення);
- **ключові** (уміння вчитися: критичне мислення й уміння розуміти символізм та ідейний задум твору; комунікативні: уміння сприймати чужу точку зору; інформаційні: розуміння філософсько-етичної проблематики твору; уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; громадянські: чітку громадянську позицію щодо розв'язання війни та захисту Батьківщини; загальнокультурні: уміння й навички, необхідні у повсякденному житті; активну життєву позицію; усвідомлення переваг духовних цінностей над матеріальними; високі моральні якості).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок з елементами розвитку зв'язного мовлення.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Б. Брехта, твори письменника в українському перекладі.

*Нетерплячий поет Брехт написав вірші та перші п'єси
третього тисячоліття. Ті, хто живе сьогодні,
передчувають його значення; проте лише
майбутні покоління повною мірою зрозуміють його творчість.*

Л. Фейхтвангер

¹ Тут і далі: за можливості — мультимедійну презентацію.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ****Перевірка домашнього завдання**

(Охочі розповідають про свої уявлення та враження від п'єси «Матінка Кураж та її діти» Б. Брехта.)

**III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****Слово вчителя**

— Творчість німецького драматурга, поета, прозаїка, публіциста й теоретика мистецтва Бертольда Брехта — одне з найвизначніших та найяскравіших явищ німецької літератури ХХ ст. Творчість митця відзначається винятковою оригінальністю ідей, неповторною своєрідністю художньої манери, широтою й сміливістю новаторства. Внесок Брехта в естетичну думку доби є величезним і за значенням долає межі німецької літератури й німецького сценічного мистецтва. Сьогодні ідеї, проголошені у творах Б. Брехта, не втрачають своєї актуальності, а теми є злободенними.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ**1. Лекція вчителя**

— **Особливості драматургічного стилю Б. Брехта.** Бертольд Брехт як гуманіст постійно намагався розвінчати легенди про красу страждання. Він виступив проти катарсису в драматичному творі. Насолода, очищення через співчуття видається йому примиренням зі злом, із трагедією. Драматург у своїй драмі активізує розсудливе, аналітичне начало, яке здатне еволюціонувати самосвідомість читача. Епічна драматургія Брехта вимагає осмислити глобальні кризи, війни, боротьбу ідеологій, а його персонажі належать до нижчих соціальних верств — це солдати, торговці, селяни, священики.

«Ефект відчуження» у поетиці Брехта — основний засіб створення дистанції між глядачем і сценою, із цією метою фабула, історія дійових осіб переривається в творі мовою оповідача, він викладає відомості про події наперед, для цього також залучено зонги. Авторські ремарки традиційно вказують на присутність героїв на сцені, адресата мови, настрої, емоції та дії героїв.

До позасуб'єктних форм утілення авторського задуму належать, окрім ремарок, експозиційний перелік дійових осіб, заголовків, образи-символи (наприклад, у «Матінці Кураж...» барабан — супутник смерті, червоні чобітки та капелюшок — символ жіночності), авторські підтексти. Слова подеколи виконують функцію ідейно-семантичних центрів (війна).

У творах Брехта багато побутових подробиць. Узагалі письменник свідомо не створював ефекту правдоподібності: у своїх теоретичних працях він заперечував потребу в цьому. Брехт уважав за потрібне руйнувати гіпнотичний вплив театру, запобігаючи виникненню сценічних ілюзій.

Водночас Брехт сповідував реалізм художнього зображення дійсності, що без змалювання побуту є неможливим. *«Реалізм, — писав Брехт, — припускає широту, а не вузькість. Сама дійсність широка, різноманітна, суперечлива... Правда може бути багатьма засобами прихована й багатьма засобами висловлена»*. Драматург сумлінно дотримував законів реалізму — історичної конкретності соціальних і психологічних мотивувань героїв твору. Осягнення широкого розмаїття світу завжди було для нього першочерговим завданням.

Мова героїв Брехта також індивідуалізована. Вона діалогічна, рідко використано короткі безадресні репліки. Авторський задум також реалізовано у лаконічних влучних афоризмах (*«Так, якщо хочеш від війни хліба — давай їй м'яса!»*). Діалоги персонажів практично не висловлюють авторської ціннісної позиції. Вираженням авторського задуму передусім є логіка творів. Інша річ — зонги, що їх промовляють герої. Брехт писав, що *«наша боротьба визначає й нашу естетику»*. Для того щоб подолати обмеження вираження авторського задуму в драматичних творах, змалювати злободенність, попередження людству, співчуття до принижених та ображених, ненависть до війни й інші авторські позиції та ідеї, Брехт винайшов власні форми вираження авторського задуму у драматургії, зокрема пісні-зонги.

Форми вираження задуму автора у творчості німецького драматурга Бертольда Брехта — як суб'єктні, так і позасуб'єктні (адже автор виконує функцію оповідача, який знає про дії головних героїв та їхні наслідки наперед), — новаторські для своєї доби.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

— **Значення творчості Б. Брехта.** Брехт прагнув створити театр, який спонукав би глядача до роздумів і міркувань, а не до

співчуття. Задля цього він «відчужив» і дезілюзіонував гру акторів, щоб зробити її схожою на звичайне життя (Брехт називав це «ефектом відчуження»). Актори мали б аналізувати та синтезувати, тобто поглянути на роль ззовні, аби згодом цілком свідомо діяти саме так, як діяв їхній персонаж.

Спочатку Брехт дав своїй концепції назву «епічний театр», але згодом запропонував використовувати назву «діалектичний театр». Діалектичність театру Брехта полягає в тому, що він спонукає до конфлікту між розважанням і навчанням, що має знищувати «емоційну причетність» у глядачів, досягаючи в такий спосіб «ефекту відчуження».

Письменник розглядав своє мистецтво як бойове, що силою прозріння й оцінок може протистояти жорстокому світу. Проте бій він розумів по-своєму — це боротьба за душу людини, за правду, за прекрасні паростки добра, які є в кожному. Драматург убачав своє завдання в тому, щоб пробудити свідомість глядача і змусити його замислитися над *«клятими питаннями доби»*. *«Від літератури до дії!»* — таке гасло висунув автор епічного театру, сподіваючись на щасливе завершення своїх п'єс у житті.

(Учні виступають із повідомленнями про українські переклади творів Б. Брехта й утілення їх у кіно.)

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Робота з епіграфом до уроку (запис до зошитів)

- ▼ Як ви розумієте вислів Л. Фейхтвангера? Чи погоджуєтеся ви з ним?

(Учні занотовують до зошитів епіграф до уроку.)

2. Бесіда-узагальнення

- ▼ Чому головною героїнею п'єси про війну є саме маркітантка?
- ▼ Який символічний зміст має загибель дітей Анни Фірлінг?
- ▼ У чому полягає життєва поразка головної героїні драми? Чи усвідомлює вона свій крах?
- ▼ До якого художнього прийому вдається автор, щоб застерегти людей від війни? (*Алегорії.*)
- ▼ Хто, на вашу думку, уособлює у творі майбутню долю Вітчизни Б. Брехта?
- ▼ Які паралелі можна провести між Німеччиною XVII та XX ст.?
- ▼ Що змушує уряди країн, їхніх правителів розв'язувати війни?

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

1. Складання сенканів

- ▼ Складіть сенкан на одну з тем: «Драма-пересторога», «Війна».

2. Інтерактивний прийом «Ґрунування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть ґроно до образу одного з героїв п'єси «Матінка Кураж та її діти» (на вибір).

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: прочитати «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» Г. Белля.

Випереджальне (*індивідуальне; для охочих*): підготувати повідомлення про життя та творчість Г. Белля.

УРОК 53

ГЕНРІХ БЕЛЛЬ. ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ПИСЬМЕННИКА. ЗАСУДЖЕННЯ АНТИГУМАННОЇ СУТНОСТІ ВІЙНИ В ОПОВІДАННІ «ПОДОРОЖНІЙ, КОЛИ ТИ ПРИЙДЕШ У СПА...». ОБРАЗ ШКОЛИ ЯК ХУДОЖНЯ МОДЕЛЬ ФАШИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про антивоєнну тематику у творах літератури; знання про життя та творчість Г. Белля; читацьку активність);
- **ключові** (*уміння вчитися*: навички текстологічного аналізу твору; уміння визначати роль деталі, роль внутрішнього монологу в розкритті теми твору (засудження жакіть війни); *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; розвинене усне мовлення, зокрема щодо формулювання відповіді (логічність, послідовність, доказовість); *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *громадянські*: чітку громадянську позицію щодо розв'язання війни та захисту Батьківщини; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: художній образ, підтекст.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Г. Белля, видання його творів, ілюстративний матеріал.

*Солдатам — а я був солдатом — слід нарікати
не на тих, проти кого їх посилали воювати,
а тільки на тих, хто посилав їх на війну...*

Г. Белль

*Чи були героями всі ті, хто волав, молився й проклинав
в окопах, шпиталях, на сходах і в підвалах, на вантажних
машинах, на возах, у залізничних вагонах?..
Геройська смерть, яку їм так щедро приписують,— не більше
ніж розмінна монета політики, а отже, фальшиві гроші.*

Г. Белль

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивний прийом
«Мозковий штурм»

- ▼ Як ви вважаєте, що в житті є найстрашнішим?

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Робота з епіграфами до уроку

- ▼ Як ви розумієте слова, що є епіграфами до нашого уроку?

(Учні занотовують до зошитів тему уроку й епіграфи до нього.)

Генріх Белль

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Духовне відродження німецького народу відбувалося впродовж тривалого часу через усвідомлення своєї історичної провини за розв'язання Другої світової війни та критичне переоцінювання вчорашніх ідеалів. Поміж багатьох письменників, які стали символами нації, що одужує, був Генріх Белль. У гімназії він був одним із небагатьох, хто відмовився вступити до гітлерюгенду (гітлерівської молодіжної організації). Однак уникнути військової служби йому так і не вдалося: на довгих 6 років історія його життя тісно переплелася з географією Другої світової війни, хоча, за твердженням митця, за всю війну він жодного разу не вистрелив. Утім, як усі, він зазнав поневірянь фронтового життя: кілька разів його було серйозно поранено, на його очах гинули товариші. Ставлення митця до війни було вкрай негативним.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (*Учні виступають з оглядом життя та творчості Г. Белля.*)

Очікуваний зміст повідомлення

Генріх Теодор Белль, німецький прозаїк і новеліст, народився 21 грудня 1917 р. у Кельні, одному з найбільших міст Рейнської долини, у багатодітній родині майстра з виготовлення художніх виробів із дерева Віктора Белля й Марі (Германнс) Белль. Предки Белля по батьковій лінії втекли з Англії за правління Генріха VIII: як і всі католики, вони постраждали від утисків з боку англіканської церкви. Предки по материній лінії були селянами й пивоварами з Рейнської долини.

Він почав писати вірші й оповідання з раннього дитинства. Після закінчення гімназії, прагнучи уникнути будь-яких точок дотику з режимом, він улаштувався на роботу до книгарні букініста. Проте за рік після закінчення школи (1938) юнака зобов'язали відбувати трудову повинність на важких земляних роботах, а 1939 року призвали на військову службу. Служив Белль капралом на Східному й Західному фронтах: у складі окупаційних військ перебував у Польщі, Франції, Румунії й Угорщині; воєнна доля закинула його і на територію СРСР, зокрема до України. 1945 року Белль потрапив у полон до американців, після чого провів кілька місяців у таборі для військовополонених на півдні Франції.

Повернувшись до рідного міста, Белль деякий час навчався в Кельнському університеті, потім працював у майстерні батька, згодом — у міському бюро демографічної статистики, водночас не припиняв писати. 1947 року вийшли друком перші оповідання Генріха Белля, що привернули увагу читачів і літературних критиків. Розпочавши з невеликої прозової форми — оповідання та повісті, Белль невдовзі спробував свої сили в романі. Уже на початку 1960-х рр. Белль зажив слави провідного письменника Німеччини.

1942 року Белль одружився з Анною Марі Чех, яка народила йому двох синів. Разом із дружиною Белль перекладав німецькою твори американських письменників Бернарда Маламуда та Джерома Девіда Селінджера.

Нобелівську премію Белль здобув 1972 року «*за творчість, у якій сполучається широке охоплення дійсності з високим мистецтвом створення характерів і яка стала вагомим внеском у відродження німецької літератури*».

Книги Белля зажили популярності та визнання не тільки в Західній, а й у Східній Німеччині, навіть у Радянському Союзі,

де було розпродано кілька мільйонів екземплярів його творів. Водночас Белль зіграв важливу роль у діяльності ПЕН-клубу — міжнародної письменницької організації, за допомогою якої він підтримував письменників, що зазнавали утисків у країнах комуністичного режиму (зокрема, Олександр Солженіцин, після висилки 1974 року з Радянського Союзу, до від'їзду до Парижа жив у Белля).

Помер Белль у віці 67 років, перебуваючи під Бонном в одного зі своїх синів, 16 липня 1985 р.

3. Евристична бесіда

- ▼ Від чийого імені написано оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»?
- ▼ Чому головний герой твору не має імені?
- ▼ Яку першу фразу почув юнак?
- ▼ Розкрийте символічний смисл протиставлення «мерці — решта».
- ▼ Як ставиться до невідомого героя автор?
- ▼ Чому автор розповідає саме про солдата-юнака, який щойно закінчив гімназію?
- ▼ На вашу думку, чому герой, потрапивши до рідного міста, не згадує про батьків, про рідних?
- ▼ У чому полягає виховне значення деталей шкільного інтер'єру?
- ▼ На що було спрямовано формування особистості за допомогою згаданої у творі наочності?
- ▼ Чи насправді все це назавжди закарбувалося у серці юнака та вплинуло на його особистість?
- ▼ Про що нагадує слід від хреста на стіні гімназії?
- ▼ Які два питання бентежать героя, що прямує коридорами гімназії?
- ▼ Опишіть почуття хлопця, що опинився в гімназії, яку він покинув лише три місяці тому і в залі малювання якої ще зберігся його напис на дошці?
- ▼ Чому, на вашу думку, герой не може завершити фразу: *«І зненацька мені спало на думку, що коли я справді у своїй школі, то й моє ім'я справді стоятиме там, укарбоване в камінь, а в шкільному календарі проти мого прізвища буде написано: "Пішов зі школи на фронт і поліг за..."»*¹?
- ▼ Який епізод ми можемо назвати кульмінацією твору?

4. Дискусійні питання

- ▼ Який настрій викликає це оповідання?

¹ Тут і далі: цитати з оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» наведено у перекладі Євгенії Горевої.

- ▼ Чи можемо ми назвати цього солдата ворогом, загарбником? Яке слово найкраще характеризує його? (*Жертва*.)
- ▼ Чому у творі багато незавершених фраз?
- ▼ На вашу думку, чому фінал оповідання залишається відкритим?

5. Творчо-аналітична робота

- ▼ Знайдіть у тексті опис гімназії, у якій навчався літературний герой. Чи можна асоціювати цей опис із художньою моделлю фашистської Німеччини? Відповідь аргументуйте.

Очікуваний результат

Символічним є насамперед те, що дія відбувається у гімназії, адже саме в школі розпочиналося жахливе викривлення свідомості юних громадян Німеччини у потрібному тоталітарному режиму напрямі. За ваганнями героя по суті стоїть проблема втрати довіри вчорашнього випускника школи до наставників та їхньої брехні, до барвистих казок про шляхетність війни та красу воїнського подвигу. Пропагуючи хибні, точніше — отруйні уявлення, учителі у такий спосіб допомагали владі використовувати молоде покоління. Автор постійно загострює увагу на розбіжностях між офіційною пишномовністю тих, на кому ідейно тримався нацистський режим, і страшною реальністю, яку пізнали ті, хто мусив утілювати ці ідеї у життя. З одного боку — офіційне ушлявлення героїв війни й пишне вшанування пам'яті на оздоблених золотом таблицях із переліком їхніх імен. З іншого — позбавлене будь-яких натяків на велич та романтику зображення одного з таких героїв. З одного боку — шкільна наочна агітація, що звеличує воєнні перемоги Німеччини, з іншого — протиприродне перетворення гімназії на будинок, у якому одні приміщення відведено для мерців, а інші — для «решти», тобто живих, поміж яких опинився і поранений хлопець, який сам став жахливою «решткою» життя. Фрагмент епітафії, використаний у нацистській гімназії як дидактичний матеріал, набуває характеру скорботного пророцтва щодо долі її випускників і щодо долі всіх загиблих у війнах, які відбувалися упродовж людської історії. Незавершена цитата справляє ще гостріше враження — адже позбавлений обох рук юнак ніколи її не допише.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Інтерактивний прийом «Асоціативна сітка»

- ▼ Колективно складіть асоціативну сітку за темою «Г. Белль та війна».

2. Інтерактивний прийом «Гронування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть ґроно (*на вибір*) до постаті Г. Белля або до образу головного героя оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти аналізувати твір Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...».

УРОК 54

«ПОДОРОЖНІЙ, КОЛИ ТИ ПРИЙДЕШ У СПА...»: СИМВОЛІЧНИЙ ЗМІСТ НАЗВИ ОПОВІДАННЯ, ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ІСТОРІЄЮ СПАРТИ. СИМВОЛІКА ТА ФОРМА ТВОРУ. ОБРАЗ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ. ХУДОЖНІ ДЕТАЛІ. ПІДТЕКСТ. АВТОРСЬКА ПОЗИЦІЯ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про антивоєнну тематику у творах літератури; знання про життя та творчість Г. Белля; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички текстологічного аналізування твору; уміння визначати роль деталі, роль внутрішнього монологу в розкритті теми твору (засудження жакіть війни); *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; розвинене усне мовлення, зокрема щодо формулювання відповіді (логічність, послідовність, доказовість); *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *громадянські*: чітку громадянську позицію щодо розв'язання війни та захисту Батьківщини; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: монолог.

Міжпредметні зв'язки: історія.

Обладнання: портрет Г. Белля, видання його творів, ілюстративний матеріал за темою уроку.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Експрес-опитування

- ▼ Зазначте ім'я юнака, який пораненим потрапив до своєї гімназії, та назву міста, у якому відбувається дія. (*Генріх Белль не дає імені героєві оповідання, не називає міста, де відбуваються події.*)
- ▼ Чи має оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» логічне завершення?
- ▼ Які роздуми у вас виникли після прочитання твору? (*Чи виживе цей юнак, який, провалюючись у забуття перед операцією, просить молока? Як він, зазнавши такого каліцтва, житиме далі? тощо.*)
- ▼ На вашу думку, доля цього юнака є унікальною для тієї доби? (*У долі одного молодого солдата, як у дзеркалі, відбивається безліч доль інших людей, життя яких понівечене війною.*)
- ▼ Навіщо автор розповів настільки трагічну історію про одного юнака? (*Своїм твором Генріх Белль закликає людство не повторювати помилок, берегти мир і боротися за нього.*)

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— У творі «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» Генріх Белль розповідає про долю юного солдата, який був на війні тільки три місяці. І ось тепер його, тяжко пораненого, скаліченого, привезли в шпиталь, несуть коридорами, і юнак, тамуючи біль, із подивом бачить знайомі стіни з табличками: 6-А, 6-Б, фотографії, малянки, портрети живописців і політичних діячів. Він не може повірити, що опинився у рідній школі, адже часто шкільні коридори й класи схожі: *«Чого лишень не привидиться у гарячці!»*.

Назва оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» — це німе питання до читачів. Як тепер цей одноногий солдат підійде до дошки, де йому взяти руки, щоб нарешті дописати цей *«початок славнозвісної епітафії трьомстам спартанцям, які, боронячись від навали персів, полягли під Фермопілами»?*

Хто згадає, хто напише епітафію мільйонам загиблих у світовій війні?..

(*Учні занотовують до зошитів тему уроку.*)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Символізм назви твору. Досить дивна й незрозуміла, на перший погляд, назва оповідання, у якій відчутно подих античності.

Назва твору Г. Белля — фрагмент речення; ця фраза — обірваний початок давньогрецького двовірша-епітафії про битву у Фермопільській ущелині, де, захищаючи Вітчизну, загинули 300 спартанських воїнів царя Леоніда. Вона звучала так: *«Подорожній, коли ти прийдеш у Спарту, перекажи македонцям, що вкупі мертві ми тут лежимо, вірні їм даним словом»*. Її автором був Сімонід Кеосський. Ці рядки відомі ще від часів Шиллера, який здійснив переклад згаданого вище вірша. Відтоді, як Німеччина стала імперією, вона ототожнювала себе з гармонійною античністю. Служіння імперії освячувалося ідеєю справедливості воєн, до яких школа готувала німецьких юнаків, хоча ці війни могли бути суто грабіжницькими. Вірш про битву під Фермопілами — давня формула подвигу у справедливій війні. Саме в такому дусі виховували німецьку молодь напередодні та під час Другої світової війни. Ключова фраза не випадково з'являється на дошці німецької гімназії: вона відображає сутність системи виховання у тогочасній Німеччині, побудованій на зарозумілості й обмані.

2. Дослідницька робота (запис до зошитів)

- ▼ Колективно визначте символіку оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...». Заповніть 2-й стовпчик відповідної таблиці.

Символіка оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»

Хрест	...
Число 7	...
Молоко	...
Школа	...
Чорний колір	...

Очікуваний результат

Символіка оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»

Хрест	Проблема злочину, покарання, гріха й каяття, віри в духовний початок, очищувальну силу віри; проблема вибору
Число 7	Число кінця вимірювань; символ певної межі, за якою відбуваються серйозні психологічні зміни, переоцінювання цінностей
Молоко	Символ повернення героя у щасливе минуле; дає рятівне коротке забуття

Школа	Символ смерті, безнадії
Чорний колір	Символ болю, смерті, страждання

3. Аналізування образу героя літературного твору

- ▼ Колективно проаналізуймо сприймання героєм навколишнього світу. Визначмо засоби характеристики героя за етапами впізнавання ним рідної школи.

Очікуваний результат

Перший етап

Пораненого героя занесли до гімназії, де тепер розташований пункт медичної допомоги, пронесли першим поверхом, сходовим майданчиком, другим поверхом, де були зали для малювання. Герой нічого не відчував. Він двічі запитав, у якому вони тепер місці, і став свідком того, як мертвих солдатів відділяли від живих, розміщували десь у підвалах школи. За певний час він спостерігав, як тих, що потрапили до живих, невдовзі спускали вниз, тобто до мертвих. Підвал школи перетворився на трупарню. Отже, школа — дім дитинства, радощів, сміху і школа — «мертвий дім», трупарня. Це жахливе перетворення не випадкове. Школа, яка готувала учнів до смерті всією системою виховання, мала стати трупарню.

Другий етап

«Серце в мені не озивалося» — констатував герой оповідання навіть тоді, коли побачив дуже важливу прикмету: над дверима зали для малювання висів колись хрест, тоді ще гімназія була школою святого Хоми. І скільки його не замальовували, слід все одно залишився.

Третій етап

Солдата поклали на операційний стіл. І раптом за плечима лікаря на дошці герой побачив щось таке, від чого вперше, відколи він перебував у цьому «мертвому домі», його серце озвалося. На дошці був напис, зроблений його рукою. Це кульмінація оповідання, кульмінація впізнавання, вона мала місце у фіналі твору, сконцентрована у вислові, «який нам звеліли тоді написати, у тім безнадійному житті, яке скінчилося всього три місяці тому». Момент упізнавання в оповіданні збігається з моментом усвідомлення героєм того, що з ним сталося: у нього не було обох рук і правої ноги. Ось чим закінчилася система виховання, яку встановили «вони» в гімназії святого Хоми (християнській гімназії, один із постулатів якої, напевно, був як у біблійній заповіді: «Не вбий!»).

4. Розповідь учителя (запис до зошитів)

— **Жанрова своєрідність та особливості композиції твору.** За жанром твір Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» — це оповідання, яке дослідники вважають зразком психологічної прози.

Ознаки психологічності в оповіданні Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»

- Містить багато роздумів героя про сенс життя.
- Розповідь ведеться від 1-ї особи.
- Наявний принцип контрасту.
- В основі оповідання — процес упізнавання героєм власної гімназії (минуле) і усвідомлення свого подальшого життя.
- Наявні психологічні деталі (таблиця з іменами полеглих, запис на дошці).
- Присутня психологічна символіка.
- Цілковито відсутня авторська характеристика героя.

Особливості композиції оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»

- Г. Белль дещо незвично побудував сюжет, щоб персонажі мали змогу розкритися перед читачами самі, без авторських тлумачень.
- У Г. Белля «я» приховало за собою різні людські характери, майже ніколи за цим «я» не стояв сам письменник.
- Дія у творі розгортається або через діалоги героїв, або через їхні монологи, розповіді про події, свідками яких вони були.
- Присутність автора завжди відчутна у думках героїв, що містять його спостереження, роздуми.
- Герой оповідання — лише жертва війни, бо жодних злочинів він не скоїв.
- Оповідання побудовано у формі монологу, сповідального розкриття душі головного героя, у якому читач завжди чув більшою чи меншою мірою голос самого автора.

5. Дослідницька робота

- ▼ Як ви вважаєте, навіщо автор подає у творі «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» оповідь від першої особи? *(Оповідання являє собою монолог юного солдата, який потрапив до шпиталю — його колишньої гімназії — після поранення. Така форма емоційно переконливо свідчить про антигуманну сутність війни. Така форма також дає змогу не тільки розповісти про*

події, а й висловитися щодо баченого, передати багатство почуттів, думок, асоціацій людини, далекої від війни.)

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя

— Війна у творах Белля — це війна переможених. Він зображує її останній період — період відступу та поразки. Белля цікавила людина на війні. Звідси випливає основна думка твору: автор переконаний, що війна не має повторитися, людина народжується для життя, а не для смерті; вона покликана будувати, творити прекрасне, а не руйнувати світ, у якому живе, адже, руйнуючи навіколишній світ, вона передусім знищує саму себе, тоді як саме людина відповідальна за долю світу.

2. Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Допишіть фінал твору Г. Белля, як ви його бачите.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

1. Слово вчителя (узагальнення)

— Проза Генріха Белля насичена гуманістичним пафосом, особливо яскраво це виявилось в його творах про війну. Письменник порушує питання колективної відповідальності нації, народу за розв'язання війни й особистої відповідальності людини за пасивність у боротьбі проти неї.

2. Інтерактивний прийом «Одне слово»

- ▼ Одним словом по черзі завершіть речення: «Найсильніші почуття сьогодні викликало...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: написати лист до героя твору Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...» (або до автора) чи розгорнуту відповідь на запитання «Що спільного між творами Джорджа Орвелла й Генріха Белля?».

Випереджальне (індивідуальне; для 1–2 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість Пауля Целана.

Німецькомовна поезія

УРОК 55

ПАУЛЬ ЦЕЛАН. ВІХИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ЦЕЛАНА, ЗВ'ЯЗКИ ПОЕТА З УКРАЇНОЮ. «ФУГА СМЕРТІ» — ОДИН ІЗ НАЙВІДОМІШИХ ТВОРІВ ПРО ГОЛОКОСТ. ХУДОЖНЄ НОВАТОРСТВО МИТЦЯ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про антивоєнну тематику у творах літератури; знання про життя та творчість Пауля Целана, його зв'язок з Україною; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички текстологічного аналізування поетичного твору; уміння визначати роль деталі, роль образності мови у розкритті теми твору «Фуга смерті» (засудження жахів війни); *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок оточуючих; розвинене усне мовлення, зокрема щодо формулювання відповіді (логічність, послідовність, доказовість); *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *громадянські*: чітку громадянську позицію щодо розв'язання війни та захисту Батьківщини, гордість за свою країну; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; гуманістичний світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: голокост, фуга.

Міжпредметні зв'язки: історія.

Обладнання: портрет Пауля Целана, видання його творів, ілюстративний матеріал за темою уроку.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

(Охочі зачитують домашні творчі роботи або розгорнуті відповіді на запитання.)

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— *«Феноменом», «останнім яскравим спалахом»* австрійської літератури імперії Габсбургів, чаклуном поезії другої половини ХХ ст., *«творцем абсолютного вірша»* й *«винахідником мови оніміння», «сліпучою кометою Галлея»* й *«поетом III тисячоліття»* дослідники та літературні критики називали автора, якого світу подарувала Україна,— Пауля Целана. Про його творчість поговоримо сьогодні.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

Пауль Целан

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Навіть якщо б ми заговорили про один із талантів Пауля Целана, навіть цей один талант відкрив би нам унікальну особистість. Крім письменництва, Целан був також майстром перекладу. Завдяки його неперевершеним перекладам з англійської, французької, російської, італійської, румунської, португальської, гебрійської (іврит) якимось по-новому німецькою звучали Вільям Шекспір та Михайло Лермонтов, Поль Верлен та Артюр Рембо, Гійом Аполлінер та Джузеппе Унґаретті, Олександр Блок та Рене Шар, Осип Мандельштам та багато інших майстрів красномовства.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

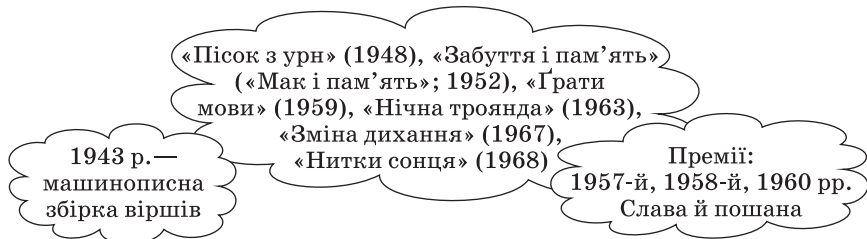
- ▼ За повідомленням однокласників складіть опорний конспект — стислу схему знакових подій у житті Пауля Целана.

(Учні виступають з оглядом життя та творчості Пауля Целана, решта їхніх однокласників складають опорний конспект повідомлення.)

Очікуваний результат

23.11.1920 р. Чернівці (Черновіці) — народився Пауль Анчель, німецькомовний єврей румунського підданства → 1926–1930 рр. — народна школа → 1930–1938 рр. — греко-латинська гімназія → з 1938 р. вивчає медицину у м. Тур (Франція) → 1939 р. — початок Другої світової війни → Чернівці (університет, романська філологія) → 28.06.1940–22.06.1941 рр. — «радянський

громадянин» → 1941–1944 рр. — окупація — втрата всіх рідних — трудовий табір — примусові дорожні роботи → 1944 р. — повернення до Чернівців, університет → початок 1945 р. — відновився в румунському підданстві → 1945 р. — Бухарест → 1947 р. — Австрія (*Zelan-Celan*) → 1948 р. — Париж → 20–21.04.1970 р. — Пауль Целан помер у Парижі, кинувшись з моста Мірабо.

3. Словникова робота (запис до зошитів)

Голокост (у перекладі з грец. — *спалений цілком*) — масове знищення етнічних та соціальних спільнот Європи протягом 1933–1945 рр. У роки війни нацисти створили 22 табори смерті. Один із найвідоміших і найстрашніших — Освенцім (Аушвіц).

Фуга — поліфонічний музичний твір, у якому тема (або кілька тем) по чергово варіюється в усіх голосах, послідовно повторюється кількома голосами. *Фуга* містить три основні розділи. У першому тема проводиться в усіх голосах, у другій тема розвивається по черзі в різних голосах. У заключному розділі фуги затверджується головна тональність твору.

4. Декламування поетичних творів

(Охочі виразно декламують «*Фугу смерті*» Пауля Целана.)

5. Аналітична робота

- ▼ Поміркуйте: чому вірш названо саме так — «*Фуга смерті*»? Що тут спільного із музичним терміном?

Учитель. **Символізм назви твору.** Класичний музичний зразок — фуги Й. С. Баха. За таким принципом побудовано целанівський вірш: лірична оповідь у ньому кружляє в колі тих самих тем. Однак слово *фуга*, винесене у назву вірша, не лише пояснює жанр твору: воно породжує довкола себе додаткове коло асоціацій, передусім пов'язаних із контекстом німецької культури. Для посилення емоційного впливу Пауль Целан використовує форму музичної фуги. За цим принципом побудовано також композицію Целанової «*Фуги смерті*». Особливості синтаксису поезії підкреслюють її музичну організацію: позбавлений знаків пунктуації, текст летить, створюючи

скорботну мелодію, у якій різні голоси сприяють розвитку та посиленню основної теми. Як і музичний твір, «Фуга смерті» викликає передусім емоційні переживання, шок, і тільки потім читач намагається усвідомити значення образів, асоціації, які вони викликають. Саме за цими асоціаціями визначають тему, мотиви твору.

▼ Яким є загальний настрій вірша?

6. Розповідь учителя

— **Художнє новаторство Пауля Целана.** Жоден поет ХХ ст. не ставав об'єктом такого пристрасного прочитання, такого пильного вивчення й коментування, таких детальних інтерпретацій та експлікацій, як Пауль Целан. Його лірику нерідко класифікували як темну, зашифровану, герметичну, що потребує для свого розуміння щоразу «мінливих ключів». На подібні закиди розгублених читачів і роздратованих літературних критиків Целан зазвичай увічливо радив тільки одне — уважніше читати.

Поетичне новаторство Целана безсумнівне, особливо помітне воно в способі художнього мислення і в мовній площині. Оголоючи слова до кристалічної структури, розчленовуючи їх на семантичні атоми, активізуючи архаїчні значення й продукуючи парадоксальні неологізми, удаючись до алогічних образів, еліптичних стягнень, анаграм і т. ін., Целан дав нам нову поетичну метамову, значення якої повною мірою не досягнуто донині. Безперечно, що такі радикальні методи аж ніяк не сприяли доступності віршів Пауля Целана, але водночас вони заохочували до інтерпретації цієї поезії представників різних наукових галузей.

Упродовж тривалого часу Целан був загадкою для своїх читачів. Такою самою загадкою було його життя: у ньому переплелось багато етнічних елементів — єврейський, німецький, австрійський, румунський, слов'янський, французький, які відображено у творчості митця. Загадками стали назви багатьох його поетичних книжок, які можна перекласти хіба що приблизно, оскільки вони були або авторськими новотворами, або багатозначними поняттями, що не мали відповідників у інших мовах. Загадкою є також уся поезія Пауля Целана, яка суттєво відрізняється від поезії його попередників.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІВ ТА НАВИЧОК

1. Бесіда-узагальнення

- ▼ На вашу думку, які життєві обставини вплинули на творчий розвиток Пауля Целана?
- ▼ Яким ви уявляєте Пауля Целана як людину?

2. Інтерактивні прийоми «Мікрофон» та «Одне слово»

- ▼ Завершіть по черзі одним словом речення: «Пауль Целан — людина...».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: уміти виразно читати твір «Фуга смерті» Пауля Целана, підготуватися до його аналізування.

Випереджальне (*індивідуальне; для охочих*): із додаткової літератури та інтернет-ресурсів дібрати цікаві факти про життя Пауля Целана.

УРОК 56

«ФУГА СМЕРТІ» ПАУЛЯ ЦЕЛАНА. КЛЮЧОВІ МЕТАФОРИ ЯК ВІДТВОРЕННЯ ЖАХЛИВОЇ РЕАЛЬНОСТІ ОСВЕНЦІМА. ПРИЙОМ ПРОТИСТАВЛЕННЯ. ПРОВІДНІ МОТИВИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ТВОРІ. ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ І МОТИВІВ У ТВОРІ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про антивоєнну тематику у творах літератури, про творчість Пауля Целана; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички текстологічного аналізування твору; уміння визначати роль деталі, роль образності мови у розкритті теми твору Пауля Целана «Фуга смерті» (засудження жахів війни); *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок оточуючих; розвинене усне мовлення, зокрема щодо формулювання відповіді (логічність, послідовність, доказовість); *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *громадянські*: чітку громадянську позицію щодо розв'язання війни та захисту Батьківщини, гордість за свою країну; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: голокост, фуга.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Пауля Целана, видання його творів, ілюстрації до твору «Фуга смерті», репродукція картини П. Пікассо «Герніка», роздавальний матеріал за темою уроку.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ**

Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням
(Учні виступають із повідомленнями про цікаві факти з життя Пауля Целана.)

**III. ОГолошення теми й мети уроку.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****Слово вчителя**

— «Фуга смерті» Целана стала емблемою Другої світової війни у поезії так само, як «Герніка» П. Пікассо — в образотворчому мистецтві (*демонструє репродукцію*). У німецькомовних країнах цей вірш давно ввійшов до шкільних хрестоматій — і не тільки як яскравий взірць новітньої поезії, а й як літературний пам'ятник жертвам голокосту. У цьому модерністському вірші, насиченому образами-шифрами, відтворено погляд на голокост ізсередини єврейської свідомості, затиснутої лецатами нацистської машини смерті. Саме тому ми сьогодні спробуємо зазирнути всередину цього вірша, зрозуміти його мелодію.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ**Інтерактивний прийом «Броунівський рух»
(робота в групах; запис до зошитів)**

- ▼ У складі 5 груп опрацюйте вміщену в роздавальному матеріалі (на картках) інформацію. Повідомте однокласникам (решті груп) опрацьований вами матеріал про твір Пауля Целана «Фуга смерті».

Зміст карток для опрацювання у групах*Картка № 1*

Художня реальність вірша «Фуга смерті». Події відбуваються під час Другої світової війни в Німеччині, вірш написано від імені в'язнів фашистського концтабору. Крізь моторошну хуртовину метафор постають реалії табірної життя: масові страти в'язнів, знищення їх у печах крематоріїв, німецькі вівчарки, що охороняли територію табору, комендант, який наглядав за роботою цієї

фабрики смерті, навіть — сумнозвісні оркестри, набрані з тих же в'язнів, що під їхню музику тисячі мучеників прощалися з життям. Висновок: тема твору — життя і смерть, національна трагедія євреїв, яких винищували нацисти.

Картка № 2

Жанр та особливості мови вірша. У вірші кілька ліричних жанрів: «Фуга смерті» містить ознаки балади та елегії, треносу (надгробного плачу) і лірики ритуального танцю, документального репортажу і видіння. Специфіка вірша полягає також у тому, що у творі поєднано ознаки медитативної й сугестивної лірики. Образи «Фуґи смерті» не стільки пробуджують до роздумів, скільки впливають емоційно. «Фуґу смерті» написано верлібром — віршем, у якому відсутні метр і рима. Твір також не має жодного розділового знаку.

Картка № 3

Система образів поезії. Головні образи: ми (євреї), він (майстер, чоловік, що змії приручає), Марґарита (улюблений жіночий образ німецької літератури, символ краси, жіночності, кохання), Суламіф (символ єврейської жінки, краси, культури), могила, молоко. Проблему рівноцінності двох видатних культур окреслено у вірші місткою паралеллю, у якій водночас порівнюються й протиставляються образи Марґарити й Суламіф — двох уособлень жіночого кохання, двох натхнених поетичних створінь німецького та єврейського духу, отже, — двох символів відповідних національних культур. Антитеза кольору жіночого волосся вияскравлює аномальну ситуацію, коли ствердження цінності однієї нації та її культури має обов'язковою умовою знецінення іншої — таке знецінення, яке на практиці обертається на знищення народу. Золотокоса Марґарита з листів начальника табору осяяна ореолом очевидних асоціацій із Гретхен — героїнею ґетевського «Фауста». Завдяки цьому ореолу її образ виростає у символ німецької жінки, німецької культури, Німеччини. Золотаве волосся — це усталений у німецькій фольклорній та літературній традиції елемент жіночої краси; воно характеризує її майже шаблонно як німецьку ознаку. Попелясте волосся Суламіф читає сприймає і як метафору сивини, якою забарвилосся волосся єврейських дівчат та матерів за часів панування Третього Рейху, і в дослівному значенні — як попіл, на який це волосся перетворилося у печах нацистської фабрики смерті. Із сукупності дослівного й переносного значень цього образу постає трагедія єврейського народу.

Картка № 4

Дослідження образу Майстра. Майстер — узагальнений образ ката, поняття «смерть» Целан накладає на «майстер». Комендант зображено відчужено — без регалій і уніформи, без імені й зовнішності; єдина деталь його портрета — блакитні очі. Цей опис допомагає зрозуміти розкол особистості коменданта на нелюда-садиста, що з насолодою «організовує» смертників на самознищення, і ніжного закоханого, який пише сентиментальні листи до обранниці у Німеччину.

Картка № 5

Головний мотив вірша. Головний мотив вірша: образ молока, але це не життєдайний напій, а гірка чарка долі, яку мусять випити євреї. Метафора *чорне молоко* побудована на оксюмороні — парадоксальному сполученні протилежних за значенням образів (чорний колір — білий колір молока). З образом молока тісно пов'язаний образ могили, який є його послідовним продовженням на початку вірша й потім відтворюється ще 4 рази. Образ могили в повітрі пов'язаний із масовим спаленням в крематоріях концтаборів. Із образом-символом могили уточнюються місце дії, сама дія над в'язнями. У вірші «Фуга смерті» Пауль Целан засобами різних видів мистецтва спробував передати трагедію голокосту. Образи його не мають однозначного трактування, тому що поет змушений був визнати: вимовити, знайти відповідні цій трагедії слова поезія майже не здатна.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІВ ТА НАВИЧОК

1. Колективне узагальнення

- ▼ Назвіть основні ознаки творчого методу Пауля Целана.
- ▼ Уплив якого модерністського напрямку позначився на творчості поета? (*Сюрреалізму*.)

2. Складання сенканя

- ▼ Складіть сенкан на одну з тем: «Смерть», «Життя», «Страждання», «Віра» (за твором Пауля Целана «Фуга смерті»).

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготуватися до уроку розвитку зв'язного мовлення за художніми творами, прочитаними за темою «Проблема війни та миру в літературі ХХ ст.».

УРОК 57

РМ (ПИСЬМОВО). НАПИСАННЯ АСОЦІАТИВНОГО ЕТЮДУ, ВИКЛИКАНОГО ХУДОЖНІМИ ОБРАЗАМИ ПРОЧИТАНИХ ТВОРІВ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (систематизовані й узагальнені знання про тему тоталітаризму та війни в літературі; уяву; здатність спонтанно й легко змальовувати нові художні образи; уміння й навички творчої діяльності; розвинене писемне мовлення);
- **ключові** (уміння *вчитися*: образне мислення; уміння адекватно виражати емоційний стан, який переживає персонаж; здатність розуміти роздуми, почуття літературного персонажа; *загальнокультурні*: прагнення досягти високого результату).

Тип уроку: урок розвитку усного та писемного мовлення.

Обладнання: портрети Б. Брехта, Г. Белля, Пауля Целана; ілюстрації до їхніх творів; літературознавчі словники.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Евристична бесіда

- ▼ Визначте художню своєрідність творів Б. Брехта.
- ▼ Чому до автора та його творів на Батьківщині митця не ставилися прихильно?
- ▼ Чому поняття *тоталітаризм* та *мілітаризм* вважають рівноцінними?
- ▼ Як саме тему війни розкрив Г. Белль? Назвіть характерну ознаку прочитаного нами твору митця.
- ▼ Чи так само війну змальовував Пауль Целан?

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Ми ознайомилися з баченням визнаними майстрами слова найбільчіших проблем людства, відчули їхні гнів, біль, тривогу. Сьогодні спробуймо викласти власні думки та враження з цього приводу або особисті уявні образи, етюди, замальовки, монологи, які ви асоціюєте з уже знайомими літературними образами та творами. Ми спробуємо активізувати власне

асоціативне мислення й у такий спосіб підготуємося до написання контрольного твору. Отже, сьогодні ми писатимемо асоціативний етюд.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Теорія літератури (запис до зошитів)

Етюд — невеликий за обсягом, переважно безсюжетний твір настроєвого характеру, у якому автор подає конкретну картину, фіксує момент, вихоплений із життя, відтворює внутрішній стан людини, нерідко на тлі співзвучного пейзажу.

Художня асоціація — зв'язок уявлень, коли одне з них у людській свідомості викликає низку інших, інколи ірраціональних (*чистий — божественний*), за контрастом (*добро — зло*), суміжністю в часі (*весна — цвітіння*) чи в просторі (*поле — жито*) і постає як результат естетичного опанування дійсності.

Отже, *асоціативний етюд* — це невеликий за обсягом твір, що базується на уявленні, викликаному в людській свідомості на основі власного досвіду, вражень.

2. Асоціативна розминка. Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Із чим ви асоціюєте слова *насилля, страждання*?

3. Інтерактивний прийом «Ґрунування»

- ▼ Складіть ґроно за темами: «Війна», «Рідні», «Поранений», «Голокост».

4. Ознайомлення з темами асоціативних етюдів та рекомендаціями щодо систематизування матеріалу

Рекомендації щодо систематизування матеріалу

- 1) Стисла форма.
- 2) Опис безпосереднього враження.
- 3) Образність мовлення (художні засоби і прийоми; жанри: епічний, ліричний, драматичний).

Теми для асоціативних етюдів

- 1) Опис емоційного стану персонажа (зазначити, якого).
- 2) Асоціативний твір-замальовка за твором (зазначити, яким).
- 3) Продовження художнього твору (зазначити, якого).

5. Написання учнями асоціативних етюдів

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Презентація учнями створених асоціативних етюдів

(Охочі зачитують написані ними асоціативні етюди.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: підготуватися до уроку позакласного читання — прочитати твір «Чума» А. Камю.

Випереджальне (індивідуальне; для 1–2 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість А. Камю.

Франція

УРОК 58

ПЧ. АЛЬБЕР КАМЮ «ЧУМА»

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про антивоєнну сутність літератури середини XX ст.; знання про життя та творчість А. Камю; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; аналітичне й образне мислення; комунікативні: навички спілкування в колективі; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її, сприймати інформацію на слух; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; гуманістичний світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок; урок позакласного читання.

Основні терміни й поняття: екзистенціалізм.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет А. Камю, видання його творів, ілюстрації із зображеннями сцен війни на полі бою та в тилу (наприклад, Б. Пророкова), роздавальний матеріал за темою уроку, словники літературознавчих термінів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Сьогодні на уроці ми ознайомимося з постаттю Альбера Камю, спробуємо докладно дослідити проблематику роману «Чума», розглянути його жанрові особливості та зрозуміти, у чому полягає його актуальність.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

Альбер Камю

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Евристична бесіда

- ▼ У чому подібність та відмінність нещодавно прочитаних нами творів на тему війни?
- ▼ Чи є вони актуальними сьогодні? Чому?

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають з оглядом життя та творчості А. Камю.)

Очікуваний зміст повідомлення

Альбер Камю народився 7 листопада 1913 р. у містечку Мондова в Алжирі, яке в той період було французькою колонією, у родині найманого сільськогосподарського робітника, що за рік після народження сина помер від поранення на полі бою Першої світової війни. Після смерті батька сім'я зазнала серйозних матеріальних труднощів.

1918 р. — почав відвідувати початкову школу, яку закінчив із відзнакою 1923 року. 1932–1937 рр. — вивчав філософію в Алжирському університеті.

1934 р. — одружився із Сімонє Іїє (розлучилися 1939 року), екстравагантною дев'ятнадцятирічною дівчиною, яка виявилася морфіністкою. 1935 р. — здобув ступінь бакалавра, а в травні 1936 р. — ступінь магістра філософії. 1936 р. — створив самодіяльний «Театр праці», перейменований 1937 року в «Театр команди». Організував, зокрема, постановку «Братів Карамазових» за Ф. Достоєвським, грав Івана Карамазова. У 1936–1937 рр. подорожував Францією, Італією та країнами Центральної Європи.

1937 р. — вийшла друком перша збірка есеїстики «Зворотний бік і обличчя», а наступного року — роман «Одруження».

1936 р. — вступив до комуністичної партії, з якої його виключили вже 1937-го; видано друком першу збірку есе «Слід і лице». Січень 1940 р. — Камю з майбутньою дружиною Франсін Фор, математиком за освітою, переїхали до Орана, де давали приватні уроки. За два місяці перебралися з Алжиру до Франції, у Париж.

1942 р. — вийшов друком «Сторонній», завдяки якому Камю зажив популярності. 1943 р. — «Міф про Сізіфа». З 1943 р. почав публікуватися в підпільній газеті «Комба», потім став її редактором. З кінця 1943 р. й до кінця життя працював у видавництві «Галлімар». Під час війни опублікував під псевдонімом «Листи до німецького друга» (згодом вийшли окремим виданням). 1943 року познайомився із Сартром, брав участь у постановках його п'єс. 1944 р. — пише роман «Чума», у якому фашизм є уособленням насильства та зла (видано лише 1947-го).

1950-ті рр. — А. Камю зазнав світоглядної та творчої кризи, що спричинило зниження його творчої активності. Письменник чимдалі частіше не знаходив відповідей на складні питання, які ставив перед ним суспільне життя. Загострилися суперечності, притаманні його світогляду й суспільно-політичній позиції, що втілилися у трактаті «Бунтівна людина» (1951). 1954 р. — займається постановкою власних творів, намагається відкрити в столиці експериментальний театр. 1957 р. — здобуває Нобелівську премію з формулюванням *«за величезний внесок у літературу, висвітлення значення людської совісті»*.

4 січня 1960 р. — загинув у автокатастрофі. Поховали письменника-філософа на півдні Франції, на кладовищі в Лурмарене.

2. Фронтальна бесіда

- ▼ Опишіть свої думки та враження після прочитання роману А. Камю «Чума».
- ▼ Хто з героїв вас найбільше вразив? Чому?

3. Інтерактивний прийом «Грунування» (колективна робота на дошці та в зошитах)

- ▼ Складіть ґроно за темою «Чума».
- (Учні по черзі виходять до дошки, записують слово-асоціацію до теми, стисло пояснюють, чому обрали саме це слово.)

4. Інтерактивний прийом «Семінар читачів» (робота в групах)

- ▼ Ви працюватимете у складі 4 груп: 3 групи отримають тексти твору, завдання та картку із запитаннями, на які слід звернути увагу, а 4-та група, яка працюватиме з літературними термінами, — словники літературознавчих термінів.

Запитання та завдання для роботи груп

Картка № 1. Символічний зміст роману А. Камю «Чума»

- ▼ У чому полягає філософська проблематика роману?
- ▼ Що таке *чума*?
- ▼ Як ви розумієте словосполучення *стан зачумленості*?

Картка № 2. Міфологічний зміст роману А. Камю «Чума»

- ▼ Навіщо А. Камю використав вигадану притчу або, за поданим у книзі епіграфом зі слів Даніеля Дефо: *«Якщо вільно зобразити ув'язнення через інше ув'язнення, то й вільно зобразити будь-який реально існуючий предмет через щось зовсім неіснуюче»*¹?
- ▼ Які ознаки міфології ви побачили в романі?

Картка № 3. Жанр роману-хроніки та притчеві особливості роману А. Камю «Чума»

- ▼ Чому роман «Чума» називають романом-хронікою?
- ▼ Що таке *притча*? Чи є ознаки притчі в романі?

Картка № 4. Образ автора, художній час та простір в романі А. Камю «Чума»

- ▼ Як у творі виявляється образ автора?
- ▼ Назвіть особливості художнього часу та простору в романі.

5. Інтерактивна вправа «Карусель» (робота в групах)

Методичний коментар. Ця вправа також передбачає роботу 4 груп, але іншого складу.

- ▼ Отримавши картку із запитанням, сформулюйте відповідь та запишіть її, після чого за годинниковою стрілкою поміняйтесь аркушами і продовжте роботу (допоки аркуші не повернуться в первинні групи). Отримавши свої аркуші, перечитайте відповіді решти груп, зробіть узагальнення.

Зміст карток для опрацювання у групах

- ▼ Як змінюються поведінка та настрої мешканців міста в романі?
- ▼ Як ви розумієте слова: *«Бацिला чуми ніколи не вмирає, ніколи не зникає, десятиліттями вона може дрімати десь у закрутку меблів або в стосі білизни, вона терпляче вичікує своєї години в спальні, в підвалі, у валізі, в носовичках та в паперах»*? Чи погоджуєтесь ви з цим твердженням?
- ▼ Чи згодні ви із думкою, якою розпочинає проповідь священник Панлю: *«Браття мої, у вас біда, і ви її заслужили...»*? Чому?
- ▼ Журналіст Рамбер говорить: *«Соромно бути щасливим одним»*. Чи погоджуєтесь ви з цим? Чому?

¹ Тут і далі: цитати з роману А. Камю «Чума» наведено у перекладі Анатолія Перепаді.

6. Інтерактивна вправа «Інтелектуальна розминка» (робота в парах)

- ▼ Стисло прокоментуйте фразу або вислів, зазначені на отриманих картках.

Зміст карток для опрацювання у парах

- Теорія екзистенціалізму.
- «Гранична» ситуація.
- «Свобода та революція — речі несумісні».
- «Оран — місто безлике».
- «Кожен носить її, чуму, в собі...».
- «Якщо чума нині торкнулася вас, отже, прийшла пора схаменутися».
- «Усі ми рівні перед смертю».
- «Добре подумай перед тим, як здійснювати «благі» наміри».
- «Єдиний спосіб об'єднати людей — це наслати на них чуму».
- Відкриття життєвої істини.
- За певних умов кожна людина опиняється в ситуації вибору.
- Лікувати, а не рятувати — таким є правило Ріє.
- Суспільне благо — це і є щастя кожної окремо взятої людини.
- Призначення людини в цьому світі.
- Відкритий фінал роману.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан на одну з тем: «Життя», «Смерть», «Добро-та», «Відповідальність».

2. Інтерактивний прийом «Гронування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть грона до постаті А. Камю.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть одне з речень на вибір:
 - «Я вважаю, що провідною ідеєю роману «Чума» А. Камю є...»;
 - «Образи героїв твору, на мою думку, покликані...»;
 - «Я вважаю, що письменник спрямовує читача до...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити вивчене, підготуватися до написання контрольного твору за темою «Проблема війни та миру в літературі XX ст.».

УРОК 59

**КОНТРОЛЬНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ «ПРОБЛЕМА ВІЙНИ
ТА МИРУ В ЛІТЕРАТУРІ XX ст.» (ТВІР)**

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (систематизовані й узагальнені знання про відображення в літературі середини XX ст. теми тоталітаризму та війни; творче мислення та писемне мовлення);
- **ключові** (інформаційні: уміння систематизувати набуті знання та критично їх осмислювати; громадянські: чітку громадянську позицію щодо розв'язання війни та захисту Батьківщини, неприйняття будь-яких форм насилля; загальнокультурні: прагнення досягти високого результату).

Тип уроку: урок контролю та корекції знань і творчих умінь.

Обладнання: теми для творів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. ОГолошення теми й мети уроку.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****III. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ****1. Ознайомлення з темами творів та рекомендаціями
щодо систематизування матеріалу****Теми для творів**

1. Чи заслуговує Анна Фірлінг на співчуття (за п'єсою Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти»)?
2. Духовна деградація чи вияв справжньої сутності людей у п'єсі Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти».
3. Мої роздуми над сторінками твору Б. Брехта «Матінка Кураж та її діти».
4. Трагізм оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...».
5. Лейтмотивні теми лірики Пауля Целана та їхня актуальність сьогодні.
6. Щоб не повторилося... (за творами Б. Брехта, Г. Белля, Пауля Целана).
7. Гортаючи сторінки... (зазначити твір і автора).

2. Написання учнями твору

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть речення:
 - «Найбільшим своїм досягненням сьогодні я вважаю те, що...»;
 - «Мене сьогодні надихало...»;
 - «Найскладнішим під час написання твору для мене виявилося...».

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: прочитати одне з оповідань Б. Шульца («Птахи» або «Цинамонові крамниці»).

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість Б. Шульца.

Польща

УРОК 60

ЛК. БРУНО ШУЛЬЦ «ПТАХИ», «ЦИНАМОНОВІ КРАМНИЦІ»

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про літературу рідного краю середини ХХ ст.; знання про життя та творчість Б. Шульца; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; аналітичне й образне мислення; **комунікативні**: навички спілкування в колективі; **інформаційні**: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її, сприймати інформацію на слух; **громадянські**: почуття любові та пошани до рідної землі; **загальнокультурні**: прагнення літературної освіти; естетичний смак; гуманістичний світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Б. Шульца, видання його творів, ілюстрації із зображеннями вулиць Дрогобича (початку ХХ ст. та сучасні).

Міфологічність Шульца перекинулася на його постать і настворювала міфи про нього самого. Жодної книжки з його текстами в мене тоді ще не було. Шульца мені переповідали. При цьому ніколи не йшлося про жоден сюжет — лише про світ, та й той не в цілому, а в деяких своїх деталях...

Ю. Андрухович

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Аналізування контрольної роботи

(Учитель разом з учнями аналізує результати написання контрольного твору за темою «Проблема війни та миру в літературі ХХ ст.».)

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Інколи видається, що автори, яких ми вважаємо митцями зарубіжної літератури, жили та створювали свої безсмертні твори десь далеко, однак ви мали змогу помітити, що все частіше ми говоримо не тільки про українські переклади певних творів, а й зупиняємося на темі «Письменник і Україна». Сьогодні ми розпочнемо знайомство із творчістю митця, який майже все життя прожив на території нашої країни. Ітиметься про Бруно Шульца. Літературні критики ставлять книжки цього автора на один щабель із творами Марселя Пруста та Франца Кафки, його посмертна слава стала всесвітньою. Творчість Бруно Шульца можна розглядати як ремінісценцію тих вражень та переживань, які він виніс зі свого дитинства, що минуло у патріархальній єврейській родині у Дрогобичі — галицькому місті з характерним укладом життя, традиціями й ритуалами.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

- ▼ За повідомленнями однокласників занотуйте найсуттєвіше з біографії Б. Шульца та вшанування його пам'яті до зошитів. *(Учні виступають з оглядом життя та творчості Б. Шульца.)*

Очікуваний зміст повідомлень

Біографія Б. Шульца

12 липня 1892 р. — народився у Дрогобичі. Був наймолодшим із-поміж дітей Якуба Шульца, який походив із Судової Вишні, власника крамниці тканин у Дрогобичі на площі Ринок, 10,

і Гендель-Генрієтти з дому Кухмаркер, яка походила з родини дрогобицьких торговців лісом і власників тартака. У родині Шульців було ще двоє дітей — Ізидор та Ганя.

1910 р.— здобув атестат із найкращими оцінками і приміткою: «*Рекомендувати до навчання в університеті*». За порадою родини складає вступні іспити не на малярний, а на будівельний відділ Львівської політехніки (нині — Національний університет «Львівська політехніка»). Через хворобу батька крамницю ліквідували, а родина переселилася у дім сестри Шульца, Гані Гофманової, розташований на вулиці Беднарській. 1915 р.— родинний будинок Шульців (на площі Ринок, 10) спалили росіяни під час воєнних дій у Дрогобичі. 23 червня 1915 р.— у віці 69 років помирає батько Шульца, Якуб.

1918 р.— приєднується до групи *Kalleia*, створеної молодими шанувальниками мистецтва з осередку єврейської інтелігенції Дрогобича. У цей період інтенсивно займається самоосвітою, багато читає та малює. 1920 р.— розпочинає працювати над «Ідолопоклонною книгою». Березень 1922 р.— бере участь у колективній виставці у варшавській *Zachecie*, у червні — у колективній виставці Товариства приятелів красних мистецтв у Львові. 1923 р.— виїжджає до Варшави. За посередництва пані Кейлін, з якою познайомився у Кудові, пише там кілька портретів на замовлення. Деякі його роботи експонують на «Виставці праць єврейських художників» у Вільно (нині — Вільнюс, Литва).

1924–1941 рр.— працював учителем малювання та ручної праці у державній чоловічій гімназії ім. Короля Владислава II Ягайла у Дрогобичі. Одним із його учнів був Анджей Хцюк, який залишив теплі спогади про свого вчителя.

Улітку 1928 р.— у Трускавці влаштовано виставку рисунка, графіки й олійних робіт Шульца. Його звинувачують у порнографії та вимагають закрити виставку.

1929 р.— Бруно Шульца у Дрогобичі називають одним із найвідоміших мешканців міста. Травень 1930 р.— виставляє свої роботи в одній із зал Львівського Салону, також у Кракові на виставці єврейських художників. Під час відпочинку в Закопаному знайомиться з Деборою Фогель — єврейсько-польською письменницею, перекладачкою, істориком мистецтва. 1931 р.— у Кракові відбувається показ праць Шульца, Ганни Кжетуської, Яна Станіслава Подгурського.

Грудень 1933 р.— дебютує у *Wiadomosciach Literackich* оповіданням «Птахи», у цей період видавництво *Rój* публікує «Цинамоніві крамниці». 1934–1937 р.— видано друком багато його творів.

Листопад 1938 р.— здобуває Золотий академічний лавр Польської академії літератури. 1939 р.— остання публікація за життя Шульця — стаття «Зоф'я Налковська на тлі своєї нової повісті». В анкеті «В майстернях польських письменників і вчених» Шульц пише про підготовану ним нову книжку, що містила 4 великих оповідання.

11 вересня 1939 р.— німецькі війська зайняли Дрогобич. Перші страсти євреїв. 17 вересня 1939 р.— війська Червоної Армії ввійшли до Польщі. 24 вересня 1939 р.— німці покидають Дрогобич, його займають радянські війська. Шульц продовжує вчителювати. Вересень 1940 р.— на замовлення влади Шульц малює олійну картину «Визволення Західної України» у жовто-синіх кольорах, за що його заарештували й допитали в НКВС як українського націоналіста.

22 червня 1941 р.— напад Німеччини на СРСР. 1 липня 1941 р.— німецькі війська повертаються до Дрогобича. Школи закриваються, Шульц втрачає роботу. Початок німецьких репресій проти євреїв. Шульц потрапляє під опіку Фелікса Ландау, який залучає його до малярських робіт — виконувати стінопис у дитячій кімнаті на віллі, де мешкав Ландау, і в казино гестапо. 27 листопада 1941 р.— страчено багато євреїв у Бориславі, поміж них Анну Плоцкер та її нареченого, що стає страшним ударом для Шульця. Переселення євреїв до гетто, Шульця з родиною переселено до однопверхового бараку на вулиці Столярській, 18. 1942 р.— Шульц намагається врятувати свої рукописи та малюнки, для цього формує їх у кілька тек і передає за межі гетто. Хворий, виснажений, голодний, перебуває у глибокій депресії.

19 листопада 1942 р.— друзі з Варшави допомогли зробити фальшиві арійські документи та готують втечу Шульця з Дрогобича. Дорогою до юденрату (*юденрат* — адміністративний центр єврейського самоуправління під час Другої світової війни), куди йшов по хліб, потрапляє під дику акцію місцевого гестапо проти євреїв. Гине на вулиці від кулі Карла Гюнтера — гестапівця, противника Ландау. Похований у братській могилі, від якої не залишилося й сліду.

(Учні розповідають про ушанування пам'яті Б. Шульця у світі.)

Бруно Шульц

2. Слово вчителя

— **Художня основа творів Бруно Шульца.** *«Там, де мапа країни стає дуже вже південною, вигорілою на сонці, потемнілою та спаленою літніми погодами, наче стигла грушка, там і лежить вона, ніби кіт у сонячному кружку, — ота вибрана земля, та особлива провінція, те єдине на світі місто»*¹. Так писав Бруно Шульц про своє рідне місто — Дрогобич. Тільки вдома він почувався щасливим, тільки там знаходив умиротворення. Заради коханої жінки змінив віросповідання, а відмовитися від рідного міста й покинути його не зміг. Тож творчість митця сповнена спогадами дитинства й любов'ю до давніх провінційних вуличок, якими ходив за руку з мамою та які стали для нього найбажанішими вуличками життя.

Комусь твори Бруно Шульца можуть видатися дивними, але вони — це розповідь про його дитинство, про рідний дім на площі Ринок, про вулиці, сім'ю, де ще живий його батько. Його твори — це така собі єдина можливість письменника повернути загублений час і тих людей, яких любив, і той світ, який утратив.

3. Аналізування тексту літературного твору

- ▼ Що ви можете сказати про часові межі подій, змальованих в оповіданні (новелі) Б. Шульца «Птахи»?
- ▼ Як автор описує зовнішність, характер та захоплення батька?
- ▼ Про яких птахів ідеться в оповіданні?
- ▼ Що сталося з цими птахами?
- ▼ З яким птахом автор асоціював свого батька? Чому?
- ▼ Поясніть назву твору. Чи тільки захоплення батька розведенням екзотичних птахів стало його основою?
- ▼ У чому особливості мови цього оповідання? Чому його називають *міфологічним сном*?

На допомогу вчителеві. Бруно Шульц презентує особливий прозовий жанр, який, за його власним висловом, є *міфологічним сном*. Художній опис короткого оповідання справді нагадує сон зимової ночі, у якому основною є оповідь про те, як батько героя *«підкладав під велетенських бельгійських квочок»* запліднені яйця всіх птахів світу, і як згодом на світ з'являлися *«ящури»*, у яких було годі й пізнати *«майбутніх павичів, фазанів, глухарів і кондорів»*. Батько настільки захопився розведенням птахів, що й сам почав нагадувати одного зі своїх вихованців — кондора. Те, що сталося з цими птахами потім, є досить символічним. Дії Аделі нагадують дії долі, що руйнує людські захоплення та прихильності.

¹ Тут і далі: цитати з творів Б. Шульца «Цинамонові крамниці» та «Птахи» наведено у перекладі Юрія Андруховича.

4. Інтерактивний прийом «Асоціативна сітка»

- ▼ Колективно складіть асоціативну сітку за оповіданням Б. Шульца «Цинамонові крамниці».

На допомогу вчителів. В оповіданні «Цинамонові крамниці» ми знову зустрічаємося з батьком автора та стаємо свідками його дивацтв, однак це оповідання не про батька, а про самого автора, який зимової ночі відкриває для себе лякливо-таємничий світ, сповнений фантазмагоричних подій.

«Цинамонові крамниці» — оповідання, яке стало назвою збірки, що вийшла друком 1933 року у Варшаві. У збірці описано події з життя купецької родини, що мешкає в невеликому галицькому містечку, у якому нескладно впізнати Дрогобич — рідне місто автора. Мова автора (лексика й метафоричність), а також спосіб зображення, який застосовує Шульц, надають описаним подіям містичності, перетворюючи їх на міфологізовану реальність. Оповідання збірки здобули схвальну критику сучасників, зокрема Леона Півінського, Тадеуша Бреза, Станіслава Віткевича, Антонія Слонімського, Юліана Тувіма й Адольфа Новачинського.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Інтерактивний прийом «Грунування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть ґроно до постаті Б. Шульца.

2. Складання сенканя

- ▼ Складіть сенкан до образу одного з героїв творів Б. Шульца «Цинамонові крамниці» чи «Птахи».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть речення: «Сьогодні мене найбільше вразило...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: повторити вивчене за темою «Проблема війни та миру в літературі ХХ ст.».

Випереджальне (групове): об'єднавшись у міні-групи, підготувати повідомлення про історико-культурну ситуацію у світі після Другої світової війни й розвиток прози в Європі, США, Латинській Америці, Японії та Росії в цей період.

ЛЮДИНА ТА ПОШУКИ СЕНСУ ІСНУВАННЯ В ПРОЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

УРОК 61

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВІДНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПРОЗИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. РОЗВИТОК ПРОЗИ В ЄВРОПІ, США, ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ, ЯПОНІЇ ТА РОСІЇ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (усвідомлення загальної картини розвитку всесвітньої літератури другої половини ХХ ст.; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; навички складання опорних конспектів, виокремлення головного, систематизації літературних явищ; уміння сприймати інформацію на слух; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення пізнання; любов до літератури; гуманістичний світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: монолог.

Міжпредметні зв'язки: історія.

Обладнання: портрети письменників другої половини ХХ ст., виставка їхніх творів, словники літературознавчих термінів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Евристична бесіда

- ▼ На вашу думку, чи є якась закономірність у появі справжніх митців слова?
- ▼ Що впливає на формування їхнього таланту, їхнього світогляду? Чи потрібні для цього якісь спеціальні умови?

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Скінчилася Друга світова війна...

У світі склалися воєнно-політичні блоки, які протистояли один одному.

Двополюсність світу вплинула також на літературний процес. З'явилися країни соціалістичної співдружності, у їхніх літературах панував *соціалістичний реалізм*.

Однак цьому методу чинили опір (гласний і негласний) у польській, угорській, чеській та інших літературах.

«Література ніколи не була такою могутньою, гострою, напруженою, як життя, а сьогодні й поготів. Щоб передати жорстокість життя, література мусить бути в тисячу разів жорсткішою, жахливішою»,— стверджував французький письменник другої половини XX ст. Ежен Йонеско.

Про основні тенденції розвитку повоєнної літератури у світі, її тематичне розмаїття, вплив на суспільне життя ми говоритимемо сьогодні.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

- ▼ Шестеро з-поміж вас презентуватимуть повідомлення про загальну характеристику історико-культурної ситуації повоєнного світу, розвиток прози в Європі, США, Латинській Америці, Японії та Росії. Решта доповнюватимуть виступи. Усі ви маєте занотувати до зошитів основне з почутої інформації.

Очікуваний зміст повідомлень

Історичне тло доби. На літературу другої половини XX ст. відчутно вплинули дві світові війни. Пів-Європи було зруйновано, кількість людських жертв становила мільйони. Людство ледь-ледь оговтувалося від шоку, спричиненого злочинами німецького нацизму й радянського сталінізму, що зумовило песимістичне сприйняття дійсності. Друга світова війна розколола світ на два полюси: соціалістичний, очолюваний СРСР, і капіталістичний, лідером якого стали США. Така політична, економічна й культурна двополюсність позначилася на перебігу літературного та культурного процесів. У СРСР і країнах соціалізму активно впроваджували соціалістичний реалізм, а на Заході буяло розмаїття векторів культурно-літературного розвитку. Темою окремої розмови є література країн третього світу (тобто країн, що не входили до орбіти двох названих полюсів, і за вплив на які перші дві спільноти постійно змагалися).

Початок другої половини XX ст. ознаменовано **осмисленням гіркого досвіду світових воєн**. У Німеччині таким осмисленням

займалася література розрахунку з минулим. Яскравим явищем цієї літератури є творчість німецького письменника Генріха Белля. Свої думки він виклав в оповіданні «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...», де головний герой замислюється над тим, за що, власне, він воював і за які ідеали його скалічено. Серед письменників, які розробляли подібну тематику, був видатний німецький драматург Бертольд (Бертольт) Брехт. На ці теми він написав драми «Життя Галілея», «Матінка Кураж та її діти» тощо. Зокрема, у драмі «Життя Галілея» Брехт порушує проблему відповідальності вченого за свої відкриття.

Активний розвиток екзистенціалізму. У середині XX ст. на першому плані опиняються алегоричність, інакомовність, параболічність літературних творів. Так, французький письменник Альбер Камю у романі «Чума» зобразив начебто епідемію цієї страшної хвороби в місті Орані. Насправді ж чума — це фашизм, світове зло. **Екзистенціалізм** — напрям у філософії та літературі XX ст., що досліджує людину як унікальну духовну істоту, здатну обирати власну долю.

Розквіт японської літератури. З другої половини XX ст. до світового культурного простору влилася література Японії, яка розвивалася за двома напрямками:

- 1) продовження національної традиції класичної японської літератури. Представник цього напрямку — лауреат Нобелівської премії Ясунарі Кавабата (1899–1972);
- 2) запозичення здобутків європейської модерністської літератури. Представник цього напрямку — Кобо Абе (1924–1993).

Розквіт латиноамериканського роману. Прикметним явищем літературного процесу другої половини XX ст. є також активізація літератур країн третього світу, зокрема вихід на авансцену світової літератури 1950–1960-х рр. творів представників Латинської Америки. У 1960-ті рр. набуває розквіту латиноамериканський роман, який невдовзі здобув світове визнання. Розвивався новий творчий метод — «магічний реалізм», що органічно поєднував реальність та фантастику. Активізувалися жанри роману-параболи та роману-міфу.

Основні ознаки екзистенціалізму

- Категорії абсурдності буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті.
- Особистість має протидіяти суспільству, державі, середовищу, ворожому «іншому», адже всі вони нав'язують їй свою волю, мораль, інтереси й ідеали.

- Поняття «відчуженість» і «абсурдність» є взаємопов'язаними та взаємозумовленими.
- Вища життєва цінність — особистість.
- Існування тлумачать як драму свободи.
- Найчастіше застосовано прийом оповіді від першої особи.

Філософи та письменники-екзистенціалісти

- Жан-Поль Сартр (1905–1980) — французький письменник і філософ.
- Альбер Камю (1913–1960) — французький письменник і мислитель; один із найяскравіших представників літератури екзистенціалізму.
- Олександр Твардовський (1910–1971) — російський радянський письменник і поет, лауреат багатьох премій, головний редактор журналу «Новий світ»; «співець простого солдата».
- Габріель Гарсія Маркес (1927–2014) — колумбійський письменник-прозаїк, журналіст, видавець і політичний діяч; лауреат Нобелівської премії з літератури 1982 року; яскравий представник «магічного реалізму». «Сто років самотності» — один із найвидатніших романів письменника, який посідає номер 17 у рейтингу 100 найкращих книг усіх часів журналу *Newsweek*.

2. Теорія літератури (запис до зошитів)

- ▼ За словниками літературознавчих термінів ознайомтеся з незрозумілими поняттями, що містилися у повідомленнях однокласників: *алегоричність*, *інакомовність*, *роман-парабола*, *роман-міф*. Занотуйте визначення цих термінів до зошитів.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІВ ТА НАВИЧОК

Інтерактивний прийом «Грунування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть груно за темою «Особливості літератури другої половини ХХ ст.».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: повторити вивчене, опрацювати відповідний матеріал за підручником.

Випереджальне (індивідуальне; для 4 учнів): підготувати стислі повідомлення про В. Дж. Голдінга, Дж. Х. Апдайка, А. Роб-Гріє, Дж. Д. Селінджера.

УРОК 62

НОВІ ЯВИЩА Й ТЕНДЕНЦІЇ В ЛІТЕРАТУРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ПЕРЕРОСТАННЯ МОДЕРНІЗМУ В ПОСТМОДЕРНІЗМ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про тематику й художні особливості західної прози 1950–1970-х рр. та перехід літератури до постмодернізму, про життя та творчість найвідоміших письменників-модерністів; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, фантастика, роман-парабола, роман-міф, роман-есе, роман-діалог, роман-біографія, роман-репортаж, роман-щоденник, роман-розслідування, «література факту».

Міжпредметні зв'язки: історія.

Обладнання: портрети письменників другої половини ХХ ст., виставка їхніх творів, словники літературознавчих термінів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Інтерактивний прийом «Групування»

- ▼ Складіть ґроно до постаті одного з представників літератури другої половини ХХ ст., інформація про якого зацікавила вас найбільше.

2. Повторення теорії літератури (запис до зошитів)

- ▼ Дайте визначення поняття *екзистенціалізм*.
- ▼ Що таке *роман-парабола*? (*Роман-парабола — жанрова форма в літературі ХХ ст., наближена до притчі.*)
- ▼ Назвіть ознаки алегоричності в літературному творі.
- ▼ Що таке *роман-міф*? (*Роман-міф — створення символічної моделі існування людини й людства.*)
- ▼ Чим відрізняється інакомовність в літературі?

III. ОГолошення теми й мети уроку. мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя

— Повоєнна ситуація змусила людство з жахом озирнутися на історичний шлях, подоланий від початку ХХ ст. Як вам відомо, модерністська література з'явилася певним чином як заперечення попередньої традиції, проте у своєму розвитку і вона повсякчас намагалася заперечити саму себе — попередню. Особливо помітним цей процес став після війни і настільки інтенсивно розвивався, що породив постмодернізм. Про це поговоримо сьогодні.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Теорія літератури (запис до зошитів)

Постмодернізм — напрям у літературі та мистецтві другої половини ХХ ст. Для представників постмодернізму характерні зневіра в ідеалах та сумніви в загальноприйнятих цінностях, критичне ставлення до раціональних засад буття, розуміння неоднозначності та суперечливості світобудови. Провідними ознаками постмодерністського стилю в літературі є тотальне висміювання, гра з «чужим» текстом, поєднання різноманітних стилів, використання елементів масової літератури тощо.

Роман-есе — літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції. Есе передає індивідуальні враження та міркування автора з конкретного приводу чи предмета, не претендуючи на вичерпне або визначальне трактування теми (у пародійній російській традиції «погляд і щось»). Щодо обсягу й функції, то роман-есе межує, з одного боку, з науковою статтею і літературним нарисом (з яким есе досить часто плутають), з іншого — з філософським трактатом.

Роман-щоденник — літературний жанр, що використовує щоденникову форму, стилізуючи її.

Антиутопія — зображення у художній літературі небезпечних наслідків, пов'язаних з експериментуванням над людством задля його «поліпшення».

Література факту, документальна література — особливий літературний жанр, для якого, на відміну від художньої літератури, характерна побудова сюжетної лінії винятково на реальних подіях.

Наукова фантастика — жанр та метод у художній творчості; фантастика, основою якої є екстраполяція за темами науки та технологій.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

- ▼ Четверо з-поміж вас презентуватимуть повідомлення, стисло ознайомлюючи решту однокласників із найвідомішими письменниками-новаторами 1950–1970-х рр., решта мають занотувати до зошитів основне з почутого.

Очікуваний результат

Вільям Джеральд Голдінг (19.09.1911–19.06.1993) — англійський письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури 1983 року, автор одного з найвідоміших романів «Володар мух».

Новаторство В. Голдінга:

- сюжетні колізії, засоби образотворення, характери персонажів позначені філософськими шуканнями та психологічною достовірністю;
- чіткість інтелектуальної схеми, правдивість розказаних історій;
- влучність в окресленні психологічного стану персонажів, психологічна умотивованість їхніх дій.

Джон Хойер Апдайк (18.03.1932–27.01.2009) — американський письменник; пов'язаний із журналом *The New Yorker* з 1955 р.; він зажив слави завдяки відточеній прозі, поезії та критичним статтям.

У своїх творах («Кентавр» (1963), «Подружні пари» (1968), «Кролик розбагатів» (1981), «Версія Роджера» (1986), «S» (1988)) він описував життя та психологічні нюанси сучасного йому середнього класу Америки.

За своє життя Апдайк здобув дві Пулітцерівські премії та багато інших нагород. Попри те, що його вважали інтелектуальним письменником, книги Апдайка були бестселерами.

Ален Роб-Гріє (18.08.1922–18.02.2008) — французький письменник, один із засновників «нового роману» (разом із Наталі Саррот та Мішелем Бютором), член Французької академії (2004). Роб-Гріє працював також у кіно.

Стиль Роба-Гріє в його перших романах можна схарактеризувати як «речизм». Оповідь свідомо знеособлена й одноплосинна. Головним мотивом є нав'язливий опис предметів, що повторюється, неживих речей, якихось випадкових побутових деталей, здавалося б, абсолютно зайвих і таких, що відтісняють розповідь про події та образи персонажів. Проте поступово стає зрозуміло, що жодної події не відбувається, а опис предметів навколишнього світу примушує поставити питання про те, що таке буття. Єдине, що можна стверджувати про світ романів Роба-Гріє, — це «світ існує». Усе, що є у світі — це знаки, але не знаки чогось іншого, не

символи, а знаки самого себе. Тобто Роб-Ґріє рішуче пориває з метафорою й антропоморфізмом. Прозу Роб-Ґріє часто називають загадковою й незрозумілою, попри зовнішню спрощеність і знеособленість; не випадково виник стійкий вираз *романи-лабіринти Роб-Ґріє*. Від «речизму» Роб-Ґріє перейшов до «ігрових» текстів із використанням міфологем масової культури, архетипів підсвідомості. У романах Роб-Ґріє посилюється наявне ще в ранніх творах пародійне начало.

«Новий роман», або *антироман* — жанровий різновид французького модерного роману другої половини ХХ ст. Це умовний термін для позначення художньої практики письменників 1950–1970-х рр., що замість техніки традиційного роману, яка, на їхню думку, уже вичерпалася, запропонували прийом творення тексту без сюжету та героя. Його представники спиралися на філософсько-естетичну систему екзистенціалізму й відтворювали розірвану свідомість особистості, стан її відчуттів та вражень. В антиромані немає відображеної дійсності, конфлікту, сюжетних колізій, зав'язки чи розв'язки, немає героя, його вмотивованих учинків, емоцій.

Джером Девід Селінджер (01.01.1919–27.01.2010) — американський письменник, основним твором якого є шедевр «Ловець у житті» (1951).

Письменницька кар'єра розпочалася з публікації коротких оповідань у нью-йоркських журналах. Перше оповідання «Підліткі» автор видав друком 1940 року, коли йому виповнився лише 21 рік. Упродовж певного часу відвідував літературні курси при Колумбійському університеті, які вів Віт Барнетт, редактор журналу *Story*, що видав друком перше оповідання Селінджера. Єдиний роман «Ловець у житті» дістав схвалення критики й залишається особливо популярним у середовищі старшокласників і студентів, які знайшли в поглядах та поведінці героя, Голдена Колфілда, відгук власних настроїв.

У 1950-ті рр. Селінджер написав кілька оповідань про родину Ґласів і, не завершивши циклу, припинив літературну працю назавсім. Останній його твір (повість «Шістнадцятий день Гепворта 1924 року») вийшов друком 1965 року в журналі *The New Yorker*.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Інтерактивна вправа «Коментуємо цитату»

- ▼ Як ви розумієте слова Вільяма Фолкнера (із промови, виголошеної з нагоди здобуття Нобелівської премії 1950 р.):

«Я відкидаю думку про загибель людини... Я вірю, що людина не просто вистойть, вона перемає. Вона безсмертна не тому, що ніколи не вичерпається людський голос, а тому, що за своїм характером, за своєю душею людина здатна до співчуття, жертв, непохитності. Обов'язок письменника та поета — писати про це, допомагаючи людині вистояти, зміцнюючи людські серця, нагадуючи про мужність, честь, надію, гордість, співчуття, жалість, самовідданість — про те, що утворює одвічну славу людства»? Відповідь обґрунтуйте.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: повторити вивчене на уроці за підручником та власними записами, зробленими під час уроку.

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення й мультимедійну презентацію «Життя та творчість Е. М. Гемінґвея».

Для охочих: переглянути фільм «Гемінґвей и Геллхорн» (реж. Ф. Кауфман, 2012, США).

США

УРОК 63

ЕРНЕСТ МІЛЛЕР ГЕМІНґВЕЙ. ВІХИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ МИТЦЯ. «КОДЕКС ЧЕСТІ» ГЕРОЇВ Е. М. ГЕМІНґВЕЯ. НОВАТОРСТВО ПРОЗИ ПИСЬМЕННИКА

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про особливості розвитку літератури другої половини ХХ ст.; знання про життя та творчість Е. М. Гемінґвея, особливості його творчої еволюції, новаторський характер прози; читальну активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; навички сприйняття інформації на слух, виокремлення головного; здатність обстоювати власну думку; здоров'язбережні: розуміння необхідності здорового способу життя; громадянські: прагнення активної позиції в житті; соціальні: здатність до оптимістичного світобачення; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: монолог.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрети Е. М. Гемінґвея; видання його творів; ілюстративний та роздавальний матеріал, а також мультимедійна презентація за темою уроку; медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивний прийом «Асоціативна сітка»

- ▼ Із чим ви асоціюєте 1950–1970-ті рр.? Складіть відповідну асоціативну сітку.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— *«Усі хороші книжки мають одну спільну рису — вони є правдивішими за реальність, і, перегорнувши останню сторінку такої книжки, ви відчуєте, що описані в ній події відбувалися насправді, відбувалися саме з вами. І тоді щастя й горе, добро і зло, радість і сум, їжа, вино, люди, погода — усе, що ви прочитали, залишиться частиною вашого минулого. Якщо ви зможете це дати читачеві — ви справжній письменник».* У цьому вислові вмістилося практично все творче кредо Ернеста Міллера Гемінґвея, автора цих слів. Саме про нього ми розпочинаємо розмову.

(Учні зановують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

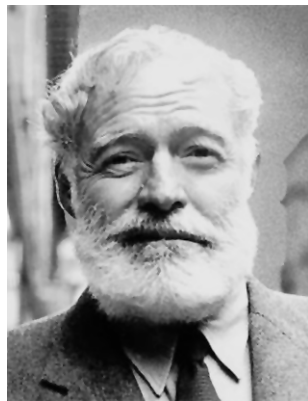
— Ернест Гемінґвей... Хто не чув цього імені? Американський письменник і журналіст, лауреат Нобелівської премії, один із найталановитіших представників літератури «втраченого покоління». Його творчість, сповнена пафосом ствердження моральних засад життя, значно вплинула на розвиток прози XX ст.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

- ▼ Послухайте повідомлення однокласників про життя та творчість Е. М. Гемінґвея, найсуттєвіше занотуйте до зошитів.

3. Сприйняття творів інших видів мистецтв

- ▼ Поділіться своїми враженнями після перегляду фільму «Гемінгвей и Геллхорн» (реж. Ф. Кауфман, 2012, США). Чим вразили вас особистості письменника та його дружини?

Ернест Гемінгвей

4. Бесіда-узагальнення

- ▼ На вашу думку, чому Е. М. Гемінгвей зажив слави людини-легенди?
- ▼ Які епізоди біографії письменника вам особливо запам'яталися?
- ▼ Розкажіть про дитячі роки Ернеста. Як вони вплинули на його ставлення до навколишнього світу, до людей?
- ▼ Яку роль у житті Гемінгвея зіграла участь у Першій світовій війні?
- ▼ Назвіть літературні премії, якими відзначено письменника.
- ▼ Якою людиною ви його уявляєте?

5. Інтерактивний прийом «Броунівський рух» (робота в групах; запис до зошитів)

- ▼ У складі 4 груп опрацюйте текст на картках. Після цього по черзі по одному представникові від кожної групи переходитимуть до інших груп і в такий спосіб обмінюватимуться здобутою інформацією. Наприкінці роботи кожний має знати зміст усіх 4 карток.

Зміст карток для опрацювання у групах

Картка № 1

Новаторські художні засоби зображення в Е. М. Гемінгвея:

- «ідея точки зору» — створював образ такого героя, якого читач мав сприймати дуже реалістично та який за життєвими переконаннями був максимально наближеним до автора;
- створення власного «кодексу героя» (письменник завжди перебував у колі загальнолюдських морально-етичних категорій: честь, мужність, людська самоповага, велич кохання. Він також сповідував філософію своєрідного стоїцизму, витримки під ударами долі, стійкості у найнебезпечніших життєвих ситуаціях. Письменник звеличував людину, яка не пасує у боротьбі з життєвими випробуваннями);
- звернення до образів-символів;
- зближення жанрів роману й новели;

- майстерне використання здобутків попередників та сучасників (зокрема, психологізму прози: потоку свідомості, принципу асоціативності людської пам'яті, системи повторів та лейтмотивів).

Картка № 2

Літературна манера Гемінґвея. Головні ознаки: лаконізм, психологічна майстерність, чіткість і виразність описів природи чи людської діяльності. Важливим є також поглиблення поняття підтексту у творі (прихований зміст), і не тільки у словах, а й у мовчанці, нятяках, паузах.

Картка № 3

Своєрідність стилю Гемінґвея. Рушієм сюжетної лінії найчастіше є не розвиток конфлікту, не зіткнення протиріч, а посилення незадоволеності, внутрішнього дискомфорту героя. Звідси — наростання емоційного напруження, гра висловленого й невисловленого. Ідейну, проблемну сторону конфлікту автор виносить за межі сюжету, про неї можна тільки здогадуватися, адже вона рідко є очевидною й не стає основною в сюжеті. У більшості творів Гемінґвея відсутня чітка композиційна схема; зазвичай ми нічого не знаємо ані про життя героя, ані про його вподобання та інтереси. Зав'язка виходить ніби за межі сюжету, дія розпочинається власне в момент кульмінації — це апогей суму та тривоги. Розв'язка конфлікту також здебільшого відсутня, оскільки для героя розв'язання проблем є неможливим.

Письменник широко використовує прийом контрасту (життєві катастрофи, трагічні переживання різко контрастують із побутовими діями, звичайними справами й розмовами). Роздуми героя часто передано через розповідь не від першої, а від другої особи, що сприяє напруженості внутрішнього монологу, непомітно залучає до ситуації самого читача. Лексика творів досить проста, розмовна. Письменник не тяжіє до метафор, використовуючи слова в прямому значенні, прості й конкретні порівняння. Автор нічого не підказує: він подає скупі факти, пропонуючи читачеві самому дійти певних висновків.

Картка № 4

Письменницьке кредо митця. Е. М. Гемінґвей, працюючи кореспондентом, перебував у вирі політичних та культурних подій, однак у творчості письменника відсутня пропаганда певних політичних ідей чи прямих політичних декларацій. Як реаліст, він прагнув змальовувати життя в усій його багатобарвності, адже художнє відтворення суворості, немилосердної правди життя впливає на читача значно більше, аніж будь-яка політична пропаганда. Саме цей принцип покладено в основу естетики, письменницького кредо Гемінґвея.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан до постаті Е. М. Гемінґвея.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть речення: «У біографії письменника мене вразило те, що...».
- ▼ Прокоментуйте зізнання Е. М. Гемінґвея: *«Найкраще пишеться, коли закоханий»*.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: прочитати повість Е. М. Гемінґвея «Старий і море».

Випереджальне (індивідуальне; для 1 учня): підготувати повідомлення про історію написання повісті «Старий і море».

УРОК 64

Е. М. ГЕМІНґВЕЙ «СТАРИЙ І МОРЕ». РЕАЛІСТИЧНИЙ, МІФОЛОГІЧНИЙ І ФІЛОСОФСЬКИЙ ПЛАНИ ПОВІСТІ. ЗМАЛЮВАННЯ ДРАМАТИЧНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ; ЙОГО ОСМИСЛЕНOSTІ ТА АБСУРДНОСТІ, ПЕРЕМОГ ТА ПОРАЗОК, ВЕЛИЧІ ТА СЛАБКOSTІ, ПРОТИСТОЯННЯ ПРИРОДІ ТА ЄДНОСТІ З НЕЮ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про особливості творчої манери Е. М. Гемінґвея; творче мислення; пізнавальні інтереси; культуру зв'язного усного мовлення; мислення);
- **ключові** (уміння вчитися: уміння визначати основні проблеми й мотиви літературного твору (на прикладі повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море»), образну систему твору; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; *інформаційні*: уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; уміння і навички аналітичного характеру; *соціальні*: уміння обстоювати свою думку; *загальнокультурні*: гуманістичний світогляд, загальнолюдські моральні цінності й ідеали).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Е. М. Гемінґвея, тексти повісті «Старий і море», два аркуші паперу ф. А1, маркери.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— *«Усі видавці та ще деякі люди, які прочитали «Старого й море», уважають, що це класика. <...> Вони стверджують, що книга справляє надзвичайне, непросте враження. Навіть ті, хто мене не любить, а також ті, кому подобаються мої книги, говорять те саме»,* — так писав у листі до знайомого Е. М. Гемінґвей. Що особливого в цьому творі, якщо вже за рік після появи друком автор здобув за нього Пулітцерівську премію, а за два — Нобелівську? Знайти відповіді на ці запитання ми спробуємо сьогодні.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Складання сюжетного ланцюжка літературного твору (усно)

- ▼ Складіть сюжетний ланцюжок повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море».

Очікуваний результат

Старий рибалка Сантьяґо рибалив на Ґольфстрімі → 84 дні поспіль повертався без здобичі → 40 днів із ним виходив у море хлопець Манолін, але батьки наказали малому полишити нещасливого рибалку → Манолін провідував Сантьяґо: годував його, розважав → старий вірив, що йому пощастить → удосвіта на 85 день Сантьяґо вирушив у море → клюнула величезна риба → три дні й ночі риба тягла човен, а Сантьяґо, долаючи втому, голод і біль, у порізаних долонях тримав жилку, на якій була риба, то натягуючи, то відпускаючи → зрештою риба втомила-ся й випірнула з води, вона була більшою за човен → Сантьяґо подолав рибу і прив'язав до човна → на рибу напали акули — рибалка боронив здобич від них, але хижакі об'їли рибу до кісток → доплив до берега, знесилений, дійшов до своєї халупи, заснув → рибалки зачудовано розглядали величезний кістяк риби й розуміли, що старий переміг марліна небаченого розміру → старому снилися леви на березі моря → Манолін пишався своїм старшим другом.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Повідомлення учня за випереджальним домашнім завданням

(Учень виступає із повідомленням про історію створення повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море».)

2. Інтерактивний прийом «Мозковий штурм»

- ▼ Визначте мотиви, проблематику повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море».

Очікуваний результат

Використано «ефект айсберга»:

- видима частина — двобій старого із силами природи;
- у невидимій, підводній частині айсберга, криються роздуми автора про найважливіші проблеми життя (людина і суспільство, людина і природа, людина і Всесвіт).

Мотив перемоги втілено, зокрема, в образах левів, що часто сняться старому, і хлопчика, який не залишає його у скрутні моменти. Ці образи символізують силу, юність, любов до життя та віру в перемогу.

Теми та проблеми:

- людина та природа;
- внутрішнє наповнення життя, яке обумовлює почуття людської гідності, самовідчуття людини;
- сенс життя;
- наступність поколінь;
- людина поміж людей;
- людські спільноти.

3. Характеристика головних героїв літературного твору (запис на дошці)

- ▼ Колективно складіть характеристику Сантьяґо й Маноліна. Результати запишіть на дошці (або на аркуші паперу ф. А1).

План складання характеристики героїв повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море»

Сантьяґо

- Знайти й зачитати фрагменти повісті з характеристикою Сантьяґо.
- Дібрати й записати слова-асоціації до образу Сантьяґо, прокоментувати їх.

Наприклад:

- покручені часом руки — простота і гідність;
- самотній старий — воля та розум;
- людина «нерозкритих можливостей» — ніколи не озирається на минуле;
- знає рибальську справу — віра в себе, у людей;
- спокій та розсудливість — мужність і витримка;
- гордість — повага до братів наших менших тощо.

Манолін

- Знайти й зачитати фрагменти повісті, у яких наведено характеристики Маноліна.
- Скласти стислу характеристику хлопця, **наприклад:**

Манолін — хлопчик, який часто рибалив разом із Сантьяго. Він навчався у старого, поважав його. Його доброта виявляється у піклуванні про Сантьяго. Манолін часто приносить йому їжу та газети. А коли був змушений покинути човен свого старшого товариша, то дуже засмутився й пообіцяв обов'язково повернутися. Манолін хотів допомогти Сантьяго зловити рибу, але старий повинен був сам упіймати «рибу своєї мрії». Манолін символізує юність, молодість, яка запозичує досвід старшого покоління й не дає зникнути тому, що варто цінувати й берегти.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК**Інтерактивний прийом «Грунування» (запис до зошитів)**

- ▼ Складіть ґроно до образу Сантьяго.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ**Інтерактивна вправа «Запитання, яке не дає спокою»**

- ▼ Завершіть одне з речень: «Я не можу зрозуміти...» або «Мені не дає спокою думка щодо того...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: переглянути одну з екранізацій повісті «Старий і море» Е. М. Гемінґвея (реж. Дж. Стюрджес та Ф. Циннеман, 1958, США; *та/або* реж. Дж. Тейлор, 1990, Велика Британія); знайти спільне й відмінне між літературним твором та екранізацією; підготувати взаємозапитання за текстом цього твору.

Випереджальне (індивідуальне; для 2 учнів): підготуватися до рольової гри за повістю «Старий і море».

УРОК 65

Е. М. ГЕМІНГВЕЙ «СТАРИЙ І МОРЕ». СИМВОЛІКА ОБРАЗІВ. ОБРАЗ САНТЯґО. СЕНС ФІНАЛУ Й НАЗВИ ПОВІСТІ. ОЗНАКИ ПРИТЧІ У ТВОРІ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про особливості творчої манери Е. М. Гемінгвея; творче мислення; пізнавальні інтереси; культуру зв'язного усного мовлення; мислення);
- **ключові** (уміння вчитися: уміння визначати символіку літературного твору (на прикладі повісті Е. М. Гемінгвея «Старий і море»), образну систему твору; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; *інформаційні*: уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; уміння і навички аналітичного характеру; *соціальні*: уміння обстоювати свою думку; *загальнокультурні*: гуманістичний світогляд, загальнолюдські моральні цінності й ідеали).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: повість-притча, «ефект айсберга».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Е. М. Гемінгвея, тексти повісті «Старий і море».

Сила книжок Гемінгвея в чуйній і вимогливій людяності <...>, їм притаманна напружена радість боротьби, боротьби за людину, яку можна вбити, але не можна здолати...

Д. Затонський

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Як ви вже знаєте, за повість «Старий і море» Е. М. Гемінгвей 1954 року здобув Нобелівську премію. У рішенні Нобелівського комітету зазначено, що премію присуджено «за видатну майстерність стилю у сфері сучасного оповідного мистецтва, яка особливо яскраво виявилась у повісті...». У чому ж полягає майстерність стилю письменника? Що сховано між рядками, здавалося б, звичайнісінької оповіді? Відповіді на ці запитання спробуймо знайти сьогодні на уроці.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Перевірка домашнього завдання. Інтерактивний прийом «Методика взаємозапитань»

(Учні ставлять одне одному запитання за змістом повісті «Старий і море» Е. М. Гемінґвея й відповідають на них. Якщо школярі не зважили на якісь важливі деталі, запитання формулює вчитель.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Теорія літератури (запис до зошитів)

Повість — художній твір оповідного характеру, у якому змальовано історію життя людини у зіткненні з життєвими явищами та долями інших людей.

Притча — твір із чітко вираженою мораллю, із конкретною повчальною ідеєю.

2. Евристична бесіда

- ▼ На вашу думку, чому твір «Старий і море» називають повістю-притчею?
- ▼ Чи є у цьому творі Е. М. Гемінґвея авторське тлумачення змісту притчі?
- ▼ Чи можна цю повість порівняти з біблійною притчею? *(Так, оскільки наявні повільний розвиток сюжету, побутова основа оповіді, узагальнений зміст, алегоричність та конкретність, поєднання сьогоденного й вічного, особистого й всесвітнього.)*
- ▼ На вашу думку, якщо це буденна історія про рибалку, то за що автор здобув Нобелівську премію?
- ▼ Як ви розумієте вислів «ефект айсберга»? Як цей термін стосується повісті Гемінґвея?
- ▼ Що можна сказати про моральний кодекс Сантьяго?

3. Рольова гра за випереджальним домашнім завданням. Інтерактивна вправа «Входження в образ» («Перевтілення»)

Інструкція для учнів-акторів

Презентуючи певний літературний образ, обов'язково слід:

- назвати ім'я, особливості зовнішності, соціальне становище, певні риси характеру, емоційний стан;
- відзначити авторські засоби творення художнього образу, істотне в характері героя;
- визначити місце героя в літературному творі;
- виявити типові риси в більшому або меншому колі людей (реальних осіб);

- представити в образі-персонажі людину певного часу й соціального стану;
- оцінити характер героя з урахуванням авторського ставлення до нього, а також з погляду сучасності;
- пояснити мотиви поведінки та вчинків героя.

Варто уникати власного трактування певних дій та вчинків персонажа, якого ви представляєте у рольовій грі.

(Двоє учнів виступають перед класом, презентуючи Сантьяго та Маноліна.)

4. Інтерактивний прийом «Грунування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть ґроно за темою «Сантьяго: минуле і сьогодення».

5. Дослідницька робота

- ▼ Що уособлюють образи повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море»? Визначте їхню символіку.

Очікуваний результат

Сантьяго — людський досвід та водночас його обмеженість, мужність; герой — борець, переможець, хоча певною мірою переможений.

Хлопчик — переймає досвід у старшого, засіб подолання трагічної самотності; надія на майбутнє, зміна поколінь, духовна опора, продовження життя, юність, сила, жага життя та віра в перемогу.

Море — вічність, непереборна сила природи, життя.

Рибина — товар для продажу, мета, мрія; місце в жорстокому світі, виживання, вдача.

Леви — пам'ять про минуле та пережиту боротьбу, готовність до повторної боротьби за життя; сила, юність, молодість, любов до життя, віра в перемогу.

6. Робота з епіграфом до уроку

- ▼ Поясніть, як ви розумієте вислів Дмитра Затонського, що є епіграфом до нашого уроку.

(Учні занотовують до зошитів епіграф до уроку.)

7. Цитатне аналізування

- ▼ Доберіть вислів із твору Е. М. Гемінґвея «Старий і море», який розкриває:
 - філософський зміст повісті (*«Людина створена не для поразки... Людину можна знищити, а здолати не можна»¹.*);
 - гуманістичну ідею твору (*«Та все-таки добре, що нам не треба замірятися вбити сонце, місяць чи зорі. Досить і того, що ми живемо біля моря й убиваємо своїх щирих братів».*).

¹ Тут і далі: цитати з повісті-притчі Е. М. Гемінґвея «Старий і море» наведено у перекладі Володимира Митрофанова.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІВ ТА НАВИЧОК

1. Спільне узагальнення

- ▼ У чому полягає майстерність стилю Е. М. Гемінґвея? (*Повість-притча, гуманістичний пафос, символіка, «ефект айсберга», обрамлення та рублена проза.*)

2. Постановка й розв'язання проблемного питання

- ▼ Сантьяґо в повісті неодноразово повторює: *«Я незвичайний старий»*. Як ви розумієте його самооцінку? У чому полягає його незвичайність? Відповідь обґрунтуйте.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: написати твір-мініатюру або стисле есе за повістю-притчею Е. М. Гемінґвея «Старий і море» на одну з тем («Людина створена не для поразок», «А хто тебе переміг, старий?», «Життя — це боротьба»).

Випереджальне (індивідуальне; для 1–2 учнів): підготувати повідомлення про життєвий та творчий шлях Г. Гарсії Маркеса.

Колумбія

УРОК 66

ГАБРІЕЛЬ ГАРСІЯ МАРКЕС. СТИСЛІ ВІДОМОСТІ ПРО МИТЦЯ, ЛАУРЕАТА НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ. СПЕЦИФІКА «МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ» МАРКЕСА

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про постмодернізм та його вплив на літературу; знання про життя та творчість Г. Гарсії Маркеса; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, «магічний реалізм».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Г. Гарсії Маркеса, видання його творів, ілюстративний матеріал та мультимедійна презентація за темою уроку, медіазасоби.

*Життя людини — це не те, що з нею сталося,
а те, що вона пам'ятає і як вона це пам'ятає....*

Г. Гарсія Маркес

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Перевірка домашнього завдання

(Охочі зачитують твори, написані вдома за повістю-притчею Е. М. Гемінґвея «Старий і море».)

2. Літературний диктант

- ▼ Скільки днів поспіль повертався старий рибалка без вилову? (84.)
- ▼ Ким був Манолін для Сантьяго? (*Сусідом, учнем, другом.*)
- ▼ Яку спортивну гру полюбили Сантьяго та хлопчик, уболівали за її лідерів? (*Бейсбол.*)
- ▼ Як називався ресторанчик, у якому обідали рибалки, а Манолін носив із нього старому їжу? (*«Тераса».*)
- ▼ Де жив старий рибалка? (*У бідній халупці з пальмового листя.*)
- ▼ Яку рибу використовували рибалки для приманювання великих риб? (*Сардину.*)
- ▼ Який сон часто снівся старому? (*Африка, леви.*)
- ▼ Скільки днів тривав двобій із рибою? (*Три.*)
- ▼ Із ким розмовляв старий Сантьяго в човні? (*Із самим собою, із пташкою, рибою, акулами.*)
- ▼ Що їв рибалка в морі? (*Сиру рибу.*)
- ▼ Хто переслідував човен рибалки і як той на це реагував? (*Акули; бився, відганяв як м'яг.*)
- ▼ Що пообіцяв Манолін старому й чому? (*Що виходитиме з ним у море, щоб багато чого навчитися.*)

3. Евристична бесіда

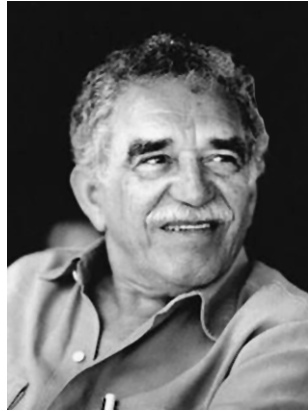
- ▼ Як би ви сформулювати ідею повісті «Старий і море»? (*Гімн мужності людини, її силі та волі.*)
- ▼ У чому полягає гуманізм твору Е. М. Гемінґвея?

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Побутує думка, що література може розвиватися тільки у тій країні, де для цього створено належні умови. Однак, нам відомо про сплеск модерністської поетичної хвилі у революційній Росії на початку ХХ ст., коли, здавалося б, важливішим було питання виживання. Такою самою літературною загадкою є держави Латинської Америки, адже у напівколоніальних країнах (які вважали майже «варварськими») почали з'являтися літературні твори найвищого ґатунку, відзначені неповторною своєрідністю. Саме про один із таких феноменів, талант, що вразив увесь світ, ми сьогодні поговоримо.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

ґабріель ґарсія маркес

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Ґабріель Ґарсія Маркес — видатний колумбійський письменник, автор романів, повістей, новел. У його творчості виявилися найхарактерніші ознаки латиноамериканської літератури ХХ ст., яка, сприйнявши здобутки й досягнення всесвітньої літератури, сама стала важливою складовою загальнолюдської культури. Водночас Маркеса вважають найяскравішим представником літератури «магічного реалізму». Саме про це він говорив: *«Ми народжуємося й живемо у світі фантастичної реальності»*.

2. Теорія літератури (запис до зошитів)

«Магічний реалізм» — це реалізм, у якому органічно поєднано елементи реального й фантастичного, побутового й міфічного, справжнього й уявного, таємничого. Уже в самому терміні криється поєднання двох протилежних понять: *реалізм* (матеріальне, те чого можна торкнутися, буденне, звичайне) та *магічний* (фантастичне, несподіване, незвичайне, містичне, нез'ясовне). Звісно, письменники у своїх творах не прагнули повною мірою відтворити міфологічну свідомість, та взяли від неї найголовніший художній принцип — зображення казкового, фантастичного як такого, що реально існує, і тому зрозумілого, буденного. Реальність та

фантазія тісно переплетені в їхніх творах, а фантазія так само реальна, як і сама реальність.

3. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

- ▼ Послухайте повідомлення однокласників про життя та творчість Г. Гарсії Маркеса. Занотуйте до зошитів найсуттєвіше з почутого.

4. Слово вчителя

— **Тематика й особливості стилю письменника.** Основна тема творчості Г. Гарсії Маркеса, яка виявилась уже в перших його літературних спробах, — тема самотності, відчуженості людини. У найвідомішому романі автора, «Сто років самотності», навіяному біографічними образами дитинства та історичним контекстом життя країни, змальовано шість поколінь роду Буендіа — від його заснування й до повного виродження. Причиною цього виродження стає замкненість, ізолюваність від часу та проблем, якими живе решта людей, а у глибшій смисловій перспективі роману вимирання роду символізує деградацію, духовний занепад людства, яке дедалі більше індивідуалізується й усамітнюється, утрачаючи духовну єдність, ту солідарність, що є запорукою виживання і розвитку.

Ще одна провідна тема творчості митця — це проблема влади, її філософського й психологічного обґрунтування та причин її переродження на некеровану законами й мораллю деспотичну тиранію.

Основні стильові ознаки творів Маркеса — взаємопроникнення елементів реальності та фантастики, поєднання філософських здобутків сучасної латиноамериканської культури з мотивами й образами індіанської, негритянської та іспанської міфології, експресивний метафоризм, тяжіння до символічних узагальнень і притчевої манери оповіді, лаконізм і *«снайперська влучність мовлення»*.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Робота з епіграфом до уроку

- ▼ Поясніть, як ви розумієте значення запропонованого до уроку епіграфа.

(Учні занотовують до зошитів епіграф до уроку.)

2. Евристична бесіда

- ▼ Що мають на увазі літературні критики, говорячи про «карибське чудо»?
- ▼ У чому полягає своєрідність культурного розвитку латиноамериканського континенту?

- ▼ Як ви розумієте термін «*магічний реалізм*»?
- ▼ Розкажіть про життєвий і творчий шлях Г. Гарсії Маркеса. Як обставини дитинства позначилися на його мистецькому світосприйнятті?
- ▼ Схарактеризуйте центральні проблеми й провідні художні особливості прози Маркеса.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан до постаті Г. Гарсії Маркеса.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати твір «Стариган із крилами» Г. Гарсії Маркеса.

УРОК 67

СИНТЕЗ РЕАЛЬНОГО ТА ФАНТАСТИЧНОГО В ОПОВІДАННІ Г. ГАРСІЇ МАРКЕСА «СТАРИГАН ІЗ КРИЛАМИ». ВІДОБРАЖЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ДЕГРАДАЦІЇ ЛЮДСТВА. ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНИЙ СЕНС ЗУСТРІЧІ АНГЕЛА З ЛЮДЬМИ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (розуміння основних проблем та ідеї оповідання «Стариган із крилами» Г. Гарсії Маркеса, мотивів поведінки персонажів; поглиблені вміння аналізувати характери головних героїв літературного твору; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: уміння виокремлювати особливості зображення людського суспільства у творі; образне мислення; *соціальні*: уміння висловлювати свою думку; *загальнокультурні*: здатність розуміти іншу людину; людяність та співчуття; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: гумор, сатира, іронія, гротеск, сарказм.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Г. Гарсії Маркеса, тексти оповідання «Стариган із крилами», ілюстрації до твору.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивний прийом «Грунування»

- ▼ Складіть ґроно за темою «Художній світ Г. Гарсії Маркеса».

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Напевно, поміж нас немає людини, яка б не чула про існування ангелів. У християнській, іудейській та мусульманській релігіях так називають надприродну істоту — посланця й вісника Бога, посередника між Богом та людьми, який виконує волю Бога. За біблійними легендами, ангелів уявляють як прекрасних юнаків із чудовими, наче в лебедів, білими крилами. Це зразки досконалості, добрі охоронці людської душі. Недаремно говорять «ангельський вигляд», «ангельський голосочок», «не людина, а ангел». В оповіданні Маркеса перед нами постає зовсім інша істота. Чи може вона бути ангелом? Навіщо цей стариган з'явився поміж людей? Спробуймо сьогодні це з'ясувати.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Здавалося б, сюжет оповідання дуже простий. Несподівано на одному із сільських подвір'їв з'явився дивний чоловік. Це був стариган із білими крилами. Після дискусій жителі села вирішили, що це ангел. Його поселили в курнику. Дізнавшись про ангела, до двору господаря Пелайо завітав священик і захотів повідомити про диво вищих церковних осіб. Згодом стан здоров'я старигана значно погіршився, і всі вирішили, що той помирає. Проте згодом стариган одужав та полетів геть. Оповідання починається описом побутових подій, так само буденно йдеться про перебування старого поміж людей... Так Маркес творить власний, досить сумний, міф про пришествя на грішну землю ангела, про людей і земне життя.

2. Евристична бесіда за цитатним матеріалом

(Кожну відповідь учні мають підтвердити цитатою з твору.)

- ▼ Як ви вважаєте, чому ангел з'явився саме в цій родині та в цьому селищі?
- ▼ Опишіть зовнішність ангела.
- ▼ Як люди відреагували на появу ангела?
- ▼ Навіщо довкола помешкання Пелайо збираються відвідувачі?

- ▼ Як Пелайо з Елісендою прийняли ангела?
- ▼ Чому мешканці селища доволі швидко втратили інтерес до ангела?
- ▼ На вашу думку, чому ангел Маркеса постає в подібні старигана? Що намагається показати автор цим образом?
- ▼ Як ви розумієте фінал оповідання? До чого автор привертає нашу увагу, оповідаючи про злет ангела?

3. Характеристика образів літературного твору.

Колективне складання опорного конспекту (запис до зошитів)

- ▼ Складіть опорний конспект — характеристику образів оповідання «Стариган із крилами» Г. Гарсії Маркеса.

Очікуваний результат

Пелайо — обмеженість, прагматизм.

Елісенда — жадібність, користь, матеріальність переважає над благочестям.

Священик — самовпевненість, обмеженість, невігластво.

Натовп зацікавлених — символ деградації суспільства.

Дитина — плід хворого суспільства.

Жінка-павук — символ деградації суспільства.

Доц — символ необхідності духовного очищення землі.

Морська стихія — бурхливе й суперечливе життя.

Морський вітер — відчуття свободи.

Селище — модель людства.

Стариган із крилами — Божий посланець, символ знехтуваної віри й уособлення природи.

4. Повторення теорії літератури

(робота в малих групах; запис до зошитів)

- ▼ Визначте засоби комічного у творі «Стариган із крилами» Г. Гарсії Маркеса.

Очікуваний результат

Гумор. Пелайо на кухні з кийком альгвасила стереже ангела. Отець Гонзаґа пробурмотів молитву, зазирнувши до курника. Хлопчик і ангел одночасно захворіли на вітряну віспу. Люди харчували ангела кристаликами камфори, а він обрав баклажанну кашу.

Сатира. Гонзаґа пише листа папі; «але час спливав, а папа все ще з'ясовував, чи схожа його мова на арамейську, чи здатний він утриматись на кінчику голки, чи може, зрештою, це якийсь іноземець»¹.

¹ Тут і далі: цитати з оповідання «Стариган із крилами» Г. Гарсії Маркеса наведено у перекладі Маргарити Жердинівської.

Іронія. Коли Пелайо й Елісенда розбагатіли завдяки ангелові, вони заґратували вікна. За кілька років Пелайо пожалів ангела, загорнув у ковдру і виніс його у повітку.

Гротеск. У двір Пелайо зійшлася сила-силенна людей, і довелось викликати військо, аби розігнати натовп, який ледь не зруйнував будинок. Поміж цього галасу й безладдя здавалося, що двигтіла земля. Дівчина, яка через непослух перед батьками перетворилася на павука.

Сарказм. У змалюванні дій отця Гонзаґи, папи.

5. Постановка та розв'язання проблемного питання

- ▼ Доведіть, що в тексті оповідання є зв'язок латиноамериканського національного міфопоетичного бачення й образів, змальованих письменником. Як у творі реальне поєднано з фантастичним?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Інтерактивна вправа «Карусель» (робота в групах)

- ▼ У складі 5 груп ви готуватиме відповідь на запитання впродовж 5 хвилин. Потім озвучите однокласникам запитання та свою відповідь на нього.

Запитання для опрацювання в групах (по 1 запитанню кожній із 5 груп)

- ▼ Які духовні проблеми порушує Маркес у творі «Стариган із крилами»?
- ▼ Чи не видається вам дивною назва оповідання? Чому?
- ▼ Навіщо опинилася на землі ця дуже стара людина з крилами?
- ▼ Чи погодитесь ви з думкою англійського філософа Томаса Карлейля: *«Якби Христос з'явився сьогодні на землі та завітав до чиєїсь оселі, його запросили б до столу, пригостили б чаєм, чемно послушали і... посміялись би»*? Чи можна назвати таку позицію блюзнірством?
- ▼ Чи потрібні ангели (а також інші містичні створіння) та навіщо?

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: знайти в оповіданні Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами» образи-символи.

Випереджальне (індивідуальне; для 4–5 учнів): підготувати запитання та відповіді для вправи «Збережи останнє слово за мною» за оповіданням Г. Гарсії Маркеса.

УРОК 68

**«СТАРИГАН ІЗ КРИЛАМИ» Ґ. ҐАРСІЇ МАРКЕСА.
СИМВОЛІЧНИЙ ОБРАЗ АНГЕЛА. ІДЕЯ ПРАГНЕННЯ
ВНУТРІШНЬОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ, МОРАЛЬНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ, ПОВЕРНЕННЯ ДО ОДВІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ.
СЕНС ФІНАЛУ ТА НАЗВИ ОПОВІДАННЯ**

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (розуміння основних проблем та ідеї оповідання «Стариган із крилами» Ґ. Ґарсії Маркеса, мотивів поведінки персонажів; поглиблені вміння аналізувати філософський зміст літературного твору; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: уміння виокремлювати особливості зображення людського суспільства у творі; образне мислення; соціальні: уміння висловлювати свою думку; загальнокультурні: здатність розуміти іншу людину; людяність та співчуття; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: образ-символ.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Ґ. Ґарсії Маркеса, тексти оповідання «Стариган із крилами», ілюстрації до твору.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ****1. Евристична бесіда**

- ▼ Коли й за яких обставин у селищі з'явився стариган?
- ▼ Чому священик не погоджується із селянами, що це ангел? Які аргументи він наводить?
- ▼ Що спричинило хворобу ангела? (*Людські байдужість та жорстокість.*)
- ▼ Які епізоди у творі є фантастичними? (*Поява та відліт ангела, поява жінки-павука.*)
- ▼ Що є розв'язкою оповідання? (*У ангела відновилися крила, і він полетів у бік моря, перетворившись на маленьку цяточку.*)
- ▼ Куди полетів ангел? Чи повернеться він колись?

2. Інтерактивна вправа «Збережи останнє слово за мною»

Методичний коментар. Для проведення вправи «Збережи останнє слово за мною» запитання попередньо готує вчитель або учні

формулюють самостійно. Запитання записують на окремих аркушах, відповіді учень записує на звороті. Під час подальшої роботи учень, який розпочав обговорення твору чи сформулював запитання, передає естафету обговорення наступному. Після повного обговорення слово повертається до того, хто розпочинав або озвучував запитання; він підбиває підсумки або зачитує свою відповідь. Отже, учень здобуває право підбити своєрідний підсумок, погодившись із тим, що говорили однокласники, чи заперечити, доводячи свою думку. Обговорення припиняється. Запропонована стратегія допомагає учням, не впевненим у собі, до яких у колективі не дослухаються, почуватися впевненіше й переконатися у своєму праві на власну думку. (Стратегію апробовано під час реалізації проекту «Читання та письмо для розвитку критичного мислення».)

III. ОГолошення теми й мети уроку. мотивація навчальної діяльності

1. Слово вчителя

— Ви, звісно, помітили, що дія в оповіданні Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами» відбувається на узбережжі Латинської Америки, але ані точних координат, ані назви селища у творі не зазначено. Напевно, автор цим намагався сказати, що описане селище — це символічна модель усього людства, яке в гонитві за матеріальними благами втрачає високі духовні ідеали та моральні орієнтири. Справжнє диво для мешканців селища було лише розвагою. Воно не змінило нікого, позаяк ніхто й не прагнув змін. Отже, сенс не в тому, що диво виявилось нібито несправжнім, а в тому, що мешканці самі не здатні були побачити справжнє диво та творити диво в собі.

2. Постановка проблемних питань (запис до зошитів)

- ▼ Через що ангел відлетів геть?
- ▼ Чому не зробив цього раніше?
- ▼ Для чого він прилітав і чи потрібен він людям?

Учитель. На ці запитання ми спробуємо сьогодні знайти відповіді.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку й оголошені вчителем проблемні питання.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Творчо-аналітична робота (у групах)

- ▼ У складі 3 груп доберіть образи-символи за відповідною тематикою (1-ша група — образи світу людей, 2-га група — образи-люди,

3-тя група — образи світу природи); оформте результат роботи груп колективно у довільній формі (таблиця, схема, малюнок тощо).

Очікуваний результат

Образи-символи в оповіданні Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами»

Образи світу людей	Селище	Модель людства
	Мешканці селища	Примітивність та обмеженість натовпу
Образи-люди	Стариган із крилами	Божий посланець, символ знехтуваної віри та уособлення природи
	Пелайо та Елісенда	Утілення прагматизму
	Отець Гонзаґа	Категоричність невігластва
	Хлопчик	Жорстоке дитя хворого суспільства
	Жінка-павук	Символ деградації суспільства
Образи світу природи	Дощ	Символ необхідності духовного очищення землі
	Краби	Життєві негаразди та випробування
	Морська стихія	Бурхливе й суперечливе життя
	Морський вітер	Відчуття свободи

- ▼ Порівняйте результати роботи в групах зі складеним на попередньому уроці опорним конспектом до характеристики образів. Колективно сформулюйте висновок.

2. Аналізування образу героя літературного твору

- ▼ Як слід тлумачити образ ангела? (*З одного боку, це символ втілення прекрасного і прагнення чистоти та високого ідеалу; з іншого — символ знехтуваної віри й уособлення природи.*)
- ▼ Існує думка, що випадковостей не буває, особливо у Бога. Якщо ангел з'явився в селищі, отже, так мало статися. Чому ж тоді він не робив нічого суттєвого: не карав, не нагороджував, не пророкував?
- ▼ Чому люди не відчували, що поряд із ними — небесний посланець?
- ▼ Отець Гонзаґа не заперечує, що старенький є ангелом, проте й не стверджує цього. Він говорить, *«що крила ще ні про що не свідчать, їх мають і літак, і яструб, отже, це — атрибут не тільки ангелів»*. Як ви вважаєте, чи має священик рацію? Свідченням чого є крила у старигана?
- ▼ Парох церкви Різдва Пресвятої Богородиці у Львові о. Орест Фредина стверджує, що ангели, на відміну від людини, не мають матеріального тіла, тому їх зображують із крилами. Це ознака того, що вони приходять із неба, що вони швидкі

посланці від Бога. Насправді ж у них крил нема. Стариган-ангел у творі Маркеса крила має. На яке ставлення до себе з боку мешканців селища він заслуговував?

3. Розв'язання проблемних питань

- ▼ Через що ангел відлетів геть?
- ▼ Чому не зробив цього раніше?
- ▼ Для чого він прилітав і чи потрібен він людям?
- ▼ На вашу думку, чому автор зобразив ангела стареньким і немичним дідуганом? Відповідь аргументуйте.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя

— Як ви вже переконалися, оповідання Маркеса «Стариган із крилами» багате на символіку. Образ старигана є символом не тільки Божого послання, знехтуваної віри та нагадування про те, що духовність гине, він є втіленням національного характеру з його чеснотами й вадами. Він також є уособленням природи (не випадково його поява супроводжувалася немилосердним дощем, який символізував страждання).

В оповіданні-притчі змальовано ситуацію зустрічі людей з дивом. Щоправда, ця зустріч суттєво не вплинула на життя людей: існуючи поруч, світ людей і світ надприродного залишаються відокремленими один від одного, тому кожен із них приречений на самотність. Диво нічого не змінило в житті людей: окрім будинку, що його збудували Пелайо та Елісенда на гроші, виручені від показу незвичайного старигана, у селищі все залишилося як раніше. Люди навколо ангела настільки поринули в буденність, що навіть не заслуговують на покарання (про нагороду взагалі не йдеться). З ангелом, який відлетів, зникає щось чарівне та важливе, що вони не розпізнали й чого не збагнули.

Ангел став своєрідним нагадуванням людям, що вони поступово перетворюються на порожню оболонку, позбавлену духовності. Хіба це не нагадує нашу сучасність? Хіба ми не помічаємо, як дедалі більше людей дбають про матеріальне збагачення, забуваючи про духовне й душевне відродження, про красу й людяність у всьому? Люди не помічають справжнього дива, оскільки закриваються від нього.

2. Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Напишіть стисле есе (7–9 речень) на одну з тем «Люди й ангели» або «Очікування дива».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити зміст творів «Старий і море» Е. М. Гемінґвея та «Стариган із крилами» Г. Гарсії Маркеса.

УРОК 69

РМ (УСНО). СКЛАДАННЯ ВІТАЛЬНОГО СЛОВА НА ЧЕСТЬ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ АБО АВТОРА: Г. ГАРСІЯ МАРКЕС ТА ЙОГО «СТАРИГАН ІЗ КРИЛАМИ»

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про творчість Г. Гарсії Маркеса; уміння аналізувати художні образи (зокрема, на прикладі оповідання «Стариган із крилами») щодо їхньої проблематики, образної системи, композиції, поетичної мови);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички виразного читання, аналізування тексту, творчого мислення; уміння порівнювати літературні тексти; *соціальні*: свідоме ставлення до світу, його протиріч і розмаїття; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок розвитку усного та писемного мовлення.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: тексти повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море» та оповідання Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами», ілюстрації до творів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Евристична бесіда

- ▼ У чому сенс «магічного реалізму» Маркеса? (*Це дивовижний сплав європейської культури та культури аборигенів з її народною вірою у надзвичайне.*)
- ▼ Який світ описано в оповіданні «Стариган із крилами»?
- ▼ Чим світ, описаний Маркесом у творі, відрізняється від світу, описаного Е. М. Гемінґвеєм у повісті «Старий і море»?
- ▼ Чому ми обидва твори називаємо притчами? Що між ними спільного?

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Слово вчителя

— За біблійною традицією, Бог виявляє свою волю через ангелів. Слово *ангел* означає *вісник, той, хто доносить Божественну істину, Господню волю до людей*. Образ ангела — це втілення прагнення високого ідеалу. Люди не здатні сприймати високі шляхетні істини, адже перебувають у полоні корисливості, байдужості. Саме тому ангел у Г. Гарсії Маркеса не помирає, а одужує. У нього виростають могутні крила, він відлітає у піднебесся. Чи повернеться він на грішну землю? У творі Маркеса реалістичні події переплітаються з фантастичними, а незвичайне допомагає висвітлити проблеми повсякденного. У Е. М. Гемінґвея, навпаки, буденність допомагає розкрити приховану, але велику сутність людини.

2. Постановка проблемного питання (запис до зошитів)

- ▼ Сьогодні ми спробуємо завдяки порівнянню знайти відповідь на запитання: «Чи варто ангелам відвідувати землю?».

(Учні занотовують до зошитів тему уроку й оголошене вчителем проблемне питання.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Порівняльна робота (у групах)

- ▼ Порівняйте у складі 2 груп подібні персонажі: 1-ша група — повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море» (хлопчика та старого), 2-га група — оповідання Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами» (Пелайо та Елісенду). Складіть їхню цитатну характеристику.

План складання порівняльної характеристики хлопчика та старого за повістю Е. М. Гемінґвея «Старий і море»

Старий	Хлопчик
Зовнішній вигляд, вік, ім'я.	Вік, зовнішність, ім'я.
Поведінка.	Поведінка.
Дії, учинки, життєва позиція.	Дії, учинки.
Ставлення до людей, навколишнього світу.	Ставлення до старого.
Ставлення до хлопчика.	Символічний сенс образу
Ставлення оточуючих до нього.	
Символічний сенс образу	

Методичний коментар. Порівняння подібних персонажів оповідання Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами» має відбуватися за схожим планом.

2. Інтерактивний прийом «Діаграма Венна»

- ▼ Створіть діаграму Венна за однією з тем (на вибір) «Сантьяго — ангел», «Манолін — хлопчик».

3. Запитання-узагальнення

- ▼ Існує англійська мудрість: «Є тільки дві речі, які ми можемо дати нашим дітям. Перша — крила, друга — коріння». Поясніть її значення. На вашу думку, чи зможуть Пелайо та його дружина Елісенда дати своїй дитині крила? Аргументуйте свою відповідь. (*Приземлене світосприйняття не дає змоги родині Пелайо досягнути непересічності того, що відбувається. Їхній син — жорстоке дитя хворого суспільства.*)
- ▼ Чи є щось спільне в образах стариганів із творів Е. М. Гемінґвея та Г. Гарсії Маркеса, крім віку?
- ▼ Що криється за самотністю та видимою безпомічністю обох старих? (*В образі Сантьяго — внутрішня сила справжньої людини з власним етичним кодом, в образі ангела — вразлива особа, єдиною «надприродною» властивістю якої є терплячість.*)
- ▼ Опишіть вісника Бога. (*Це старенький дідуган, який упав обличчям у багнюку; такий старий і немічний; циркова звірина; рот беззубий; лисий череп; великі півнячі крила, обскубані та брудні; велика старезна курка, ніж людське створіння; надто схожий на земну людину.*)
- ▼ Що приховано за цими словосполученнями? (*Ставлення людей до Божественного.*)
- ▼ Чому ангел постає у подібі старигана з крилами? (*Старий ангел — це втілення людської совісті, світлих ідеалів, істини, беззахисного добра. Він старий через гріхи людей.*)
- ▼ Чому люди не готові до гостини ангела? (*Тому що духовно хворі.*)
- ▼ Доведіть, що вони жили у духовно хворому суспільстві. (*У центрі — ангел. Він відкритий для всіх, але всі сприймають його однобоко: одні прийшли задля розваги, інші намагаються використати його.*)

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІВ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя

— Мотив падіння й злету утворює сюжетно-композиційну канву твору: на початку ангел борсається у багнюці не в змозі підвестися, а наприкінці оповідання він через надзусилля здіймається у повітря й розчиняється у небі. У Божого вісника крила вирости не завдяки, а всупереч людям! Тест на людяність суспільство не склало.

Образ крил — це Божий дар, обдарування, заклик до злету душі. Сам по собі цей дар ще не свідчить про те, що людина гідна його. Духовне сходження кожен має здійснити самотійно, використовуючи для цього власні крила.

2. Розв'язання проблемного питання

- ▼ Складіть тези для відповіді на запитання: «Чи варто ангелам відвідувати землю?».

3. Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Складіть вітальне слово на честь художнього образу або автора твору, спираючись на складені тези (за оповіданням Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами»).

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: повторити відомості про творчість Ду Фу, Лі Бо, Ма-цуо Басьо, Мо Яня; читати твір «Тисяча журавлів» Я. Кавабати.

Випереджальне (індивідуальне; для 3–4 учнів): підготувати повідомлення про Японію XX ст., особливі види японського прикладного мистецтва, життя та творчість Я. Кавабати.

Японія

УРОК 70

ЯСУНАРІ КАВАБАТА — ЛАУРЕАТ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ. ВІДОБРАЖЕННЯ САМОБУТНОСТІ ЯПОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ПОВІСТІ «ТИСЯЧА ЖУРАВЛІВ». ІСТОРІЯ НАПИСАННЯ. ПРОВІДНІ ІДЕЇ, ОБРАЗНА СИСТЕМА ПОВІСТІ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про самобутність японської культури; усвідомлення особливостей світогляду митців Далекого Сходу; знання про життя та творчість Я. Кавабати, його естетичні погляди, провідні ідеї й образи повісті «Тисяча журавлів»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд; шанобливе ставлення до національних культур усіх народів).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: чайна церемонія.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Я. Кавабати, тексти повісті «Тисяча журавлів», ілюстрації до твору, ілюстрації з краєвидами та зразками прикладного мистецтва Японії, відеофільми про Японію (наприклад: «Відео про Японію»¹; «Сімнадцять фактів про Японію та цікаві особливості Країни вранішнього сонця»² тощо), медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Дорогоцінним перловим намистом простягнулася з глибини століть низка скарбів літературної спадщини Країни вранішнього сонця. Тільки з настанням ХХ ст. японська література починає проникати на Захід. 1968 року Японія здобуває свого першого нобелівського лауреата в царині літератури — письменникові Ясунарі Кавабати присуджено цю премію за успіхи в царині літератури. Сьогодні ми зануримося у творчість цього письменника.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням. Сприйняття творів інших видів мистецтва

(Учні виступають із повідомленнями про Японію ХХ ст., про особливі різновиди японського прикладного мистецтва — ікебану, бонсай, нецке та ін. (у супроводі відеофільму чи мультимедійної презентації).)

2. Фронтальна бесіда

- ▼ Назвіть імена японських письменників, із творчістю яких ви знайомі.
- ▼ Зазначте характерні особливості їхньої творчості.
- ▼ Чим твори японської літератури відрізняються від творів Європи й Америки?

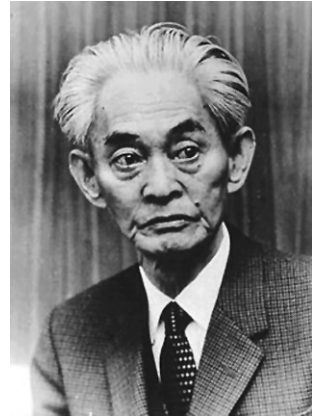
¹ Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?time_continue=154&v=OR_Y7vj66PU.

² Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=BBAAHqL7rRE>.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Видатний діяч японського мистецтва Оакура у «Книзі про чай» стверджував, що справжній ключ до характеру японців потрібно шукати не в бусідо (шлях воїна-самурая), а в естетиці чайного обряду — тядо (шлях чаю). Саме в чайній церемонії, у цьому мирному обряді, виявляється загострене відчуття японцями краси. Ясунарі Кавабату на Батьківщині заслужено вважають співцем тядо.

Ясунарі Кавабата

Традиція чаювання почалася в Японії відтоді, як один з японських майстрів Ейсай привіз із Китаю насіння чаю і почав його вирощувати як лікарську рослину. Сутність чайного обряду — старовинної традиції, доведеної японською естетикою до рівня високого мистецтва, — полягає в тому, щоб дати людині змогу поміркувати над своїм життям, очистити душу від повсякденних турбот і метушні, нагадати про гармонійну єдність людини з природою та іншими людьми. Чайна церемонія триває впродовж 4–5 годин, супроводжуючись неквапливою бесідою.

Чотири правила чайної церемонії

- *Гармонія.* Це умова існування, основа основ; постійність можлива лише тоді, коли є рівновага. Наслідуючи красу, людина вдосконалює себе та свої стосунки зі світом. Пошуки гармонії — призначення традиційного мистецтва японців.
- *Чемність.* Вона передбачає щирість стосунків між людьми, співзвуччя сердець, «зустріч почуттів» не за правилами поведінки, а через те, що душа людини, яка потрапляє у світ краси та натуральності, прихильна до добра. Чайний дім — це обитель миру та спокою, сюди немає доступу людям з поганими думками.
- *Чистота.* Вона повинна бути абсолютною, починаючи від почуттів та думок, закінчуючи чистотою в буквальному розумінні.
- *Спокій.* Головне у чайному домі — тиша та спокій, які необхідні для рівноваги духу, для бесіди «серцями».

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

(Учні виступають із повідомленнями про життя та творчість Ясунарі Кавабати.)

Очікуваний зміст повідомлень

Кавабата Ясунарі — японський письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури 1968 року. М'яка, лірична, сповнена тонких нюансів проза Кавабати здобула широке визнання й популярність у всьому світі.

Кавабата народився 11 червня 1899 р. у місті Осака в заможній родині лікаря та залишився сиротою у віці чотирьох років. Після смерті батьків він жив у дідуся й бабусі. Його старшу сестру забрала до себе тітка, тому він зустрівся з нею тільки раз у житті у віці 10 років. Бабуся Кавабати померла, коли йому було 7, а дід — коли йому виповнилося 15.

Утративши сім'ю, хлопець оселився у маминих родичів (у родині Курода). Однак у січні 1916 року Ясунарі почав постійно жити в інтернаті при школі, куди раніше він діставався потягом.

Закінчивши школу в березні 1917 року, він поїхав до Токіо, сподіваючись вступити до Першої вищої школи при Токійському імператорському університеті. Того ж року він склав вступні іспити до університету й розпочав навчатися на гуманітарному факультеті за основною спеціальністю «англійська мова».

Навчання в університеті Кавабата закінчив 1924 року. У цей період він уже привернув увагу відомого письменника Кана Кікуті та інших відомих літераторів і редакторів завдяки своїй співпраці в літературному журналі Кікуті «Бунгей сьонджю».

1931 року Кавабата одружився, а 1934-го переїхав до Камакура. Кавабата займався не тільки художньою літературою. Він також працював репортером у газетах, зокрема у відомій «Майнічі Сімбун». Хоча письменник відмовлявся брати участь у мілітаристській лихоманці впродовж Другої світової війни, він не надто цікавився також повоєнними реформами. Однак Кавабата відзначав, що війна та рання смерть родичів дуже вплинули на його творчість. Він говорив, що після війни зможе писати тільки елегії. Проте критики не помічають особливих тематичних відмінностей у творах Кавабати до й після світової війни.

16 квітня 1972 р. письменник помер, отруївшись газом. Близьке оточення митця, включно з удовою, вважають, що ця смерть сталася внаслідок нещасного випадку.

3. Слово вчителя

— «Тисяча журавлів» (загальний огляд). «Тисяча журавлів» — повість, написана 1951 року. Її створено на основі принципу вабі — приглушена, неяскрава краса, опис цінності кожної миті життя.

Композиційна побудова повісті «Тисяча журавлів» пов'язана із традицією чайної церемонії. Саме з цього ритуалу в храмі давнього міста Камакура (де Кавабата жив упродовж тривалого часу) починається знайомство читачів із головними героями: Кікудзі та Юкіко, долі яких становлять основу сюжету. Чайна церемонія — загальний фон, точніше, художня тканина, переплетіння ниток якої з'єднує минуле й теперішнє всіх персонажів. Як неодноразово підкреслював сам Кавабата, його метою був не докладний опис чайної церемонії, а застереження від вульгаризації її сучасністю.

4. Складання сюжетного ланцюжка літературного твору (колективна робота)

- ▼ Складіть сюжетну лінію повісті «Тисяча журавлів» Я. Кавабати.

5. Аналізування тексту літературного твору (запис до зошитів)

- ▼ Визначте тему, ідею, проблему й назвіть головних героїв повісті «Тисяча журавлів» Я. Кавабати.

Очікуваний результат

Тема: японська чайна церемонія та безнадійне кохання.

Провідна ідея: мрія про щастя.

Основні проблеми: розкриття таємного буття життя, гармонія людини з природою, швидкоплинність та важкість долі людини.

Головні герої: Кікудзі, Тікако Курімото, пан Мітані, пані Оота, Фуміко, Юкіко.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан до постаті Я. Кавабати.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: уміти аналізувати деталі й образи повісті «Тисяча журавлів» Я. Кавабати.

Для охочих: переглянути один із фільмів («Точки дотику. Японія. Чайна церемонія»¹, «Японська чайна церемонія»²).

¹ Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=5Zo2eAQDTrg>.

² Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Htrzv_hsMqw, або <https://www.youtube.com/watch?v=iZsxuR9Ij5k>, або <https://www.youtube.com/watch?v=M2BssymCmNI>.

УРОК 71

«ТИСЯЧА ЖУРАВЛІВ» Я. КАБАТА. ЕВОЛЮЦІЯ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ ТВОРУ (КІКУДЗІ). СИМВОЛІКА ПОВІСТІ. ЯПОНСЬКІ УЯВЛЕННЯ ПРО КРАСУ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ У ТВОРІ. ГЛИБОКИЙ ЛІРИЗМ ТВОРУ. ВИШУКАНА ПРОСТОТА СТИЛЮ ПИСЬМЕННИКА

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про самобутність японської культури; усвідомлення особливостей світогляду Я. Кабати, його естетичних поглядів; поглиблені знання повісті «Тисяча журавлів»; навички дослідницько-аналітичної роботи з текстом; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд; шанобливе ставлення до національних культур усіх народів).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття:

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Я. Кабати, тексти повісті «Тисяча журавлів», ілюстрації до твору, аудіозапис «Музика для японської чайної церемонії», медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивна вправа «Лотерейний квиток»

(Учні витягають картки із запитаннями, на які потрібно стисло відповісти. Якщо учень не може дати відповідь, відповідає хтось інший — правильні відповіді учитель зараховує: вони впливають на поточну оцінку.)

Запитання для карток

- ▼ Де й коли народився Ясунарі Кабата?
- ▼ Які трагічні події він пережив у дитинстві?
- ▼ Які твори мистецтва вплинули на його становлення як письменника?
- ▼ Назвіть перший твір Я. Кабати.

- ▼ Який твір приніс письменникові перший успіх у публіки? Які ознаки стилю митця виявилися в ньому?
- ▼ Назвіть відомі вам видатні твори Я. Кавабати.
- ▼ Які проблеми порушує в них письменник?
- ▼ Що характерно для його творчої манери?
- ▼ Розкрийте ставлення Я. Кавабати до часу.
- ▼ Яку роль відіграє японська класична література у спадщині митця?
- ▼ Чи можна назвати Я. Кавабату представником традиційного напрямку в японській літературі? Доведіть свою думку.
- ▼ Коли й за які досягнення Я. Кавабата здобув Нобелівську премію?
- ▼ У чому полягає сутність чайної церемонії у сприйнятті японців?
- ▼ На вашу думку, з якою метою Я. Кавабата використав чайну церемонію у композиційній побудові повісті «Тисяча журавлів»?

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Сприйняття творів інших видів мистецтв

- ▼ Послухайте мелодію для японської чайної церемонії. Які думки навіяла вам ця музика?
(Учні прослуховують мелодію для японської чайної церемонії.)

2. Слово вчителя

— Сьогодні ми зануримося в дивовижну атмосферу цієї японської традиції, досліджуючи текст повісті Я. Кавабати «Тисяча журавлів».

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— У ставленні до простих речей виявляється ставлення людини до світу, що її оточує. Водночас захоплення красою речей змушує Кікудзі усвідомити власну недосконалість і відчуття почуття сорому. На думку спадає вислів Вінсента ван Гога: *«Коли вивчаєш японське мистецтво, стаєш щасливішим і радіснішим»*. Сила слова Кавабати полягає саме в зосередженні на подібних дрібницях життя. Описуючи, наприклад, чайне начиння, письменник неначе веде оповідь про живих істот, які є символом духовності та краси, мірилом моральних цінностей.

На відміну від свого батька, Кікудзі не є шанувальником чайної церемонії, постійно намагається порушити її... Однією з причин цього є ставлення до Тіако, відчуття її душевного «брудру». Однак і для

нього чаювання — це спосіб віддатися роздумам, усвідомити складності життя, можливість торкнутися життя батька і ніби навіть продовжити його. Минуле реальне й невідступне. Воно солодке й огидне водночас. У житті батька існували два полюси, утіленням яких є Тікако й Оота, та й Кікудзі, продовжуючи батькову долю, живе між двох полюсів — Фуміко та Юкіко. Але якщо батькові юнака доводилось вибирати між бридким і трепетно відданим, то в душі хлопця любляча чуттєва Фуміко протистоїть чистій невинній Юкіко.

Минуле постійно супроводжує життя героя. Його захоплення пані Оота ніби продовжує життя батька. Так само Фуміко в коханні до нього ніби живе життям власної матері. Долі персонажів повісті переплелися, заплуталися. Кікудзі нелегко зорієнтуватися у ставленні до них, обрати собі життєву опору. Та саме чайні церемонії не дають йому потонути в буденності, спрямовують його до пошуку чистоти людських взаємин, їхньої гармонії.

2. Характеристика образів героїв літературного твору (робота в групах; запис до зошитів)

- ▼ Схарактеризуйте, працюючи в 6 групах, образ одного з героїв повісті Я. Кавабати «Тисяча журавлів» (*1-ша група — Кікудзі, 2-га група — Мітані, 3-тя група — Фуміко, 4-та група — Юкіко, 5-та група — Тікако, 6-та група — Оота-сан*). Після цього об'єднайтеся групами (1-ша — з 2-ю, 3-тя — з 4-ю, 5-та — з 6-ю) та створіть порівняльну таблицю або діаграму Венна, що відображатиме порівняльну характеристику героїв твору.

3. Аналізування тексту літературного твору

- ▼ Які символи ви помітили у повісті Я. Кавабати «Тисяча журавлів»?
Очікуваний результат
 - Чашка «сіно» і глечик — символи Оота-сан та Фуміко.
 - Пляма на грудях Тікако — символ душевного бруду.
 - Сльози-краплі та дощ — символи Оота-сан.
 - Тікако — свідчення «заплямованості» душі юнака і його батька.
 - Журавлі на фуросіко — недосяжна мрія.
- ▼ З якими асоціаціями пов'язані для Кікудзі перші спогади про Тікако, Оота-сан та Фуміко? (*Перша згадка про Тікако супроводжується вовтузінням пацюків на горіщі її будинку, а перша зустріч (у сні) юнака з Оота-сан відбувається під пташиний спів. Образ Фуміко супроводжується видінням чи ароматом білих квітів — півоній, гвоздик, троянд.*)
- ▼ Яку роль у повісті відіграє образ-символ, винесений автором у заголовок твору? (*Білі журавлі у багатьох народів — символ*

щастя, життєдайності, процвітання подружнього життя та духовного злету. Їхнє зображення — давній оберіг, що обіцяє своєму власникові благополуччя та спокій. У японській символіці журавлі — символ надії та щастя. Малюнок із зображенням білосніжних птахів на рожевому фоні має глибокий сенс: героїня повісті повинна мати щасливу долю. Мрія про щастя взагалі є провідною ідеєю твору, але вона лишається недосяжною.)

4. Слово вчителя (запис до зошитів)

Художні особливості повісті «Тисяча журавлів» Я. Кавабати

- Оповідь ведеться не від імені автора, а від імені персонажа — спочатку підлітка, потім молодого чоловіка, заздалегідь попереджаючи читача, що бачення подій героєм не є досконалим, отже, його «вироки» не є остаточними.
- Етика дорівнює естетиці, а естетика — етиці.
- Невизначений фінал.

Художні прийоми повісті «Тисяча журавлів» Я. Кавабати

- *Прийом контрасту*: усі та Тікако; на початку повісті: «на горіщі гасали пацюки. Біля веранди цвіло персикове дерево»¹.
- Яскрава художня деталь — рожевий фурсіко Юкіко з тисячокрилим журавлем.
- Гармонійне поєднання природи з почуттями та настроями героїв.
- Опис чарівності предметів побуту, мистецтва.
- Історичні натяки, літературні посилання, поетичні образи майстрів художнього слова тощо.
- Місцевий колорит.
- Вставні конструкції — лист-щоденник Фуміко.

5. Інтерактивна вправа «Коментуємо цитату»

- ▼ У своїй Нобелівській лекції Я. Кавабата зазначав: *«Яка б не була міра відчуженості людини від світу, самогубство не може бути формою протесту. Якою б ідеальною не була людина, якщо вона здійснює самогубство, то їй далеко до святості»*. Як ви розумієте його слова?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя

— *«Усе своє життя я прагнув до прекрасного та прагнути-му до самої смерті»*, — сказав Кавабата у Нобелівській промові.

¹ Тут і далі: цитати з повісті Я. Кавабати «Тисяча журавлів» наведено у перекладі Івана Дзюба.

І відзначив, що не розуміє, чому обрали саме його, адже для письменника *«слава стає тягарем»*.

Ліричну повість «Тисяча журавлів» написано на основі давнього естетичного принципу японського мистецтва — міябі (яскрава краса). Красу у творі показано всебічно: і як чуттєву, земну красу, утілену в образі Оота-сан, і як вишукану, вічну красу, уособленням якої є Юкіко, і як приховану, внутрішню красу, яку символізує Фуміко. Автор передає відчуття краси за допомогою особливого прийому — натяку (йодзю), який створює настрій, викликає «надпочуття», змушуючи працювати думку й уяву читача.

Повість «Тисяча журавлів» має глибокий гуманістичний зміст. Назва твору промовиста: тисяча журавлів — це символ чистоти та щастя, яких шукає кожна людина, інколи не здогадуючись, що вони зовсім поруч.

2. Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Напишіть асоціативний етюд за одним із запропонованих слів на матеріалі повісті «Тисяча журавлів» Я. Кавабати.

Слова для етюдів: почуття, людина, стиль, кохання, самотність, духовність, відповідальність.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити вивчене, підготуватися до контрольної роботи за темою «Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини ХХ ст.»

УРОК 72

КОНТРОЛЬНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ «ЛЮДИНА ТА ПОШУКИ СЕНСУ ІСНУВАННЯ В ПРОЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.» (РІЗНОРІВНЕВІ ЗАВДАННЯ)

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (систематизовані й узагальнені знання про особливості зарубіжної прози другої половини ХХ ст.; розвинене писемне мовлення);
- **ключові** (інформаційні: уміння систематизувати набуті знання та критично їх осмислювати; загальнокультурні: творчі здібності; прагнення досягти високого результату).

Тип уроку: урок контролю та корекції знань, умінь і навичок.

Обладнання: картки із завданнями (3 варіанти).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Інструктаж щодо виконання контрольної роботи

2. Виконання контрольної роботи

I варіант

Початковий рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Сантьяго більше не снилися ані шторми, ані бійки; коли він засинав, то часто бачив уві сні:
 - а) свою дружину;
 - б) велику рибу;
 - в) *левів*;
 - г) свою молодість.
2. Кікудзі не цінує чайної церемонії тому, що:
 - а) уважає обряд надуманим, формальністю;
 - б) у його родині не визнають цього обряду;
 - в) уважає обряд застарілим, несучасним;
 - г) *противиться впливу Тікако через обряд.*
3. Свою літературну творчість Г. Гарсія Маркес розпочав:
 - а) із публіцистичних нарисів;
 - б) *віршуванням*;
 - в) із малої прози;
 - г) із драматичного жанру.

Середній рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

4. Утілення вишуканості, ідеальної природної краси в повісті «Тисяча журавлів» Я. Кавабати:
 - а) чашка;
 - б) хустка;
 - в) *квітка*;
 - г) глечик.
5. Зазначте одну з основних проблем твору Е. М. Гемінґвея «Старий і море»:
 - а) взаємини батьків і дітей;
 - б) крах романтичних ілюзій;
 - в) *взаємини людини та природи*;
 - г) втрата сенсу життя.
6. Символічне значення фіналу оповідання Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами»:
 - а) приреченість людей, які не спроможні піднятися над «багом» свого існування;
 - б) *сподівання на відродження духовності людей*;

- в) воскресла віри людей у надприродні сили;
- г) утвердження добра в людському житті.

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

7. Художній світ Е. М. Гемінгвея вирізняють:

- а) *тема «втраченого покоління»*;
- б) апокаліптичні настрої, втілені в картинах криз і катастроф;
- в) *«герой кодексу», який виявляє мужність і стоїцизм перед силами зла*;
- г) *аскетичність художнього зображення в поєднанні із сухим, телеграфним стилем*;
- д) дивовижні, схожі на сновидіння сюжети.

Високий рівень (максимальна оцінка — 3 бали)

8. Завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю.

Як ви розумієте термін «магічний реалізм»? Наведіть приклади.

II варіант

Початковий рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Сантьяго, якому довелося протягом трьох днів чимало пережити, відчував до рибини:

- а) *жаль і повагу*;
- б) роздратованість;
- в) *злість і ненависть*;
- г) повну байдужість.

2. Образ Фуміко є втіленням:

- а) *беззахисності, домашнього тепла*;
- б) чистоти, недосяжного ідеалу;
- в) минулого, що заважає щастю;
- г) палкого кохання, самовідданості.

3. Життєвий досвід Г. Гарсії Маркеса, який зумовив зрощення в його творчості реального та фантастичного, міфологічного та історичного:

- а) *знайомство із зібранням творів фольклору в бібліотеці батьків*;
- б) *враження від казок і легенд, почутих від бабусі, та розповідей дідуся про війну*;
- в) залучення до скарбів народної традиції в Національному коледжі;
- г) захоплення фольклором під час навчання в університеті.

Середній рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

4. Кікудзі хотів відмовитися від кохання й одруження з Юкіко, тому що:

- а) *дівчина йому не подобалася*;
- б) *захопився іншою — Фуміко*;

- в) *Тіако плямує їхні взаємини;*
- г) хоче сам обрати наречену.

5. Сантьяго почувався:

- а) нікому не потрібним; б) бідним;
- в) *самотнім;* г) нещасним.

6. Символічне значення образу ангела в оповіданні Г. Гарсії Маркеса «Стариган із крилами»:

- а) символ втрати віри людей в існування надприродного;
- б) утілення кари небесної за гріховне життя;
- в) *символ дива, на яке духовно спустошені люди не реагують;*
- г) уособлення трагізму людського буття.

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

7. Художній світ Г. Гарсії Маркеса характеризують:

- а) *тема розладу людських взаємин у світі, що перебуває у стані насильства;*
- б) зовнішній схематизм та одноманітність у змалюванні образів;
- в) *прагнення відтворити «моделі» національного буття, національної історії;*
- г) тема морального суду над людством;
- д) *тяжіння до умовного, гротескного, фантастичного, різноманітних форм поетичної символізації.*

Високий рівень (максимальна оцінка — 3 бали)

8. Завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю.

Як основні духовні й естетичні ідеї втілено в зарубіжній прозі другої половини XX ст.? Наведіть приклади.

III варіант

Початковий рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Мандруючи у морі протягом трьох днів, старий:

- а) зовсім не помічав природи навколо себе;
- б) *постійно спілкувався з природою;*
- в) нервував через самотність;
- г) молився.

2. Коли велика рибина потягла Сантьяго у відкрите море, старий сподівався, що:

- а) його врятують моряки; б) наловить багато риби;
- в) *риба швидко втомиться;* г) риба притягне його до берега.

3. Чайна церемонія в сюжеті твору «Тисяча журавлів» — це:

- а) тло для основних подій;
- б) *основа оповіді, її внутрішній зміст та сенс;*
- в) один з елементів сюжету, частина твору;
- г) ліричний відступ.

ЛІТЕРАТУРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX — ПОЧАТКУ XXI ст.

МОДЕРНІСТСЬКІ ТА НЕОАВАНГАРДИСТСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ В ДРАМАТУРГІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX ст.

УРОК 73

МОДЕРНІСТСЬКІ ТА НЕОАВАНГАРДИСТСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ В ДРАМАТУРГІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX ст. (ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД)

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання характеру й особливостей розвитку європейської драматургії 1950–1970-х рр., її найвідоміших представників; розуміння понять «*театр абсурду*» та *драма-притча*);
- **ключові** (уміння вчитися: навички оцінювання культурно-мистецьких явищ; комунікативні: навички роботи в групі; інформаційні: навички самостійної роботи з джерелами інформації; загальнокультурні: прагнення літературної освіти та загальнокультурного самовдосконалення; естетичний смак; читацьку активність; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмій та навичок.

Основні терміни й поняття: абсурд, «театр абсурду», трагікомедія, драма-притча.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: словники літературознавчих термінів, відеозаписи фрагментів п'єс «театру абсурду» або презентація за темою уроку, медіа-засоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Аналізування контрольної роботи

(Учитель разом з учнями аналізує результати контрольної роботи за темою «Людина та пошуки сенсу існування в прозі другої половини XX ст.».)

2. Експрес-опитування

- ▼ Що ви можете сказати про тенденції розвитку драматургії кінця XIX — початку XX ст.?
- ▼ Назвіть найвідоміших письменників-драматургів цієї доби та їхні найвідоміші п'єси.
- ▼ Якою є тематика тогочасних п'єс? Які проблеми вони порушують?
- ▼ Чим драматургія Бертольда Брехта відрізняється від класичних драматичних творів?
- ▼ Назвіть характерні ознаки європейської прози другої половини XX ст.
- ▼ Якими є причини появи творів-антиутопій?
- ▼ Назвіть теми, актуальні для літератури цього періоду.

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— На початку 1950-х рр. у театрах Франції з'явилися незвичні вистави, виконання яких було позбавлене елементарної логіки, репліки суперечили одна одній, а зміст, відтворюваний на сцені, був незрозумілий глядачам. Ці незвичні вистави мали також дивну назву — «театр абсурду», або «мистецтво абсурду». Преса негайно підтримала цей напрям у театральному мистецтві. За допомогою критики й реклами твори «театру абсурду» швидко заповнили сцени багатьох країн світу. За час свого існування «театр абсурду» міцно закріпився поміж сучасних модерністських напрацювань у мистецтві. Саме про західноєвропейський театр другої половини XX ст. та його вплив на театральне мистецтво світу ми сьогодні говоритимемо.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Театральне життя у другій половині XX ст. було пройнято духом найсміливіших експериментів: публіка стала свідком потужних естетичних вибухів, що руйнували канони драматичних жанрів, дію, композицію, сценічну мову. Намагалися створити п'єси «без дії», «без характерів», навіть «без слів». На сценах ставили драми, що зображували стихію підсвідомого й царину мрії, зосереджені на передаванні «живої театральної емоції» та спрямовані на порушення інтелектуально-філософських питань. Особливо

бурхливий розвиток драми-притчі відбувся у тогочасному німецькомовному театрі. Деякою мірою вона продовжувала традиції брехтівських «притч для сцени», хоча корифеї цього різновиду драми — М. Фріш і Ф. Дюрренматт — рішуче відмежувалися від будь-якої ідеологічної спрямованості своїх творів (на чому, як відомо, наполягав їхній попередник).

На іншому полюсі театрального життя розквітав «театр абсурду» («драма абсурду», «абсурдистська драма»). На противагу інтелектуальній драмі-притчі, що змушувала глядачів замислюватися над важливими духовними й моральними питаннями життя, «театр абсурду» був спрямований на відтворення емоцій, передусім — спричинених потрясінням свідомості, яка стикнулася з незбагненим світом і абсурдністю буття.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

(Учні виступають із повідомленнями про ознаки, парадокси та символи «театру абсурду».)

- ▼ За виступами однокласників складіть стислий опорний конспект уроку.

Очікуваний результат

Абсурд — безглуздість, нісенітниця, те, що суперечить здоровому глузду. Також незвичайний, нелогічний, дивний випадок або феномен, що позбавлений сенсу, значення у розумінні людини та вважається протиріччям.

Запозичення у філософів-екзистенціалістів:

- ізольованість людини від зовнішнього світу;
- індивідуалізм і замкнутість;
- неможливість спілкування між людьми;
- беззмістовність активних дій;
- непереможність зла;
- недосяжність для людини поставленої перед собою мети.

Філософські проблеми «театру абсурду»:

- сенсу буття (зберегти в собі людину, не зрадити людяності та власної індивідуальності);
- здатності людини протистояти злу;
- причини осоромлення людей (за власними переконаннями, «заразився», втягнули силоміць);
- людської схильності ховатися від неприємної, проте очевидної реальності;
- прояв світового зла — «пандемія масового безумства».

3. Теорія літератури (запис до зошитів)

Драма-притча (драма-парабола) — один із найпродуктивніших жанрів епічної драми. У драмі-притчі широко використано притчову основу, можливості асоціативного відтворення подій об'єктивної реальності, алегоризацію зображеного, ситуацій, особистостей і характерів. У параболічній драматургії продуктивною є методика «розкадрування» матеріалу, застосування парадоксу. Параболічний драматург виявляє не індивідуально-особистісне, а загальне для соціальної групи, для історії або політики.

Трагікомедія — різновид драматичних творів, драматичний жанр, якому властиві ознаки водночас і трагедії, і комедії. Це відрізняє її від драми як жанру, що є проміжним між трагедією та комедією. Трагікомедія заснована на трагікомічному світобаченні, яке пов'язане з відчуттям відносності наявних критеріїв життя, абсурдності буття, непевності в духовних цінностях, відмовою від моральних абсолютів. Трагікомедія характеризується передусім тим, що водночас трагічно і комічно вияскравлює ті самі явища, трагічне й комічне взаємно посилюються, а співчуття автора до одного персонажа суперечить співчуттю до іншого.

4. Сприйняття творів інших видів мистецтв

(Учні переглядають відеозаписи фрагментів п'єс (за вибором учителя та учнів).)

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІВ ТА НАВИЧОК

1. Рольова гра

- ▼ Уявіть себе глядачем театру, який переглядає «драму абсурду». Що ви бачите?

2. Колективне узагальнення

- ▼ Які тенденції були характерними для західної драматургії 1950–1970-х рр.?
- ▼ Сформулюйте власне визначення термінів *драма-притча*, *трагікомедія*. Поясніть свої формулювання.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: опрацювати матеріал підручника за темою уроку, читати твір «Гостина старої дами» Ф. Дюрренматта.

Випереджальне (індивідуальне; для 3–4 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість Ф. Дюрренматта.

Швейцарія

УРОК 74

ФРІДРІХ ДЮРРЕНМАТТ. СТИСЛІ ВІДОМОСТІ ПРО МИТЦЯ. ХУДОЖНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА ВЛАДИ — ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДРАМАТУРГІЇ. «ГОСТИНА СТАРОЇ ДАМИ» (ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД)

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про особливості західної драматургії другої половини XX ст.; розуміння художньої своєрідності театру Ф. Дюрренматта; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: драма-притча, трагікомедія, трагіфарс.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Ф. Дюрренматта, видання його творів, словники літературознавчих термінів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАЬ

Інтерактивний прийом «Грунування»

- ▼ Складіть ґроно за темою «Драматургія 1950–1970-х рр».

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Видатним досягненням західного театру у перші десятиліття після Другої світової війни були інтелектуальні драми-притчі. З мистецтвом одного з творців такої драми ми сьогодні почнемо ознайомлюватися.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Фрідріх Дюрренматт одного разу зауважив, що *«парадокс — феномен сьогоднішнього мислення. Сьогоднішня драматургія — драматургія парадоксів»*. Це визначення цілком можна застосувати до його п'єс. У них парадокс — не просто дотепна гра, а засіб для наближення до нагальних проблем сучасності. *«У парадоксальному, — відзначав швейцарський драматург, — виявляється дійсність»*. Романи й новели Ф. Дюрренматта, його філософські притчі та п'єси сповнені гротеску й фантастики. Парадоксальні за самою своєю сутністю, вони не дають однозначних відповідей на одвічні питання, але змушують замислюватися про найголовніше.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають з оглядом життя та творчості Ф. Дюрренматта.)

Очікуваний зміст повідомлення

Загальний огляд життя Ф. Дюрренматта

Фрідріх Дюрренматт народився 05.01.1921 р. у родині протестантського священика у містечку Конольфінген. Дюрренматти походили з давнього роду Швейцарії. Один із предків письменника, Ульріх Дюрренматт, був відомим на Батьківщині поетом, без якого не обходилося жодне сільське свято, та громадським діячем, а його син — урядовим радником, онук редагував газету «Базелем нахріхтен». Свою першу премію — годинник — дитина здобула у 12 років, але не за успіхи в літературі, а перемігши в конкурсі дитячих малюнків «Календаря Песталоцці».

Змалку Фрідріх відвідував початкову школу в провінції, згодом — гімназію у Берні. Здобув освіту в Цюрихському й Бернському університетах, де вивчав філософію та теологію, філологічні та природничі науки, займався живописом.

Спочатку в Цюриху, а потім в околицях Женеви проходив військову службу. Саме перебуваючи на службі у війську, почав писати свої перші твори — оповідання, у яких визначив найважливіші філософсько-літературні орієнтири своєї подальшої творчості.

Дюрренматт дебютував у літературі в роки Другої світової війни. Його перші п'єси «Адже сказано...» та «Сліпий» (1947) зорієнтовані на філософське осмислення протистояння абстрактних ідей і життєвої правди. За Дюрренматтом, людина — лише *«жертва поточних світоглядів»*, а світові події — надто грандіозні, щоб вона могла брати участь у їхньому розв'язанні.

Митець також захоплювався астрономією. У його оселі, будова якої, до речі, нагадувала лабіринт, був телескоп, зібраний за ескізом самого автора.

У 1950-ті рр. Дюрренматт створив низку кримінальних романів («Суддя та його кат», «Обіцянка» та ін.), завдяки яким зажив слави майстра детективного жанру. Утім, кримінальну інтригу містять майже всі твори письменника.

Серед найвідоміших творів митця — новела «Аварія» (1956), п'єси «Гостина старої дами» (1956) та «Фізика» (1962), фантастична повість «Зимова війна в Тибеті» (1981), новела «Доручення, чи Про спостереження за тим, хто спостерігає за спостерігачами» (1986).

Уже 1980 року доробок митця містив 30 томів; за 10 років решти життя автор підготував іще 10 книг. Драматург удостоєний Мольєрівської (1957) та Шиллерівської (1959) літературних премій.

Помер письменник 14.12.1990 р. у м. Невшатель.

Фрідріх Дюрренматт

Загальна характеристика творчості Ф. Дюрренматта

Дюрренматт писав комедії. Він уважав, що лише цей драматичний жанр можливий у театрі ХХ ст. (*«сьогодні нам личить тільки комедія»*), обґрунтовуючи неможливість створення трагедії в сучасній літературі відсутністю справді трагічного героя (*«розклад нашого століття, що танцює останній танець білої раси, не знає ані винних, ані відповідальних»*). Але Дюрренматтові комедії трагічні, вони наближаються до жанру трагікомедії чи трагіфарсу. Недаремно він говорив, що комедія — це *«своєрідна форма вираження відчаю»*.

Загальний огляд п'єси «Гостина старої дами»

Ф. Дюрренматт

Головні теми творів Ф. Дюрренматта — пошук або втрата самоідентифікації; провина або безневинність (духовна криза сучасного світу після проголошення Ніцше про те, що Бог мертвий); технологічна всемогутність (людське переконання в тому, що все можливо, і технології дають змогу людям контролювати все) проти долі (особливо в «Гомо Фабер»). Також митець у своїх творах гостро критикував створення Швейцарією іміджу толерантної демократії, що базується на консенсусі, — як ілюзію та змальовував

людей (особливо швейцарців) наляканими власною свободою та схибленими на контролюванні найменшої частинки свого життя.

Згідно з принципами своєї театральної естетики, у п'єсі «Гостина старої дами» Ф. Дюрренматт загострює конфліктну ситуацію до абсурду. Улаштований героїнею страшний суд, що перетворив Гюллен на бордель для громади й на камеру смертників для Ілля, увінчується кровопролиттям. Утім, такий фінал пробуджує у глядача щире співчуття до страченого й змушує замислитися над моральним станом суспільства, яке уможливило подібні гротескні історії в реальному житті. За зображенням мук совісті Ілля та картиною його загибелі лунає пристрасна проповідь людяності. Сам драматург наголошував: «*“Гостина старої дами” — зла п'єса, відтак трактувати її слід якнайгуманніше. І персонажі мають викликати не гнів, а сум*».

За жанром ця п'єса є трагічною комедією. Нічого однозначно серйозного, пройнятого одноманітним трагічним пафосом у ній, за задумом драматурга, бути не може. Навіть загибель Ілля за всієї своєї монументальності має відбиток двозначності. Дюрренматт із цього приводу говорив: «*Вона водночас осмислена й безглузда*». Осмислена ця загибель тією мірою, якою вона пробуджує в героєві, що, як би не запевняли себе гюлленці у власній правоті, вони втратили Ілля не за його старі гріхи (адже самі також були винні перед Клер) і не заради суспільного добробуту, а з міркувань особистої матеріальної вигоди. Однак, обмінявши процвітання на злочин, чи не повторюють вони всі разом давню помилку Ілля, а відтак — чи не програмують у майбутньому черговий візит якоїсь «старої дами», що з'явиться вже по їхні душі? Це питання-пересторогу драматург адресує своїм глядачам.

У «Гостині старої дами» митець піддає критиці суспільство, у якому цінність грошей переважає цінність людського життя, а гуманістичні ідеали утворюють лише тонкий шар цивілізованості, що ледь приховує хижацькі інстинкти й варварську жорстокість. Водночас на прикладі Ілля, який еволюціонує від сну совісті до усвідомлення своєї провини й потреби її спокутувати, драматург демонструє, як кризь бруд життя пробивається чисте джерело людяності. На пробудження у глядача співчуття до цього героя почасти спрямований найгірший варіант розв'язки сюжету.

3. Теорія літератури (запис до зошитів)

- ▼ Що таке *трагікомедія*? (Трагікомедія — різновид драматичних творів, драматичний жанр, якому властиві ознаки водночас і трагедії, і комедії. Це відрізняє її від драми як жанру, що

є проміжним між трагедією та комедією. Трагікомедія заснована на трагікомічному світобаченні, яке пов'язане з відчуттям відносності наявних критеріїв життя, абсурдності буття, невпевності в духовних цінностях, відмовою від моральних абсолютів. Трагікомедія характеризується передусім тим, що водночас трагічно і комічно виокремлює ті самі явища, трагічне й комічне взаємно посилюються, а співчуття автора до одного персонажа суперечить співчуттю до іншого.)

Трагіфарс — різновид трагікомедії, що виникає на перетині трагедії та фарсу — малого комічного жанру, який утворився в західноєвропейському середньовічному театрі та являв собою сценічні замальовки життєподібних побутових ситуацій здебільшого комічного чи сатиричного характеру, а також театралізовані анекдоти.

4. Слово вчителя (запис до зошитів)

Своєрідність тематики й особливості стилю Ф. Дюрренматта

- Апокаліптичні настрої (кризи, катастрофи).
- Моральний суд над людством: провина, відповідальність, справедливість.
- Ствердження цінності життя людини.
- Схрещення комічного та трагічного.
- Широке використання гротеску, пародії, іронії, чорного гумору.
- Насиченість дії, динаміка сюжету, найгірший фінал.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Складання сенкану

- ▼ Складіть сенкан до постаті Ф. Дюрренматта.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: дочитати твір «Гостина старої дами» Ф. Дюрренматта.

Випереджальне (індивідуальне; для 1 учня): підготувати повідомлення про історію написання «Гостини старої дами» Ф. Дюрренматтом.

Для охочих: переглянути екранізацію «Візит дами» (реж. М. Козаков, 1989, СРСР) або відеозапис вистави Московського обласного театру драми і комедії «Гостина старої дами»¹.

¹ Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=DTP8TCS9M8U>.

УРОК 75

СИСТЕМА ОБРАЗІВ ТА СЮЖЕТНА ЛІНІЯ, АЛЕГОРИЧНО-МОРАЛЬНИЙ ЗМІСТ СЮЖЕТУ ДРАМИ Ф. ДЮРРЕНМАТТА «ГОСТИНА СТАРОЇ ДАМИ». ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ОКРЕМОЇ ЛЮДИНИ, СПОКУТУВАННЯ БОРГІВ МИНУЛОГО, ПРАВА СИЛИ В КОНТЕКСТІ ДУХОВНОГО ДОСВІДУ ПОВОЄННОЇ ЄВРОПИ. ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРУ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про західноєвропейську драматургію другої половини XX ст. (на прикладі п'єси Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами»); навички дослідницько-аналітичної роботи з текстом; культуру зв'язного усного мовлення; мислення);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; *інформаційні*: уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; *загальнокультурні*: естетичний смак та зацікавленість читанням; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: драма-притча, символ, «театр рефлексії».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Ф. Дюрренматта, тексти п'єси «Гостина старої дами», словники літературознавчих термінів.

*П'єса зла, відтак трактувати її слід
якнайгуманніше. І персонажі мають
викликати не гнів, а сум.
Ф. Дюрренматт*

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ****Фронтальне опитування**

- ▼ Назвіть характерні особливості західної драматургії другої половини XX ст.
- ▼ Розкажіть про «театр абсурду».
- ▼ Назвіть характерні ознаки драми-притчі.
- ▼ Що було основним об'єктом зображення у п'єсах драматургів-абсурдистів?

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— *«Найгірший фінал — спосіб повернути увагу до проблеми, її глибини, може й дістатися її дна. А щодо моралі, то я вважаю, що всі мої п'єси — притчі, хоч і далекий від думки, що людину варто повчати, я лише намагаюсь зрозуміти світ, і лише притчі допомагають це зробити»*, — так драматург Фрідріх Дюрренматт пояснював, чому його п'єси не мають щасливого фіналу. Разом із ним пропоную сьогодні також спробувати частково збагнути світ, дослідивши одну з найвідоміших п'єс автора.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— 1956 року Фрідріх Дюрренматт написав п'єсу «Гостина старої дами», яка впродовж декількох театральних сезонів обійшла сцени найвідоміших театрів Європи та за яку у Франції автор здобув Мольєрівську премію.

П'єса народилася зі спогадів про маленький вокзал, на якому зазвичай не затримувалися потяги.

Автор поставив собі запитання: *«Що могло затримати тут потяг?», «Хто міг дозволити собі скористатися для зупинки стоп-краном?»*.

Відповівши на ці запитання, драматург створив п'єсу, що починалася з того, як і з якої причини найбагатша жінка світу раптом опинилася у рідному, давно збіднілому містечку.

Події відбувалися в наші дні, але час та місце чітко не визначені: десь у забутому Богом і людьми містечку середньої Європи.

Але це маленьке містечко Гюллен (у перекладі зі швейцарського діалекту означає *гній*) ніби виокремлене із загального сучасного життя, щоб стати узагальненням із глибоким змістом.

2. Повідомлення учня за випереджальним домашнім завданням

(Учень виступає із повідомленням про історію створення п'єси «Гостина старої дами» Ф. Дюрренматта.)

Очікуваний зміст повідомлення

Сюжет драми виріс із незавершеної повісті «Місячне затемнення». За задумом автора, ця повість мала розповідати про уродження одного швейцарського села, який за півстоліття повернувся на Батьківщину мультимільонером. Метою подорожі багатія до

рідного села була помста землякові, який колись звабив його кохану. За допомогою грубого підкупу головний герой змушує селян мовчки розправитися з давнім ворогом. У п'єсі «Гостина старої дами» блудний син перетворився на блудну доньку, але основні складові драматичної інтриги збереглися: скривджене кохання як мотив помсти, підкуп і вбивство як шляхи її здійснення.

3. Проблемно-змістове аналізування літературного твору (дослідницько-аналітична робота)

- ▼ Схарактеризуйте за запитаннями образи героїв, проблематику, ознаки трагікомедії та гротеску у п'єсі Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами». Зробіть висновки.

Запитання та завдання для роботи

Гюллен і гюлленці

- ▼ Яким ми бачимо містечко на початку твору?
- ▼ Які деталі свідчать про колишнє багатство міста і теперішній занепад?
- ▼ На який порятунок сподіваються мешканці?
- ▼ Як до Клер ставляться гюлленці, чи можна вважати їхню радість щирою?
- ▼ Як поводить Бург'омістер, який має вмовити Клер?
- ▼ Чому згодом ситуація стає дивною? У чому саме? Як поведуться гюлленці?
- ▼ Автор дав місту таку назву, що у перекладі зі швейцарського діалекту означає *гній*. Чи вважаєте ви це випадковістю?

Образ Клер Цаханасян

- ▼ Хто така Клер Цаханасян? Стисло розкажіть історію її життя.
- ▼ Навіщо автор вводить до експозиції епізод із зупинкою потяга?
- ▼ Як героїня сприймає гостинність гюлленців?
- ▼ Чим зумовлена жорстока умова «благодійного внеску» мільярдерки?
- ▼ На вашу думку, чи можна стверджувати, що мета Клер не тільки помста Іллю, а й громаді міста?
- ▼ Чи можна зрозуміти дії Клер? А підтримати?

Образ Альфреда Ілля

- ▼ Яким ми бачимо героя на перших сторінках п'єси?
- ▼ Чого він очікує від зустрічі з Клер?
- ▼ Як можна схарактеризувати стан душі Ілля у цей час? Чому?
- ▼ Коли Ілля починає прокидатися від сну совісті? Наведіть цитату з твору.
- ▼ Як змінюється самооцінка Ілля? Які зрушення відбуваються у його свідомості? Наведіть цитату з твору.

- ▼ Чим, на вашу думку, спричинена покура героя щодо вироку ґюлленців — слабодухістю чи моральною силою?
- ▼ Чому смерть Ілля водночас безглузда й піднесена?

Очікуваний результат

Ідея, яку уособлюють ґюлленці, — утілення принципів морального занепаду та знецінення гуманізму, слабодухості та конформізму, знищення загальнолюдських цінностей під владою грошей.

Проблематика твору. У п'єсі «Гостина старої дами» Ф. Дюрренматт розглянув проблему ціни життя окремої людини та спокутування нею боргів минулого.

Ознаки трагікомедії та гротеску у творі. Використана драматична форма — трагікомедія. Гротескне перебільшення, комічні ситуації, балаганні жарти, неочікувані парадокси, властиві трагікомедії, — засоби, завдяки яким не лише відтворено справжню природу світу й людини, а й оголено механізм несправедливого суспільного устрою.

4. Сприйняття творів інших видів мистецтв

(Учні переглядають фрагменти екранізації «Візит дами» (реж. М. Козаков, 1989, СРСР; фрагменти для перегляду обирає вчитель).)

- ▼ Чи змінилося ваше ставлення до героїв п'єси Ф. Дюрренматта? Чи такими ви уявляли персонажів твору швейцарського митця, читаючи «Гостину старої дами»?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Робота з епіграфом до уроку (запис до зошитів)

- ▼ Як ви розумієте слова, що є епіграфом до нашого уроку? *(Учні занотовують до зошитів епіграф до уроку.)*

2. Бесіда-узагальнення

- ▼ Ф. Дюрренматт говорив, що всі його твори — це драми-притчі. Чи можна «Гостину старої дами» вважати драмою-притчею? Які уроки мудрості ми дістали з цієї історії?
- ▼ Сформулюйте головний урок п'єси Ф. Дюрренматта, використовуючи слово *людяність*.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: опрацювати матеріал підручника за темою уроку, читати твір «Носороги» Е. Йонеско.

Випереджальне (індивідуальне; для 1 учня): підготувати повідомлення про життя та творчість Е. Йонеско.

Румунія-Франція

УРОК 76

ЕЖЕН ЙОНЕСКО. СТИСЛІ ВІДОМОСТІ ПРО ПИСЬМЕННИКА. ЗОБРАЖЕННЯ ДУХОВНОЇ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ СПУСТОШЕНОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА — ПРОВІДНА ТЕМА ТВОРЧОСТІ ДРАМАТУРГА

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про західноєвропейську драматургію другої половини ХХ ст. (на прикладі п'єси Е. Йонеско «Носороги»); розуміння художньої своєрідності театру Е. Йонеско; навички дослідницько-аналітичної роботи з текстом; культуру зв'язного усного мовлення; мислення; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: «театр абсурду».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Е. Йонеско, видання його творів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Літературний диктант

- ▼ П'єса «Гостина старої дами» порушує проблему... (*масової психології сприяння злу під владою грошей*).
- ▼ Тема драми «Гостина старої дами» — ... (*влада грошей над людиною*).
- ▼ За жанром драма «Гостина старої дами» — це... (*трагікомедія*).
- ▼ Події драми відбуваються в містечку... (*Гюллен*).

- ▼ Клер Цаханасян прагне смерті Ілля тому, що... (*колись він кинув вагітну Клер та оббрехав її*).
- ▼ Клер до Гюллена привезла із собою... (*труну*).
- ▼ Мешканці Гюллена, очікуючи на подарунок Клер, ... (*набирають кредити*).
- ▼ Умова, за якої Клер збирається подарувати мільярд мешканцям Гюллена, — це... (*смерть Ілля від рук гюлленців*).
- ▼ Характерним для п'єс Ф. Дюрренмата є... (*використання іронії, гротеску, пародії*).

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Вагомий внесок у розвиток «театру абсурду» зробив французький драматург румунського походження Ежен Йонеско. Його театр сповнений символами, але образ у цьому театрі завжди передусє значенню. Його називали *«не поетом, не письменником, не драматургом, а пустуном, містифікатором, базікалом і брехуном»*, а його успіх пояснювали винахідливістю та саморекламою, вважаючи метою митця *«цінічно поглузувати з людини... вирвати їй із сучасності... вбити у ній суспільне начало, затьяти у морок... і залишити сам на сам із тваринним інстинктом»*. Чи мав рацію хтось із цих критиків творчості Е. Йонеско — спробуймо з'ясувати сьогодні.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Ежен Йонеско — один із найвидатніших письменників французької літератури, родоначальник «драми абсурду», класик, у якому французи вбачають *«в'їдливого спостерігача, безжального колекціонера людської глупоти»*.

Проте, чи можна так категорично висловлюватися про людину, яка стверджувала: *«Кожне життя — єдине. Кожне — світ... Прожиття життя означає пережити світ по-своєму, інакше, несподівано»*. Звідси — проголошувана митцем цінність самотності.

Поширену поміж критиків думку про те, ніби театр Е. Йонеско — *«це стогін самотньої людини, яка не вміє спілкуватися з іншими людьми»*, письменник спростовував твердженням, що самотність — річ у край необхідна, і що біди сучасної людини спричинені саме дефіцитом можливості бути наодинці із собою, безперешкодно опановувати «імперією» індивідуального буття.

2. Повідомлення учня за випереджальним домашнім завданням

(Учень виступає з оглядом життя та творчості Е. Йонеско.)

Очікуваний зміст повідомлення

Огляд життя Е. Йонеско

Народився 26.11.1909 р. у Румунії, у м. Слатіна. Його батько, адвокат за професією, був румуном, мати — французенкою.

Ледве дитині виповнився рік, родина переїхала до Франції.

Рідною мовою для Ежена Йонеско стала французька. І своєю Батьківщиною він уважав не Румунію, а Францію: спочатку через негідне ставлення батька, який кинув родину напризволяще та протягом багатьох років не подавав жодних звісток; із роками цей вибір отримав і щось на зразок політичного обґрунтування.

У Франції, спочатку в Парижі, потім у провінції, майбутній письменник прожив до 14-річного віку, після чого йому довелося знову повернутися до Румунії, оскільки через розлучення батьків права на дітей виборов батько.

1922 року Ежен разом із сестрою переїхав до Бухареста.

Життя у столиці Румунії затьмарювали постійні конфлікти з батьком — егоїстичною й деспотичною людиною, що втручалася у справи сина.

Однак тринадцяти рокам, проведеним на румунській землі, письменник був зобов'язаний і залученням до іншої культурної традиції, і першими кроками на літературній ніві.

Там хлопець закінчив школу, потім — філологічний факультет Бухарестського університету, де здобув спеціальність викладача французької мови й літератури (усупереч волі батька, який хотів, щоб син став інженером).

1936 року Ежен Йонеско одружився, а 1938-го домігся стипендії для написання у Франції дисертації «Тема гріха та смерті у французькій поезії», і він удруже, тепер уже назавжди, покинув країну, у якій народився.

Наукова праця була для нього лише приводом для еміграції: тогочасна Румунія впевнено рухалася шляхом фашистської диктатури, і дихати там ставало дедалі нестерпніше.

Десяток років він був вигнанцем і мандрував між двома Батьківщинами.

Ежен Йонеско

У Франції Йонеско змінив кілька професій, найдовше пропрацювавши коректором у марсельському юридичному видавництві. Першу п'єсу Йонеско було поставлено 1950 року.

Як драматург він досить швидко зажив слави. 1970 року Йонеско було обрано членом Французької академії, а за два роки відбулася прем'єра його останньої п'єси «Макбет».

Відійшовши від літературної справи, письменник оселився у Швейцарії, у невеликому й тихому містечку Сен-Галлен, присвятивши себе малярству й колекціонуванню картин.

Крім трьох десятків п'єс, літературна спадщина Йонеско містить прозу (збірка оповідань «Фотографія полковника» (1962), роман «Самотній»), щоденникові нотатки «Весна 1939 року», есе, статті, виступи. Проте чільне місце у творчості митця належало драматургії.

Помер 28.03.1994 р. у Парижі. Смерть митця 1994 року певною мірою відмежувала цілу добу в розвитку світового театру.

Загальна характеристика творчості Е. Йонеско

Усі твори Е. Йонеско — складні та незрозумілі, насичені філософською проблематикою.

Основні теми творчості Е. Йонеско

- Розкриття дегуманізації людського життя (спустошеність буденного існування, ізолюваність, відчуженість людини у повсякденності, де існування перетворюється на механічне, автоматизоване, неосмислене).
- Висміювання цінностей подружнього життя та конфліктів між батьками й дітьми тощо.

3. Творча літературознавча робота (у парах; запис до зошитів)

- ▼ Працюючи у парах, визначте індивідуально-стильові домінанти творчості Е. Йонеско.

Очікуваний результат

Індивідуально-стильові домінанти творчості Е. Йонеско

- Трагіфарсовість.
- Фантазмагоричність.
- Мистецтво гранично холодне й байдуже до людини.
- Стимулювання активності глядачів лише на розгадування своїх головоломок, загадок, туманної метафоричності системи, яка передбачала множинність тлумачень.
- Відсутність персонажів із правдоподібною психологією поведінки.

- Абсурдні ситуації як спосіб організації художнього матеріалу.
- Невизначеність, безликість місця дії творів, порушення часової послідовності.
- Використання прийому одночасного розгортання двох, трьох, а подеколи більше діалогів, абсолютно далеких за темою розмови, що збігалися у певних місцях.
- Важливі проблеми — кохання, смерть, здивованість, марення; прагнення позбавити своїх героїв будь-якого натяку на власну психологію, зробити їх взаємозамінними, персонажами без характерів, маріонетками, моделями, архетипами дрібної буржуазії.
- Герої — це конформісти, що існували за всіх умов, у будь-які часи, за будь-якої влади. Вони рухалися, мислили, відчували гуртом.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Інтерактивний прийом «Ґрунування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть ґроно до постаті Е. Йонеско як людини та митця.

Очікуваний результат

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: дочитати твір «Носороги» Е. Йонеско, уміти аналізувати п'єсу.

Для охочих: переглянути відеозапис однієї з вистав «Носорог» театру «Майстерня П. Н. Фоменка» (реж. І. Поповські, 2006, Росія) або «Носороги» театру «У Микитських воріт» (реж. М. Розовський, 2011, Росія).

УРОК 77

СИМВОЛІЧНИЙ СЕНС СЮЖЕТУ П'ЄСИ «НОСОРОГИ» Е. ЙОНЕСКО. САТИРИЧНО-ГРОТЕСКНЕ ЗМАЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ОМАСОВЛЕННЯ ЛЮДЕЙ. ТЕМА ВТРАТИ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПІД ТИСКОМ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ. СУТНІСТЬ ОПОРУ БЕРАНЖЕ. СЕНС ЦЕНТРАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ ТВОРУ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про західноєвропейську драматургію другої половини ХХ ст. (на прикладі п'єси Е. Йонеско «Носороги»); навички дослідницько-аналітичної роботи з текстом; культуру зв'язного усного мовлення; мислення);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; *інформаційні*: уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; *загальнокультурні*: естетичний смак та зацікавленість читанням; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: «театр абсурду».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Е. Йонеско, тексти драми «Носороги», ілюстрації до твору.

*«Носороги» — антифашистська п'єса,
але це ще й п'єса, спрямована проти тих епідемій,
що «вдягаються в одяг» різних ідей, не стаючи, однак,
менш небезпечними епідемічними захворюваннями.
Е. Йонеско*

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Драма Ежена Йонеско «Носороги» — одна з найцікавіших п'єс не тільки свого часу.

Написана 1959 року, вона відобразила суттєві особливості розвитку людського суспільства (поза межами часу та простору).

Справді, у творі розіграно драму самотності особистості, індивідуальної свідомості у зіткненні із суспільним механізмом.

Йонеско стверджує, що ідея має ціну та сенс, доки вона не полонила свідомість багатьох, тому що тоді вона стає ідеологією.

А це вже небезпечно.

У чому полягає ця небезпека — спробуймо з'ясувати сьогодні.
(*Учні занотують до зошитів тему уроку.*)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Поштовхом до написання драми «Носороги» став епізод із життя самого Ежена Йонеско. Він був свідком масової істерії на міському стадіоні під час виступу Гітлера й ледве не піддався їй. Побачене викликало у драматурга глибокі роздуми. На стадіоні перебували передусім нацисти, для яких усе, що говорив Гітлер, було їхніми власними переконаннями, фанатичною вірою. Але більшість присутніх — це тимчасово засліплені люди, яких просто використали, гвалтуючи їхню свідомість.

2. Дослідницька робота

- ▼ Визначте художні особливості, сюжет та композицію п'єси «Носороги» Е. Йонеско (загальний огляд), самостійно опрацювавши матеріал підручника.

Очікуваний результат

Свою п'єсу «Носороги» Е. Йонеско іменував трагіфарсом. Саме за допомогою фарсових засобів і прийомів драматург підкреслив трагічний сенс існування.

Основний засіб — трагікомічний гротеск, що водночас підкреслив сенс страшного явища й оголив комічно абсурдну рису (перетворення людей на носорогів).

П'єса містить три дії.

У першій дії події відбуваються в Європі, у провінційному французькому місті, у якому *«вже немає зоопарку»*¹.

Одного разу тут почали відбуватися незрозумілі жахливі метаморфози: люди перетворилися на носорогів, товстошкурних, байдужих, самовпевнених, агресивних.

Спочатку помітна стурбованість декого з жителів.

¹ Тут і далі: цитати з п'єси Е. Йонеско «Носороги» наведено у перекладі Петра Таращука.

Як завжди, першими занепокоїлися журналісти.

Люди, ховаючись від неприємностей, не думали над тим, як заповідати лиху, а дискутували щодо вигляду носорога — африканський він чи азійський.

У другій дії ситуація ускладнилася: з'явилася загроза масового оносороження, носорогами стали деякі зі співробітників Беранже, а потім докладно, майже реалістично, змальовано перетворення друга Жана.

У третій дії абсурдна ситуація набула апогею: усі, хто оточував Беранже, перетворилися на носорогів, ревіння носорогів звучало по радіо, їхні зображення з'явилися на картинах.

І ось кульмінація та водночас фінал твору: абсурд став нормою, норма — абсурдом.

Усі перетворилися на носорогів, і лише одна людина залишилася такою, як була.

І вона не мала наміру змінювати своїх поглядів, зраджувати саму себе. І саме цей її вибір вніс у хаос певний порядок: абсурд залишився абсурдом, норма — нормою.

Беранже зберіг свою людську сутність, отже, ствердив здатність людини протистояти злу, у цьому разі — омасовленню.

Нехай він навіть залишився один, але світовий порядок збережено.

3. Аналізування образів героїв драматичного твору (робота в групах)

- ▼ У складі 2 груп схарактеризуйте провідні образи п'єси Е. Йонеско «Носороги»: *1-ша група* — Жан, пана Папільйона, Ботара, Дудара; *2-га група* — пані Беф, Логіка, Дезі, Беранже.

Очікуваний результат

1-ша група

Жан — розкрито динаміку зростання внутрішнього чудовиська і його наступного торжества над цивілізованою й гуманною частиною особистості. Перетворений Жан проголосив сумнозвісні істини — культ первісної енергії, красу сили, необхідність знести моральні бар'єри й відновити замість них закони джунглів.

Пан Папільйон — сноб, який беззастережно схилявся перед модою, манерами, смаками, перед усім, що було прийнято в аристократичному середовищі.

Ботар — людина, яка все заперечувала, скептик, який ні у що не вірив. Але такий скептицизм — це не наслідок переконань, а зручна життєва позиція: не втручатися, не замислюватися над

життєвими явищами. Зіткнувшись із негативним явищем, усвідомивши небезпеку, такі люди намагаються в усьому звинуватити інших.

Дудар — антагоніст Ботара. Він, навпаки, намагався зрозуміти логіку явищ, теоретизувати їх.

2-га група

Пані Беф — прояв сліпої віри у того, кого любить.

Логік — демагог у первісному, оголеному вигляді; його вислів *«усі коти смертні. Сократ смертний. Отже, Сократ кіт»* — став формулою будь-якої демагогії.

Дезі — приклад людини, яка не встояла перед силою, натиском та певною мірою привабливістю явища, що стало масовим. Маючи здорові моральні задатки, Дезі все ж занадто практична, переоцінює роль сили. Дезі образила пана Папільйона, спричинила пригнічений стан таємно закоханого у неї Дудара, прискоривши їхнє перетворення на носорогів.

Беранже — мав тверді моральні принципи, які для нього безсумнівні, яким вірив, нехай навіть інтуїтивно, керуючись не теорією, а життєвою практикою. Герой мав ясний розум, не захищений схоластикою, відірваною від реальності. Він не боявся міркувати і висловлювати думки, які не збігалися з думками пересічних людей, тобто мав вільне й незалежне мислення. Усе це зробило його індивідуальністю, хоча й давалося героєві дуже легко.

4. Слово вчителя

— **Символізм у творі Е. Йонеско «Носороги» й сутність опору Беранже.** Розділивши п'єсу на три дії, Йонеско пропонує досить символічну картину загального оносороження. У першій дії по-ява носорога в міському просторі видається чимось дивним. У другій перебіг подій перенесено з вулиці до контори, і першими, хто змінює людське обличчя на носорожаче, виявляються чиновники — люди, які найбільшою мірою не звикли самотійно мислити. У третій дії стає очевидно, що в стадо йдуть не тільки ті, хто приймає систему поглядів носорогів, а й ті, хто просто хочуть бути як усі. П'єса завершується повним відчаєм монологом Беранже, у якому звучить мотив незламної волі людини, що вирішила не капітулювати, навіть якщо вона опинилася одна проти всіх.

Бажання мешканців провінційного містечка бути схожими одне на одного, вузькість та обмеженість їхніх інтересів, упевненість, що вони керуються в житті здоровим глуздом, призвели до

фатальних метаморфоз. Незалежно від соціального походження чи статусу в суспільстві на носорогів перетворюються всі, окрім Беранже, якого оточуючі вважають чужинцем, невдахою та ідеалістом. Саме через те, що він сприймає життя по-іншому, керується іншими життєвими цінностями, Беранже залишився людиною. Про це він шкодує тієї миті, коли поміж носорогів бачить кохану — Дезі. Особиста драма героя стає центральною у п'єсі, а сцена прощання з Дезі передає відчай людини, яка не в змозі втримати найдорожчу істоту.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Бесіда-узагальнення

- ▼ Які філософські проблеми розкрито у творі?
- ▼ Як ви можете пояснити центральну метафору твору? У чому полягає її сутність?
- ▼ Символом чого, на вашу думку, є перетворення людей саме на носорогів?
- ▼ У яких творах зарубіжної літератури розкрито подібну тему?
- ▼ Чи є актуальною ця драма сьогодні?

2. Робота з епіграфом до уроку (запис до зошитів)

- ▼ Як ви розумієте слова, що є епіграфом до нашого уроку?
(*Учні занотовують до зошитів епіграф до уроку.*)

3. Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Напишіть есе за темою «Не стати носорогом».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть одне з речень на вибір:
 - «Я вважаю, що провідною ідеєю п'єси Е. Йонеско «Носороги» є...»;
 - «Образи героїв твору, на мою думку, покликані...»;
 - «Я вважаю, що драматург спрямовує читача до...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: опрацювати матеріал підручника за темою уроку; пошукати відомості про постмодернізм, здобуті на уроках мистецтва.

Випереджальне (індивідуальне; для 3–4 учнів): підготувати повідомлення про творчість У. Еко та П. Зюскінда, елітарну й масову культуру, мистецтво постмодернізму.

ЛІТЕРАТУРА ПОСТМОДЕРНІЗМУ

УРОК 78

ПОСТМОДЕРНІЗМ — ОДНЕ З НАЙЯСКРАВІШИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ЯВИЩ ОСТАННІХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ ст. СОЦІОІСТОРИЧНІ, КУЛЬТУРНО-ФІЛОСОФСЬКІ Й ЕСТЕТИЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ. НАРІЗНІ ПРИНЦИПИ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПОЕТИКИ. ПОСТМОДЕРНІСТСЬКЕ МИСТЕЦТВО: ЕЛІТАРНА Й МАСОВА КУЛЬТУРА

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про характерні ознаки постмодернізму як одного з найяскравіших явищ літератури другої половини ХХ ст.; уміння визначати ознаки постмодернізму в конкретних творах; навички самостійної роботи з додатковими джерелами інформації, аналізування прозових творів, визначення їхніх ідейно-художніх особливостей; навички визначення провідних тенденцій у мистецтві);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички оцінювання культурно-мистецьких явищ; *комунікативні*: навички роботи в групі; *інформаційні*: навички самостійного пошуку, добирання та систематизування інформації; *загальнокультурні*: прагнення пізнання; збагачений світогляд; любов до літератури; естетичний смак).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, плюралізм, елітарна й масова культура.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портретна галерея письменників-модерністів, виставка їхніх творів та творів інших видів мистецтв у стилі постмодернізму, словники літературознавчих термінів, роздавальний матеріал за темою уроку, аркуші паперу ф. А1, маркери.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Світовий літературний процес останніх десятиліть ХХ ст. відзначився розмаїттям естетичних пошуків митців, появою

нових художніх форм, переглядом ідей і художніх прийомів, створених літературою попередніх епох. Усотуючи неоавангардистські тенденції, розвивається та збагачується новим художнім і духовним досвідом література, тяжіючи водночас до реалістичного напрямку. Ми впевнено можемо говорити про те, що в літературі, як і в інших видах мистецтв, почалася нова доба, з якою ми сьогодні розпочинаємо ознайомлюватися.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Фронтальне опитування

- ▼ Пригадайте усе відоме вам про постмодернізм із уроків мистецтва.

2. Інтерактивний прийом «Мозковий штурм»

- ▼ Розкажіть про літературу й літературний процес 1950–1970-х рр.
(Учні роблять стислі записи на дошці або на прикріпленому до неї аркуші паперу ф. А1.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Модернізм, який суттєво вплинув на розвиток культури взагалі й літератури як мистецтва слова, досліджував світ як реалізацію певних абсолютів, одвічних істин, поступився зрештою місцем постмодернізму, для якого весь світ — гра без щасливого завершення. Крім того, саме постмодернізм поєднав елітарну культуру з популярною культурою, зробивши твори доступними для читачів із різними мистецькими вподобаннями.

2. Інтерактивний прийом «Броунівський рух»

(робота в групах; запис до зошитів)

- ▼ У складі 6 груп опрацюйте вміщену в роздавальному матеріалі (на картках) інформацію. Повідомте однокласникам (решті груп) щойно опанований вами матеріал про постмодернізм, його особливості й найвидатніших представників.

Тематика карток для опрацювання у групах

Картка № 1. Значення терміна постмодернізм.

Картка № 2. Постмодернізм у широкому розумінні.

Картка № 3. Постмодернізм у вузькому розумінні.

Картка № 4. Плюралізм у мистецтві.

Картка № 5. Ознаки постмодернізму.

Картка № 6. Знакові постаті постмодерністської літератури.

3. Запитання-узагальнення

- ▼ Які тенденції відігравали провідну роль у літературі останньої третини XX ст.?
- ▼ Що розуміють дослідники під постмодернізмом у широкому значенні цього терміна?
- ▼ Зазначте соціоісторичні, культурні й естетичні передумови виникнення постмодерністського напрямку у мистецтві взагалі та літературі зокрема в останній третині XX ст.
- ▼ У чому полягає сутність дискусії щодо сучасної постмодерної літератури?

4. Теорія літератури (запис до зошитів)

Постмодернізм — світоглядно-мистецький напрям, якому в останні десятиліття XX ст. поступився місцем модернізм. Цей напрям — продукт постіндустріальної епохи, доби розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем — світоглядно-філософських, економічних, політичних.

Плюралізм (від латин. *pluralis* — множинний) — позиція, згідно з якою існує кілька або безліч незалежних та несвідомих один до одного начал або різновидів буття, підстав і форм знання, стилів поведінки тощо; широкий спектр думок, орієнтирів, багатоваріантність оцінювань.

Ознаки постмодернізму

1. Культ незалежної особистості.
2. Потяг до архаїки, міфу, колективного позасвідомого.
3. Прагнення поєднати, взаємодоповнити істини (часом полярно протилежні) багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій; бачення повсякденного реального життя як «театру абсурду», апокаліптичного карнавалу.
4. Використання підкреслено ігрового стилю, щоб акцентувати на ненормальності, нереальності, протиприродності панівного способу життя.
5. Зумисне химерне переплетення різних стилів оповіді (високий класицистичний і сентиментальний чи грубо натуралістичний і казковий і т. ін.; у художній стиль досить часто вплетені стилі науковий, публіцистичний, діловий тощо).
6. Суміш багатьох традиційних жанрових різновидів.
7. Сюжети творів — легко замасковані алюзії (натяки) на відомі сюжети літератури попередніх епох.
8. Запозичення, перегуки спостерігаються не лише на сюжетно-композиційному, а й на образному, мовленнєвому рівнях.
9. Зазвичай у постмодерністському творі є образ оповідача.
10. Іронічність та пародійність.

5. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

(Учні виступають із повідомленнями про особливості елітарної та масової культури, про творчість У. Еко як послідовника Дж. Джойса, про творчість П. Зюскінда як послідовника Ф. Кафки.)

- ▼ За повідомленнями однокласників складіть стислий опорний конспект.

Очікуваний зміст повідомлень

Особливості елітарної та масової культури

Елітарна культура — культура, що ґрунтується на існуванні специфічних форм мистецтва, зрозумілих лише невеликій групі людей із надзвичайно розвиненим інтелектом, відповідними духовними запитами, особливою художньою сприйнятливістю. Концепцію елітарної культури обстоював Артур Шопенгауер. Вихідним пунктом цієї концепції, на його думку, є антропологічний поділ людей на два типи — «людей корисних» (масу) та «людей-геніїв». Останні естетично обдаровані та схильні до філософсько-художньої творчості. Проблеми елітарної культури досліджував, зокрема, французький соціолог П'єр Бурдьє.

Масова культура (або: маскульт, маскультура, поп-культура, популярна культура) — культура, популярна поміж широких верств населення в конкретному суспільстві та переважно комерційно успішна, елементи якої є всюди — у споживанні (кулінарії, дизайні (одязі й інтер'єрі) тощо), засобах масової інформації, розвагах (наприклад, у спорті й літературі), — контрастуючи з елітарною культурою.

Термін *масова культура* в загальноприйнятому культурологічному значенні вперше застосував 1941 року німецький філософ і соціолог Макс Горкгаймер у праці з відповідною назвою — «Мистецтво й масова культура». Згодом у США виникло скорочене слово *маскульт* (*mass culture*), яке ввів у науковий обіг американський соціолог Дуайт Макдональд.

Мистецтво постмодерну — сукупність мистецьких рухів, покликаних заперечити деякі існуючі аспекти модернізму або деякі його аспекти, що виникли чи розвивалися надалі. Загалом, такі рухи, як інтермедія, арт-інсталяція, концептуальне мистецтво й мультимедія (особливо ті, що містять відео), описані як постмодерн. Є кілька характеристик, що дозволяють визначити твір мистецтва як постмодерністський (поміж яких уживання слів напрямую (як основний художній елемент), біколаж, колаж, спрощення, привласнення, виконавське мистецтво, переробляння попередніх стилів і тем у сучасному

контексті, а також руйнування меж між вишуканим і високим мистецтвом та низьким мистецтвом і популярною культурою).

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Інтерактивна вправа «Кластер»

- ▼ За складеними вами опорними конспектами уроку створіть кластер.

(Охочі презентують складені впродовж уроку опорні конспекти у вигляді кластерів.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: опрацювати матеріал підручника за темою уроку; повторити відомості про постмодернізм, здобуті на уроках мистецтва.

Випереджальне (індивідуальне; для 7–8 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість Дж. Фаулза, Дж. Геллера, І. Кальвіно, Г. В. Грасса, Дж. Х. Апдайка, М. Кундери, Т. Пінчона (перелік авторів учитель може скоротити на власний розсуд).

Для охочих: прочитати «Ім'я троянди» У. Еко, «Запахи» П. Зюскінда.

УРОК 79

РМ (УСНО). НАЙЯСКРАВІШІ ПРЕДСТАВНИКИ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРОЗИ. ОЗНАКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ-ПРОЗАЇКІВ КІНЦЯ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про постмодернізм, про творчість окремих письменників-постмодерністів; навички самостійної роботи з додатковими джерелами інформації (пошуку, добирання й систематизування); уміння висловлювати свою думку щодо прочитаного; любов до літератури; жагу пізнання; естетичний смак);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; інформаційні: уміння визначати роль деталі в тексті; навички роботи з книгою; уміння і навички аналітичного характеру; уміння обстоювати свою думку; загальнокультурні: активну життєву позицію; кращі якості особистості).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрети (Дж. Фаулза, Дж. Геллера, І. Кальвіно, Г. В. Грасса, Дж. Х. Апдайка, М. Кундери, Т. Пінчона), видання їхніх творів, мультимедійна презентація за темою уроку, медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Евристична бесіда

- ▼ Що вам відомо про постмодернізм у літературі другої половини XX ст.?
- ▼ Назвіть основні ознаки постмодернізму.

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Як ви вже знаєте, *постмодернізм* — це світоглядно-мистецький напрям, якому в останні десятиліття XX ст. поступився місцем модернізм.

Цей напрям є продуктом постіндустріальної епохи, доби розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем — світоглядно-філософських, економічних, політичних.

Із творчістю окремих письменників-постмодерністів ми докладніше ознайомимося на наступних уроках, декого згадаємо сьогодні.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

(Учні виступають із повідомленнями про життя та творчість Дж. Фаулза, Дж. Геллера, І. Кальвіно, Г. В. Грасса, Дж. Х. Апдайка, М. Кундери, Т. Пінчона.)

- ▼ За повідомленнями однокласників складіть стислий опорний конспект.

*Очікуваний зміст повідомлень****Життя та творчість Дж. Р. Фаулза***

Джон Роберт Фаулз — англійський письменник, романіст та есеїст, представник постмодернізму. Народився 31.03.1926 р. у Лі-он-Сі (графство Ессекс), у родині торговця сигарами. Закінчив престижну школу в Бедфорді, був старостою класу.

8 травня 1945 р. розпочав службу в Королівському відділенні морської піхоти, де прослужив буквально два роки та полишив цю справу. Фаулз вирішив опанувати німецьку та французьку мови, а для цього вступив до Оксфордського університету.

У 1950–1963 рр. Фаулз викладав в університеті міста Пуатьє у Франції, потім в гімназії на грецькому острові Спецес (що стало прообразом місця дії в романі «Маг») і в лондонському коледжі святого Годрика. На острові Спецес Фаулз почав писати. 1956 року одружився з Елізабет Крісті, з якою прожив 35 років. 1963 року Фаулз опублікував роман «Колекціонер», який був досить успішним. 1964 року вийшла друком збірка есе «Христос». 1966 року побачив світ роман «Маг», написаний ще до «Колекціонера», який письменник довго не публікував. 1968 року Фаулз оселився в невеликому містечку Лайм-Реджіс на півдні Англії. Більшу частину життя він мешкав у своєму будинку на березі моря, заживши слави замкнутого чоловіка. Там Фаулз написав роман «Жінка французького лейтенанта» (1969), повість «Вежа з чорного дерева» (1974), «Деніел Мартін» (1977), «Лялечка» (1986).

1979 року письменник очолив міський музей і обіймав цю посаду протягом десяти років. Основні твори Фаулза здобули всесвітнє визнання, а їхні екранізації сприяли популярності й комерційному успіху книг письменника. Живучи на самоті, письменник в останні роки рідко з'являвся на публіці.

Джон Фаулз помер 5 листопада 2005 р. у Лайм-Реджіс (графство Дорсет) від наслідків перенесеного раніше інсульту.

Життя та творчість Дж. Геллера

Джозеф Геллер — американський письменник-сатирик, сценарист, драматург. Народився 1 травня 1923 р. у районі Бруклін

Джон Роберт Фаулз

м. Нью-Йорк. Син Азека та Лени Геллер. 1941 року закінчив середню школу ім. А. Лінкольна. Випробував різні професії: помічника коваля, посильного, діловода. Водночас писав невеличкі оповіді (цією справою захопився ще в дитинстві).

Після початку війни з Японією та Німеччиною, 1942 року, Геллер вступив до Авіаційного корпусу армії США. 1944 року закінчив льотні курси бомбардувальника й потрапив до Європи — на Італійський фронт. Тут Геллер на бомбардувальнику B-25 здійснив 60 бойових вильотів. Після завершення війни Геллер повертається додому. Спочатку навчається в Нью-Йоркському університеті, де здобуває ступінь бакалавра мистецтв. Згодом вступає до Колумбійського університету, де 1949 року здобуває ступінь магістра з англійської мови й літератури. Після цього стажується в Оксфордському університеті. Повернувшись до США, викладає в Університеті штату Пенсільванія. Він також викладає художню літературу і драму в Єльському університеті. Водночас Геллер починає співпрацювати з журналами *The Times* та *Look* як автор рекламних оголошень. Згодом більше часу присвячує літературній діяльності.

1961 року вийшов друком його перший роман. Від цього часу Джозеф Геллер стає відомим, заробляє чималі гроші. Водночас у 1970-ті рр. викладає у міському коледжі Нью-Йорка.

13 грудня 1981 р. лікарі діагностували в Геллера синдром Гієна-Барре. Упродовж певного часу митець навіть був паралізований, але вже 1982 року його стан покращився і він зміг повернутися з лікарні додому. 1984 року Геллер розлучився з дружиною, а незабаром одружився з медсестрою, яка його доглядала.

1991 року викладав у коледжі св. Катерини Оксфордського університету. 1994 року повернувся до США. Помер 12 грудня 1999 р. в Іст-Гемптоні (штат Нью-Йорк).

Написав 2 автобіографії, 3 сценарії та 7 романів, найвідоміші з яких — «Пастка-22» (1961), «Щось трапилось» (1974), «Голд, або Не гірше за золото» (1979), «Відомо лише Богові» (1984), «Портрет художника в старості» (видано посмертно 2000-го).

Джозеф Геллер

Життя та творчість І. Кальвіно

Італо Кальвіно — італійський письменник. Один із найпопулярніших новелістів та письменників-фантастів XX ст. Народився

15.10.1923 р. у Сантьяго-де-Лас-Вегас (Куба), у родині італійця-агронома. Коли йому виповнилося 2 роки, сім'я повернулася до Італії. Під час Другої світової війни вступив до італійського Опору.

1945 року здобув учений ступінь з англійської літератури в Туринському університеті. За підтримки старших друзів-письменників звернувся до літератури і 1947 року видав друком першу книгу — «Стежка павукових гнізд», неореалістичну партизанську повість.

1950-ті роки відзначені відходом митця від реалізму. Невеликий роман «Роздвоєний віконт» (1952) являв собою середньовічну фантазію на теми жорстокості й політичної розбещеності. Трилогію продовжили романи «Барон на дереві» (1957), волелюбний герой якого воліє жити на дереві, та «Неіснуючий лицар» (1959) — про учасника походів Карла Великого, який силою думки оживляв обладунки.

Зацікавившись архаїчними витоками художньої літератури, Кальвіно видав під своєю редакцією збірку італійських казок (1956). Перші досліди митця в жанрі наукової фантастики — «Космікомічні історії» (1965) — пов'язані з його заняттями космологією та біологією. Наприкінці 1960-х рр. Кальвіно переїхав до Парижа, де захопився структуралізмом і семантикою. Сліди цього впливу наявні в романі «Замок перехрещених доль» (1969). Семіотичну теорію знаків, символів і кодів можна простежити також у романі «Невидимі міста» (1972). «Коли одного разу зимової ночі подорожній...» (1979) — роман-пародія на сучасні літературні стилі. Збірка «Під ягуаровим сонцем» (вийшла друком 1986-го) мала містити розповіді, присвячені п'яти почуттям, але до моменту смерті Кальвіно написав лише про смак, слух і нюх. Посмертна збірка з п'яти автобіографічних есе «Дорога на Сан-Джованні» вийшла друком 1993 року.

Помер Кальвіно в Сієні (Італія) 19 вересня 1985 р.

Італо Кальвіно

Життя та творчість Г. В. Грасса

Гюнтер Вільгельм Грасс — німецький письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури 1999 р. Народився 16.10.1927 р. у місті Данцигу (нині — Гданськ, Польща). Його батько, Віллі Грасс (1899–1979), німець за національністю та протестант за

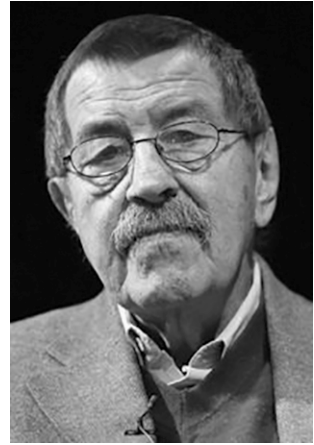
віросповіданням. Мати, Гелена Грасс (1898–1954), була католичкою, а за національністю належала до кашубів. Грасси також мали дочку, молодшу від Гюнтера на 3 роки. Дітей виховували в католицькому оточенні. Батькам належала бакалійна крамниця в районі Лангфур з прибудованими квартирами.

Першу спробу пера Грасс здійснив 1939 року, у 12 років написав роман під назвою «Кашуби»; першу книжку видав 1956 р. («Переваги диких курей. Вірші, проза, малюнки»).

2006 року відомий німецький письменник Гюнтер Грасс приголомшив усе суспільство, оголосивши, що під час війни він служив у Ваффен-СС. Тоді, за словами Грасса, він сприймав цю організацію як космополітичні елітні війська, а в подвійних рунах у петлицях уніформи Ваффен-СС не бачив нічого негостинного. Грасс заявив, що під час служби у Ваффен-СС він не здійснював військових злочинів і не зробив жодного пострілу.

Грасс помер 13.04.2015 р. у Любеку у віці 87 років від легеневої інфекції.

Найвідоміші твори Г. В. Грасса: «Камбала» (1977), «Зустріч у Тельгті» (1979), «Щуриха» (1986), «Крики джерлянки» (1992), «Широке поле» (1995), «Моє століття» (1999). Усього опубліковано приблизно 30 книжок митця, більшість з яких — фантастичні твори, збірки віршів або статей, виступів, альбоми його гравюр і літографій.

Гюнтер Вільгельм Грасс

Життя та творчість Дж. Х. Апдайка

Джон Хойєр Апдайк — американський письменник, народився 18.03.1932 р. у штаті Пенсильванія, у невеликому місті Редінг. Був сином емігранта з Голландії та німкені. Дитинство митця минуло у маленькому містечку Шиллінгтон. Після школи почав вивчати в Гарварді літературу.

1953 року Мері Ентвістл Пеннінгтон стала дружиною Апдайка, після чого він успішно склав випускні іспити до Оксфордської школи на курс живопису. 1955 року Апдайк посів місце співробітника в журналі *The New Yorker*, у якому публікували його перші оповідання. За 2 роки Апдайк очолив відділ критики цього журналу. 1957 року Дж. Х. Апдайк стає професійним письменником, переїжджає в околиці Бостона й щороку публікує по твору.

Першою вийшла друком збірка віршів «Міцно збита курка й інші приборкані тварюки» (1958), потім — збірка «Ті самі двері» (1959) і перший роман «Ярмарок в богадільні» (1959).

1960 року читачі здобули змогу прочитати перший том «Тетралогії про Кролика», у якій описано життя Геррі Енгстрема (на прізвисько «Кролик») — типового провінційного громадянина (1960 — «Кролику, біжи»; 1971 — «Кролик зцілювся»; 1981 — «Кролик розбагатів»; 1990 — «Кролик на спочинку»).

Упродовж 1972–1975 рр. Дж. Х. Апдайк обіймав пост Почесного консултанта Бібліотеки Конгресу США. 1974 року розлучився з дружиною, згодом переїхав до Джорджтауна й одружився (1977) з Мартою Раглз Бернард. За своє життя Апдайк здобув дві Пулітцерівські премії та безліч інших нагород. Попри те, що його вважали інтелектуальним письменником, його книги завжди були бестселерами.

Помер 27.01.2009 р.

Джон Хойер Апдайк

Життя та творчість М. Кундери

Мілан Кундера — усесвітньо відомий чесько-французький письменник, поет, прозаїк, драматург. Народився 01.04.1929 р. у Брно (Чехословаччина), в інтелігентній родині Людвика Кундери, чеського музикознавця та піаніста, який упродовж 1948–1961 рр. очолював Музичну академію Брно. З раннього віку Мілан навчався гри на піаніно зі своїм батьком. 1948 року закінчив школу та почав вивчати літературу й естетику на факультеті мистецтв Карлового університету, але за два семестри перейшов до Академії Кіно, де відвідував лекції з режисури й написання сценаріїв.

Із 1975 р. мешкає у Франції, пише чеською та французькою. У своїх творах Кундера змальовує суперечливий світ, який постійно аналізує з філософської точки зору. Проте визначити приналежність Кундери до якоїсь конкретної філософської школи неможливо.

Мілан Кундера

Концентруючись на еротичному боці характерів своїх персонажів, Кундера аналізує соціальне значення еротичного досвіду людини. Твори Кундери є наслідком його центральноевропейського досвіду розчарування в лівому крилі комунізму та захоплення західноевропейською літературною традицією, проголошеною у творах Рабле, Дідро, Сервантеса та Стерна, а також центральноевропейських авторів, зокрема Ф. Кафки, Р. Музіля, Г. Броха та М. Хайдеггера.

Життя та творчість Т. Р. Пінчона

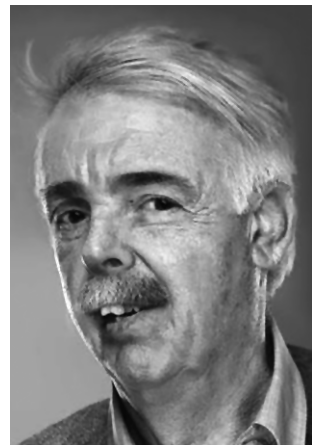
Томас Раґлз Пінчон — американський письменник, відомий своїми складними прозовими творами, представник постмодернізму. Народився 08.05.1937 р. у містечку Глен-Коув на північному березі Лонг-Айленду (штат Нью-Йорк) у родині дрібного службовця.

Закінчивши школу 1953 року, Пінчон вступив до Корнелльського університету, де вивчав прикладну фізику. На другому курсі він полишає університет і йде служити до Військово-морських сил США.

1957 року, повернувшись до Корнелла, Пінчон змінює спеціальність на англійську літературу. Після опублікування кількох оповідань у 1950–1960-ті рр., Пінчон почав писати романи, завдяки яким зажив неабиякої слави. Твори Пінчона написані з використанням багатьох стилів і на різноманітну тематику, зокрема з мотивами з історії, природничих наук та математики.

Пінчон жив у Грінвіч-Віллідж, у Мексиці, доки не переїхав до Філадельфії. Із 1960-го до 1962 року працював у Сіетлі на корпорацію «Боїнг», розробляючи технічну документацію. Протягом цього періоду він публікує кілька оповідань і активно працює над своїм першим романом «V», який вийшов друком 1963 року, здобувши авторові Фолкнерівську премію за кращий дебют та висування 25-річного письменника в перші ряди американської літератури.

Письменник відомий тим, що не з'являється на публіці (хоча незначну кількість його фотографій колись було опубліковано) і точне місце його проживання не відоме. Поміж найвидатніших творів Т. Пінчона варто зазначити такі, як «V» (1963), «Веселка тяжіння» (1973), «Мейсон і Діксон» (1997), «Остання межа» (2013).

Томас Раґлз Пінчон

Цікаво, що 2004 року Томас Пінчон озвучував самого себе у двох епізодах відомого мультсеріалу «Сімпсони». Анонімність було збережено — персонажа письменника зобразили з пакетом на голові.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан до постаті одного з митців, про яких ви почули сьогодні на уроці.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть речення: «Сьогодні на уроці мені запам'яталося...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: читати твори з переліку згаданих на уроці та запропонованих Програмою (за вибором учнів).

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість М. Павича.

Сербія

УРОК 80

МИЛОРАД ПАВИЧ. СТИСЛІ ВІДОМОСТІ ПРО МИТЦЯ. УТИЛЕННЯ В ОПОВІДАННІ «СКЛЯНИЙ РАВЛИК» ОЗНАК ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про життя і творчість М. Павича; розуміння особливостей його постмодерністських творів; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, «магічний реалізм».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет М. Павича, видання його творів, мультимедійна презентація за темою уроку, медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Евристична бесіда

- ▼ Які чинники сприяли виникненню постмодернізму, як його обґрунтовують філософи й самі письменники?
- ▼ Кого вважають провісником постмодернізму? Чому?

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Милорад Павич пішов із життя 2009 року, залишивши по собі незбагнений скарб — слово. Його вважають одним із найяскравіших представників постмодернізму й «магічного реалізму» ХХ ст. У Франції та Іспанії Павича називають *«автором першої книги ХХІ ст.»*, австрійські критики говорять про нього як про *«очільника європейського модерну»*, англійські називають *«оповідачем, рівним Гомерові»*, а в Південній Америці вважають *«найважливішим письменником сучасності»*. Саме з такою яскравою зіркою на літературному обрії ми сьогодні ознайомимося.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Милорад Павич відомий не тільки як поет, письменник, а й як літературознавець, перекладач, викладач, дослідник сербського бароко та поезії символізму. 2004 року його навіть було номіновано на Нобелівську премію в галузі літератури. Саме вона, література, посідала значне місце в житті Павича: одного разу він зазначив, що у нього немає біографії, є тільки бібліографія.

Усе життя Милорад вивчав класичну літературу та дійшов висновку, що класичний спосіб прочитання книг давно вичерпав себе. Саме тому Павич у своїх творах намагався змінити спосіб читання книги, надати читачеві більше свободи: дати змогу вирішувати, де починатиметься, а де закінчуватиметься роман, якими будуть зав'язка і розв'язка книги, а якою — доля героїв. Він порівнював свої романи з будинком, до якого можна ввійти з різних сторін та в якого є кілька входів і виходів. Для кожного роману письменник

вигадував нову структуру, тому не дивно, що всі його книги завжди зачаровували як читачів, так і критиків.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням *(Учні виступають з оглядом життя та творчості М. Павича.)*

Очікуваний результат

Огляд життя та творчості М. Павича

Милорад Павич — сербський поет, прозаїк, літературознавець, перекладач, фахівець з історії сербської літератури XVII–XIX ст., сербського бароко й поезії символізму; один із найулюбленіших читачами (судячи з накладів його творів) письменників екс-Югославії XX ст.

Народився в Белграді 15.10.1929 р. у родині скульптора й викладачки філософії. Учився у школі в Белграді. Писати почав рано. Дитинство Павича припало на німецьку окупацію.

У 1949–1953 рр. навчався на філософському факультеті університету Белграда, згодом здобув ступінь доктора філософії в галузі історії літератури в Загребському університеті. Перш ніж цілком присвятити себе літературній творчості, М. Павич викладав у різних університетах (у паризькій Сорбонні, у Відні, Фрайбурзі, Регенсбурзі та Белграді). Був наставником сербського письменника і літературознавця Сави Дамянова.

Перша поетична збірка Павича «Палімпсести» вийшла друком 1967 року.

1971 року було опубліковано наступну віршовану збірку — «Місячний камінь». Крім того, М. Павич працював у газетах, писав критичні праці, монографії з історії стародавньої сербської літератури та поезії символізму, перекладав вірші з європейських мов.

Усесвітньої слави митець зажив після виходу друком роману «Хозарський словник» (1984), що став бестселером. Книги М. Павича перекладено кількома мовами світу.

1991 року Павич увійшов до складу Сербської академії наук і мистецтв.

2004 року митця номінували на Нобелівську премію з літератури, щоправда, він її не здобув, поступившись місцем під час голосування Ельфріді Єлінек.

Павич володів російською, німецькою, французькою, кількома давніми

Милорад Павич

мовами, перекладав Пушкіна та Байрона сербською, брав участь у роботі *Société Européenne de Culture* та сербського ПЕН-клубу. Був одружений із Ясмін Михайлович (сербською письменницею, літературознавицею та літературним критиком).

Помер Милорад Павич 30 листопада 2009 р. у Белграді на 81-му році життя від інфаркту міокарда.

3. Аналітична робота (запис до зошитів)

- ▼ Складіть опорну схему-конспект «Творчі досягнення Милорада Павича».

Очікуваний результат

4. Розповідь учителя

— М. Павич: п'єса «Скляний слимак» та оповідання «Скляний равлик» (загальний огляд). Уперше п'єсу Милорада Павича «Скляний слимак» опубліковано у журналі «Іноземна література» 1998 року. Згодом цей твір став складовою збірки з однойменною назвою.

Оповідання «Скляний равлик» — твір, що містить кілька окремих частин, два варіанти розвитку однієї історії, показаної з дещо різних сторін. Фактично, це нова ідеологія творчості від автора, новий прийом, який полягає в багатоваріантності розвитку та кросворді випадковостей. Чудодійна запальничка в одному з варіантів

твору виконує заповітне бажання, в іншому цього немає. Якщо обрати фінал, то герой висіче вогонь тричі поспіль (згідно з написом на футлярі), і запальничка вибухне, позбавляючи життя тих, хто дуже домагається здійснення своїх заповітних бажань.

Незвичним є також те, як автор представляє свого читача: він робить спробу апелювати як до чоловічого, так і до жіночого начала в людині. Читач має вибрати закінчення, яке йому ближче. Твір задумано так, що читач може самостійно визначити, з якого розділу йому почати читання твору, а яким завершити. Від того, яку саме стежину він обере, залежить, якою буде кінцівка твору. Так, головні герої залишаються живими, якщо дію оповідає жінка; якщо ж розповідає чоловік, герої гинуть. Саме у такий спосіб автор підкреслює різницю між жіночим та чоловічим сприйняттям. У тексті нелінійна дія, ті самі ситуації повторюються, і потрібно зрозуміти, яка ключова деталь змінилася.

Як письменник-постмодерніст, М. Павич, звертаючись до архетипів історичної пам'яті, не відтворює історичних подій, а вільно інтерпретує історичні факти. Робить це він для того, щоб створити штучні культурні моделі та літературні містифікації.

Майстер нелінійної прози, Павич наголошує, що не він визначає, якими мають бути розвиток дії, характери, принципи й рішення героїв, — це має зробити читач.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Творча робота

- ▼ Складіть есе (усно) за темою «Чому я б прочитав (прочитала) твори Милорада Павича?».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати твір «Скляний равлик» М. Павича; сформулювати запитання, на які хотіли б отримати відповіді на наступному уроці.

УРОК 81

«СКЛЯНИЙ РАВЛИК» М. ПАВИЧА. МОЖЛИВІСТЬ ОБРАННЯ ШЛЯХІВ ЧИТАННЯ ТВОРУ ЯК ВИЯВ ХАРАКТЕРНОЇ ДЛЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ГРИ ПИСЬМЕННИКА З ТЕКСТОМ І ЧИТАЧЕМ, «ВІДМОВИ ВІД МОНОПОЛЬНОГО ПРАВА АВТОРА НА ІСТИНУ». ВАРІАНТИ ФІНАЛУ ТВОРУ ЯК ОЗНАКА СТИЛЮ М. ПАВИЧА. ЗНАЧЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про життя і творчість М. Павича; розуміння особливостей його постмодерністських творів; поглиблене розуміння художньої манери письменника; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, «магічний реалізм».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет М. Павича, тексти п'єси «Скляний слимак» (або оповідання «Скляний равлик») М. Павича, аркуші паперу (за кількістю учнів).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Милорад Павич не просто пише: він дарує читачам свій незвичний світ. Занурившись у його багатогранне мислення, поринаєш в абсолютно іншу, дивну реальність. Цінність таких ілюзій полягає в тому, що їх можна витягувати з творів Павича і застосовувати до реального життя. Це працює, приносячи в життя більше щастя й розуміння. Незвичайною цікавою мовою створює письменник свої тексти, у один з яких пропоную вам сьогодні заглибитися.
(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Інтерактивний прийом «Асоціативна сітка» (запис до зошитів)

- ▼ Колективно складіть асоціативну сітку за темою «Скляний равлик».

2. Інтерактивна вправа «Відстрочені запитання»

- ▼ Запишіть на окремих аркушах запитання, на які ви хотіли б отримати відповіді під час сьогоднішнього уроку.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Як ми вже зазначали на попередньому уроці, М. Павич як письменник-постмодерніст використовує у своїх творах символи, образи, міфологеми, стереотипи культури, що перетворює його прозу на особливий спосіб культурологічного мислення. Письменник зумів додати концептуальності та стрункости майже релігійного вчення тому, що раніше, до формування канонів постмодернізму, намагалися осмислити в кіно, живописі й літературі.

2. Творчо-аналітична робота. Колективне складання сюжетного ланцюжка «Услід за автором» (запис до зошитів)

- ▼ Визначте особливості композиційної побудови п'єси «Скляний равлик» М. Павича.
- ▼ Складіть сюжетний ланцюжок п'єси «Скляний равлик» М. Павича, визначивши сюжет та композицію твору.

Очікуваний результат

Перша дія вперше

Зустріч Дівчини (Хатчепсут) із Чоловіком у чорному → поява Письменника й Жінки (Давидової колишньої дружини), спілкування з Чоловіком у чорному → усамітнення Жінки й Чоловіка у чорному → *«тепер це бомба, а не свічка»*¹ → Давид краде у Чоловіка з квітами ножа → Давид у крамниці білизни, річ у жовтому чохлі → червона коробочка з бантиком → Чоловік у чорному → запрошення на Святвечір; запитання про Ніферуре → зустріч на квартирі Дівчини → запальничка і скляний равлик → вибух.

Перша дія вдруге

Зустріч Дівчини й Чоловіка у чорному біля газетного кіоску; крадіжка запальнички в жовтому чохлі → крамниця жіночої білизни → *«якщо мене тричі підряд запалиш, здійсниться твоє бажання»* → Давид в крамниці жіночої білизни; утрата червоної коробочки → Дівчина в церкві; письменник і Жінка → квартира Дівчини → Чоловік у чорному і група акторів на площі; вистава → запрошення на Святвечір; згадка про Ніферуре → квартира

¹ Тут і далі: цитати з п'єси М. Павича «Скляний слимак» наведено у перекладі Івана Лучука.

Дівчини; приготування; візит Давида → розмова про минуле чотирьохтисячолітньої давнини → скляний равлик і запальничка → Чоловік у чорному; колядники → черкання сірника → до вибуху не доходить.

Композиційна особливість: вистава на дві перші дії, що зазначено у назві україномовного перекладу п'єси.

3. Евристична бесіда

- ▼ Назвіть головних дійових осіб п'єси М. Павича «Скляний равлик».
- ▼ Як автор характеризує кожного з них? *(Дівчина (панна Хатчепсут) — продавчиня у крамниці жіночої білизни; молода й вродлива. Давид Сенмут — безробітний архітектор, щойно розлучений, вродливий, завчасно посивілий, із п'ятьма проділами у волоссі впоперек від вуха до вуха; трішки клептоман. Жінка — Давидова колишня дружина; підступна й ненадійна. Чоловік у чорному (Тутмос III) — посланець із минулого, чимось нагадує Мефістофеля.)*
- ▼ Що це за «гра в крадіжку» у творі? Як її пояснити? *(Цитата з книжки, яку зачитала Дівчина: «Завжди так само. Одну річ вкрасти, іншу річ подарувати. І то різним особам. Не важливо ні що, ні кому. Подеколи, залежно від обставин, мусила міняти послідовність ходів і спершу дарувала, а вже тоді крала...».)*
- ▼ Яку назву має твір? *(В україномовних перекладах п'єси — «Скляний слимак: вистава на дві перші дії», оповідання — «Скляний равлик: оповідання з інтернету» або «Скляний равлик: передсвяткова історія».)*
- ▼ Розкажіть детальніше про запальничку у жовтому чохла та скляного слимака.
- ▼ Що зробила зі слимаком Жінка? Які дії зі слимаком здійснила Дівчина?
- ▼ Як пояснити вибух у дії, яка велась від чоловічої сутності?
- ▼ Чому вибуху не сталося в іншій дії?
- ▼ Чи тільки у скляному слимакові, якого вибухівкою наповнила Жінка, була небезпека? *(Ні. Автор завершує твір цитуванням інструкції до запальнички, на яку герої чомусь не звернули уваги: «Увага! Небезпечно для життя! Тримати подалі від вогню. Це не проста запальничка. Це зброя особливого призначення. Динамітний набій у ній активується після третього послідовного загоряння приладу»¹.)*

¹ Тут і далі: цитати з оповідання М. Павича «Скляний равлик» наведено у перекладі Олега Микитенка.

- ▼ Хто така Ніферуре? З якою метою автор увів її до твору?
- ▼ За допомогою яких засобів автор переключає увагу глядачів відповідно до розвитку дії? (*За допомогою світла, музичних засобів, пауз.*)
- ▼ Чи всі сцени продубльовано в обох варіантах п'єси? Що є спільного? Чим вони різняться?
- ▼ Як у п'єсі минуле пов'язане із сьогоденням?
- ▼ Навіщо у творі присутній Чоловік у чорному? Яке символічне значення має цей образ?
- ▼ Чому Дівчина спочатку лякається Чоловіка у чорному, а потім спокійно відчиняє йому двері? (*«Чоловік в чорному для нас не небезпечний. Адже все вже сталося. Він нас вже убив. І не може убити знов. Немає на світі нікого, хто міг би убити одну і ту ж людину двічі. Такого не буває... Крім того, він спізнився. Вже перевалило за північ. Сьогодні Різдво. А в Різдво народжуються, а не вбивають...»*.)

4. Аналітична робота

- ▼ Визначте основні символи у п'єсі «Скляний слимак» (оповіданні «Скляний равлик»). (*Два варіанти фіналу — право вибору кожною людиною свого шляху в житті. Запальничка — небезпеки, які можуть спіткати на життєвому шляху. Чоловік у чорному — нагадування про минуле, про борги. Ніферуре — можливість дива. Хатченсут — жіноче начало, яке несе життя.*)
- ▼ Яке символічне значення у творі має скляний слимак? (*Символ слимака у п'єсі — символ смерті, адже саме він стає страшним знаряддям для вбивства Давида, яке обирає Жінка, хоча з вигляду вона «чудна». Сам автор підказує нам небезпеку, уміщену в слимакові, підкреслюючи її в п'єсі зловісною, тривожною музикою.*)

5. Дослідницько-аналітична робота.

Теорія літератури (запис до зошитів)

- ▼ Визначте ознаки постмодернізму у творі М. Павича «Скляний равлик».

Очікуваний результат

Інтерактивний та нелінійний простір у творі, часові порушення, наявність діалогу читача з героями твору, інші діалоги, що вражають багатством нових можливостей; оповідання стверджує про можливість часово-просторових змін; фантазмагорія.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІВ ТА НАВИЧОК

1. Колективне узагальнення

- ▼ Колективно узагальніть опановану під час уроку інформацію, визначивши стиль творчості М. Павича.

Очікуваний результат

Стиль М. Павича. У творчості Милорада Павича простежуються певний стиль і прийоми. Головна особливість його прози — це створення текстів, які мають інтерактивну нелінійну структуру з елементами кросворда, який можна прочитати по горизонталі і по вертикалі, подібно до ворожіння на картах таро, де послідовність розділів і долі героїв залежать від роздавання карт, клепсидри, що об'єднує дві книги за принципом «мій кінець — мій початок» або роман з астрологічним путівником для непосвячених.

Милорад Павич створив особливий, ні на кого не схожий стиль, мову, форму оповіді. Він значно випередив епоху, його тексти не завжди зрозумілі, а його прозу не можна назвати літературою для масового читача: Павич створював гіпертекст, спираючись на багаті знання з історії, богослов'я, фольклору, літератури. У чому ж полягає таємниця його чарів? Напевно, у тому, що він черпав своє натхнення зі снів, які так само дивні, неповторні, а головне — нелінійні, як і його романи.

2. Інтерактивна вправа «Відстрочені запитання»

- ▼ Чи можете ви тепер відповісти на власні запитання, занотовані на початку уроку?

(Учитель оголошує записані учнями на окремих аркушах запитання, учні по черзі на них відповідають.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: опрацювати матеріал підручника за темою уроку, підготуватися до уроку позакласного читання, прочитати «Вавилонську бібліотеку» Х. Л. Борхеса.

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість Х. Л. Борхеса, його твір «Вавилонська бібліотека».

Аргентина

УРОК 82

ПЧ. ХОРХЕ ЛУЇС БОРХЕС «ВАВИЛОНСЬКА БІБЛІОТЕКА»

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про художні особливості літератури Латинської Америки та зародження постмодернізму; знання про життя, творчість та оригінальність творчої манери Х. Л. Борхеса; навички дослідницько-аналітичної роботи з текстом; культуру зв'язного усного мовлення; мислення; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння самостійно знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок; урок позакласного читання.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, «магічний реалізм».

Обладнання: портрет Х. Л. Борхеса, тексти твору «Вавилонська бібліотека».

Це книга, яка не має кінця, і лабіринт, із якого немає виходу...

Х. Л. Борхес

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивний діалог «Учитель — учень»

- ▼ Якому напрямку поступився місцем модернізм?
- ▼ Що ви пам'ятаєте про постмодернізм?

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Латиноамериканська література зробила, беззаперечно, оригінальний та самотній внесок у художній розвиток культури людства завдяки тому, що всі видатні художники прагнули об'єднати, синтезувати свою народну традицію з європейським, а згодом — зі світовим культурним досвідом. Сьогодні ми ознайомимося з творчістю одного з найяскравіших представників

латиноамериканської літератури й поговоримо про його вплив на розвиток сучасного мистецтва слова.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Хорхе Луїс Борхес — аргентинський прозаїк, поет і публіцист, визнаний одним із найвидатніших письменників ХХ ст.

У фантастичних за сюжетами новелах, вигадках-притчах (збірки «Вигадані історії», «Алеф», «Рядки піщинок, що біжать») він створив свій світ «знань-лабіринту-загадок», у яких читач є і співавтором, і співзагадником.

Активно використовуючи метафорику дзеркала та сну, Борхес збудував світи-намістини, що багаторазово відбиваються у цьому дзеркалі та нанизані на єдину нитку.

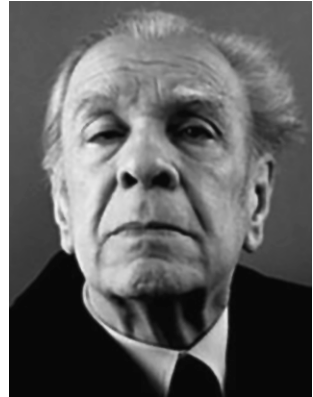
Хорхе Луїс Борхес — одна з легендарних особистостей сучасного літературного світу.

Перелік його премій, нагород і титулів розростається на багато рядків: коммендаторе Італійської республіки, командор ордена Почесного легіону «За заслуги в літературі й мистецтві», кавалер ордена Британської імперії «За видатні заслуги» та іспанського ордена «Хрест Альфонсо Мудрого», доктор Сорбонни, Оксфордського й Колумбійського університетів, лауреат премії Сервантеса...

На всіх континентах його перекладають, вивчають, цитують. Однак Борхеса не тільки звеличують, а й знецінюють. У минулому він досить часто робив реакційні заяви на різні злободенні питання, виявляючи певну нарочитість (епатаж та настирливу ексцентричність), бажання шокувати активну передову суспільну думку Латинської Америки. Позиція Борхеса викликала здивування, суперечки, а то й заперечення з боку таких письменників, як Пабло Неруда, Габріель Гарсія Маркес, Хуліо Кортасар, Мігель Отеро Сільва. Проте вони завжди визнавали Борхеса майстром та фундаментом нової латиноамериканської прози.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають із повідомленням про життя та творчість Х. Л. Борхеса.)

Хорхе Луїс Борхес

Очікуваний зміст повідомлення

Хорхе Франсіско Ісідоро Луїс Борхес Асеведо народився 24 серпня 1899 р. у місті Буенос-Айресі (Аргентина), у родині аргентинського адвоката Хорхе Гільєрмо Борхеса та шляхетної уругвайки Леонор Асеведо Суарес. У Борхесів було заведено спілкуватися як іспанською, так і англійською мовами. З раннього віку Хорхе Луїс захоплювався поезією, у віці чотирьох років навчився читати й писати.

1905 року Борхес розпочав навчання з англійською домашньою вчителькою. Наступного року він написав своє перше оповідання *La visera fatal*. У віці дев'яти років Борхес переклав з англійської на іспанську відому казку Оскара Вайльда «Щасливий принц», яку згодом було опубліковано у газеті «Ель Паїс». Навчання у школі Борхес розпочав у 9 років одразу з четвертого класу.

1914 року батько Борхеса був змушений полишити роботу через утрату зору, тому родина вирушила до Європи заради його лікування. Згодом, утікаючи від Першої світової війни, Борхеси осіли в Женеві, де Хорхе навчався в школі. Там хлопець захопився французькою реалістичною прозою, експресіоністською та символістською поезією, творчістю Рембо, Шопенгауера, Ніцше, Карлайла, Честертона, почав писати вірші французькою.

1919 року сім'я Борхеса переїхала до Іспанії. У Мадриді та Севільї Борхес приєднався до ультраїстів (представників літературного напрямку, здебільшого іспаномовних, які визнавали метафору самодостатньою художньою цінністю та відмовилися від рими й класичного віршування на користь образності, побудованої переважно на суб'єктивних асоціаціях). За своє життя Хорхе Луїс Борхес допоміг заснувати три авангардних журнали, очолював Національну бібліотеку й викладав англійську мову в університеті Буенос-Айреса. Його вірші зібрано в чисельні збірки; він часто надихався повсякденним життям або епізодами аргентинської історії, які митець уважав духовними пригодами, що характеризуються ліризмом, уявою і сміливістю. Його есе й переклади просякнуті філософією.

1968 року Борхес подорожує Чилі, Європою та Ізраїлем, де виступає з публічними лекціями.

1969 року виходить друком переклад «Листя трави» Волта Вітмена, зроблений Борхесом.

1970 року опубліковано збірку оповідань Борхеса «Повідомлення Броуді».

Пізні вірші митця вийшли друком у збірках «Ділок» (1960), «Хвала тіні» (1969) та «Золото тигрів» (1972).

1972 року Хорхе Луїс Борхес їде до США, де здобуває численні відзнаки й читає лекції у кількох університетах. 1973 року його

визнають почесним громадянином Буенос-Айреса, того ж року Борхес полишає посаду директора Національної бібліотеки.

1979 року письменник здобув премію Сервантеса — найпрестижнішу в іспаномовних країнах нагороду за заслуги в літературній царині.

Останньою прижиттєвою публікацією Борхеса стала книга «Атлас» (1985) — збірка віршів, фантазій і дорожніх нотаток.

Письменник багато подорожував. 1986 року аргентинець Хорхе Луїс Борхес переїхав до Женеви, де помер 14 червня у віці 86 років від раку печінки й емфіземи легень. Видатного аргентинського письменника поховали на женевському цвинтарі Пленпале (цвинтарі королів).

3. Слово вчителя

— Тематика творчості та творча манера Х. Л. Борхеса. За словами самого письменника, це — *«Батьківщина, подвиги пращурів, історія літератур, що звеличили людські мови; сутність відкритих йому філософій, вечірні сутінки, відпочинок і свята, околиці його міста»*.

Тематичне розмаїття есе й оповідань митця справді неосяжне: буддизм та кабала, апокрифічні Євангелія та середньовічні містики, китайська Книга змін та історії ангелів.

Творчість письменника — зіткнення двох полюсів, двох протидіючих стихій. На одному полюсі — вимисли інтелекту й фантазії, на іншому — насичена дією національна історія.

Аргентинське минуле з'явилося в його творах як утрачений рай, адже там було своє сповідання віри: хоробрість, відданість, дружбі, готовність гідно зустріти смерть.

Автор із великою любов'ю і патріотизмом описав старі квартали Буенос-Айреса, опрацював місцеві перекази, оспівав національну історію.

4. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (продовження)

(Учні виступають із загальним оглядом літературного твору («Вавилонська бібліотека» Х. Л. Борхеса).)

Очікуваний зміст повідомлення

Загальний огляд літературного твору
(«Вавилонська бібліотека» Х. Л. Борхеса)

«Вавилонська бібліотека» — це оповідання-новела аргентинського письменника та бібліотекаря Хорхе Луїса Борхеса, світ

якого — це неосяжна Бібліотека, що вміщує всі можливі 410-сторінкові книги певного формату.

Оповідання було написано іспанською й вийшло друком у збірці оповідань Борхеса за 1941 рік «Сад з розгалуженими стежками».

Головний герой новели «Вавилонська бібліотека» — сама Бібліотека, що реально існує та охоплює весь світовий простір. Вона заплутана, наче лабіринт. Книги перегукуються в ній, дзеркально відбиваючись одна в одній. Порівняно з цією Бібліотекою легендарна Вавилонська вежа — жалюгідна претензія людської уяви на грандіозність.

Бібліотека містить секції, які мають форму шестигранників і є водночас книгосховищами і читальними залами. Кожен шестигранник пронизують гвинтові сходи, що простягаються вниз і вгору. До всього, що є в Бібліотеці, і до неї самої не можна застосувати поняття початку й кінця: нескінченність — її головна характеристика.

Мешканці цього химерного всесвіту — звісно, читачі — одного разу злякалися холодної нескінченності свого світу, і перед ними постало завдання: пізнати цей світ. Однак читачі смиренно погодились з чиеюсь сумнівною ідеєю, ніби в Бібліотеці є книга, що *«містить суть і короткий виклад всіх інших»*¹.

Отже, основною темою оповідання, написаного в стилі есе-фікції, є опис Вавилонської бібліотеки — вигаданого місця, у якому перебуває герой оповідання. У творі практично нічого не сказано про героя оповіді, він грає більш оповідальну і споглядальну роль, що характерно для багатьох творів Борхеса. Ніби світ, простір і час рухаються навколо і крізь героя, а він має лише спостерігати. Твір написано у жанрі «магічного реалізму».

5. Евристична бесіда

- ▼ Опишіть, який вигляд мала Бібліотека в оповіданні. *(Вона містила нескінченну кількість шестиграних секцій (галерей) із книжковими полицями; у коридорах галерей — дзеркала, які зорозово подвоювали і так безмежну кількість фондів Бібліотеки, у яких не було двох однакових книг.)*
- ▼ Як розміщені книги в Бібліотеці? Які ці книги? *(У кожній з кімнат є по 20 полиць, на кожній з яких містяться 32 книги одного формату, в усіх книгах по 410 сторінок, на кожній сторінці 40 рядків, у кожному рядку приблизно 80 літер чорного*

¹ Тут і далі: цитати з оповідання Х. Л. Борхеса «Вавилонська бібліотека» наведено у перекладі Віктора Шовкуна.

кольору із 25 орфографічними символами: 22 літери, крапка, кома та пробіл.)

- ▼ Що вам відомо про книги Бібліотеки? (Вони різняться хоча б однією літерою, хоча б одним словом. Тут зберігаються практично всі можливі книжки, які розкривають таємниці світу минулого, теперішнього і майбутнього.)
- ▼ Що ми знаємо про того, хто розповідає про Бібліотеку? (Герой-оповідач виявився зачиненим в інтелектуальних лабіринтах Бібліотеки. Подорожуючи нескінченними книжковими галереями, він шукав книгу, яка була каталогом каталогів.)
- ▼ Чим займалися інші присутні в Бібліотеці? (Усі люди Бібліотеки розшифровували таємниці її виникнення.)
- ▼ Який висновок зробив Оповідач? (Пошук Універсальної Книги допоміг йому дійти універсального висновку, що це «велика кругла книжка, безмежний корінець якої проходить стінами... Ця сферична книга є Бог».)
- ▼ Про який забобон, що виник у Бібліотеці, говорить автор? («Людина Книги. На якійсь полиці в якомусь шестиграннику стоїть книга, яка містить суть і короткий виклад всіх останніх: якийсь бібліотекар прочитав її і став подібним до Бога».)
- ▼ Чим займалася інквізиція в Бібліотеці? Якими були наслідки її дій? (Інквізиція спалювала тисячі книжкових полиць. Але Вавилонське книгосховище було настільки безмежним, що людина не могла заподіяти йому жодної шкоди.)

6. Художнє аналізування тексту літературного твору (колективне узагальнення)¹

- ▼ Узагальніть свої знання за оповіданням Х. Л. Борхеса «Вавилонська бібліотека»: визначте символіку, художні принципи та значення метафор у творі.

Очікуваний результат

Використання метафор в оповіданні Х. Л. Борхеса «Вавилонська бібліотека»

«Вавилонська бібліотека» — це водночас метафора і космо-су, і культури. У поведінці персонажів оповідання автор метафорично втілює різні позиції сучасної людини у ставленні до культури: одні — традиціоналісти — фетишизують культуру минулого, інші — авангардисти — спростовують традицію, треті — цензори — нав'язують нормативно-моралістичний підхід

¹ Рекомендовано для використання у класах із високим рівнем навчальних досягнень.

до класичних текстів. *Книга, слово, літера, бібліотека, лабіринт* — найпоширеніші метафори.

Символи в оповіданні Х. Л. Борхеса
«Вавилонська бібліотека»

Зазначені метафори є також образами-символами:

- *лабіринт* — символ простору й одночасності буття справжніх культурних феноменів;
- *літера* — символ таємних знаків;
- *слово* — символ усемогутності, магії;
- *книга* — символ духовного зцілення;
- *бібліотека* — символ явищ культури минулого.

Художні принципи в оповіданні Х. Л. Борхеса
«Вавилонська бібліотека»

- Метафоричність, тяжіння до символіки.
- Інтелектуальна витонченість.
- Звернення до філософських та метафізичних проблем буття людини.
- Гра з читачем, що реалізовано завдяки розгорнутій системі прихованих натяків та цитат із творів усесвітньої літератури.
- Поєднання реального й фантастичного.
- Інтертекстуальність та цитатне мислення.

**V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЬ,
УМІНЬ ТА НАВИЧОК**

1. Інтерактивний прийом «Групування»

- ▼ Складіть ґроно за темою «Творчість Х. Л. Борхеса».

2. Робота з епіграфом до уроку

- ▼ Як ви розумієте слова, що є епіграфом до нашого уроку?
(*Учні занотовують до зошитів епіграф до уроку.*)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: написати стисле есе (7–9 речень) за темою «“Вавилонська бібліотека” Х. Л. Борхеса», прочитати твір «Менади» Х. Ф. Кортасара.

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість Х. Ф. Кортасара.

Для охочих: прочитати твір «Дзеркало і маска» Х. Л. Борхеса.

УРОК 83

ХУЛІО КОРТАСАР. СТИСЛІ ВІДОМОСТІ ПРО ПИСЬМЕННИКА. ФАНТАСМАГОРИЧНА КАРТИНА БЕЗУМСТВА НАТОВПУ В ОПОВІДАННІ «МЕНАДИ»

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про життя і творчість Х. Ф. Кортасара; розуміння особливостей його постмодерністських творів; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, фантасмагорія.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Х. Ф. Кортасара, видання його творів, мультимедійна презентація за темою уроку, медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Усне словесне малювання

- ▼ Виконайте усне словесне малювання за темою «Постмодернізм у творах М. Павича та Х. Л. Борхеса».

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Продовжуючи досліджувати літературу постмодернізму, сьогодні ми ознайомимося із творчістю автора, ім'я якого в Україні згадують не дуже часто. Це Хуліо Кортасар, який, подібно до решти латиноамериканських авторів, з одного боку, дуже гостро відчував зв'язок із рідною країною чи навіть із рідним континентом, а з іншого — завжди був спрямованим на сприйняття європейської культури, складовою якої він став.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Хуліо (Жюль Флоренсіо) Кортасар — аргентинський поет та письменник, представник напряму «магічний реалізм»; прозаїк, який поєднав у своїй творчості глибоку прихильність до європейської культури і незмінний інтерес до аргентинської реальності. Один із найвидатніших аргентинських письменників XX ст., Хуліо Кортасар був улюбленцем інтелектуальної еліти 1960-х рр. Та й протягом останніх десятиліть його популярність не зменшилася. Навіть навпаки: роль Кортасара у світовому літературному процесі стає дедалі відчутнішою, попри те, що митець помер понад 30 років тому (1984). Письменник, що постійно експериментував у своїх книжках, проклав шлях для численних новаторських змін у літературі.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають з оглядом життя та творчості Х. Ф. Кортасара.)

Очікуваний зміст повідомлень

Огляд життя та творчості Х. Ф. Кортасара

Хуліо (Жюль Флоренсіо) Кортасар народився 26.08.1914 р. в Ікселі (Брюссельський столичний регіон), у родині співробітника аргентинського торгового представництва в Бельгії. Дитинство та юність митця минули в Буенос-Айресі.

Закінчивши школу, вступив на літературно-філософський факультет столичного університету, але через відсутність коштів за рік залишив навчання і впродовж семи років учителював у селі.

1944 року розпочав викладання в університеті міста Мендоса. Брав участь в антидиктаторських виступах інтелігенції, через що був змушений покинути педагогічну діяльність. 1946 року повернувся до Буенос-Айреса, став співробітником Книжкової палати.

Здобувши 1951 року літературну стипендію, виїхав до Європи, де до кінця життя мешкав у Парижі, працював перекладачем при ЮНЕСКО.

Хуліо Кортасар

Почав писати дуже рано, 1938 року дебютував як поет-символіст збіркою сонетів «Присутність». Вірші продовжував складати впродовж всього життя, але не публікував їх; помертньо було видано його ліричну книгу «Тільки сутінки» (1984), складовими якої стали вірші й поеми, створені від початку 1950-х рр. до 1983 р.

Письменник помер у Парижі від лейкемії 12 лютого 1984 р. Його поховано на паризькому кладовищі Монпарнас.

Нагороди та звання: премія Кеннеді (Аргентина), премія Медічі серед зарубіжних письменників (Франція), кавалер Золотого Орла на фестивалі в Ніцці, орден Незалежності культури Рубена Даріо (Нікарагуа), член-кореспондент Академії літератури Німецької Демократичної Республіки, почесний член університету Мехіко, кавалер ордена Марка Твена, почесний доктор університету в Пуатьє (Франція), почесний доктор університету Менендес Пелайо (Іспанія).

Формування творчого світогляду й авторської манери Х. Ф. Кортасара

Перше оповідання «Захоплений будинок» (1946) Кортасара опубліковано в журналі, що видавав Х. Л. Борхес, якого Кортасар уважав своїм наставником.

Уже на початковому етапі творчості виявилася схильність Кортасара до своєрідного поєднання реальності з фантастикою, орієнтування на несподіванку, що вражає уяву читача. Нічим не примітна і зовні стійка повсякденність починала розхитуватися під впливом таємничих, ворожих сил, агресія ірреальності породжувала неясний неспокій, передчуття небезпеки — романи «Іспит» (1950 р., опубліковано 1986 р.), «Виграші» (1960), збірки оповідань «Бестіарій» (1951), «Кінець гри» (1956–1964). Фантастична вигадка дозволяла припустити сумнівність і умовність сталих уявлень про оточення, відчувати примарність і крихкість звичних співвідношень між елементами реальності.

Із роками своєрідний спосіб змалювання автором фантастичного припущення видозмінився, ірраціональність подій не завжди була обумовлена втручанням зовнішніх сил, нерідко незвичне, несподіване зароджувалося у внутрішньому просторі самої людини.

Кортасар — визнаний майстер новели, автор збірок «Життя хронопів і фамів» (1962), «Усі вогні — вогонь» (1966), «Той, хто тут бродить» (1977), «Дехто Лукас» (1979), «Ми так любили Гленду» (1980), «Поза часом» (1982) та ін. — із великою увагою ставився до малого жанру, вважаючи, що *«роман перемагає завжди за*

очками, оповідання має виграти нокаут». Його оповідання — розгорнені метафори, відзначені концентрованою атмосферою розповіді, напруженим пульсуванням внутрішнього ритму, відшліфованим словесним матеріалом.

Проте слави Кортасар зажив переважно як романіст, виступивши одним із творців нового латиноамериканського роману.

Після написаних суто на аргентинському матеріалі «Іспиту» й «Виграшів» у зрілий період митець створив «Гру в класи» (1963), «62. Модель для збірки» (1968). Героями цих творів є не тільки аргентинці, а й французи, англійці, данці. У центрі уваги автора — сучасні соціальні, психологічні, етичні проблеми, ідеться про ставлення до світу й інших людей, до влади, про самостійність і свободу, про егоїзм і борг, доброту і любов, але часто це постає в суто метафоризованих варіантах. Романи вирізняються новою, незвичайною манерою написання, калейдоскопічністю подій, змішанням стилів, ускладненими алюзіями, багатшаровою символікою; їх пронизує експериментаторський та ігровий дух — невичерпна фантазія автора відкриває простір для уяви і думки прискіпливого читача, акту творчості, що стає співучасником. Письменник грає зі словами, образами, віртуозно використовує пародію, параболу, парадокс. Життя героїв минає в суто кортасарівському інтелектуальному просторі — це групи близьких за духом та способом мислення людей, які прагнуть своїм повсякденним існуванням спростовувати наявний світопорядок з його умовностями та стандартами, людей, які не прагнуть вести благопристойний спосіб життя.

Українські переклади творів Х. Ф. Кортасара

Першим українською переклав твір Х. Ф. Кортасара Юрій Покальчук («Таємна зброя», 1983), він також разом із Сергієм Борщевським здійснив 2018 року переклад збірки «Усі вогні — вогонь». Твори аргентинського письменника перекладали Галина Грабовська («Слина диявола», 2002; «Переслідувач», 2007; «Південна автострада», 2009), Анатоль Перепадя («Гра в класи», 2008), Петро Таращук («Читанка для Мануеля», 2009) та вже згаданий Сергій Борщевський («Поза часом», 2014).

3. Слово вчителя

— Фантасмагорична картина безумства натовпу в оповіданні Х. Ф. Кортасара «Менади». Атакуючи буржуазну цивілізацію, Кортасар виводить назовні хаос, що сховався під її благопристойним обличчям. Руйнівні сили, що дримають в душі обивателя, чекають слушної нагоди, щоб вирватися на свободу. І тоді, як це

відбувається в оповіданні «Менади», респектабельна концертна публіка перетворюється на здичавіле стадо, «благопристойні» обивателі кидаються на музикантів. У «Менадах» бере початок одна з провідних тем Кортасара — доля мистецтва у суспільстві споживання.

Дія оповідання «Менади» розгортається у великому оперному театрі, де музика раптом пробуджує у масовому глядачеві тваринні інстинкти, скеровані не до повної свободи духу, а до дикого свавілля. Фантазмагорична картина, зображена Кортасаром, доводить, яким заразним є божевільня та яку владу може мати натовп.

Жорстокий парадокс: музика, яка розв'язує садистську оргію, — це П'ята симфонія Л. ван Бетховена, покликана підносити людські душі. Орфей, приборкуючи своїм мистецтвом диких звірів, пробуджує звіра в омасовленій людині — і сам стає його жертвою. Неймовірна майстерність Маестро, а також закладене в «нелюдській» гармонії музики Бетховена руйнівне начало, багаторазово посилене досконалістю виконання, спровокувало зовсім немислиму, але психологічно природну агресію публіки. Чи не було це натяком на те, що Бетховен був одним із улюблених композиторів Гітлера, а сам Гітлер умів зомбувати натовп?

Перед читачем розкривається приголомшливий опис наростаючого збудження натовпу. Лячно... Недарма психологія натовпу — це щось особливе, зі своїми законами, що не збігаються з правилами цивілізованої особистості. Твір, що розпочинається з буденної оповіді про візит до театру, у своїй кульмінації сягає своєрідного жертвоприношення, після якого глядачі спокійно розходяться, ніби нічого страшного не відбулося.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Інтерактивна вправа «Шпаргалка» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть шпаргалку за темою «Хуліо Кортасар та його твори».

Методичний коментар. Застосування прийому «Шпаргалка».

Варіант 1. Складання шпаргалки до складного чи великого за обсягом тексту (або теми). Завдання виконують у такій послідовності: 1) упродовж 30–40 секунд за допомогою ключових слів складають план тексту/теми (записи, що стосуються однієї сторінки, відділяють суцільною лінією); 2) повторний перегляд записів — упродовж 1 хвилини поруч із ключовими словами учні роблять записи у вигляді стислих тез; 3) упродовж 1 хвилини до шпаргалки записують запитання щодо ключових слів. *Варіант 2.* За малюнками,

схемами, умовними позначками, ключовими словами чи словосполученнями відтворюють зміст тексту.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Грунування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть ґроно до постаті Х. Ф. Кортасара.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти аналізувати оповідання «Менади» Х. Ф. Кортасара, опрацювати матеріал уроку за підручником.

УРОК 84

«МЕНАДИ» Х. Ф. КОРТАСАРА. ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ, ПСИХОЛОГІЧНИХ, ЕТИЧНИХ ПРОБЛЕМ У ТВОРІ. СПЕЦИФІКА ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ МИТЦЯ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про специфіку творчості Х. Ф. Кортасара, його індивідуальний стиль; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, фантасмагорія, «магічний реалізм».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Х. Ф. Кортасара, тексти оповідання «Менади», ілюстрації до твору, тлумачні словники.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивний прийом «Одне слово»

- ▼ Одним словом по черзі завершіть речення: «Творчість Хуліо Кортасара для мене означає...».

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Хуліо Кортасар — майстер психологічної прози, у якій уважно розглянуто й ретельно досліджено всі порухи людської душі. А в його героїв насправді є душа. Це живий світ, хворий та стражденний, у якому так багато відчуженості й самотності. Усі ми приходимо в цей світ наодинці та йдемо з нього також наодинці. Це саме про героїв Кортасара. Таким самотнім є герой-оповідач із «Менад». Він потрапляє в гущавину натовпу, і натовп намагається зробити з героя частинку себе. Чи вдалося героєві встояти й залишитися собою? Про це та про специфіку індивідуального стилю Кортасара ми сьогодні говоритимемо.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— «Менади» Х. Ф. Кортасара — оповідання, нетипове для «магічного реалізму». Імовірно, ідеться взагалі про неореалізм, тобто про прозу, укорінену в глибоких психологічних проявах і сприйняттях нашої реальності. Кортасар надзвичайно уважний до опису дрібниць: у його художньому світі є якась особлива, гіпертрофовано патологічна точність і скрупульозність опису. І водночас темпоритм такого світу аж ніяк не є неактуальним, несучасним. Опис стрімкий, динамічний, подеколи нагадує рваний стиль експресіоністичого письма.

2. Словникова робота (запис до зошитів)

Менади (від грец. *μαινάδες* — божевілля) — вакханки, бассаріди, у грецькій міфології супутниці Діоніса. Натовпом прямуючи за Діонісом, менади, прикрашені виноградним листям, плющем, розтrophують усе на своєму шляху; напівголі, у шкурах плямистого оленя, зі скуйовдженням волоссям, часто підперезані задущеними зміями, вони ошаліло волають до Діоніса; роздирають у лісах і горах диких тварин і п'ють їхню кров, немов долучаючись до розтерзаного божества. Менади вибивають зі скель і землі молоко й мед, нерідко приносять людські жертви. Вони захоплюють жінок, залучаючи їх до служіння Діонісові. Джерелом міфів про менад є трагедія Еврипіда «Вакханки», але вже у Гомера Андромаху, яка дізналася про загибель Гектора, названо «Менадою з серцем, що сильно б'ється».

3. Евристична бесіда

- ▼ У чому схожі давньогрецька міфологія та твір Х. Ф. Кортасара?
- ▼ Як ви розумієте поетику назви твору аргентинського митця?
- ▼ У чому полягає своєрідність інтерпретування Х. Ф. Кортасаром міфологічного образу менад?
- ▼ Символом чого є менади?

4. Аналізування тексту літературного твору (колективна робота)

- ▼ Яку тему розкрито в оповіданні Х. Ф. Кортасара «Менади»? *(Тему творчого осяяння та насильства.)*
- ▼ Сформулюйте ідею твору. *(Розкриття безумства натовпу.)*
- ▼ За допомогою яких художніх засобів розкрито образи оповідання? Наведіть відповідні цитати.
- ▼ Що можна сказати про присутніх у театрі? Думку проілюструйте цитатами з твору.
- ▼ Які аргентинські реалії розкрито в оповіданні?
- ▼ Знайдіть ознаки «магічного реалізму» в творі. *(У магічному реалізмі смерті не існує: є лише постійні переходи, кругообіг матерії й енергій, є вічні сутності, які ніколи не вмирають, а лише перероджуються в інші часи та в інших просторах.)*
- ▼ Чи присутні в оповіданні елементи екзистенціалізму? Свою думку доведіть.
- ▼ Доведіть, що оповідання «Менади» Х. Ф. Кортасара належить до творів постмодерністської літератури.

5. Творчо-аналітична робота (запис до зошитів)

- ▼ Які сучасні соціальні, психологічні, етичні проблеми змальовано в оповіданні «Менади» Х. Ф. Кортасара? Напишіть есе за темою «Бачення сучасного життя крізь призму оповідання «Менади» Х. Ф. Кортасара».

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Узагальнювальне слово вчителя (запис до зошитів)

— Специфіка індивідуального стилю Х. Ф. Кортасара. Як ми вже зазначали, аргентинський прозаїк поєднав у своїй творчості глибоку прихильність до європейської культури та незмінний інтерес до аргентинської реальності. Його проза — завжди експеримент і несподіваний авторський прийом, це стосується лексики, стилю і самої літературної форми. Сам письменник через брак

іншого терміна називав свої твори фантастикою, водночас уважаючи, що *«фантастичне позбавлене всілякого літературного інтересу, якщо воно не виникло із самої дійсності»*. Майстерне сплетіння гри уяви з реальними психологічними переживаннями героїв і побутовими подробицями — одна з особливостей його творчості.

Відомий перуанський письменник Маріо Варґас Льюса назвав Кортасара *«реалістом і фантастом водночас»*, висунувши припущення, що у своїй творчості аргентинський митець застосовував чотири компоненти: фантазію, поетичність, іронію та гру.

Особливості індивідуального творчого стилю Х. Ф. Кортасара

- Поєднання реальності з фантастикою.
- Орієнтування на несподіванку, що вражає уяву.
- Розхитування сталої повсякденності під впливом таємничих, ворожих сил.
- Зародження незвичайного і несподіваного у внутрішньому просторі самої людини.
- Розкриття сучасних соціальних, психологічних, етичних проблем.
- Використання нової манери письма: калейдоскопічність подій, змішання стилів, багатошарова символіка, пародія, парабола, метафоризм, парадокс.
- Прагнення героїв, які не бажають вести благопристойний спосіб життя, своїм повсякденним існуванням спростувати наявний світопорядок з його умовностями та стандартами.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть одне з речень на вибір:
 - «Я вважаю, що провідною ідеєю оповідання «Менади» Х. Ф. Кортасара є...»;
 - «Образи персонажів твору, на мою думку, покликані...»;
 - «Я вважаю, що письменник спрямовує читача до...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: підготуватися до уроку позакласного читання, прочитати твір «Останній світ» К. Рансмайра.

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення про К. Рансмайра, історію створення роману «Останній світ».

Німецькомовні твори

УРОК 85

ПЧ. КРИСТОФ РАНСМАЙР «ОСТАННІЙ СВІТ»

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про життя та творчість К. Рансмайра; розуміння особливостей його постмодерністської творчості (на прикладі роману «Останній світ»); читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок; урок позакласного читання.

Основні терміни й поняття: постмодернізм.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет К. Рансмайра, видання його творів, тексти роману «Останній світ», кросворд, мультимедійна презентація за темою уроку, медіазасоби.

*Книги пишуться не для того, щоб у них вірили,
а для того, щоб їх обмірковували.*

У. Еко

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

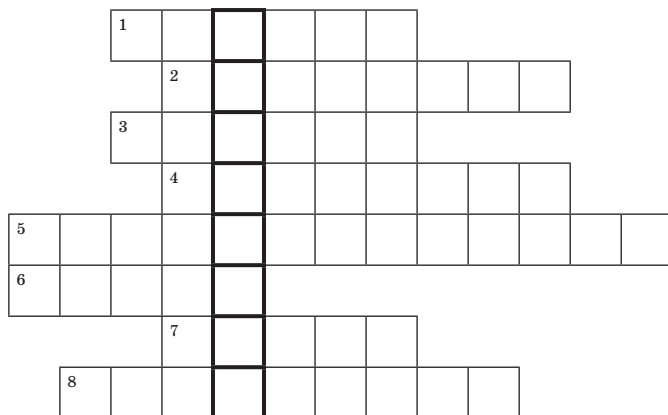
1. Розгадування кросворда

- ▼ Розгадавши кросворд, в обведених клітинках прочитаєте прізвище сучасного письменника-постмодерніста, творчість якого ми вивчатимемо сьогодні.

1. Країна, у якій народився М. Павич. (*Сербія*.)
2. Художній метод — ... (*«магічний» реалізм*).
3. Назва оповідання, написаного Х. Ф. Кортасаром. (*«Менади»*.)
4. Моделлю чого є Вавилонська бібліотека? (*Всесвіту*.)
5. Світоглядно-мистецький напрям сучасної літератури. (*Постмодернізм*.)

6. Річ, яку шукав головний герой оповідання «Вавилонська бібліотека» Х. Л. Борхеса. (*Книга*.)
7. Х. Л. Борхес народився у м. Буенос-... (*Айрес*).
8. Визнання множинності істин. (*Плюралізм*.)

Ключове слово: Рансмайр.

2. Слово вчителя

— Є автори, які написали десятки книг, але відомі лише досить вузькому колу читачів. Австрійський письменник Крістоф Рансмайр за двадцять років опублікував лише три романи, але з моменту виходу друком першого з них зажив визнання читачів та літературних критиків. Його найвідомішими творами є романи «Жахи льодів і мороку» (1984), «Останній світ» (1988) і «Хвороба Кітахари» (1995). Роман «Останній світ» здобув світове визнання і переведений 30 мовами. Із творчістю цього письменника та його романом «Останній світ» ми сьогодні ознайомимося.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

III. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають із повідомленнями про життя та творчість К. Рансмайра, про історію написання ним роману «Останній світ».)

Очікуваний зміст повідомлень

Огляд життя та творчості К. Рансмайра

Крістоф Рансмайр народився 20.03.1954 р. у Велсі (Верхня Австрія), у родині сільського вчителя.

Школу Крістоф відвідував у Ройтгамі та Імундені, а в містечку Ламбах закінчив Бенедиктинську гімназію. Упродовж шести років (1972–1978) він вивчав філософію та ентомологію у Віденському університеті.

В університетські роки Рансмайр розпочав працювати над дисертацією про політичні утопії та співвідношення індивідуальної свободи й суспільної, але, захопившись письменницькою діяльністю, наукової роботи так і не завершив. Упродовж тривалого часу К. Рансмайр працював журналістом.

У 1978–1982 рр. Рансмайр працював редактором у газеті *Extrablatt*, опублікував кілька статей і есе в *GEO*, *Transatlantik* і *Merian*. Після виходу друком 1988 року його роману «Останній світ» багато подорожував Ірландією, Азією, Північною та Південною Америками.

1994 року перебрався до Вест-Корка (Ірландія), де орендував будинок на узбережжі Атлантичного океану: по-перше, ціни там були більш ніж доступні, по-друге, письменників у Ірландії не обкладають податком на прибуток.

Після одруження навесні 2006 року Рансмайр повернувся до Відня.

Книги Крістофа Рансмайра переведено 30 мовами світу. Він — лауреат 12 престижних літературних премій, зокрема премій імені Франца Кафки, Бертольда Брехта, Державної літературної премії Австрії. Письменник багато подорожує найвіддаленішими куточками світу й лише кілька разів на рік читачам випадає щаслива нагода поспілкуватися з улюбленим автором.

Зараз мешкає в Дубліні.

Крістоф Рансмайр

Історія написання К. Рансмайром роману «Останній світ»

Історія написання цього твору досить незвичайна. Відомий німецький письменник, засновник і видавець серії «Інша бібліотека» Ганс Магнус Енценсбергер запропонував молодому авторові підготувати для видавництва «Грено» прозовий переклад славетних «Метаморфоз» Овідія. К. Рансмайр, працюючи над твором античного поета, інтерпретуючи його, відчував, що вийшов за межі просторово-часової структури «Метаморфоз», що одвічні образи та теми цього твору актуальні й досі. Так з'явилися оригінальний

задум, своєрідна міфологізація дійсності. В опублікованому згодом «Задумі роману» К. Рансмайр лаконічно сформулював зміст свого твору: *«Тема — зникнення та реконструювання літератури, поезії; матеріал — «Метаморфози» Публія Овідія Назона»*.

2. Слово вчителя

— Система образів та художні особливості роману «Останній світ» К. Рансмайра (загальний огляд). Образи роману можна поділити на історичні та міфологічні. Коли до перших належав поет Публій Овідій Назон, імператор Октавіан Август та молодий римлянин Котта, то постаті, що становили громаду Томів, запозичено з Овідієвих «Метаморфоз». К. Рансмайр додав до свого твору своєрідний довідничок — «Овідієв репертуар», де стисло характеризував персонажів «Останнього світу» та їхніх прототипів у давньому світі. У формі енциклопедично стислого викладу письменник створив невеликий подвійний ескіз до кожного персонажа роману, проводячи паралель між міфологічними й історичними посталями, цитуючи провідні місця з Овідієвих «Метаморфоз» чи інших літературних та історичних джерел. Автор інтерпретував персонажів, пояснив їхнє місце в сюжеті та в образній системі, роль у розвитку авторської думки. Давньогрецький поет став центральною постаттю твору. Дія, у якій узяли участь усі персонажі, постійно розвивалася навколо особистості Овідія, хоча протягом усього роману він не з'явився жодного разу. Справа не лише в дії. Античний поет — безпосередній натхненник «Останнього світу».

Точка відліку сюжетної лінії «Останнього світу» перебувала також на історичному полотні. Звістка про вигнання довела до відчаю Овідія, і він жбурнув у вогонь майже завершені «Метаморфози», заприсягнувши не писати. Але вже під час плавання грудневим Середземним морем у його голові народилися нові рими «Скорботних елегій».

Роман К. Рансмайра — не тільки одна зі спроб оригінальної інтерпретації античності. Це твір про вічність і плинність, самотню долю й неприкаяність таланту не лише у вигнанні, а й у власній Вітчизні, у суспільстві несхожих на нього, про всю гаму людських почуттів, що реагували на найменші дисонанси.

З'єднувальною ланкою між історичним та міфологічним світом є образ Піфагора. Давньогрецький філософ став у Овідієвій поемі виразником упевненості античного поета в тому, що все змінюється. В «Останньому світі» це — гротескна постать старого, переконаного в реальності попередніх інкарнацій людської душі. У розпачі та стражданнях поета він упізнав власну долю і знайшов гармонію

між своїми та Назоновими думками. Саме він намагався увічнити поета, поставивши пам'ятник на честь кожного його слова.

Завершальна сцена роману — початок апокаліпсису. Змінився клімат, усе підвладне скам'янінню, спустошенню. На руїнах буяє природа. Зник і твір Овідія, література перетворюється на окремі елементи — слова, написані на клаптиках тканини, які перебирає напівбожевільний Котта.

3. Аналізування тексту літературного твору

- ▼ Коли відбуваються події, описані в романі «Останній світ» К. Рансмайра? *(Події відбуваються і в античності, і в сьогоденні. Сполучення сучасного, минулого і майбутнього в єдине ціле набуває позачасових рис. У романі сказано: «Епохи позбувалися своїх назв, переходили одна в одну, перетиналися»¹.)*
- ▼ Чи можна назвати цей роман історичним? *(Це роман про нашу сучасність, де звернення в минуле та майбутнє перетворюється тільки на стилістичні прийоми, що дає змогу авторові дослідити в художньому просторі твору найширше коло питань: від висвітлення сутності тоталітаризму до проблем екології та значення творчості, міри її співвіднесеності з плинним та матеріальним.)* Відповідь обґрунтуйте.
- ▼ Сформулюйте основну ідею роману. *(Заперечення лінійного розвитку — духовне матеріалізується в формі кола, відповідаючи поняттю центричного часу: все повторюється, людство не розвивається, а просто існує.)* Відповідь обґрунтуйте.
- ▼ Що зумовлює деформацію простору? *(Руйнування реальної хронології.)*
- ▼ Скільки просторів описано в романі К. Рансмайра? Стисло схарактеризуйте їх. Обґрунтуйте свою позицію цитатами з тексту. *(Перший простір — Рим: столиця цивілізованого світу, «вічне місто», своєрідна суміш античного та сучасного; другий простір — Томи: сукупність хаосу, злиднів, нестабільності та невпевності, це — «кінець світу»; третій простір — незаймана природа: на периферії природа сильніша від цивілізації.)*
- ▼ Які часові парадокси є у творі? *(Попри те, що в романі йдеться про вигнання римського поета Овідія в епоху імператора Октавіана Августа, назвати його історичним не можна: це роман про нашу сучасність, проблеми сьогодення письменник психологічно тонко відтворює у філософському осмисленні, що виявляється в численних часових паралелях, історичних та політичних аналогіях у підтексті.)*

¹ Тут і далі: цитати з роману «Останній світ» К. Рансмайра наведено у перекладі Олекси Логвиненка.

- ▼ Чому саме Овідій виявився близьким постмодерністським пошукам К. Рансмайра? (*Овідій — римський поет — став символом справжнього митця. Він здобув велику славу і став вигнанцем. Поезія занастала поета, і саме вона врятувала його від відчаю. XX ст. — доба формування й розпаду тоталітарних диктатур — багате на такі саме приклади свавільного ставлення влади до митців. Овідій був переконаний: «Ніщо не зберігає свою подобу»; «Нікому не зостається його подoba» — ці слова є лейтмотивом роману К. Рансмайра.*)
- ▼ Яким постає Октавіан Август на сторінках роману К. Рансмайра? (*Октавіана Августа змальовано лаконічно й однозначно: це типовий деспот, який утішався усвідомленням нової влади, годинами споглядаючи її уособлення — носорога*). Підтвердьте свою думку цитатами з тексту.
- ▼ Як у романі розкрито тему зникнення книги та її автора? (*Овідій перед тим, як вирушити у вигнання, спалив у Римі книгу. Котта, почувши про смерть поета, вирішив переконатися, чи дійсно немає Овідія, і відшукати «нову редакцію чи бодай копію римського варіанта «Метаморфоз»*. У Томах Котта пригадав важливі факти з життя Овідія та познайомився з мешканцями, які знали поета і розповіли про його життя у вигнанні.)

IV. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Колективне узагальнення (запис до зошитів)

- ▼ Колективно узагальніть інформацію про художні особливості роману «Останній світ» К. Рансмайра.

Очікуваний результат

Художні особливості роману «Останній світ» К. Рансмайра

- Сплав минулого, сучасного й майбутнього в єдине ціле набув позачасових рис.
- Манера письма стримана, безстороння, автор зберігає певну дистанцію.
- Тон розповіді — жорсткий і лірично гнучкий водночас.
- Наявна тенденція до сюрреалізму (деталі в описах розкішної рослинності зниклого світу, гіпнотичне змалювання процесу вмирання).
- Зображаючи глибинні підсвідомі процеси, письменник часто вдавався до натуралізму.
- На художні погляди письменника вплинула філософсько-естетична теорія трансцендентного мислення.

2. Розгорнута відповідь на запитання

- ▼ У чому полягає сенс відкритого фіналу роману «Останній світ» К. Рансмайра? Як би ви завершили цей твір?

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ**VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ**

Повторити вивчене, підготуватися до контрольної роботи за темою «Література другої половини ХХ — початку ХХІ ст.».

УРОК 86

КОНТРОЛЬНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ «ЛІТЕРАТУРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ СТ.» (РІЗНОРІВНЕВІ ЗАВДАННЯ)

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (систематизовані й узагальнені знання про особливості зарубіжної драматургії та прози другої половини ХХ — початку ХХІ ст.; розвинене писемне мовлення);
- **ключові** (інформаційні: уміння систематизувати набуті знання та критично їх осмислювати; загальнокультурні: творчі здібності; прагнення досягти високого результату).

Тип уроку: урок контролю та корекції знань, умінь і навичок.

Обладнання: картки із завданнями (2 варіанти).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. ОГолошення теми й мети уроку.
Мотивація навчальної діяльності****III. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ****1. Інструктаж щодо виконання контрольної роботи****2. Виконання контрольної роботи****I варіант**

Початковий рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. У п'єсі якого письменника розкрито сатирично-гротескне змалювання процесу омасовлення? (Е. Йонеско.)
2. Для характеристики якого з творів Ф. Дюрренматта можна використати опорні слова та словосполучення: *одвічні людські*

цінності, ціна життя окремої людини, приречений на роль спасителя, гротеск, парадокси? («Гостина старої дами».)

3. Кого вважають засновником постмодернізму? (Х. Л. Борхеса.)

Середній рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

4. Яку назву має драматичний жанр, характерними ознаками якого були універсальність зображених картин, алегоризм, символічність, філософська спрямованість, узагальнення історичного, соціального і духовного досвіду, епічне начало, повчальність? (Драма-притча.)

5. Зазначте ім'я представника «драми абсурду». (Е. Йонеско.)

6. Які метаморфози відбуваються з людьми у драмі Е. Йонеско? Про що вони свідчать?

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 1,5 бала)

7. Завершіть речення: «“Театр абсурду” — це...».

8. У чому полягають особливості п'єси М. Павича «Скляний равлик»?

Високий рівень (максимальна оцінка — 3 бали)

9. Завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю.

Напишіть рецензію на оповідання Х. Ф. Кортасара «Менади».

II варіант

Початковий рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Хто з драматургів у своєму «Театрі гротеску» досліджував причини та наслідки моральних хвороб суспільної свідомості? (Ф. Дюрренматт.)

2. Хто є автором п'єси, ідея якої скерована проти стадності й озвіріння? (Е. Йонеско «Носороги».)

3. Які темні сили криються за алегорією носорогів (за однойменною драмою Е. Йонеско)?

Середній рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

4. Провідними ознаками якого стилю є висміювання, гра з чужим текстом, суміш різноманітних стилів, використання елементів масової літератури? (Постмодернізму.)

5. Розкрийте значення центральної метафори у творі «Скляний равлик» («Скляний слимак») М. Павича.

6. Що вам відомо про дійових осіб оповідання Х. Ф. Кортасара «Менади»?

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 1,5 бала)

7. Завершіть речення: «Постмодернізм — це...».

8. Сформулюйте тему й ідею оповідання Х. Ф. Кортасара «Менади».

Високий рівень (максимальна оцінка — 3 бали)

9. Завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю.

Напишіть рецензію на п'єсу М. Павича «Скляний слимак».

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: підготувати стисле інформаційне повідомлення про улюблену книжку сучасного зарубіжного автора.

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення про кримськотатарську літературу й культуру.

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА В ЮНАЦЬКОМУ ЧИТАННІ

Україна

УРОК 87

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й КУЛЬТУРИ. ТАЇР ХАЛІЛОВ — СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК. НАБЛИЖЕНІСТЬ ПРОЗИ Т. ХАЛІЛОВА ДО ФІЛОСОФІЇ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про розвиток кримськотатарської культури й літератури, життя та творчість Т. Халілова; розуміння особливостей його прози; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; соціальні та громадянські: уміння аналізувати соціальні, моральні, політичні, історичні проблеми; любов до Батьківщини; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, депортація.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Т. Халілова, видання його творів, ілюстрації та мультимедійна презентація за темою уроку, медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ****1. Аналізування контрольної роботи**

(Учитель разом з учнями аналізує результати контрольної роботи за темою «Література другої половини XX — початку XXI ст.».)

2. Учнівський книжковий вернісаж

(Охочі стисло розповідають про свою улюблену книгу сучасного зарубіжного письменника.)

**III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****Слово вчителя**

— Часто, розповідаючи про важку долю якогось письменника, можна почути у відповідь: *«У кожного в житті є випробування. Людина їх долає та стає сильнішою. Однак, випробування — це не назавжди...»*. Сьогодні ми ознайомимося із трагічною долею митця, що тісно пов'язана з важкими поневір'яннями його народу. Минуле цієї людини не залишилося в минулому — воно переслідує її навіть сьогодні. Ітиметься про кримськотатарського письменника Таїра Халілова.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ**1. Вступне слово вчителя**

— На превеликий жаль, Україна почала відкривати для себе справжній Крим, лише втративши його. Доказом цього є хоча б той факт, що за часи незалежності побачили світ лише п'ять книг, що є перекладами творів кримськотатарських письменників. Творів Таїра Халілова в українському перекладі майже нема. Що являє собою талант цього письменника? Хто він? Де витоки його творчості? Дослідімо все це сьогодні.

**2. Повідомлення учнів за випереджальним
домашнім завданням**

(Учні виступають із загальною характеристикою розвитку кримськотатарської літератури зокрема й культури взагалі.)

Очікуваний результат

Література кримських татар починає свою історію від доби Золотої орди, розквітає за часів Кримського ханства й відроджується наприкінці XIX ст.

Одним із перших літературних творів Криму була поема «Юсуф і Зулейха», написана Махмудом Киримли у XIII ст. У період Золотої орди (XIII — перша половина XV ст.), із прийняттям кримськими татарами ісламу, виникла палацова поезія, формування якої певною мірою завершилося в ранній період розвитку Кримського ханства.

Історія літератури будь-якого народу нерозривно пов'язана з історією політичною. Загалом тенденція така: є сильна держава — функціонує мова, розвивається культура народу й література зокрема. Тому розквіт кримськотатарської літератури відбувався у ханський період, коли жили та творили талановиті поети Менглі Гірай I (1445–1515) і Борагази Гірай II (1552–1607), відомий також під іменем Газаї, автор поем «Троянда й соловей» і «Млинове колесо», перекладених на початку XX ст. Іваном Франком. Згодом набула популярності творчість сазистів — мандрівних поетів, які декламували свої вірші в супроводі музичного інструмента — саза. Найвидатніші сазисти — Мустафа Джевхері (?–1715) та Ашик Умер (1621–1707), на честь якого в його рідному місті Євпаторії щороку відбуваються Ашикські читання.

Творчість кримськотатарських поетів пов'язана також з Україною. Наприклад, у поемі «Тогай-бей» поет XVII ст. Джанмухаммед розповідає про спільну боротьбу козаків на чолі з Б. Хмельницьким та кримськотатарських воїнів під проводом мурзи Тогайбея проти поляків, а події 1648 року (зокрема, розгром польської армії у битві під Жовтими Водами) описані в поемі Едипа Ефенді «Сефернаме» («Сказання про похід»).

Варто згадати також імена просвітників кримськотатарського народу Ісмаїла Гаспринського (1851–1914), що заснував першу масову газету кримськотатарською мовою «Терджиман» («Перекладач»), та громадського й політичного діяча Номана Челебіджихана (1885–1918), чий вірш «Я присягнув!» став національним гімном кримських татар.

Далі для кримських татар починається життя в гнітючій атмосфері більшовицького режиму. Більшість авторів 1920–1930-х рр., навіть лояльних до радянської влади, було репресовано, багато хто загинув під час Другої світової війни, а 1944 року кримських татар спіткала трагедія депортації.

Тому від середини ХХ ст. приблизно до 1970-х рр. кримським татарам було не до творчості — вони боролися за виживання.

Тему депортації відображено у подальшій творчості кримськотатарських авторів. Наприклад, поет Ешреф Шем'ї-заде (1908–1978) під час депортації написав про цю трагедію поему «Стіна сліз» (1969).

Із часом у депортації, в Узбекистані, вдалося відкрити секцію кримськотатарських авторів у Спілці письменників Узбекистану, навіть отримати дозвіл на створення друкованих видань та радіо-передач кримськотатарською мовою. Однак кримські татари жили з мрією повернутися на свою історичну Батьківщину, що втілено в літературних творах 1960–1980-х рр.

Для сучасної кримськотатарської прози характерна традиційність культури ісламу (суфізм, етика Корану). Поетом, якого можна вважати суто мусульманським, є Хан-Темір (Тімур Кантеміров). Уплив європейського постмодернізму й авангарду загалом обмежений, проте наявний у творах таких авторів, як Таїр Халілов і Гульнара Усеїнова.

Сучасні кримськотатарські поети: Шакір Селім, Юнус Кандим, Певат Зети, Сейран Сулейман.

До сучасних кримськотатарських прозаїків належать: Ервін Умеров, Таїр Халілов, Гульнара Усеїнова, Шевкет Рамазанов, Лейля Алядінова, Юсуф Болат, Рустем Муєдин, Еміль Аміт.

Автори літератури для дітей: Сейран Усеїнов, Айше Кокієва, Наджіє Аметова, Еміне Усеїнова, Субіє Налбандова, Ал'яна Османова, Нузет Умеров, Зарема Хайредінова.

Існує Союз кримськотатарських письменників. Їхні художні твори публікують у літературному журналі «Йылдыз».

Премії за твори, написані кримськотатарською мовою

- Премія імені І. Гаспринського.
- Премія імені Ешрефа Шем'ї-заде.
- Міжнародна премія імені Бекира Чобан-заде.
- Літературний конкурс Ахмеда Іхсана Киримли.

3. Аналітична робота (запис до зошитів)

- ▼ Самостійно ознайомтеся з автобіографією¹ кримськотатарського письменника Таїра Халілова. Головне занотуйте до зошитів.

¹ Доцільно ознайомити учнів саме з автобіографією письменника, а не переповідати біографію митця (усі художні твори, а також автобіографію Т. Халілова — див. за посиланням на обкладинці).

4. Слово вчителя

— **Додаткові відомості про Т. Халілова.** Після анексії Криму російська влада знову почала утискати корінний народ півострова. Багато хто із тих, хто повернувся на рідну землю на початку 2000-х рр., удруге опинилися у списках нелояльних, знову їхні долі вирішують владні функціонери. На жаль, але про сьогодення письменника Таїра Халілова практично нічого не відомо.

Щоправда, у нас до цього імені таки повернулися. На початку грудня 2018 року в Києві відбувся перший українсько-кримськотатарський літературний фестиваль «Кримський інжир», під час якого вручили вісім премій започаткованого цього року однойменного письменницького конкурсу. Лауреатом спеціальної номінації «Внесок у розвиток кримськотатарської літератури» став Таїр Халілов.

Наскрізним мотивом творчості письменника є дослідження проблем людської самотності. Його твори виходили друком в Туреччині й Канаді.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя

— В Україні 18 травня — День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу. За рішенням Державного комітету оборони СРСР, під час спецоперації НКВС-НКДБ 18–20 травня 1944 р. з Криму до Середньої Азії, Сибіру й Уралу було депортовано всіх кримських татар, за офіційними відомостями — 194 111 осіб. Результатом загальнонародної акції «Унутма» («Пам'ятай»), проведеної у 2004–2011 рр. у Криму, стало зібрання приблизно 950 спогадів очевидців учиненого над кримськими татарами геноциду. Спеціальна комісія Курултаю з вивчення геноциду кримськотатарського народу й подолання його наслідків публікує унікальні свідчення історичних архівів. *«Вони вигадали витончений спосіб знищення»*, — написав про це Таїр Халілов.

2. Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан або за темою «Кримськотатарська культура й література», або до постаті Т. Халілова.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати «До останнього подиху» Т. Халілова, уміти аналізувати твір.

УРОК 88

Т. ХАЛІЛОВ «ДО ОСТАННЬОГО ПОДИХУ» — ІСТОРІЯ ЖИТТЯ, БОРОТЬБИ ТА ЛЮБОВІ ГЕРОЯ ТВОРУ, ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ В НІЙ ТРАГІЧНОЇ ДОЛІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ. ТЕМА ДЕПОРТАЦІЇ ТА СВАВІЛЛЯ ВЛАДИ. ОБРАЗ БЕКИРА — ЛЮДИНИ, ЯКА НІКОЛИ НЕ ЗДАЄТЬСЯ. ПОЧУТТЯ ГІДНОСТІ ГЕРОЯ, ГЛИБИННИЙ ЗВ'ЯЗОК ЗІ СВОЇМ НАРОДОМ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про розвиток кримськотатарської культури й літератури, життя та творчість Т. Халілова; розуміння особливостей його прози; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *соціальні та громадянські*: уміння аналізувати соціальні, моральні, політичні, історичні проблеми; любов до Батьківщини; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: постмодернізм, депортація.

Міжпредметні зв'язки: історія, мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Т. Халілова, тексти твору «До останнього подиху», ілюстративний матеріал за темою уроку.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Героеві гостро психологічної повісти кримськотатарського письменника Таїра Халілова — старому, який очікує на повернення сина, — смертельне душевне напруження відкриває рани пам'яті, крізь які прозирає історія вигнання його родини із землі пращурів. Дослідімо повість Т. Халілова «До останнього подиху» докладніше.
(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- ▼ Який із епізодів прочитаної повісті Т. Халілова «До останнього подиху» вразив вас найбільше? Чому?

- ▼ Чи можна назвати цей твір автобіографічним? Відповідь аргументуйте.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Колективне складання сюжетного ланцюжка «Услід за автором»

- ▼ Складіть сюжетний ланцюжок повісті Т. Халілова «До останнього подиху».

Очікуваний результат

«Він був старий і тяжко хворий»¹ → спрага → «Есфете, хлопчику мій, де ти? — кликав сина» → пролунав дзвінок → упав на підлогу і знепритомнів → марення. Спрага → спогади про матір, дитинство → у батька у візку — шлях додому → *«море, як і життя, не прощає легковажності й помилок»* → зустріч Я-дорослого з Я-дитиною → юне кохання до Еміне → повернення з війни. Особливий відділ. Наказ прямувати до Середньої Азії → непослух. Порожнє рідне село. Наказ → Середня Азія. Переховування. Пошуки рідних. Розповідь Абляким-аги: нічний візит озброєних людей, місяць у вагоні, спецпоселення. Смерть рідних, вивезення Еміне до Німеччини → пошуки роботи → донос. Арешт. Допити. Звинувачення. Смертну кару замінили на 25 років каторжних робіт → етап на Колиму. Табір → смерть Сталіна. Повернення. Пошуки роботи → зустріч із товаришем-зрадником → робота в геологорозвідувальній експедиції. Зустріч з Еміне → розповідь про гірку долю Еміне → одруження. Народження сина → *«якби ти була поруч, я б не був таким нещасним»* → повторний дзвінок. Спогади про сина. Поїздка до Криму — черговий душевний біль → *«чи знав я щастя? Важко сказати. Та й хто може похвалитися своїм щастям? У життя стільки всього намішано: і радості, і печалі...»* → *«в очі вдарило яскраве світло...»*.

2. Евристична бесіда

- ▼ Що спільного між повістю та автобіографією письменника?
- ▼ Назвіть ім'я старого у повісті. (*Бекир*.)
- ▼ Чи випадковим є збіг, що батька Таїра також звали Бекиром?
- ▼ За що героя було заарештовано й засуджено?
- ▼ Що допомогло героєві вижити?
- ▼ Хто такий Гюрза? Що ми про нього дізнаємося?
- ▼ Чому старий залишився самотнім?
- ▼ Де знаходиться Есфет?

¹ Тут і далі: цитати з повісті Т. Халілова «До останнього подиху» наведено у перекладі Лідії Любимової.

- ▼ Який вислів Таїр Халілов обрав для епіграфа? (Слова Е. М. Гемінґвея з повісті-притчі «Старий і море»: «Людина створена не для поразки. Людину можна знищити, а здолати не можна».)
- ▼ Як ви вважаєте, з якою метою автор для епіграфа обрав саме цей вислів?

3. Компаративне аналізування образів героїв літературних творів. Інтерактивний прийом «Діаграма Венна»

- ▼ Створіть діаграму Венна (порівняльну характеристику) за образами старих із творів «До останнього подиху» Т. Халілова та «Старий і море» Е. М. Гемінґвея.
- ▼ Доведіть, що обидва твори — і кримськотатарського митця, і американського письменника — є близькими до філософії екзистенціалізму.

4. Узагальнювальне слово вчителя

— Таїр Халілов у своїй творчості досліджує пограничні стани людського існування, що наближує його письмо до філософії екзистенціалізму. У повісті Халілова «До останнього подиху» художньо відтворено останній день життя літнього чоловіка, прикутого до ліжка. І поки він повзе до дверей, щоб відчинити тому, хто дзвонить у його квартиру, непритомніє і знову приходить до тями, у його пам'яті прокручується все його життя: дитинство на березі моря, перше кохання, війна, депортація, життя в Узбекистані, зрада приятеля, радянська каторга, звільнення, робота в геологічній експедиції, випадкова зустріч із жінкою, яку покохав у юності, одруження, народження сина, смерть дружини, старість. Є в повісті Халілова також діалог дитячої сутності з дорослою людиною, тобто те, що Ерік Берн, визначаючи структуру особистості, називав *Я-дитина* і *Я-дорослий*. Є болісне з'ясування вигаданої радянської ідеологією і нав'язаної кримськотатарському народу національної провини, що закінчилася 1944 року їхньою депортацією з Криму й заселенням у їхні будинки людей із російської глибинки. У образі головного героя автор показав людину, яка ніколи не здається. Навіть у найважчі моменти життя Бекир не втрачає почуття гідності та глибинного зв'язку зі своїм народом і з рідною землею.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Напишіть есе за темою «Світло (за повістю Т. Халілова «До останнього подиху»)».

2. Постановка й розв'язання проблемного питання

- ▼ Повість завершується словами: *«Пересилюючи дикий біль у поясниці, він зібрав рештки сили, останнім зусиллям волі дрижачими руками судомно вчепився за косяк дверей, дотягнувся до засуву замка і зрушив його з місця. Двері посунулись і, не притомніючи, він побачив, як в очі вдарило яскраве світло...»*. Чи можна такий фінал повісті вважати відкритим?

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: дописати есе; читати твір «Усе для людоджерів» Даніеля Пеннака.

Випереджальне (індивідуальне; для 2–3 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість Даніеля Пеннака.

Франція

УРОК 89

ДАНІЕЛЬ ПЕННАК. СТИСЛІ ВІДОМОСТІ ПРО МИТЦЯ. ПЕННАК ЯК АВТОР ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЧИТАЧА. СЕРІЯ ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНІВ «САГА ПРО МАЛОССЕНА»

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу, творчість Даніеля Пеннака, історію написання ним серії романів «Сага про Малоссена»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: «чорний детектив».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Даніеля Пеннака, видання його творів, фрагменти відеофільму («Даніель Пеннак. «Сага про Малоссена». Огляд циклу книг¹), 1–2 аркуші паперу ф. А1, кольорові маркери та журнали (для створення колажу).

¹ Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=rfW0rgAxo3A>.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ****Перевірка домашнього завдання**

(Охочі зачитують дописані вдома есе за темою «Світло (за повістю Т. Халілова «До останнього подиху»)».)

**III. ОГолошення теми й мети уроку.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****Слово вчителя**

— Якщо ви час від часу навідуєтеся до книжкової крамниці, то мали б помітити, що на полицях з'являється багато книжок невідомих авторів. Поміж них — книжки з ім'ям Данієля Пеннака на обкладинці — французького письменника, який від середини 1980-х рр. невтомно тішить читачів новими творами. Про цього письменника та його творчість, зокрема «Сагу про Малоссена», ми говоритимемо сьогодні.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ**1. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням**

(Учні виступають із повідомленнями про життя та творчість Д. Пеннака.)

Очікуваний зміст повідомлень

Данієль Пеннак (справжнє ім'я — Данієль Пенначіоні) народився 01.12.1944 р. у Касабланці (Марокко). Його батько, інженер за фахом, став офіцером колоніальної армії, дослужився до звання генерала. Тому дитинство майбутнього письменника минуло у гарнізонах Африки, Індокитаю та Франції.

Цікаво, що спочатку в школі Данієль був поганим учнем, і тільки завдяки впливу чотирьох викладачів почав виявляти неабиякі вміння.

Освіту Пеннак здобув у Ніцці (викладач французької мови й літератури). Працював різьбярем по дереву, таксистом, художником-ілюстратором, понад 25 років учителював у Парижі та Суассоні, працював із дітьми, які мають затримку психічного розвитку.

Саме дітям призначені його перші твори. Пеннак почав писати книги для дітей під час перебування в Бразилії (1978–1980). До

цього періоду належить його відомі книги «Куть-кутько» (1982) та «Око вовка» (1984).

Згодом Пеннак виступив як автор політичної сатири, а потім виявив інтерес до детективу «чорної серії». 1985 року вийшов друком роман «Людожерське щастя» («Усе для людожерів») — перший із серії про Бенжамена Малоссена, професійного цапа-відбувайла, і його родину. Цикл продовжили романи «Фея карабіна» (1987), «Маленька торговка прозою» (1989), «Пан Малоссен» (1995), «Месьє Малоссен у театрі» (1996), «Християни та маври» (1996), «Плоди пристрасті» (1997), також із надзвичайною майстерністю створені в жанрі «чорного детектива».

Данієль Пеннак

Світової слави зажив завдяки детективним романам про родину Малоссенів, дія у яких відбувається в Белльвілі, бідному та кримінальному районі Парижа, населеному вихідцями з різних країн.

У романі «Диктатор і гамак» (історія про латиноамериканського диктатора-агорафоба та його двійників, що змінюють один одного) повернувся до політичної сатири, поєднаної з викладом письменницької «кухні».

Крім художньої прози в доробку Данієля Пеннака є есе, спогади та сценарії. Перекладені 26 мовами світу, його книги здобули багато літературних премій у різних країнах.

Нагороди

- 2002 року Данієля Пеннака нагородили міжнародною премією Гринцане-Кавур.
- Новела «Око вовка», перекладена англійською Сарою Адамс, здобула *Marsh Award for Children's Literature in Translation* (2005).
- 2007 року Пеннак виборов літературну премію Ренодо за есе «Шкільна туга». Книгу Пеннака не було зазначено в переліку претендентів, але голова журі Патрік Бессон буквально підсунув її на десятому турі голосування, а інший член журі, Жан-Марі Гюстав Леклезію (нобелівський лауреат 2008 року), дуже енергійно її підтримав. Це перша престижна премія для Пеннака, твори якого були найбільш купованими у Франції завдяки циклу романів про Бенжамена Малоссена.
- 23 березня 2013 р. мультфільм за сценарієм Данієля Пеннака на основі книг про Ернеста та Селестіну бельгійської письменниці й ілюстратора Габрієль Вінсан здобув премію Сезар.

Переклади українською

- «Око вовка» та «Куть-кутько» вийшли друком в перекладі Марії Венгрєнівської 2008 року.
- «Усе для люджерів» Марина Марченко переклала 2015 року.

2. Слово вчителя з елементами бесіди

— Даніель Пеннак як автор декларації прав читача. У своєму есе «Як роман» (1992) Даніель Пеннак проголосив такі *права читача*:

- право не читати;
- право перескакувати;
- право не дочитувати;
- право перечитувати;
- право читати будь-що;
- право перевтілюватися на героя;
- право читати будь-де;
- право читати з будь-якого місця;
- право читати вголос;
- право не обговорювати прочитане.

▼ З яким із правил ви погоджуєтесь? Чому?

▼ У чому ви могли б посперечатися з письменником? Наведіть свої аргументи.

3. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням. Сприйняття творів інших видів мистецтв

(Учні виступають із повідомленнями про серію детективних романів «Сага про Малоссена» Д. Пеннака (загальний огляд). Учитель демонструє фрагменти відеофільму «Даніель Пеннак. «Сага про Малоссена». Огляд циклу книг».)

- ▼ За інформацією, почутою від однокласників та побаченою під час перегляду відеофільму, складіть стислий опорний конспект уроку.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Творча робота

- ▼ Створіть колаж «Дім, який збудував Даніель Пеннак».

Методичний коментар. Робота над колажем триватиме на наступному уроці, про що вчитель попереджає учнів.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: дочитати твір «Усе для людоджерів» Даніеля Пеннака, підготувати запитання за змістом твору для взаємоперевірки.

Для охочих: скласти схему режисерського сценарію для можливої екранізації цього твору.

УРОК 90

ОБРАЗ СУЧАСНОГО ПАРИЖА ТА ЙОГО МЕШКАНЦІВ У РОМАНІ ДАНІЕЛЯ ПЕННАКА «УСЕ ДЛЯ ЛЮДОЖЕРІВ». ВИКРИТТЯ АБСУРДНОСТІ СУСПІЛЬСТВА СПОЖИВАННЯ. ДЕТЕКТИВНА ЛІНІЯ ТВОРУ. ОБРАЗ БЕНЖАМЕНА МАЛОССЕНА. ВІДКРИТИЙ ФІНАЛ. МЕТАФОРИЧНИЙ СЕНС НАЗВИ РОМАНУ. ІРОНІЧНИЙ СТИЛЬ ОПОВІДІ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу, творчість Даніеля Пеннака, про стиль, зміст та сенс роману «Усе для людоджерів»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: «чорний детектив».

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Даніеля Пеннака, тексти роману «Усе для людоджерів», колаж із попереднього уроку, кольорові маркери та журнали (для завершення колажу).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Перевірка домашнього завдання.

Інтерактивний прийом «Методика взаємозапитань»

(Учні ставлять одне одному запитання за змістом роману «Усе для людоджерів» Даніеля Пеннака й відповідають на них. Якщо школярі не зважили на якісь важливі деталі, запитання формулює вчитель.)

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Прочитавши роман Данієля Пеннака «Усе для людоджерів», ви, звісно, переконалися, що про жодних людоджерів у ньому не йдеться. Чому автор обрав саме таку назву для свого твору? Завдяки чому цей роман завойовував серця багатьох читачів? На ці та інші запитання спробуймо відповісти сьогодні.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Складання паспорта літературного твору (колективна робота)

- ▼ Складіть паспорт роману Данієля Пеннака «Усе для людоджерів».

Очікуваний результат

Паспорт роману Данієля Пеннака «Усе для людоджерів»

Автор. Данієль Пеннак.

Назва твору. «Усе для людоджерів».

Літературний різновид. Епос.

Жанр. Роман, «чорний детектив».

Форма. Прозовий твір.

Тема. Змалювання сучасного Парижа та його пересічних мешканців.

Ідея. Викриття абсурдності суспільства споживання та його місця в житті людини.

Сюжет. Головний герой працює у Магазині — великому супермаркеті, де є все для всіх. А ще до посадових обов'язків Бенжамена належить брати на себе весь негатив від незадоволених покупців: він має виконувати роль цапа-відбувайла. Окрім магазину, Бен опікується великою родиною, відповідальність за яку несе гідно.

Композиція. Роман містить 39 розділів.

Герої

Родина Малоссенів

Бенжамен Малоссен. Матір, зосередившись на особистому житті, полишила своїх дітей, передавши Бенжаменові як старшому синові опікунство над молодшими.

Луна, старша сестра, перебуває в депресії через вагітність та закоханість у молодого лікаря, щодня телефонує головному героєві в пошуках поради.

Молодші брати із сестрами, з якими Бенжамен живе разом: захоплена фотографією та підготовкою до ЗНО **Клара**, зосереджена

на астрології *Тереза*, здатний підірвати школу *Жеремі* та *Малюк*, який колекціонує фотографії.

Пес-гульвіса Жуліус, схильний до, на перший погляд, раптових нападів епілепсії, ненавидить митися.

Друзі Бена

Тео — завідувач відділу інструментів, гомосексуаліст, що любить фотографуватися й вишукано вдягатися.

Стожилкович — нічний охоронець, незмінний партнер Малоссена у грі в шахи.

Джулія — дівчина Малоссена, неординарна особистість: вона працює журналісткою в журналі «Актюель» та цілком спокійно може спробувати поцупити пуловер у Магазині.

Решта персонажів

Комісар Лоза.

Інспектор-стажер Карега.

Джиміні Цвіркун.

Художні особливості. Детективно-саркастична романтична історія, легка й іронічна оповідь.

2. Фронтальна бесіда за текстом літературного твором (із цитуванням)

- ▼ Розкажіть про роботу Бенжамена. Що належали до його посадових обов'язків? (*«Я Цап-відбувайло... технічний контроль — цілковита фікція. Я нічого не контролюю, бо нічого неможливо контролювати за такого обігу товарів, як у нашої конторі... коли клієнт звертається зі скаргою, мене викликають до бюро реклаमाцій і дають нещадного прочухана. Мої обов'язки полягають у тому, щоб під зливою звинувачень набувати такого скрушного, такого жалюгідного вигляду і впасти у такий глибокий відчай, що клієнт зазвичай забирає свою скаргу, щоб не обтяжувати сумління моїм самогубством, і все закінчується полюбовно, з мінімальними втратами для Магазину. Отак. За це мені платять. Доволі добре, до речі»*).¹)
- ▼ Чи подобалася йому його посада?
- ▼ Що ви можете сказати про Бенжамена як людину?
- ▼ Розкажіть про сім'ю Малоссена.
- ▼ Які факти доводять, що Бенжамен є доброю, відповідальною і чуйною людиною?
- ▼ Чому роман названо детективом? Доведіть свою думку.

¹ Тут і далі: цитати з роману Даніеля Пеннака «Усе для людоджерів» наведено у перекладі Марини Марченко.

- ▼ Як ви вважаєте, чому місце роботи Малоссена — Магазин — автор пише з великої літери? Чи можемо ми говорити про нього як про художній образ? Відповідь аргументуйте.
- ▼ Розкажіть про теракти, які відбуваються в Магазині.
- ▼ Чи можемо ми стверджувати, що опис подій та перебіг розслідування — суцільна гіперболізація? Чому?
- ▼ Мова твору — іронічна, сповнена гумору. Чи можемо ми назвати роман Пеннака гумористичним? Відповідь обґрунтуйте.
- ▼ Чому всі вибухи ставалися саме в Магазині?
- ▼ Що означає «Каплиця 111»? (*«Цікавий феномен відкидання моральних кодексів та ідеологій на користь містики Моменту. Усе дозволено, бо все можливо. Ось цим були набиті їхні голови. І крайнощі доби їх заохочували. Було якесь суперництво у повітрі, можна сказати. Додайте до цього жорстоку критику матеріалізму, який робить людину заклопотаною і завбачливою — купівля-продаж речей, що виявляє мерзотне сподівання на краще майбутнє. Забудьмо про завтра! Хай живе ця мить! І слава Мамоні Гульвісі, Князеві Вічної Миттєвості! Щось таке. У загальних рисах. І от тут і там тихі фрики, породжені добою, збираються у разові секти, ласолюбні та убивчі, до яких належала і ця «Каплиця 111», гарненька банда з шести людоджерів, шанувальників Звіра 666».*)
- ▼ Чому вибухи стаються безпосередньо поруч із Бенжаменом? (*«— Тому що ви — святий... Ви робите в цьому магазині захопливу працю, цілковито людяну»; «ви були найкращим подарунком, який провидіння могло їм піднести: святий. З вашим умінням брати на свої плечі всі гріхи Торгівлі, плакати сльозами покупців, викликати ненависть усіх у Магазині, хто мав нечисту совість, одним словом, ваш надзвичайний дар притягувати всі громи на свою голову, змусив наших людоджерів вважати вас святим! Як наслідок, вони хотіли вашої шкури, ба й більше, вашого німба! Зганьбити справжнього святого, упіймати його на вбивстві, викрити його як публічного ката...».*)
- ▼ Що у цьому творі означає бути святим?
- ▼ Які основні питання порушено у цьому романі? (*Виховання дітей, відповідальність, вірність; засудження обману та всіх форм експлуатації людей; гоніння євреїв та дій колабораціоністського уряду Віші під час Другої світової війни.*)
- ▼ Як ви розумієте назву роману? Чи має вона однозначне тлумачення?
- ▼ Поясніть значення терміна «чорний детектив».

3. Творча робота «Якби я був кінорежисером»

- ▼ Презентуйте складені вдома кіносценарії до уявної екранізації роману Даніеля Пеннака «Усе для людоджерів».

(На основі випереджального домашнього завдання учні стисло презентують складені вдома кіносценарії до уявної екранізації роману Даніеля Пеннака «Усе для людоджерів».)

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК**Творча робота**

- ▼ Завершіть роботу над колажем «Дім, який збудував Даніель Пеннак».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ**VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ**

Для всіх: пригадати відомості про творчість С. Е. Кінґа (за власним читацьким та глядацьким досвідом).

Випереджальне (індивідуальне; для 1–2 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість С. Е. Кінґа.

США**УРОК 91****СТІВЕН ЕДВІН КІНґ. СТИСЛІ ВІДОМОСТІ
ПРО ПИСЬМЕННИКА-ФАНТАСТА. МЕТАФОРА ОДЕРЖИМОСТІ
ЯК НАСКРІЗНА ТЕМА ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКА. «МОРАЛЬ»:
ПРОБЛЕМАТИКА, ПОЕТИКА, ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ**

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу, творчість С. Е. Кінґа, творчу манеру письменника; первинні знання про новелу «Мораль»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: новела.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет С. Е. Кінга, твори письменника, ілюстративний матеріал та мультимедійна презентація за темою уроку, медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивний прийом «Грунування»

- ▼ Складіть ґроно за темою «Стівен Кінг».

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Напевно, поміж сучасної молоді немає нікого, хто б не знав ім'я Стівена Кінга — письменника, який став легендою. Упродовж тривалого часу читачі із захопленням заглиблюються у світ його неперевершених творів, затамувавши подих, переглядають їхні екранізації. Про цього письменника ми сьогодні розпочнемо розмову.
(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Стівен Едвін Кінг — американський письменник, автор понад 200 творів, поміж яких понад 50 книг-бестселерів — і жахи (*horror*), і фентезі, і трилери, і містика. Також писав під псевдонімами Річард Бахман, Джон Свіфен. Було продано понад 350 мільйонів копій його романів та збірок оповідань. На основі його історій створено багато фільмів та коміксів. 2003 року Національний фонд книг нагородив його медаллю «За особливий внесок в американську літературу». Стівен Кінг також здобував нагороди за внесок у літературу протягом всієї кар'єри, зокрема премію «За внесок у світове фентезі» (2004), нагороджений Канадською асоціацією книгопродавців (2007) і званням Гросмейстера від Асоціації американських письменників-містиків (2007). Усе згадане свідчить про неабияку працездатність та наполегливість цього письменника.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають із повідомленнями про життя та творчість С. Е. Кінґа (у супроводі мультимедійної презентації), серію книг «Темна вежа».)

Очікуваний зміст повідомлень

Огляд життя та творчості С. Е. Кінґа

Народився Стівен Едвін Кінґ 21.09.1947 р. у м. Портленді (штат Мен, США).

Був єдиною рідною дитиною своїх батьків, які всиновили його брата Девіда за два роки до народження Стівена.

1949 року батько Стівена вийшов по цигарки і не повернувся. Хлопець зростав у бідності, писати почав у сім років, здобув певний досвід роботи журналістом. Після закінчення навчання в коледжі замислювався над тим, чи не піти йому на війну у В'єтнам. Але військові забракували Кінґа через велику кількість хвороб.

1965 року в журналі «Комікс ревью» було опубліковано перше зріле оповідання Кінґа.

Упродовж 1966–1970 рр. навчався в Університеті штату Мен в Ороно.

2 січня 1971 р. Стівен Кінґ одружився з Табітою Спрюс, з якою познайомився ще в університеті; почав викладати у Хемденській академії.

Скромний учитель англійської мови, який підробляв у пральні, одного разу викинув у кошик для сміття три сторінки списаного тексту. Дружина прочитала зачин (із нього потім постав один із найкращих романів Кінґа — «Керрі») і змусила чоловіка дописати книжку. А в березні 1973 року роман придбало видавництво «Даблдей». Із цієї книги почалася слава Кінґа.

Невдовзі після виходу друком першої книги письменник із родиною перебирається на південь штату Мен до хворої матері. У цей період починає працювати над книгою «Друге пришестя», що пізніше було перейменовано у «Долю Єрусалима» й перед самим виходом друком остаточно названо «Долею Салема» (опублікована 1975 року). Мати Кінґа померла від раку до виходу книги, 1974 року.

Стівен Кінґ

На жаль, слава та гроші спричинили проблеми письменника з алкоголем. З 1974-го до початку 1990-х рр. Кінг пиячив і вживав наркотики. Водночас він також писав книги. На початку 1990-х рр. завдяки дружині, друзям і терапії Стівенові Кінгу вдалося подолати хворобливу пристрасть до алкоголю та наркотиків.

19 червня 1999 р. о 16:30 на узбіччі дороги № 7 містечка Ловел штату Мен під час щоденної прогулянки Кінга збив автомобіль. Письменник зазнав тяжких травм. Інцидент трапився через неухажливість Кінга та водія мінівена. Кінг ішов і читав книжку, а водій утратив пильність, тому що відволікся від кермування через собаку на задньому сидінні. За свідченнями очевидців, Кінга було збито ззаду, причому водій рухався з не надто великою швидкістю.

Після автокатастрофи письменник упродовж тривалого часу перебував під наглядом лікарів і не міг повноцінно працювати. Кінг навіть оголосив, що припинить письменницьку діяльність одразу після завершення роботи над епопеєю «Темна вежа». Проте з моменту цієї заяви, опублікованої 2002 року, вийшли друком ще кілька творів автора: «Уболівальник» (2004), «Хлопець з Колорадо» (2005), «Зона покриття» (2006), «Історія Лізі» (2006) тощо. Аварію, що з ним сталася, митець описав у епопеї «Темна вежа».

2003 року Стівен Кінг став лауреатом найвищої премії США в літературній царині — медалі «За особливий внесок в американську літературу».

2014 року Стівен Кінг здобув Національну медаль США в галузі мистецтв.

Річард Бахман — творчий псевдонім Стівена Кінга, під яким він написав романи «Лють» (1977), «Довга прогулянка» (1979), «Дорожні роботи» (1981), «Людина, що біжить» (1982), «Той, що худне» (1984), «Регулятори» (1996) та «Блейз» (2007). Згадані твори, за зізнанням самого автора, відзначаються особливою жорстокістю та психологічним навантаженням. Крім псевдоніма, Кінг навіть вигадав для Річарда Бахмана біографію.

Українською твори С. Е. Кінга перекладали А. Минка, Б. Прєвіра, Д. Шостак, В. Ракуленко, В. Шовкун, О. Красюк та ін.

Серія С. Е. Кінга «Темна вежа» (загальний огляд)

Стівен Кінг називає своїм «магнум опусом» (головним творінням) серію з восьми романів «Темна вежа», написаних ним упродовж 1970–2012 рр. Серія поєднує багато жанрів, включно із фентезі, науковою фантастикою, жахами й елементами вестерну. Романи описують пригоди групи стрільців дорогою до темної вежі — містичного місця, яке утримує всі світи від руйнування

і хаосу. Окрім цих восьми книг, персонажів «Темної вежі» зустрічаємо в інших творах автора. За мотивами цієї серії створено комікси передісторії, відеогру «Дискордія».

Натхненням для «Темної вежі» стала поема Роберта Браунінга «Чайлд-Роланд до Темної вежі прийшов» і Томаса Еліота «Безплідні землі». У новому пролозі першої книги «Темна вежа I: Шукач» («Стрілець»), перевиданої 2003 року, Кінг також згадує фільм «Гарний, поганий і злий» і роман «Володар перснів» як натхненників серії. Актор Клінт Іствуд став прообразом центрального персонажа серії — Роланда Дескейна. Роланд — останній член давнього лицарського ордену стрільців. Він живе у відмінному від нашого світі, який, проте, має певні подібності.

У вересні 2010 року було заявлено про заплановану презентацію телевізійного фільму-трилогії та двох сезонів серіалу за мотивами цієї серії книг митця.

3. Слово вчителя

— **Загальна характеристика творчої манери письменника.** Образ героя, який через певні обставини виявляється відчуженим від суспільства і в умовах жорстокої конфронтації з ним компенсує принципи порушеної моральної справедливості руйнівним застосуванням своїх екstrasенсорних здібностей, є наскрізним для творчості Кінга. Отже, метафора одержимості є також наскрізною.

Хоча письменник часто піклується про розважальний бік інтриги, нерідко приносячи в жертву розважальності багатомірність характерів своїх персонажів та глибину розроблення порушеної теми, занадто захоплюється змалюванням різноманітних патологій і жорстокості, абсолютно несправедливо було би зараховувати Кінга до модних постачальників літературних сенсацій тільки через те, що його романи надзвичайно успішні не в елітарних колах, а поміж багатомільйонної читацької аудиторії. Несправедливо було б не помічати в оригінальних творах Кінга важливості порушених проблем і злободенної актуальності досліджуваних конфліктів, навіть за умови прагнення письменника до розважальності описуваного, до вишуканої побудови інтриги та сюжету. Однією з найяскравіших ознак прози Кінга є її настанова на поєднання в межах одного твору стильових ознак різноманітних, часто протилежних за естетичною спрямованістю жанрів: фантастики, детективу, жахів, містики, філософської алегорії, притчі, що, зрештою, надає його творам оригінальності й неповторності.

4. Теорія літератури

- ▼ Пригадайте, що таке *новела*.

5. Слово вчителя

— С. Е. Кінг «Мораль» (загальний огляд). «Мораль» — це реалістична психологічна новела Стівена Кінга, опублікована 2009 року. Час і місце дії: ХХІ ст. — наш світ (Земля, Північна Америка). Твір має лінійний сюжет. У цій новелі Кінг розглядає тонкощі людської натури, внутрішній конфлікт особистості, що виявився на тлі не зовсім звичайних обставин. Окрім психологічного підтексту, у новелі міститься морально-релігійний: автор із різних боків розглядає відносини людини і Бога, феномен віри та його протилежність — свідому відмову від неї.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан на одну з тем: «Письменник Стівен Кінг», «Книжки С. Е. Кінга».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати новелу С. Е. Кінга «Мораль», уміти аналізувати твір.

УРОК 92

С. Е. КІНГ «МОРАЛЬ». БІБЛІЙНІ МОТИВИ У ТВОРІ. ПСИХОЛОГІЗМ У ЗОБРАЖЕННІ ПЕРСОНАЖІВ. ПІДТЕКСТ. СЕНС НАЗВИ Й ФІНАЛУ. ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРУ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про творчість С. Е. Кінга; творчу манеру письменника; знання про твір «Мораль»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Основні терміни й поняття: новела.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Стівена Кінга, тексти новели «Мораль».

За певних обставин кожен із нас може
продати будь-що. А потім шкодувати все життя.
С. Е. Кінг

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Робота з епіграфом до уроку (запис до зошитів)

- ▼ Як ви розумієте слова, що є епіграфом до нашого уроку?
(Учні занотують до зошитів епіграф до уроку.)

2. Слово вчителя

— З ім'ям Стівена Кінга міцно пов'язаний образ *короля літератури жахів*. Його твори популярні у масового читача, щодо них уперше було вжито термін *мегаселер* — бестселер, що виходить друком фантастичними накладками. Імовірно, саме ця нечувана популярність спричинила запеклі дискусії про літературну й культурну цінність творчості митця. У новелі «Мораль» ми не стикаємось із кінгівськими жахами та містикою, але від цього вона не стає менш напруженою, адже автор спонукає нас замислитися над тим, через що людина може переступити.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Аналізування тексту літературного твору

- ▼ Як ви вважаєте, навіщо автор увів передмову до новели «Мораль»?
- ▼ Що є зав'язкою у новелі С. Е. Кінга «Мораль»?
- ▼ Що ми дізнаємося про подружжя — Чеда й Нору? Які взаємини склалися між ними?
- ▼ Розкажіть, чим займався кожен з них.
- ▼ Хто такий Джордж Вінстон? Що ви про нього знаєте?
- ▼ Яку пропозицію отримала Нора від преподобного?
- ▼ Як Вінстон пояснив Норі своє бажання?
- ▼ Якою була реакція Нори на отриману пропозицію?
- ▼ Як Чед відреагував на розповідь дружини? Які аргументи він наводив?

- ▼ Чи тривалими були вагання Чеда й Нори? Чим керувалися вони, шукаючи рішення?
- ▼ Яке рішення зрештою ухвалила Нора? Чи підтримав її чоловік?
- ▼ Що змінилось у житті подружжя після того, як вони вирішили пристати на пропозицію Вінстона?
- ▼ Як молоді люди виконали замовлення Джорджа Вінстона?
- ▼ Розкажіть, що відчували Нора і Чед після того, як повернулися з парку.
- ▼ Як відреагував Вінстон на відеозапис?
- ▼ Чим винагороджено Нору за виконане замовлення?
- ▼ Що вона вирішила щодо подальшої роботи у Вінстона?
- ▼ Які зміни відбулись у житті Нори та Чеда? Як змінилися вони самі?
- ▼ Розкажіть про подальшу долю Вінстона.
- ▼ Куди подружжя вклало отримані гроші?
- ▼ Чим завершується новела?

2. Аналізування образів героїв літературного твору за цитатним матеріалом

(Кожну відповідь учні мають підтвердити цитатою з твору.)

- ▼ Зважаючи на особливий психологізм зображення персонажів новели «Мораль» С. Е. Кінгом, скажіть: чому саме Норі Вінстон запропонував виконати його бажання?
- ▼ Як ви розумієте слова преподобного: *«Людська природа — бездонна. Вона така сама глибока та таємнича, як і думки Господа»*¹?
- ▼ Про що шкодував Джордж Вінстон? Як це характеризує його особистість? (*«Шкодував я лишень про одне: за всі ці роки я не вчинив жодного з гріхів, від яких усе життя так ревно застерігав своїх парафіян... Я тяжко працював, завжди тримав під контролем емоції, нікому не заздрих — хіба що Матері Терезі — та ніколи не хизувався своїми статками чи статусом... Не стверджуватиму, що я зовсім без гріха. Зовсім ні. Той, хто каже, що ніколи не грішив ані словом, ані ділом (а таких ой як небагато набереться), навряд чи може заявити, що і в думках у нього не було гріха, хіба ні? Церква передбачила всі лазівки. Ми пропонуємо людям небеса, а потім показуємо, що вони ні-защо не дістануться туди без нашої допомоги... бо ніхто не безгрішний, а плата за гріхи — смерть»*.)

¹ Тут і далі: цитати з новели С. Е. Кінга «Мораль» наведено у перекладі Катерини Грицайчук, Анатолія Пітика.

- ▼ Як преподобний пояснює своє прагнення? (*«Дуже хочу дізнатися, як воно — вчинити щось, абсолютно чуже моїй природі. Коли потреба прощення сильніша за потребу самого вчинку. Нору, чи знаєш ти, що подвоює гріх? <...> Гріх подвоюється, коли ти кажеш собі: «Я зроблю це, бо знаю, що потім помолюся й отримаю прощення».*.)
- ▼ Що зупиняло Нору? Чому вона вагалася, чи варто приставати на пропозицію? (*«Якби я не боялася, що це понівечить наше життя. Певні плями не змиваються».*.)
- ▼ Прослідкуйте динаміку змін у стосунках Нори і Чеда. Що вплинуло на ці зміни?
- ▼ Як можна пояснити смерть Вінстона?
- ▼ Що, на вашу думку, спричинило гріхопадіння Нори? Чи можна сказати, що це гріх спільний (і для Нори, і для Чеда, і для Вінстона)?

3. Евристична бесіда

- ▼ Зважаючи на біблійні мотиви новели, поясніть, як ви розумієте значення діалогу Нори й Вінстона: *«Я вірю в злочини, Вінні, але в гріхи — не вірю. <...> Ну й добре. Головне, що гріх вірить у тебе»?*
- ▼ Чи погоджуєтеся ви зі словами Вінстона, який запевняє, що він вірить у Бога, проте говорить: *«А все ж я розумію шахрайську природу релігійних угод, а також психологічні трюки, до яких вдаються віряни, щоб забезпечити процвітання своїм переконанням. Не Бог увінчав голову Папи Римського тим химерним капелюхом, а люди — чоловіки та жінки, які стали жертвами теологічного шантажу»?* Як до цього ставиться Біблія?
- ▼ Чи можна провести паралель між окремими сценами новели та Біблії? Між якими саме? (*Вінстон — спокусник, який зумів спокусити на гріх Нору, а вона в свою чергу затила в цей гріх Чеда — Змій-спокусник і гріхопадіння Адама і Єви.*)
- ▼ Чому герої новели так болісно відреагували на, здавалося б, не такий вже й великий гріх, адже з дитиною нічого страшного не сталося? Яке поняття гріха тут розкрито?

4. Пошуково-дослідницька робота

- ▼ Дослідіть підтекст та сенс назви й фіналу новели. Визначте, яке поняття є ланцюжком, що пов'язує всі частини новели. Поясніть його. (*Мораль (передмова) — книга у кабінеті Вінстона («Основи Моралі») — усвідомлення героями падіння — книга*

«Основи Моралі», яку Нора прочитала наприкінці новели — назва новели. Автор настановлює на думку, що мораль — це совість кожного, і кожна людина повинна бути готовою відповісти за свої вчинки.)

5. Творчо-аналітична робота (запис до зошитів)

- ▼ Визначте художню своєрідність новели С. Е. Кінга «Мораль».

Очікуваний результат

Художня своєрідність новели С. Е. Кінга «Мораль»:

- інтрига;
- динамізм;
- поступове нагнітання атмосфери;
- невимушений виклад.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІВ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя

— Священик у ролі диявола-спокусника... Скільки коштує нехтування власної моралі? Через що може переступити людина? Що вона може накоїти, якщо їй запропонують якісь матеріальні блага за певний вчинок, який вже просто за власним бажанням людина не тільки не зробила б — їй навіть на думку не спало б таке зробити. У творі є також переживання звабленого — робити чи не робити, сума-то хороша, але якось гидко... Потім муки після скоєного... А як із цим жити далі? Провина, а не якийсь жахливий злочин, а й вона мерзенна, аморальна. Чи заспокоять хвору душу ті гроші, чималі гроші? І чи можна буде за допомогою грошей склеїти розбиту сім'ю, відчуття легкості та бажання жити? Уважаю, що ні: муки на все життя забезпечено. Ось воно — пекло за життя. Навіть якщо ви *«в гріх не вірите, гріх дійсно вірить у вас»*.

2. Інтерактивний прийом «Гронування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть гроно до образу одного з персонажів новели С. Е. Кінга «Мораль».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: читати «Провину зірок» Дж. М. Ґріна.

Випереджальне (індивідуальне; для 1–2 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість Дж. М. Ґріна.

УРОК 93

**ДЖОН МАЙКЛ ҐРІН — АМЕРИКАНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК,
АВТОР КНИЖОК ДЛЯ ПІДЛІТКІВ ТА МОЛОДІ, ВІДЕОБЛОґЕР.
«ПРОВИНА ЗІРОК» — РОЗПОВІДЬ ПРО ІСТОРІЮ КОХАННЯ
НЕВИЛІКОВНО ХВОРИХ ЮНАКА Й ДІВЧИНИ**

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу, творчість Дж. М. Ґріна, творчу манеру письменника; первинні знання про роман «Провина зірок»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Дж. М. Ґріна, твори письменника, мультимедійна презентація за темою уроку, фрагменти екранізації «Винні зірки» (реж. Дж. Бун, 2014, США)¹, медіазасоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ****Інтерактивний прийом «Мозковий штурм»**

- ▼ Узагальніть здобуті знання: складіть колективну схему «Тематика сучасної зарубіжної літератури».

**III. ОГолошення теми й мети уроку.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****Слово вчителя**

— *«Це не стільки авторська ремарка, скільки авторське нагадування того, що вже було опубліковано маленькими літерами кілька сторінок тому: це роман, художній вимисел. Я все вигадав.*

¹ Режим доступу: http://moviestape.net/katalog_filmi/drama/6484-vynni-zirky.html.

Ні романи, ні їхні читачі не виграють від спроб з'ясувати, чи лягли в основу твору реальні факти. Такі спроби підривають саму ідею, що вигадані історії самі по собі щось важать, а це ж бо така собі засаднича посилка людського роду.

У цьому питанні сподіваюся на вашу взаємодію».¹

Так написав у передмові до свого роману «Провина зірок» Джон Майкл Грін, про творчість якого ми сьогодні говоритимемо. (Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— У світі літератури є автори, які пам'ятають свою юність, вони здатні говорити з читачем на рівних, а герої їхніх творів, переживаючи важкі та жорстокі ситуації, знаходять важливі почуття та знання, зберігають свою сутність. Для таких «молодих дорослих» пише свої книги Джон Майкл Грін, який послідовно розкриває теми дружби та любові як важливих життєвих цінностей, осмислення смерті як підсумку життя, виявлення сутності людини, її гірших та кращих сторін. Характерними ознаками його творів є реалістичність описів, використання запозиченого тексту (іноді вигаданого) як лейтмотиву власного, опора на філософію екзистенціалізму, використання літературних та історичних посилань і символічних деталей.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають із повідомленнями про життя та творчість Дж. М. Гріна.)

Очікуваний зміст повідомлень

Джон Майкл Грін — американський письменник, який пише молодіжні романи, відеоблогер на *YouTube* — народився 24.08.1977 р. у м. Індіанapolisі (штат Індіана, США), у родині Майка та Сідні Грін. Уже за три тижні після його народження родина Грінів почала переїжджати з місця на місце, поки зрештою не осіла в м. Орlando (штат Флорида).

Джон навчався в Підготовчій школі Хайленд в Орlando та Школі Індіан Спрінгс в передмісті Бірмінгема (штат Алабама).

2000 року Грін закінчив Кенйон-Коледж із подвійним дипломом з англійської літератури та релігієзнавства. Він часто згадував

¹ Тут і далі: цитати з роману Дж. М. Гріна «Провина зірок» наведено у перекладі Віри Назаренко.

про те, як його цькували однолітки під час навчання, яким нещасним підлітком він почувався.

Після закінчення коледжу Грін упродовж п'яти місяців студювався у капелана в дитячій лікарні. Він мав намір стати єпископальним священиком, але робота з дітьми, що страждають на страшні захворювання, надихнула його стати письменником.

Кілька років Грін жив у Чикаго, де працював помічником редактора в журналі *Booklist*, писав рецензії та роман «У пошуках Аляски». За цей час він відрецензував майже сотню книг, особливо белетристичного спрямування. Він також рецензував книги для *The New York Times* та писав оригінальні радіоесе для громадської радіостанції Чикаго. Грін протягом двох років жив у Нью-Йорку, поки його дружина Сара навчалася в аспірантурі.

2006 року став лауреатом премії Майкла Л. Принца за свій дебютний роман «У пошуках Аляски», а у січні 2012 року його черговий роман «Провина зірок» визнали найкращим бестселером за версією *The New York Times*. Екранізація книги побачила світ 2014 року. Грін також потрапив до списку 100 найвпливовіших людей світу за версією журналу *Time* (2014).

Грін відомий своєю діяльністю в *YouTube*. 2007 року він запустив канал *VlogBrothers*, який веде разом із братом Генком Гріном. Відтоді Грін започаткував багато проектів (зокрема, *Project for Awesome* та *VidCon*) та загалом створив із братом 11 каналів різної тематики (зокрема, навчальний канал *Crash Course* з невеличкими відеолекціями про літературу, історію та науку).

Є автором восьми романів (найвідоміші з яких: «У пошуках Аляски» (2005), «Досить Катрін» (2006), «Паперові міста» (2008), «Провина зірок» (2012)) та п'яти оповідань. Окрім цього, він є автором інтерактивного роману-загадки, онлайн-новели про зомбі та кількох творів, сторінки яких розсилає за передплатою. Три з його романів екранізовано.

Варто згадати, що 2018 року Грін підписав звернення Американського ПЕН-центру на захист українського режисера Олега Сенцова, російського політв'язня.

Джон Майкл Грін

3. Слово вчителя

— Роман Дж. М. Гріна «Провина зірок» (загальний огляд). «Провина зірок» — молодіжний роман американського письменника Джона Гріна, уперше вийшов друком у січні 2012 року. Історію розповідає 16-річна хвора на рак дівчина Гейзел Грейс Ланкастер, яку батьки змушують відвідувати групу підтримки, де вона згодом зустрічає 17-річного Огастаса Вотерса, колишнього баскетболіста з ампутованою кінцівкою, у якого зрештою закохується. Між двома смертельно хворими підлітками спалахує кохання всього життя — чи не остання їхня радість... Роман сповнений гіркої радості, роздумами про життя, смерть і справжнє кохання на тлі оповіді про справжню дружбу, взаємопідтримку й милосердя.

4. Сприйняття творів інших видів мистецтв

(Учні переглядають обрані вчителем фрагменти екранізації роману Дж. М. Гріна «Провина зірок».)

- ▼ Чи відповідає вашому уявленню про героїв роману Дж. М. Гріна «Провина зірок» втілене у фільмі?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Інтерактивний прийом «Грунування» (запис до зошитів)

- ▼ Складіть ґроно до постаті Дж. М. Гріна.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивна вправа «Запитання до автора»

- ▼ Якби ви мали змогу зустрітися з Дж. М. Гріном, про що б ви його запитали?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: дочитати «Провину зірок» Дж. М. Гріна, уміти аналізувати твір.

Для охочих: переглянути екранізацію «Винні зірки» (реж. Дж. Бун, 2014, США).

УРОК 94

**«ПРОВИНА ЗІРОК» ДЖ. М. ГРІНА. ОБРАЗИ ГОЛОВНИХ
ГЕРОЇВ. ІДЕЯ ЦІННОСТІ ЖИТТЯ**

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу, творчість Дж. М. Гріна, творчу манеру письменника, роман «Провина зірок»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; здоров'язбережні: любов до життя, уміння цінувати кожну його мить; загальнокультурні: уміння співчувати, виявляти милосердя; прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Дж. М. Гріна, тексти роману «Провина зірок».

До болю прекрасна історія життя і смерті...

School Library Journal

(про «Провину зірок» Дж. М. Гріна)

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. ОГолошення теми й мети уроку.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****1. Робота з епіграфом до уроку (запис до зошитів)**

- ▼ Як ви розумієте слова, що є епіграфом до нашого уроку?
(Учні занотують до зошитів епіграф до уроку.)

2. Слово вчителя

— Інколи доводиться чути, що історія кохання юних Гейзел Ланкастер та Огастаса Вотерса — це історія кохання сучасних Ромео і Джульєтти: справді, цьому сюжету відповідають і вік закоханих, і наявність спільного ворога, який завадив їхньому щастю... Щоправда, цей ворог — не ворожнеча між родинами, а сліпа й нещадна хвороба — рак... Про юних закоханих та їхнє оточення ми сьогодні поговоримо детальніше.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Складання тезового плану літературного твору

- ▼ Колективно складіть стислий тезовий план роману «Провина зірок» Дж. М. Гріна.

Очікуваний результат

- Гейзел Грейс Ланкастер, 16-річна дівчина-підліток, хвора на рак щитовидної залози, який поширився на легені, відвідує групу підтримки для хворих на рак дітей. На одному із зібрань Гейзел зустрічає 17-річного підлітка на ім'я Огастас Вотерс, який через остеосаркому втратив ногу. Огастас відвідує зібрання групи, щоб підтримати свого друга Айзека, який утрачає зір через рак.
- Дружба. Візит додому до Огастаса, знайомство з його батьками. Вони домовляються прочитати улюблені романи одне одного: Огастас дає Гейзел «Ціну світанку», а вона рекомендує йому «Царську німіч» — роман, написаний Петером Ван Гаутеном, про дівчину Анну, яка страждає від раку.
- Огастас закінчує читати її книгу, він засмучується, дізнавшись, що роман не має завершення. Гейзел пояснює, що таємничий автор припинив писати після публікації роману, і відтоді про нього нічого не відомо.
- Огастас розповідає Гейзел, що він вистежив помічницю Петра Ван Гаутена, Лідавей, і через неї йому вдалося розпочати електронне листування із самим автором. Гейзел звертається до Петра Ван Гаутена з питаннями щодо неоднозначного фіналу роману і долі матері Анни. Ван Гаутен все-таки їй відписує, пояснюючи, що відповісти на питання Гейзел він зможе лише особисто.
- Дівчина пропонує матері організувати поїздку до Амстердама, але вона їй відмовляє через нестачу фінансів та медичні обмеження лікарів. На пікніку Огастас дивує Гейзел квитками в Амстердам, які він купив коштом благодійного фонду. Гейзел нетерпляче чекає на зустріч із Петером Ван Гаутеном.
- У Амстердамі Огастас зізнається Гейзел у коханні. Крім того, підлітки нарешті зустрічаються з Ван Гаутеном, але залишаються шокованими від усвідомлення того, що він є підлим п'яницею.
- Огастас зізнається Гейзел, що у нього рецидив раку. Закохані висловлюють свою любов і підтримку одне одному.
- Після повернення додому стан здоров'я хлопця різко погіршується. Побоявшись смерті, Огастас запрошує Айзека та Гейзел на репетицію власного похорону.

- За вісім днів Огастас помирає. Після цієї страшної події Ван Гаутен з'являється на похороні хлопця, щоб вибачитися перед Гейзел. Дівчина дізнається про те, ким була прототип Анни.
- Гейзел дізнається, що Огастас таємно від неї писав продовження «Царської немочі». Дівчина отримує листа від Лідавей із прикріпленими додатками історії Огастаса. Хлопець написав, що *«на цьому світі ми не обираємо, буде нам боляче чи ні <...>, але можна обрати, хто зробить нам боляче»*, і що він задоволений своїм вибором та сподівається, що вона теж. Книга завершується зізнанням Гейзел, що *«вона теж»*.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Аналізування образів героїв літературного твору (робота в групах)

- ▼ Працюючи у складі 5 груп, складіть розповідь про дійових осіб роману Дж. Гріна «Провина зірок»: *1-ша група* — про Айзека, *2-га група* — про Петера Ван Гаутена, *3-тя група* — про Гейзел Грейс Ланкастер, *4-та група* — про Огастаса Вотерса, *5-та група* — про загальне оточення Гейзел і Огастаса.

Очікуваний результат

1-ша група

Айзек. Йому виповнилося 17 років. На початку твору він унаслідок хвороби втратив одне око, за два тижні його чекає наступна операція, а потім — цілковита сліпота. Оптимізму йому додає кохана дівчина (яка незабаром його покинула) і друг — Огастас. Час від часу Айзек впадає у відчай, усвідомлюючи, що втратив можливість бачити світ навколо себе, однак підтримка друзів та оптимізм допомагають йому не зламатися. Великого значення має підтримка з боку батьків. Айзек — чутлива й добра людина. Він не став жорстоким чи різким, навпаки, намагається підтримати тих, хто також потерпає від раку.

2-га група

Петер Ван Гаутен — автор улюбленого роману Гейзел «Царська неміч». Спочатку його згадано як утаємничену особу. Виявляється, запрошення до Амстердама й ушанування гостей — заслуга його помічниці Лідавей. Насправді Петер — п'яниця з некоректною поведінкою. Після появи на похороні в Огастаса Ван Гаутен зізнається Гейзел, що його донька померла від раку у восьмирічному віці, а його книга — це уявне продовження її життя. Він зізнається, що смерть дочки спричинила його пияцтво, але зупинитися він, імовірно, не зможе.

3-тя група

Гейзел Грейс Ланкастер захворіла на рак у 13 років. Відтоді біль і страждання не покидають її. Батьки головної героїні витратили всі сімейні заощадження на лікування дочки. Однак продовження життя на лічені місяці — це єдине, чого вдалося домогтися лікарям. Гейзел встигла звикнути зі своїм швидким відходом. Але думка про те, що батьки не зможуть перенести її смерті, змушує її по-справжньому страждати. Під час відвертої розмови мати Гейзел зізналась в тому, що давно вже вчиться на соціального працівника, щоб чимось зайняти себе після смерті дочки.

Одна з небагатьох радощів у житті Гейзел — це книга нідерландського письменника. Імовірно, цей незнайомий їй чоловік, не будучи хворим, здатний відчувати, що таке онкологічне захворювання. Гейзел потребує закінчення роману. Видається, саме недовolenість тримає її в цьому житті.

Несподіване кохання до Огастаса стало для неї коханням усього життя. Хвилини, проведені поруч із ним, стали для неї найдорожчими.

4-та група

Огастас Вотерс. Перш, ніж лишитися ноги, Гас вів активний спосіб життя, займаючись спортом. У нього була дівчина, яку він утратив через ту саму хворобу, через яку тепер помирав сам. Гейзел помічає за своїм новим знайомим дивну звичку: він постійно бере до рота сигарету, але не курить. Для Вотерса цей ритуал сповнений сенсу. Коли сигарета опиняється в роті, молода людина немов стає на крок ближче до смерті. Однак, не закуривши, Гас не дає «вбивці» закінчити свою дію. Для Вотерса це перемога життя над смертю. У Гаса є фобія, якою він ділиться з учасниками групи підтримки. Юнак боїться забуття. Справжня смерть для нього — це бути забутим. Думка про те, що після його відходу байдужий світ продовжить своє існування, викликає у нього почуття жаху. Люди проігнорують той факт, що нещодавно поруч із ними жив молодий хлопець на ім'я Огастас Вотерс.

Гас, навіть дізнавшись про те, що йому лишилося зовсім мало жити, здатен на щире й всепоглинаюче кохання; навіть у передчутті смерті він намагається підтримати кохану.

5-та група

Загальне оточення Гейзел і Огастаса. Варто зазначити, що найбільше уваги хворим на рак дітям приділяють саме їхні батьки: ми бачимо, що це не просто співчуття, а спроби якнайбільше підтримати, зрозуміти, не дати впасти духом підліткам, які стоять

на порозі смерті. Розуміння і підтримку вони виявляють не тільки власним дітям, а й іншим.

Автор у романі показав, що більшість людей довкола смертельно хворих дітей ставиться до них із розумінням. Саме це допомагає хворим стримано і з розумінням приймати свою хворобу.

2. Бесіда за змістом літературного твору

- ▼ Який із епізодів вас найбільше вразив? Чому?
- ▼ Чи є у творі образ, який викликає у вас роздратування? Відповідь поясніть.
- ▼ У чому виявляється почуття кохання між Гейзел і Гасом?
- ▼ Що спільного між Гейзел та Гасом?
- ▼ Чи можна зрозуміти поведінку Петера Ван Гаутена? Аргументуйте відповідь.
- ▼ Як ви вважаєте, чому автор не зробив кінець твору щасливим?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІВ ТА НАВИЧОК

Інтерактивна вправа «Кластер»

- ▼ За здобутою на уроці інформацією створіть кластер «Непереможні герої роману «Провина зірок» Дж. М. Гріна».

(Охочі презентують складені впродовж уроку опорні конспекти у вигляді кластерів.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

1. Лист до улюбленого героя

- ▼ Складіть начерки до листа, адресованого героєві роману «Провина зірок» Дж. М. Гріна, із яким ви б хотіли поділитися своїми думками.

2. Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть одне з речень на вибір:
 - «Я вважаю, що провідною ідеєю роману «Провина зірок» Дж. М. Гріна є...»;
 - «Образи героїв твору, на мою думку, покликані...»;
 - «Я вважаю, що письменник спрямовує читача до...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: написати лист до улюбленого героя роману «Провина зірок» Дж. М. Гріна.

Для охочих: переглянути екранізацію «Винні зірки» (реж. Дж. Бун, 2014, США).

УРОК 95

«ПРОВИНА ЗІРОК» ДЖ. М. ГРІНА. СИМВОЛІКА НАЗВИ ТВОРУ. ЛІРИЗМ, ІРОНІЧНІСТЬ ОПОВІДІ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу, творчість Дж. М. Гріна, творчу манеру письменника, роман «Провина зірок»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *здоров'язберезні*: любов до життя, уміння цінувати кожну його мить; *загальнокультурні*: уміння співчувати, виявляти милосердя; прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет Дж. М. Гріна, тексти роману «Провина зірок», картки з цитатами із твору.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

(Охочі зачитують написані вдома листи до літературного героя.)

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Як ви вже переконалися, у романі «Провина зірок» ми спостерігаємо не тільки за історією щирого кохання. Автор розкриває багато дотичних проблем, поміж яких чимале значення мають роздуми про життя та смерть, про призначення людини, про стійкість у випробуванні страшною хворобою, про духовні та фізичні сили людини. Тому сьогодні ми звернемо увагу не стільки на зовнішній бік життя героїв, скільки на їхній внутрішній світ, яким його побачив автор.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Спілкування з автором

(робота за картками із цитатним матеріалом)

- ▼ Поясніть, як ви розумієте рядки з твору.

Картка 1

«Я боюся забуття,— відповів хлопець по паузі.— Боюся ірраціонально, як сліпий боїться темряви».

Картка 2

«Прийде час... коли ми всі помremo. Всі. Прийде час, коли не залишиться людей, щоб пам'ятати, що люди взагалі колись існували і щось робили. Не залишиться нікого, хто пам'ятав би про Аристотеля чи Клеопатру, поминаючи вже тебе. Все, що ми зробили, побудували, написали, винайшли і відкрили, буде забуто. Все це <...> зникне без сліду. Може, цей час прийде скоро, може, до нього ще мільйони років, але навіть якщо ми переживемо згасання сонця, вічно людство існувати не може. Був час до того, як живі організми усвідомили себе, буде час і після. А якщо тебе турбує неминучість забуття, пропоную тобі ігнорувати цей страх. Боже правий, так усі роблять».

Картка 3

«Люди багато говорять про мужність онкохворих, і я не заперечую: це таки мужність. Мене і кололи, і різали, і труїли роками, а я знай шкандибаю. Але не впадайте в оману: тої миті я була б дуже рада померти».

Картка 4

«Я закоханий у тебе, я знаю, що кохання — лише крик у порожнечу, забуття неминуче, всі ми приречені, й настане день, коли все перетвориться на порошок. Я знаю, що сонце поглине оту єдину землю, що нам дана, а я закоханий у тебе».

Картка 5

«Звісно. Я боюся земного забуття. Не подумай, що я копіюю своїх батьків, але я вірю, що у людей є душі. Страх забуття — це щось інше, це страх від того, що я не зможу віддати нічого в обмін на своє життя. Якщо ти не прожив у служінні вищому добру, можна принаймні послужити йому своєю смертю, розумієш?»

Картка 6

«На цьому світі ми не вибираємо, буде нам боляче чи ні <...>, але можна обрати, хто зробить нам боляче. Я своїм вибором задоволений. Сподіваюся, вона теж».

2. Фронтальна бесіда

- ▼ Які проблеми, на вашу думку, розкриває автор у романі?
- ▼ Оповідь у творі ведеться від імені Гейзел. Що дає така форма розповіді?
- ▼ Як ви вважаєте, чи можуть почуватися щасливими підлітки, які знають про свою смертельну хворобу?
- ▼ Що, на вашу думку, допомагає героям зберігати почуття гумору та оптимізм?

3. Інтерактивна вправа «Продовжте речення»

- ▼ Визначте символіку назви твору, продовживши речення: «Гейзел вважає, що їхнє кохання — це подарунок зірок. Провина ж зірок у тому, що...».

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

1. Узагальнювальне слово вчителя

— Попри те, що тема хвороби і смерті становить основу сюжетної лінії роману, твір увесь наповнений життям. Молоді люди, які зробили в житті тільки перші кроки, здатні творити, любити і бути коханими, не можуть жити так, як живуть засуджені до смерті. Навпаки, вони живуть набагато повніше і яскравіше, аніж ми — здорові люди. І саме ця обставина робить роман Джона Гріна таким привабливим та незабутнім. Приречені на смерть діти не плачуть і не стогнуть, а, як і всі підлітки, закохуються, ненавидять, бунтують, доводять одне одного до сказу, ревнують, шукають можливості для самовираження і самоствердження або просто теревеняють ні про що. На тлі невідворотності смерті нібито гостріше відчувається те почуття життя, яке наповнює їхні юні серця і вибуховими поштовхами вимагає виходу.

Герої роману, по суті, ще діти, не тільки переживають і люблять — вони по-дорослому міркують, аналізують, критично осмислюють чужий їм навколишній світ, намагаються зрозуміти, що відбувається навколо, і... просто живуть.

2. Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Напишіть есе за темою «Що таке життя? (за романом «Провина зірок» Дж. М. Гріна)».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: читати «Крадійка книжок» М. Ф. Зузака.

Випереджальне (індивідуальне; для 1–2 учнів): підготувати повідомлення про життя та творчість М. Ф. Зузака.

Австралія

УРОК 96

МАРКУС ФРЕНК ЗУЗАК.

СТИСЛІ ВІДОМОСТІ ПРО МИТЦЯ. «КРАДІЙКА КНИЖОК» — РОМАН ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу; первинні знання про творчість М. Ф. Зузака, про творчу манеру письменника, про роман «Крадійка книжок»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; *інформаційні*: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; *загальнокультурні*: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет М. Ф. Зузака, твори письменника, тексти роману «Крадійка книжок», мультимедійна презентація за темою уроку, медіа-засоби.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивна вправа «Інтелектуальна розминка»

- ▼ Якби вам довелося характеризувати сучасну літературу, ви б назвали її оптимістичною чи песимістичною? Чому?
- ▼ Носіями яких характерів є образи, що переважають у сучасній літературі?
- ▼ Сучасна література — це література постмодернізму чи ні? Відповідь аргументуйте.
- ▼ Чи вся сучасна література має чітку вікову спрямованість?
- ▼ Чи доцільно перечитувати твори, якщо існують їхні екранізації? Обґрунтуйте відповідь.

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Гортаючи сторінки чергової книги, ми завжди сповнені очікувань. Хтось мріє поринути у світ пригод, когось цікавить романтична сторона людських стосунків, у когось є гостра потреба дати вихід власним почуттям... Одне можна сказати цілком упевнено: ніхто не хоче залишитися байдужим. Звісно, кожен твір по-своєму може захопити. Сьогодні ми поринемо у світ минулого, ознайомимося з подіями, що супроводжували прихід до влади гітлерівського режиму, та з творчістю автора, який народився значно пізніше, але описані події не залишили його байдужим.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Маркус Френк Зузак — австралійський письменник. Його найвідоміші твори — «Крадійка книжок» і «Посланець» — критики позиціонували як підліткові романи, що стали міжнародними бестселерами.

Письменницький стаж М. Ф. Зузака (Зусака) відносно невеликий, і список його творів містить лише шість романів, проте кожна його книга спричиняла дискусії читачів та рецензії авторитетних літературознавців. Твори цього письменника перекладено 40 мовами світу, митця нагороджено багатьма престижними преміями, його ім'я неодноразово потрапляло до списків світових бестселерів. На відміну від більшості своїх однолітків-літераторів, Маркус Зузак не захоплюється пригодами у вигаданих світах, містичними таємницями та сповненими жахів трилерами. Його книги описують звичайних людей, які борються не з драконами або магами, а з реальними проблемами й виборюють не престол королівства, а систему життєвих цінностей.

2. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають із повідомленнями про життя та творчість М. Ф. Зузака.)

Очікуваний зміст повідомлень

Маркус Френк Зузак народився 23.06.1975 р. у м. Сіднеї (Австралія). Його батьки були біженцями з повоєнної Європи — маляр Гельмут Зузак емігрував з Австрії, а його дружина Ліза — з Німеччини.

Маркус — наймолодша дитина у родині, має двох сестер і брата. Закінчивши *Engadine High School*, він невдовзі повернувся туди викладачем англійської, почавши водночас кар'єру письменника. Вищу освіту з історії й англійської філології здобув в Університеті Нового Південного Вельсу зі ступенем бакалавра мистецтв та дипломом із викладання.

Першу свою книгу написав 1992 року, коли йому виповнилося тільки 16 років, однак лише за 7 років спроб і очікувань вона вийшла друком. Починаючи з 1999 року Зузак опублікував шість творів. Перші три, що вийшли друком у 1999–2001 рр. у різних англомовних країнах, принесли авторові низку нагород. «Послання», опублікований 2002-го, наступного року переміг в австралійських конкурсах *CBC Book of the Year Award* та *NSW Premier's Literary Award (Ethel Turner Prize)*, а в Сполучених Штатах посів друге місце конкурсу *Printz Award*.

Роман «Крадійка книжок», який вийшов друком 2005 року, перекладено 30 мовами світу, зокрема українською. Поміж досягнень роману: найвища позиція в рейтингу *Amazon.com*, у списку бестселерів *The New York Times*, в аналогічних рейтингах Бразилії, Ірландії та Тайваню; також цей твір — у п'ятірці найбільш купованих книг Сполученого Королівства, Іспанії, Ізраїлю, Південної Кореї. Успішною стала також екранізація цього роману 2013 року.

Маркус Френк Зузак

Маркус Зузак одружений, виховує доньку. Вільний час присвячує серфінгу та перегляду кінофільмів.

3. Слово вчителя

— «Крадійка книжок» — роман про Другу світову війну. Роман «Крадійка книжок» став тріумфом Маркуса Зузака. Основа твору — спогади батьків письменника про їхнє воєнне дитинство: бомбардування Мюнхена, потоки євреїв, що прямують у Дахау, голод і втрата близьких. Ірраціональність та реалізм, дитячі захоплення та політичні події, а передусім — оповідь від першої особи, яким є сама Смерть, — усе це зробило книгу не просто бестселером, а подією в літературі. Роман «Крадійка книжок» називали «*вибухом свідомості*» й «*найнезвичнішим романом нового часу*»; він здобув багато премій.

Січень 1939 року. Німеччина. Країна затамувала подих. Ніколи ще у Смерті не було стільки роботи. А буде ще більше. Мати везе дев'ятирічну Лізель Мемінґер та її молодшого брата до прийомних батьків, які мешкають поблизу Мюнхена, тому що їхнього батька більше немає (його віднесло диханням чужого й дивного слова «комуніст»), і в очах матері дівчинка бачить страх перед такою самою долею. Дорогою Смерть відвідує хлопчика й уперше помічає Лізель. Так дівчинка опиняється на Хімел-штрассе — Нібесній вулиці. Хоч би хто придумав цю назву, у нього було здорове почуття гумору. Не те, щоб там було суще пекло — ні, але й ніяк не рай.

Перед очима читача пробігає історія звичайних німецьких людей напередодні та під час Другої світової війни. Смерть, від імені якого ведеться оповідь, помітила дівчинку — Лізель Мемінґер — і не змігла позбутися цікавості до неї. Цікавість ця з'явилася після того, як Смерть побачив, що Лізель учинила незвичну крадіжку...

Дівчинка навчилася читати, і їй відкрився цілий світ. Заради цього світу вона почала красти, але не їжу, хоча дуже хотіла їсти, а книги. Саме книги, які не залишають її байдужою. Книги, що їх читатиме утікач-євреї, якого нова сім'я ховає в підвалі, та самотня сусідка, сини якої на війні.

Перед нами постає не тільки історія дівчинки, а й історія цілої країни. Ми бачимо, наскільки зумів зламати волю свого народу його «гідний син» — Адольф Гітлер, якими антигуманними були численні злочини нацистського режиму проти громадян Німеччини та окупованих нею територій. Перед нами також розгортається дуже трагічна сторінка — голокост.

Нацизм покалічив світ та долі окремих родин, але в багатьох людях все одно залишилися доброта й милосердя, гуманізм та жага до життя і прагнення пізнавати прекрасне.

4. Особливості розкриття художнього світу літературного твору (колективна робота)

(Робота з «Прологом» роману «Крадійка книжок» М. Ф. Зузака.)

- ▼ Знайдіть цитати, де зазначено, від імені якої особи ведеться оповідь.
- ▼ Яким є стиль цієї оповіді?
- ▼ На вашу думку, яке значення має опис колірної гами оповіді?
- ▼ Чи є у словах оповідача ознаки упередженого ставлення до людей?
- ▼ Як ми дізнаємося про Лізель? Як починається оповідь про дівчинку?
- ▼ Що в «Пролозі» ми можемо вважати ключовим?

- ▼ Розкажіть про свої емоції та відчуття після прочитання «Пролога».
- ▼ Чому оповідач назвав Лізель крадійкою книжок?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Складання сенкана

- ▼ Складіть сенкан за темою «Жахіття війни».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть речення: «Сьогодні на уроці мені спало на думку, що...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: прочитати роман «Крадійка книжок» М. Ф. Зузака.

Випереджальне (індивідуальне; для 1–2 учнів): підготуватися до вправи «Входження в образ» (за образом Лізель Мемінґер).

УРОК 97

«КРАДІЙКА КНИЖОК» М. Ф. ЗУЗАКА. ІСТОРІЯ ЖИТТЯ ДІВЧИНКИ ЛІЗЕЛЬ МЕМІНґЕР. ВИКРИТТЯ ЗГУБНОГО ВПЛИВУ НАЦИЗМУ У ТВОРІ. ОБРАЗИ «МАЛЕНЬКИХ ЛЮДЕЙ», ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В УМОВАХ ФАШИСТСЬКОЇ СИСТЕМИ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу, творчість М. Ф. Зузака, творчу манеру письменника, роман «Крадійка книжок»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; соціальні та громадянські: неприйняття насилля, формування гуманізму, любові до Батьківщини; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет М. Ф. Зузака, тексти роману «Крадійка книжок», ілюстрації до твору, картки для роботи в парах.

*Там, де сплять книги,
невдовзі горітимуть і люди.*
Г. Гейне

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Фронтальна бесіда на сприйняття тексту літературного твору

- ▼ Роман М. Ф. Зузака «Крадійка книжок» має посвяту. Кому й чому саме їм присвятив автор свій твір?
- ▼ Від чийого імені ведеться оповідь у творі? Як ви вважаєте, чому Смерть у книзі чоловічого роду?
- ▼ Назвіть головних героїв роману. Хто вони?
- ▼ Стисло передайте зміст роману «Крадійка книжок».
- ▼ Чому Смерть як оповідач акцентує увагу на трьох кольорах — білому, чорному й червоному? Спробуйте визначити їхнє символічне навантаження.
- ▼ Скільки зустрічей було в Смерті з Лізель?
- ▼ За яких обставин Лізель поцупила першу книжку? Що це була за книжка?

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— У романі М. Ф. Зузака «Крадійка книжок» перед читачем, як у калейдоскопі, пролітають численні образи, але особливу увагу приділено саме Лізель. Оповідач Смерть зазначає:

«Так, мені частенько доводилося згадувати її, і в незліченній кількості своїх кишень я носив її історію — щоб розповісти. Вона — одна з небагатьох, які я ношу з собою. Кожна з тих історій — це спроба, це неабияка спроба довести собі, що ви і ваше земне існування маєте значення.

*Ось вона. Одна із пригорщі».*¹

Отже, пропоную сьогодні довести, що життя однієї людини має сенс.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

¹ Тут і далі: цитати з роману М. Ф. Зузака «Крадійка книжок» наведено у перекладі Наталії Гоїн.

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Зима 1939 року. Лізель потрапляє в містечко на околиці Мюнхена. Люди, які ще вчора жили спокійним мирним життям, сьогодні вимушені розділитися на два табори: ті, хто чи то зі страху, чи за переконаннями підтримують Адольфа Гітлера, і ті, хто проти. Кожен ризикує своїм життям та життям своїх рідних. Склалася та гранична ситуація, коли виявляється сутність кожного. Усе навколо дихає смертю: кожен провулок, кожне вікно, кожен рух, кожен погляд. Смерті дійсно є чим зайнятися!

2. Цитатна характеристика образу героїв літературного твору (робота в парах)

- ▼ Працюючи у парах, знайдіть у тексті роману М. Ф. Зузака «Крадійка книжок» рядки, у яких містяться відповіді на запитання.

Запитання для роботи в парах

- ▼ Що відомо про справжню родину Лізель? Чому Паула Мемінгер погодилася віддати Лізель до іншої родини?
- ▼ Як у тексті описано зовнішність Лізель?
- ▼ Що сталося з братом Лізель, Вернером? Як ця подія вплинула на дівчинку?
- ▼ Чому Лізель підбрала з землі книжку? За яких обставин вона це зробила? Якою була книжка? Яке значення має ця крадіжка?
- ▼ Як Лізель потрапила до нових батьків? Які емоції нею керували? Що вона відчувала?
- ▼ Якою була родина Губерманнів? Як нові батьки поставилися до Лізель? Чому вони погодилися прийняти у свою сім'ю дівчинку?
- ▼ Як у творі описано характери Розі і Ганса Губерманнів? Яким були їхні побут та звички?
- ▼ Як Лізель навчилася читати? Хто їй в цьому допоміг? Якою була перша прочитана нею книжка?
- ▼ Що відомо про однолітків Лізель? Яким було спілкування дівчинки з ними? Чи був у неї друг?
- ▼ Що поєднувало Руді та Лізель? Чим вони різнилися? Як вони ставилися до крадіжок?
- ▼ Як у романі описано 20 квітня? Яку подію святкували у містечку? Яким було це святкування?
- ▼ Як Лізель потрапила до домашньої бібліотеки мера? Який етап у житті дівчинки з цим пов'язаний?

- ▼ Як саме єврейське питання пов'язане з долею родини Губерманнів та Лізель? Хто такий Макс Ванденбург?
- ▼ Який сенс укладали Ганс і Роза Губерманни у вимогу до Лізель бути хорошою дівчинкою? Що допомагало Лізель не збожеволіти в ситуації подвійного життя — коли для всіх ти дівчинка з гітлерюгенд, а твої батьки таємно переховують єврея?
- ▼ Чому Руді Штайнер хотів убити фюрера? Як ви вважаєте, чому Руді перетворився з крадія на роздавача хліба?
- ▼ Чим стало для Лізель читання книг? Кому вона їх читала?

3. Рольова гра за випереджальним домашнім завданням. Інтерактивна вправа «Входження в образ» («Перевтілення»)

(Двоє учнів по черзі виступають перед однокласниками в ролі Лізель Мемінґер.)

4. Робота з епіграфом до уроку (запис до зошитів)

- ▼ Як ви розумієте слова Генріха Гейне, що є епіграфом до нашого уроку?
(Учні зановують до зошитів епіграф до уроку.)
- ▼ Як ви сприйняли опис спалення книжок у романі?
- ▼ Чому, на вашу думку, нацисти ненавиділи книжки?

5. Фронтальна бесіда. Аналізування образів героїв літературного твору

- ▼ Дослідімо образи «маленьких людей», які опинилися в умовах фашистської системи. Кого з героїв роману «Крадійка книжок» можна вважати «маленькою людиною»? Відповідь аргументуйте.
- ▼ Чи належать до категорії «маленьких людей» Ганс і Роза Губерманни? Свою думку доведіть.
- ▼ Згадайте, як у Губерманнів святкували Різдво. На яку думку вас наштовхує цей опис?
- ▼ Як ви вважаєте, яким було святкування Різдва у сусідів Губерманнів?
- ▼ Чим відрізняється таке святкування Різдва від святкування 20 квітня?
- ▼ Наведіть приклади з твору, у яких ідеться про «маленьких людей».

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК

Складання сенканів

- ▼ Складіть сенкан на одну з тем: «Лізель Мемінґер», «Життя», «Смерть», «Нацизм», «Людина».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати запитання для участі в конкурсі «Так чи ні?» за біографією М. Ф. Зузака та його романом «Крадійка книжок».

УРОК 98

ІДЕЇ ЛЮДЯНОСТІ, ДОБРА, ПОРЯТУНКУ ЖИТТЯ Й КУЛЬТУРИ. КНИГА ЯК СИМВОЛ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ В ЖОРСТОКОМУ СВІТІ. ФОРМИ ОПОВІДІ У ТВОРІ М. Ф. ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК»

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (поглиблені знання про сучасну зарубіжну літературу, творчість М. Ф. Зузака, творчу манеру письменника, роман «Крадійка книжок»; читацьку активність);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до почуттів і думок оточуючих; інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її; соціальні та громадянські: неприйняття насилля, формування гуманізму, любові до Батьківщини; загальнокультурні: прагнення літературної освіти; естетичний смак; світогляд).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (художня культура).

Обладнання: портрет М. Ф. Зузака, тексти роману «Крадійка книжок», ілюстрації до твору.

Слова — це життя.

М. Ф. Зузак

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Конкурс «Так чи ні?»

(Учні ставлять одне одному підготовлені вдома запитання за біографією М. Ф. Зузака та його твором «Крадійка книжок». Кожне запитання має завершуватися словами «так чи ні?». Кожну правильну відповідь оцінюють одним балом.)

III. ОГолошення теми й мети уроку. мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя

— Напевно, усі, хто потрапив у вир Другої світової, мріяв про те, щоб залишитися живим, і про чудове життя після війни. Проте були такі, хто заздирив мертвим. Недарма кажуть, що найбільша трагедія на війні — вижити... Насправді, що страшніше за втрату рідних і близьких людей... Чим керується Смерть, обираючи когось одного?

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Вступне слово вчителя

— Крадійку книжок Смерть бачив тричі. Але це не завадило йому детально розповісти про дівчинку. Чому ж він залишив цю дитину жити? Що вберегло Лізель поміж суцільної руйнації та хаосу знищення?

2. Фронтальна бесіда

- ▼ Дослідімо символіку твору. Розкажіть про три зустрічі Смерті з Лізель. Які колірні асоціації Смерть використовує під час цих розповідей? *(Уперше Смерть побачив Лізель на залізниці, узимку; згадано суцільний білий колір. Удруге зустріч відбулася, коли розбився літак з американським пілотом на борту; символом другої зустрічі є чорний колір. Утретє Смерть зустрів дівчинку під час масового бомбардування району, у якому мешкала крадійка книжок; на загальному фоні помітно виділяється небо нестерпно-пекельного багряного кольору.)*
- ▼ Чому вкотре у творі згадано саме ці кольори?
- ▼ Поясніть, чому Смерть дав дожити головній героїні до старості.
- ▼ Що сталося з тими, хто оточував Лізель?
- ▼ Як розкрито тему крадіяства у творі? Чи той, хто вперше назвав Лізель крадійкою книжок, справді вважає її крадійкою?
- ▼ Яке значення у житті Лізель мав Руді?
- ▼ Назвіть основний символ твору. *(Книга.)*
- ▼ Які епізоди твору ви також назвали б символічними?

3. Евристична бесіда «Книга як символ збереження духовності в жорстокому світі»

- ▼ Хто надихнув Лізель на написання власної книги життя? *(Фрау Ільза Германн, яка принесла Лізель «маленьку чорну книжечку. Всередині не було історії, лише посмугований папір.*

— Я подумала, якщо ти більше не будеш читати моїх книжок, то може замість цього захочеш написати свою...».)

- ▼ Як учинила Лізель із подарунком дружини мера? (Дівчинка, прокрадаючись уночі у підвал, бралася за олівець і писала історію свого життя.)
- ▼ Чому написання власної книги врятувало їй життя? («До наступної атаки, що відбулася 2 жовтня, вона її дописала... А крадійка книжок читає. Перечитує і ще раз перечитує останнє речення, перечитує вже не одну годину». Саме під час цього читання почалося бомбардування, і всіх, хто спокійно спав удома, забрав Смерть... Окрім Лізель, яка сиділа у підвалі. Ільза Германн подарувала Лізель не просто книжку, а необхідність перебувати в підвалі, що врятувало дівчинці життя.)
- ▼ Як ставилася Лізель до слів, які давалися їй не надто легко? (Вона «ненавиділа слова і любила їх», уважала їх важкими.)

4. Робота з епіграфом до уроку (запис до зошитів)

- ▼ Як ви розумієте слова М. Ф. Зузака, що є епіграфом до нашого уроку?
(Учні занотовують до зошитів епіграф до уроку.)

5. Інтерактивна вправа «Шерлок Холмс»

(Учні опрацьовують частину 10 («Кінець світу (частина II)»)).

Методичний коментар. Учням пропонують швидко прочитати текст і, не користуючись ним, скласти до нього якнайбільше запитань, які мають охопити весь матеріал і врахувати найменші дрібниці. Із найдовшого списку зачитують запитання, учні дають відповіді на них.

6. Узагальнювальна бесіда

- ▼ Чим для Лізель стало написання власної книжки?
- ▼ Чому вона дала їй назву «Крадійка книжок»?
- ▼ Чому Лізель визначила собі щоденну норму?
- ▼ Доведіть, що в цей час вона ще більше зблизилася зі своїми прийомними батьками, особливо з татом.
- ▼ Який сенс мають міркування Смерті про книжку Лізель?
- ▼ Як до Смерті потрапила книга, написана Лізель?
- Чому книгу Лізель «Крадійка книжок» завершує поняття *слово*?

7. Складання паспорта літературного твору (колективна робота)

- ▼ Складіть паспорт роману М. Ф. Зузака «Крадійка книжок».

*Очікуваний результат***Паспорт роману М. Ф. Зузака «Крадійка книжок»****Автор:** Маркус Френк Зузак.**Назва:** «Крадійка книжок».**Жанр:** наявні ознаки філософського, психологічного роману, роману-перестороги, а також фантастичний елемент (оповідач — Смерть).**Дата написання:** 2006.**Тематика і проблематика:** зображення подій Другої світової війни; знедолене воєнне дитинство; книга і слово в житті людини, суспільства; ідеологія фашизму й нацизму, що нівечить душу; голокост, дегероїзація війни, зображення фізичних і духовних страждань, загальнолюдська солідарність; становлення особистості й сенс життя.**Художній час і простір твору:** події роману розгортаються у нацистській Німеччині, починаючи із січня 1939 року, коли Лізель Мемінгер виповнюється 9 років, і завершуються смертю головної героїні в глибокій старості в Австралії.**Форми (особливості) оповіді:** оповідач — Смерть, наявність «тексту в тексті», авторських ілюстрацій, заголовків-анонсів, невідповідність фабули і сюжету.**Головні герої:** оповідач і учасник подій Смерть, Лізель Мемінгер, подружжя Губерманнів, Макс Ванденбург, Руді Штайнер, Ільза Германн.**V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК****Творча робота (запис до зошитів)**

- ▼ Напишіть есе за темою «Яка користь від слів?».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ**Інтерактивний прийом «Одне слово»**

- ▼ Одним словом по черзі підбийте підсумки уроку.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ**Індивідуальне (можна працювати в парах):** підготувати розгорнуту презентацію за творчістю одного з авторів сучасної зарубіжної літератури (зокрема: Ф. Бегбедера, М. Вельбека, П. Коельйо, В. Пелевіна, Дж. Ірвінга, Б. Шлінка, Е. Мун, Р. Метісона, Х. Мураками, А. Адамсона, М. Етвуд) із переліку, наданого вчителем.

УРОКИ 99–100

**СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС (ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД).
ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ХХІ ст.**

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (знання про напрями розвитку сучасного літературного процесу; навички самостійної роботи з літературними текстами, визначення їхньої художньої цінності, формулювання й обґрунтування своєї думки про явища мистецтва);
- **ключові** (*уміння вчитися*: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; *інформаційні*: навички роботи з книгою; *уміння і навички аналітичного характеру*; *загальнокультурні*: любов до літератури; повагу до загальнолюдських цінностей; естетичний смак).

Тип уроку: урок опанування нових знань і формування на цій основі вмінь та навичок.

Обладнання: портрети сучасних зарубіжних письменників, видання їхніх творів.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ**

Інтерактивна вправа «Асоціативний кущ»

- ▼ Із чим ви асоціюєте термін *постмодернізм*? Поясніть свою думку.

**III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Слово вчителя

— Сьогодні ми відвідаємо галерею сучасної зарубіжної літератури і, сподіваюся, кожен із вас відкриє для себе нового автора, книжку якого захоче розгорнути вдома й поринути в новий таємничий світ...

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

(Учні виступають із повідомленнями про митців зарубіжної літератури — представників сучасного літературного процесу.)

- ▼ За повідомленнями однокласників складіть опорний конспект.

Очікуваний зміст повідомлень

Фредерік Бегбедер

Письменник, публіцист, літературний критик, редактор; є одним із кращих письменників у сучасній французькій літературі. Народився 1965 року. До того, як почати писати, Бегбедер майже 10 років займався рекламним бізнесом. Найвідоміші твори митця, завдяки яким він зажив слави,— це романи «Канікули в комі» (1995), «99 франків» (2000), «Романтичний егоїст» (2005).

Фредерік Бегбедер

Мішель Вельбек

Мішель Вельбек

Французький письменник, поет, співак, сценарист, кінорежисер; народився 1956 (1958) року. Вельбек здобув безліч різноманітних премій, зокрема: Гран-прі в галузі літератури за роман «Елементарні частинки» (1998), приз Паризького кінофестивалю за роман «Платформа» (2001). Він є одним із французьких авторів, яких найбільше читають у світі.

Пауло Коельйо

Бразильський письменник, романи якого перекладено 112 мовами світу; народився 1947 року. Його роман «Алхімік» (1987) перекладено 50 мовами світу, він здобув почесний статус культового твору. Сьогодні «Алхімік» посідає найрейтинговіші місця поміж книг, що продаються у світі загалом та в історії книжкових продажів Бразилії. До речі, саме завдяки цьому роман було записано до Книги рекордів Гіннеса.

Пауло Коельйо

Віктор Пелевін

Російський прозаїк і перекладач; автор збірки оповідань «Синій ліхтар»

Віктор Пелевін

Американський письменник і сценарист, визнаний майстер психологічної прози; народився 1942 року. Першою книгою Ірвінга став роман «Сімейне життя вагою 158 фунтів», другий роман «Світ очима Гарпа» отримав Національну книжкову премію. За цей самий роман (точніше, його екранізацію) письменник здобув «Оскара». Ще один «Оскар» поповнив колекцію Джона за сценарій до кінокартини «Правила виноробів». Його книги перекладено 35 мовами світу.

Бернгард Шлінк

Німецький письменник, правник; народився 1944 року. Його роман «Читець» було названо однією з найуспішніших

Бернгард Шлінк

(мала Букерівська премія, 1993), повістей «Омон Ра», «Життя комах», «Жовта стріла»; народився 1962 року. Перекладає твори Карлоса Кастанеди й Артура Макена. Він — один із небагатьох письменників сучасності, якого згадано у переліку «Видатні письменники світу» поряд із такими митцями, як Габріель Гарсія Маркес, Харукі Муракамі й Умберто Еко. Після роману «Чапаєв і Порожнеча» Пелевіна було визнано одним із найкультовіших митців пера.

Джон Ірвінг

(Джон Воллес Блант Молодший)

Джон Ірвінг

книжок в історії Німеччини та перекладено 39 мовами. Також цей роман посів провідне місце у переліку бестселерів *The New York Times*. З 1990 року викладає, має статус професора при університеті імені Гумбольдта.

Елізабет Мун

Американська письменниця, яка працює у фантастичному жанрі, що вирізняється від наукової фантастики до

Елізабет Мун

у жанрах фентезі, жахів та наукової фантастики. Значну частину його творів екранізовано. Знамениті сьогодні кінострічки «Легенда пекельного будинку» (1973), «Куди приводять мрії» (1998), «Відгомін луни» (1999), «Я — легенда» (2007) було зафільмовано саме за його творами.

Харукі Муракамі

Японський письменник і перекладач; народився 1949 року. 1979 року світ побачила його перша повість «Слухай пісню вітру», водночас вона стала першою частиною так званої «Трилогії Пацюка». За цю книгу Муракамі удостоєно премії Гундзи сіндзін-се у номінації «Кращий письменник-початківець». Ця книга вже

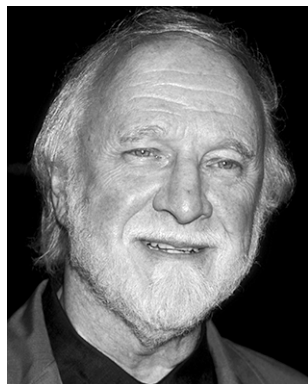

Харукі Муракамі

фентезі; народилася 1945 року. За освітою — історик і біолог, ветеран Корпусу морської піхоти США, що пояснює захоплення письменниці жанром бойової фантастики. Першою книгою Елізабет став роман «Шлях найманця» (1990). На рахунку митчині такі премії, як Комптон Крок (1990), Неб'юла за кращий роман (2003) і нагорода Роберта Хайнлайна (2007).

Річард Метісон

Американський письменник та сценарист Р. Метісон (1926–2013) працював

Річард Метісон

до кінця року розійшлася дуже великим накладом. 1980 року письменник опублікував другу частину трилогії — повість «Пінбол 1973». Третя частина «Трилогії Пацюка» вийшла друком 1982 року — роман «Полювання на овець», здобувши Муракамі чергову премію. Письменник має почесну премію імені Франца Кафки (2006). Такі видатні романи письменника, як «Усі божі діти можуть танцювати» (2007) і «Норвезький ліс» (2010) було екранізовано.

Айзек Адамсон

Айзек Адамсон

Американський прозаїк; відомий нам за знаменитою серією детективів про пригоди журналіста Біллі Чакі в Японії; народився 1971 року. Його роман «Розбірки в Токіо» екранізувала відома компанія *Sony Pictures Entertainment*, він також дістав позитивну оцінку своєї творчості відомих критиків.

Маргарет Етвуд

Канадська письменниця, поетеса, літературний критик і активіст захисту навколишнього середовища; народилася 1939 року. Хоча Етвуд більше відома

як авторка прози, вона також має численні нагороди за свою поезію й понад 15 поетичних збірок. У своїй творчості митчиня надихається міфами та казками, якими цікавиться змалку. Вона також опублікувала 4 збірки оповідань і 3 збірки прозових творів.

Маргарет Етвуд

**V. УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ
ЗДОБУТИХ ЗНАЙ, УМІНЬ
ТА НАВИЧОК****Вправа «Учасники галереї — з нами»**

(Учні завершують записи у зошитах. Охочі зачитують занотоване. Решта коментують, уточнюють.)

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ**Інтерактивний прийом «Мікрофон»**

- ▼ Завершіть речення: «Знайомство з книгами сучасних зарубіжних авторів я розпочну з...».

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготуватися до контрольної роботи за темою «Сучасна література в юнацькому читанні».

УРОК 101

КОНТРОЛЬНА РОБОТА ЗА ТЕМОЮ «СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА В ЮНАЦЬКОМУ ЧИТАННІ» (РОЗГОРНУТІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ)

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (систематизовані й узагальнені знання про особливості сучасної зарубіжної літератури та сучасних авторів; розвинене писемне мовлення);
- **ключові** (інформаційні: уміння систематизувати набуті знання та критично їх осмислювати; загальнокультурні: творчі здібності; прагнення досягти високого результату).

Тип уроку: урок контролю та корекції знань, умінь і навичок.

Обладнання: картки із завданнями (2 варіанти).

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети уроку. мотивація навчальної діяльності

III. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Інструктаж щодо виконання контрольної роботи

2. Виконання контрольної роботи

І варіант

Початковий рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Зазначте кілька імен сучасних європейських авторів та назви їхніх творів.
2. Де й коли відбуваються події, описані в романі М. Ф. Зузака «Крадійка книжок»?
3. Ким за фахом є Стівен Кінг?

Середній рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

4. Назвіть твір сучасної зарубіжної літератури, з яким ви нещодавно ознайомилися, де наявна детективна лінія.
5. Назвіть головні образи роману «Провина зірок». Хто є його автором?
6. Від чийого імені ведеться оповідь у романі М. Ф. Зузака «Крадійка книжок»?

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 1,5 бала)

7. Розкрийте метафоричний сенс назви вивченого вами цього навчального року роману Даніеля Пеннака.
8. Зазначте основні риси характеру Бекира (за твором Т. Халілова «До останнього подиху»).

Високий рівень (максимальна оцінка — 3 бали)

9. **Завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю.** Дайте відповідь на одне із запитань.
 - а) Доведіть, що проза Т. Халілова близька до філософії екзистенціалізму.
 - б) У чому полягає підтекст та психологізм у зображенні персонажів у вивченому вами творі С. Е. Кінґа?
 - в) Розкрийте метафоричний сенс назви вивченого вами твору Даніеля Пеннака. Чому автор обрав іронічний стиль оповіді?
 - г) У чому полягає динамізм оповіді у вивченому вами романі М. Ф. Зузака? Що ви можете сказати про форми оповіді у творі?

II варіант

Початковий рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

1. Зазначте кілька імен сучасних американських/австралійських авторів та назви їхніх творів.
2. Де й коли відбуваються події, описані у повісті «До останнього подиху» Т. Халілова?
3. Ким працював та чим займався Бенжамен Малоссен?

Середній рівень (кожна правильна відповідь — 1 бал)

4. Зазначте тематику творчості Таїра Халілова.
5. Назвіть твори сучасної зарубіжної літератури, у яких автори повертаються до теми Другої світової війни.
6. Яку назву мала перша книжка, поцуплена Лізель Мемінґер?

Достатній рівень (кожна правильна відповідь — 1,5 бала)

7. Розкрийте сенс назви й фіналу вивченого вами цього навчального року твору С. Е. Кінґа.
8. Які проблеми розкрито у вивченому вами цього навчального року романі Дж. М. Гріна? Зазначте назву цього роману.

Високий рівень (максимальна оцінка — 3 бали)

9. **Завдання відкритої форми з розгорнутою відповіддю.** Дайте відповідь на одне із запитань.
 - а) Доведіть, що повість Т. Халілова «До останнього подиху» має автобіографічну основу.

- б) Розкрийте проблематику та жанрову своєрідність вивченого вами цього навчального року твору С. Е. Кінга.
- в) Які вади суспільства розкриває Даніель Пеннак у вивченому вами цього навчального року творі? Зазначте назву твору та поясніть сенс відкритого фіналу.
- г) Яке символічне значення має книга у вивченому вами романі М. Ф. Зузака? Як за допомогою цього образу розкрито внутрішню сутність персонажів?

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Інтерактивний прийом «Мікрофон»

- ▼ Завершіть речення:
 - «Найкраще мені вдалося...»;
 - «Мене збентежило запитання (завдання) про...»;
 - «Найскладнішим виявилось...».

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити вивчене в курсі зарубіжної літератури (античність, Середньовіччя та Відродження).

ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

УРОК 102

УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ.

НАЙВИДАТНІШІ ЗДОБУТКИ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДОБИ АНТИЧНОСТІ, СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (узагальнені й систематизовані знання про найвидатніші явища зарубіжної літератури доби античності, Середньовіччя та Відродження; пам'ять; аналітичне мислення; уміння визначати характерні ознаки літератур певних періодів та висловлювати судження про них);
- **ключові** (уміння *вчитися*: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; *комунікативні*: навички роботи в групі, спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; *інформаційні*: навички роботи з книгою; уміння і навички аналітичного характеру; *загальнокультурні*: любов до літератури; повагу до загальнолюдських цінностей; естетичний смак).

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Основні терміни й поняття: античність, епос, лірика, драма, трагедія, комедія, естетика, гуманізм, християнство.

Обладнання: портрети авторів зазначених епох, навчальні таблиці, роздавальний матеріал за темою уроку, аркуші паперу ф. А1, маркери.

*Усе стирається часом, але сам час стає завдяки
пам'яті нестаріючим і незнищеним.*

Філострат

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Аналізування контрольної роботи

(Учитель разом з учнями аналізує результати контрольної роботи за темою «Сучасна література в юнацькому читанні».)

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Робота з епіграфом до уроку

Учитель. Саме згадавши слова Філострата, що є епіграфом до нашого уроку, ми сьогодні заирнемо в минуле — туди, де зароджувалася література, та пригадаємо, як вона розвивалася та яких змін зазнавала.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку й епіграф до нього.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Узагальнення й систематизація знань із курсу зарубіжної літератури (робота в групах)

- ▼ Працюючи у складі 3 груп, заповніть треті стовпчики таблиці: 1-ша група — щодо античної літератури; 2-га група — щодо літератури Середньовіччя; 3-тя група — щодо літератури доби Відродження.

Очікуваний результат

Група, тема	Критерії	Пояснення учасників групи
1-ша. Антична література	Що? Де? Коли?	Антична література → література давніх греків і римлян → I тис. до н. е. — початок н. е. → сформувались основні жанри → → роди (епос, лірика, драма)

Група, тема	Критерії	Пояснення учасників групи
1-ша. Антична література	Естетика	
	Міфологічність	Як підґрунтя
	Публічність	Притаманні публічні форми; спроба створення книжки
	Музичність	Музичне виконання; постановки трагедій і комедій; ліричні вірші, епічні твори співали
	Віршованість	Гекзаметр; рима відсутня; виникає «роман» як зразок прозового жанру
	Традиційність	...
	Жанровість	Давніші та новіші (епос і трагедія — ідилія і сатира); жанри — «нижчі»/«вищі» (героїчний епос, трагедія); традиційна тематика, топіка
	Особливості стилю	Низький і високий стилі (риторика: добирання слів, поєднання слів та стилістичні фігури (метафори, метонімії тощо))
	Світоглядні особливості	Тісний зв'язок із релігією, філософією, політикою, мораллю, ораторським мистецтвом, судочинством
	Ідейне наповнення та цінності	
	Гуманізм	...
	Піднесення земної краси	...
	Філософія	...
	Етапи	
	Давньогрецька	Архаїка, класика, еллінізм
	Давньоримська	Час Риму, перехід до Середньовіччя
2-га. Середньовічна література	Уплив на Україну	Колонізовані землі (починаючи з VII ст. до н. е.) → православне християнство → написання літер відповідно до грецького алфавіту
	Визначні імена доби	...
	Що? Де? Коли?	Середньовічна література (IV–V ст.) → християнські євангелія (I ст.) → традиції народної творчості → вплив античного світу і християнства → кульмінація (XII–XIII ст.) — лицарська література, героїчний епос

Група, тема	Критерії	Пояснення учасників групи
2-га. Середньовічна література	Естетика	
	Деміфологізація	...
	Жанри	Традиції античності + розповідна проза (історичні перекази, дивовижний випадок або подія, побутовий елемент, моральне напучування)
	Поетика	Цілковите оновлення лексики
	Християнство	...
	Особливості світогляду	Ядро — віра; світ стає «вертикальним»: світ небесний — пекло; символ
	Енциклопедичність	...
	Внутрішнє життя	Психологічне та фізіологічне — гріх; внутрішнє — самоцінне
	Класифікація	Словесність племен, що зникли → літератури різних народів (Ірландії, Ісландії тощо → майбутніх націй (Франції, Англії, Іспанії, Київської Русі) → Італії → Візантії)
	Тематика	▪ Релігійна («література монастиря»); ▪ родової общини (героїчна, міфологічна, народна); ▪ лицарського замку (куртуазна); ▪ література міста
3-тя. Література доби Відродження	Періодизація	▪ Раннє (V — IX–X ст.); ▪ зріле (IX–X — XV ст.)
	Визначні імена доби	...
	Що? Де? Коли?	XI–XIV ст. (в Італії); XV — початок XVI ст. (решта країн Європи); 1616 р. — кінець (рік смерті В. Шекспіра і Сервантеса)
	Ідейні підстави	
	Гуманізм	...
	Повернення до античності	...
	Християнство	...
	Протестантизм	...
	Естетика і поетика	
	Жанр утопії	Платон, Аристотель, Томас Мор
	Стихійний сенсуалізм	Прагнення до насолод (Джованні Боккаччо, Франсуа Рабле)

Група, тема	Критерії	Пояснення учасників групи
3-тя. Література доби Відродження	Розквіт мистецтва	...
	Трагізм	Пафос смерті
	Універсальність	...
	Періодизація	▪ Раннє — XIV ст.; ▪ високе — XV–XVI ст.; ▪ пізнє — порубіжжя XVI–XVII ст.
	Визначні імена доби	...

2. Теорія літератури

- ▼ Пригадайте та озвучте визначення літературознавчих термінів за темою сьогодення уроку.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Творча робота

- ▼ Складіть (усно) есе «Найцікавіша для мене доба в літературі».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити вивчене в курсі зарубіжної літератури (доба романтизму — XVII ст., XVIII ст., а також XIX ст.), підготуватися до уроку-семінару.

УРОК 103

УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ.

НАЙВИДАТНІШІ ЗДОБУТКИ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ XVII ст., XVIII ст., А ТАКОЖ XIX ст. (ДОБА РОМАНТИЗМУ)

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (узагальнені й систематизовані знання про найвидатніші явища зарубіжної літератури від XVII ст. до середини XIX ст.; пам'ять; аналітичне мислення; уміння визначати характерні ознаки літератур певних періодів та висловлювати судження про них);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; комунікативні: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; інформаційні: навички роботи з книгою; уміння і навички аналітичного характеру; загальнокультурні: любов до літератури; повагу до загальнолюдських цінностей; естетичний смак).

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань; урок-семінар.

Основні терміни й поняття: поетика, естетика, стилі, сентименталізм, Просвітництво, романтизм, реалізм.

Обладнання: портрети літераторів XVII–XVIII ст. та першої половини XIX ст.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Експрес-опитування

- ▼ Коли і за яких умов виникла література?
- ▼ Назвіть перших митців слова.
- ▼ До якого жанру належать «Пісня про Нібелунгів» та «Пісня про Роланда»?
- ▼ Чому доба Відродження має таку назву?

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— На попередньому уроці ми пригадали, як народжувалася література, простежили її «дитячі та юнацькі» роки. Сьогодні згадаймо шляхи подальшого розвитку мистецтва слова. Звісно, наш експрес-курс буде доволі нетривалим, однак варто процитувати вислів Маттіаса Клайдіуса: *«Мудрий не той, хто думає, що все знає, а той, хто розуміє, що знає мало»*. Отже, з'ясуймо, що ми вже знаємо!

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням (запис до зошитів)

(Учні виступають із повідомленнями про найвидатніші здобутки зарубіжної літератури XVII ст. та XVIII ст., а також XIX ст. (доби романтизму).)

- ▼ За повідомленнями однокласників складіть опорний конспект найвидатніших здобутків зарубіжної літератури XVII ст. та XVIII ст., а також XIX ст. (доби романтизму).

Критерії складання опорного конспекту

XVII ст. (історія): історичне тло. Науково-технічний розвиток. Філософія. Релігія.

XVII ст. (історія): національна самосвідомість, становлення національних мов, багатомовність.

XVII ст. (література): поетика й естетика. Жанри літератури. Розквіт оповідної літератури, побутовий елемент. Публіцистика. Народна творчість, її вплив на літературу.

XVII ст. (література): розквіт драматургії. Психологічність. Особливості лірики. Література за регіонами.

XVIII ст. (культура): естетика (стилі, національний характер, просвітницька естетика, сентименталізм, герой, природа).

XVIII ст. (література як складова культури): література Близького і Середнього Сходу, Південної та Південно-Східної Азії.

XVIII ст. (література як складова культури): література Далекого Сходу.

XVIII ст. (література як складова культури): спільне й відмінне (оптимізм — песимізм, роль традицій, реалістичність, літературна мова та літературне мовлення).

Перша половина XIX ст. (історія та література як складові культури): період новітньої історії розвитку світу та літератури в цьому світі.

2. Інтерактивний прийом «Кубування»

- ▼ Схарактеризуйте напрям у літературі за схемою кубування (тема — «Основні художні напрями в літературі й культурі першої половини XIX ст. — романтизм і реалізм»).

Схема кубування за темою «Основні художні напрями в літературі й культурі першої половини XIX ст. — романтизм і реалізм»

- Опиши це.
- Порівняй це.
- Добери асоціації.
- Проаналізуй (що містить).
- Як його використати (як уплинув).
- Що в ньому доброго та що поганого: за та проти (відповіді на останній пункт бажано дібрати порівну щодо за та щодо проти).

3. Інтерактивний прийом «Методика взаємозапитань»

(Учні озвучують запитання за змістом творів цієї доби, однокласники відповідають на них. Якщо учні не згадують про якусь важливу подробицю, запитання формулює вчитель.)

4. Інтерактивна вправа «Хто є хто?»

(Учитель по черзі демонструє портрети поетів та письменників, учні називають імена зображених, стисло розповідають: які твори написала ця людина або чим вона відома.)

5. Теорія літератури

- ▼ Пригадайте та озвучте визначення літературознавчих термінів за темою сьогоденного уроку.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Для всіх: повторити літературні твори реалізму й раннього модернізму XIX ст.

Індивідуальне (для охочих): скласти кросворди, головоломки за темою, знайти цікаві факти про письменників чи твори цієї доби.

УРОК 104

УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ.

НАЙВИДАТНІШІ ЗДОБУТКИ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ XIX ст. (ДОБИ РЕАЛІЗМУ Й РАНЬОГО МОДЕРНІЗМУ)

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (узагальнити й систематизувати знання про найвидатніші явища зарубіжної літератури доби реалізму й доби раннього модернізму; пам'ять; аналітичне мислення; уміння визначати характерні ознаки літератур певних періодів та висловлювати судження про них);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; *інформаційні*: навички роботи з книгою; уміння і навички аналітичного характеру; *загальнокультурні*: любов до літератури; повагу до загальнолюдських цінностей; естетичний смак).

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Основні терміни й поняття: натуралізм, символізм, реалізм.

Обладнання: портрети митців зарубіжної літератури XIX ст., роздавальний матеріал за темою уроку, головоломки та кросворди.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтерактивний прийом «Грунування»

- ▼ Складіть ґруно за темою «XIX століття в літературі».

III. ОГЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— XIX століття — період бурхливого розвитку всіх сфер художньої культури, період істотних змін у співвідношенні та ролі у тогочасному світі складових художньої культури — літератури, образотворчого мистецтва, музики. На перший план висувається література: XIX ст. називають її *Золотою добою* — як за сузір'ям імен у всіх жанрах, так і за зростаючим впливом літератури на суспільство. Зрештою, із тогочасної літератури розпочалося формування літератури сучасної. Отже, пригадаймо, якою була література другої половини XIX ст.

(Учні занотують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Робота з епіграфами до уроку

- ▼ Оберіть епіграф до уроку з-поміж запропонованих. Обґрунтуйте свій вибір.

Роздавальний матеріал (картки із висловлюваннями)

1. Писати повинен лише той, кого хвилюють загальнолюдські проблеми (*Дж. Голсуорсі*).
2. Мистецтво вічне, як саме життя (*Ф. Шаляпін*).
3. Завдання літератури — об'єднувати всіх, налагоджувати контакт між людьми (*Р. Тагор*).
4. Умійте любити мистецтво в собі, а не себе у мистецтві (*К. Станіславський*).
5. Розум людський має три ключі, які все відкривають: знання, думка, уява (*В. Гюґо*).
6. Творчість є виявом основних законів Усесвіту (*М. Періх*).
7. Життя частіше схоже на романи, аніж наші романи на життя (*Жорж Санд*).
8. Багато говорити й багато сказати — це не те саме (*Софокл*).
9. Один бездоганний сонет вартує довгої поеми (*Н. Буало*).
10. Життя коротке, мистецтво — вічне (*Гіппократ*).
11. Люди припиняють думати, коли припиняють читати (*Д. Дідро*).

2. Інтерактивний прийом «Групування» (запис на дошці та в зошитах)

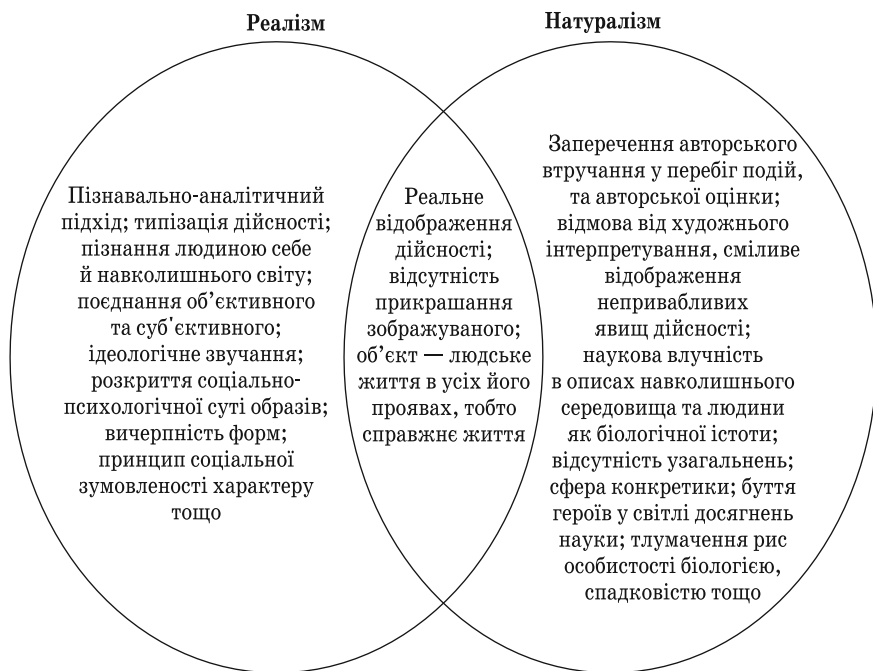
- ▼ Складіть ґроно за темами «Реалізм», «Символізм».

3. Інтерактивний прийом «Діаграма Венна»

- ▼ Створіть діаграму Венна за темою «Реалізм та натуралізм».

Очікуваний результат

Реалізм та натуралізм

4. Розгадування кросвордів та головоломок

(Учні розгадують кросворди та головоломки, складені однокласниками за індивідуальним домашнім завданням.)

5. Повідомлення учнів за випереджальним домашнім завданням

(Учні виступають із повідомленнями про цікаві факти з життя та творчості митців слова XIX ст. (доби реалізму й раннього модернізму).)

6. Теорія літератури

- ▼ Пригадайте та озвучте визначення літературознавчих термінів за темою сьогоднішнього уроку.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ**VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ**

Повторити літературні течії та твори XX–XXI ст.

УРОК 105

УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ. НАЙВИДАТНІШІ ЗДОБУТКИ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ XX — ПОЧАТКУ XXI ст. (ЗОКРЕМА, СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ)

Мета — формувати компетентності:

- **предметні** (узагальнити й систематизувати знання про найвидатніші здобутки зарубіжної літератури XX — початку XXI ст.; пам'ять; аналітичне мислення; уміння визначати характерні ознаки літератур певних періодів та висловлювати судження про них);
- **ключові** (уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; *комунікативні*: навички спілкування в колективі й толерантне ставлення до думок та почуттів оточуючих; *інформаційні*: навички роботи з книгою; уміння і навички аналітичного характеру; *загальнокультурні*: любов до літератури; повагу до загальнолюдських цінностей; естетичний смак).

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Основні терміни й поняття: реалізм, символізм, постмодернізм.

Обладнання: портрети поетів та письменників зарубіжної літератури XX — початку XXI ст.; аркуші паперу (ф. А1, А2, А3), клей, ножиці, кольорові маркери та журнали (для виготовлення колажів).

*Найкращі з книг — ті, які примушують думати,
і водночас на найрізноманітніші теми.*

Анатоль Франс

*Світло! Завжди світло! Повсюди світло!
Його потребують усі. Воно — у книзі.*

В. Гюґо

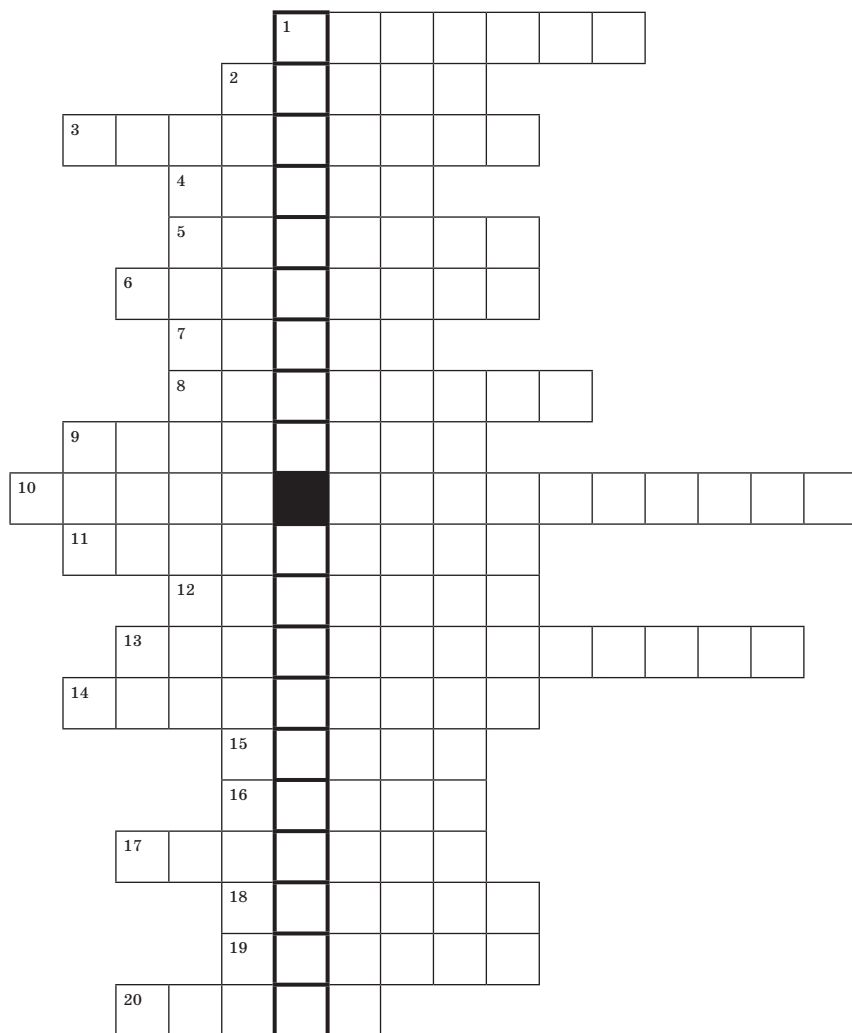
ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Розгадування кросворда

- ▼ Розгадавши кросворд, в обведених клітинках прочитаєте ключові слова.
- 1. Автор роману «Запахи, або Історія одного вбивці» — Патрік... (*Зюскінд*).
- 2. Австрійський письменник-модерніст — Франц... (*Кафка*).
- 3. Напрямок у світовому мистецтві та літературі кінця XIX — початку XX ст. — це... (*модернізм*).

4. Ім'я німецько-польського письменника, який жив і працював у Дрогобичі, — ... (*Бруно*) Шульц.
5. Фах головного героя повісті Е. М. Гемінґвея «Старий і море». (*Рибалка.*)
6. Художній метод, у якому магічні елементи включено в реалістичну картину світу, — це... («*магічний*») реалізм».
7. Система подій в художньому творі, у перебігу яких розкрито характери персонажів та головну ідею, — це... (*сюжет*).

8. Австрійський письменник, автор роману «Останній світ» — Крістоф... (*Рансмайр*).
 9. Російський письменник, який народився в Києві, «рукописи якого не горять», — Михайло... (*Булгаков*).
 10. Один із провідних прийомів літератури модернізму, є екстремальною формою внутрішнього монологу, — це... (*потік свідомості*).
 11. Французький поет, який отримав громадянство незадовго до смерті, автор багатьох каліграм — Гійом... (*Аполлінер*).
 12. Театральна теорія драматурга і режисера Б. Брехта, що значно вплинула на розвиток світового драматичного театру, — це... (*«епічний» театр*).
 13. Світоглядно-мистецький напрям, якому в останні десятиліття ХХ ст. поступився місцем модернізм, — це... (*постмодернізм*).
 14. Російський поет, змушений відмовитися від Нобелівської премії, — Борис... (*Пастернак*).
 15. Прізвище автора та драматурга-новатора, засновника нової теорії театру, — Бертольд... (*Брехт*).
 16. Сербський письменник-постмодерніст — Милорад... (*Павич*).
 17. Тип художньої образності, який ґрунтується на химерному поєднанні фантастичного й реального, — це... (*гротеск*).
 18. Російський письменник, автор повістей про кохання, «яке буває раз на тисячу років», — Олександр... (*Купрін*).
 19. Американський письменник, автор творів-антиутопій — Джордж... (*Орвелл*).
 20. Поет і перекладач, який завершив свій життєвий шлях на мості Мірабо, — Пауль... (*Целан*).
- Ключові слова: зарубіжна література.

III. ОГолошення теми й мети уроку. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слово вчителя

— Упродовж року ми ознайомилися з творчістю багатьох митців слова минулого, ХХ ст. та наших сучасників. Звісно, ми всі різні: зі своєрідним світосприйняттям, яскравою індивідуальністю та смаками.

Зрозуміло, що захоплення та вподобання у нас різняться, нас цікавлять різні речі, нам подобаються різні музика й література.

Сьогодні я пропоную створити своєрідну рекламу того письменника чи того твору, що вас найбільше вразив чи найбільше вам сподобався.

(Учні занотовують до зошитів тему уроку.)

IV. РОБОТА НАД ТЕМОЮ УРОКУ

1. Оформлення рекламних колажів (робота в групах)

- ▼ Об'єднайтеся у групи за власними вподобаннями — по 5–7 осіб у кожній. Оберіть найяскравіші епізоди з творів, найефектніших персонажів (чи найцікавіші факти з життя автора). Створіть за обраною темою колаж, щоб продемонструвати однокласникам ваше ставлення до цих авторів, їхніх творів та героїв, а також спонукати прочитати ці твори. Можливо, ті, хто не прочитав узагалі або прочитав поверхнево, відкриє для себе цей твір чи цього митця?

(Учні об'єднуються у групи за власними вподобаннями (5–7 осіб у групі). Групи обговорюють пропозиції кожного учасника та обирають, що (або кого) рекламуватиме вся група.)

2. Презентування групами рекламних колажів із коментуванням

3. Обговорення роботи груп

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Творча робота (запис до зошитів)

- ▼ Напишіть есе «Лист подяки літературі».

Код	Ціна
СЛУ015	90,00

ЛІТЕРАТУРА Й ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. <http://biografiya.com.ua>.
2. <http://chl.kiev.ua>.
3. <http://lessons.com.ua>.
4. <http://osnova.com.ua>.
5. <http://ukrcenter.com>.
6. <http://ukrlib.com>.
7. <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/book.php>.
8. <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
9. *Аналіз твору драма Гостина старої дами* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-referat.com>.
10. Бігун Б. «Останній світ» К. Рансмайра: звільнення від тексту чи непозбутність тексту? / Б. Бігун // Зарубіжна література. — 2000. — № 29–32.
11. *Довідник цікавих фактів та корисних знань* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua>.
12. *Зарубіжні письменники* : енциклопедичний довідник : у 2 т. / ред. Н. Михальська, Б. Щавурський. — Т., 2005.
13. *Історична стаття про творчість німецького драматурга Бертольда Брехта* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://retrogorod.com>.
14. *Історія світової літератури* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ae-lib.org.ua>.
15. Камю А. Чума: романи, повість : пер. з фр. / А. Камю ; передм. Д. С. Наливайка. — Х., 2012.
16. *Кримськотатарська література: ні жива, ні мертва* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://krymsos.com>.
17. Куцінко О. Г. Професійний довідник учителя літератури / О. Г. Куцінко. — Х., 2012.
18. *Літературознавчий словник-довідник* / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — К., 2007.
19. Наливайко Д. С. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму : підручник / Д. С. Наливайко, К. О. Шахова. — Т., 2001.
20. *Особливості творчості Белля. Трагедія Другої світової війни у творах Белля. Аналіз оповідання «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа...»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://gorodenok.com>.
21. *Стамат Т. В. Постмодернізм у школі* / Т. В. Стамат // Зарубіжна література. — 2004. — № 16.
22. *Халілов Т. До останнього подиху* / Т. Халілов ; перекл. Л. Любимової / Самотній пілігрим: сучасна кримськотатарська проза ; уклад. В. Даниленко ; перекл. С. Грицая, В. Даниленка, О. Керимової, Д. Кононенка, Л. Любимової. — К., 2003.
23. Шевченко Н. В. Зарубіжна література : практичний довідн. / Н. В. Шевченко, О. О. Косогова. — Х., 2009.
24. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання / Б. Шульц ; післям. та перекл. Ю. Андруховича. — К., 2017.
25. *Асунарі Кавабата «Тисяча журавлів»* / А. В. Танасійчук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://metodportal.net>.